ДИТЯЧА ЕНЦИКЛОПЕДІЯ

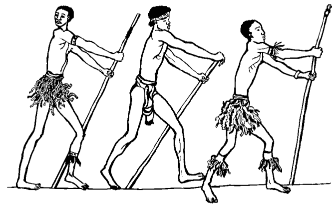
КРАЇНИ СВІТУ

АФРИКА

Для дітей середнього шкільного віку

Харків
«ФОЛІО»
2005

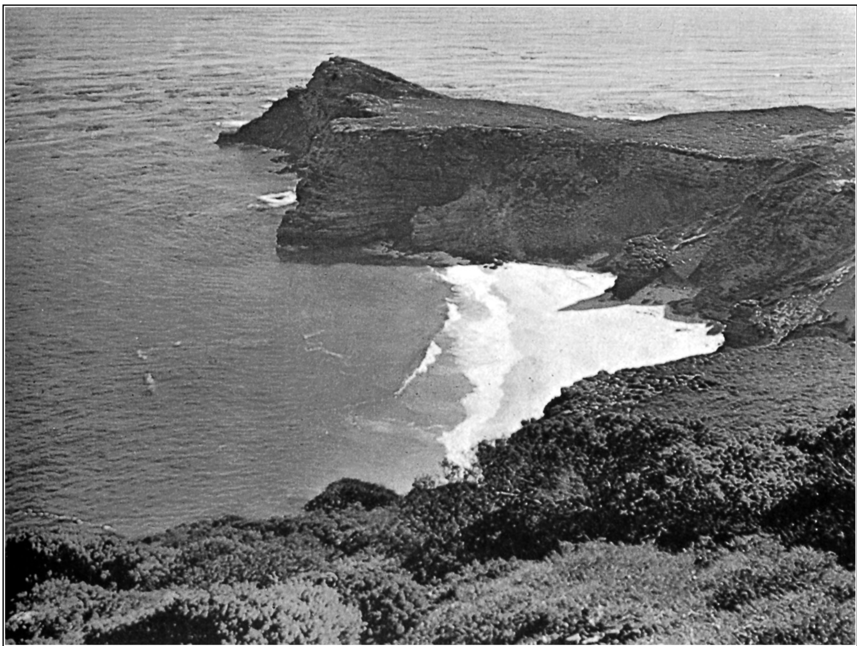
Чорний континент

Африка охоплює п'яту частину земної кулі і за розмірами поступається лише Євразії. Загальна площа материка становить понад 29,2 млн км^2, а разом з островами — 30,3 млн км^2. Найбільші з цих островів — Мадагаскар, Сейшельські, Сокотра, Мадейра, Канарські, Острови Зеленого Мису.

Із заходу Африку омивають води Атлантичного океану, з півночі — Середземного моря. На її північно-східному ру-

Караван у пустелі

Мис Доброї надії

бежі вирують хвилі Червоного моря, на східному — Індійського океану. Африка простягається з півночі на південь аж на 8 тис. км. А із заходу на схід у найширшій частині вона має 7,5 тис. км. На півночі її крайньою точкою є мис Ель-Аб'яд, а на півдні — мис Гольний. Так само західним краєм материка є мис Альмаді на півострові Зелений Мис, а східним — мис Хафун на півострові Сомалі.

Здавна Африку називали Чорним континентом. Можливо, це пов'язано з кольором шкіри більшості її мешканців. Втім, ще давні греки називали Єгипет Чорною землею — Та-Кем — завдяки чорному кольору родючих ґрунтів у долині Нілу. А назва «Африка» відома ще з III тисячоліття до н. е. Тоді так іменували місцевість поблизу давнього міста-держави Карфагена у Північній Африці. Пізніше, у середні віки, ця назва поширилась на Лівію та Алжир, а потім на весь материк.

Африка — давній материк. Його утворює величезна докембрійська платформа. Це означає, що вона з'явилася значно раніше кембрійського геологічного

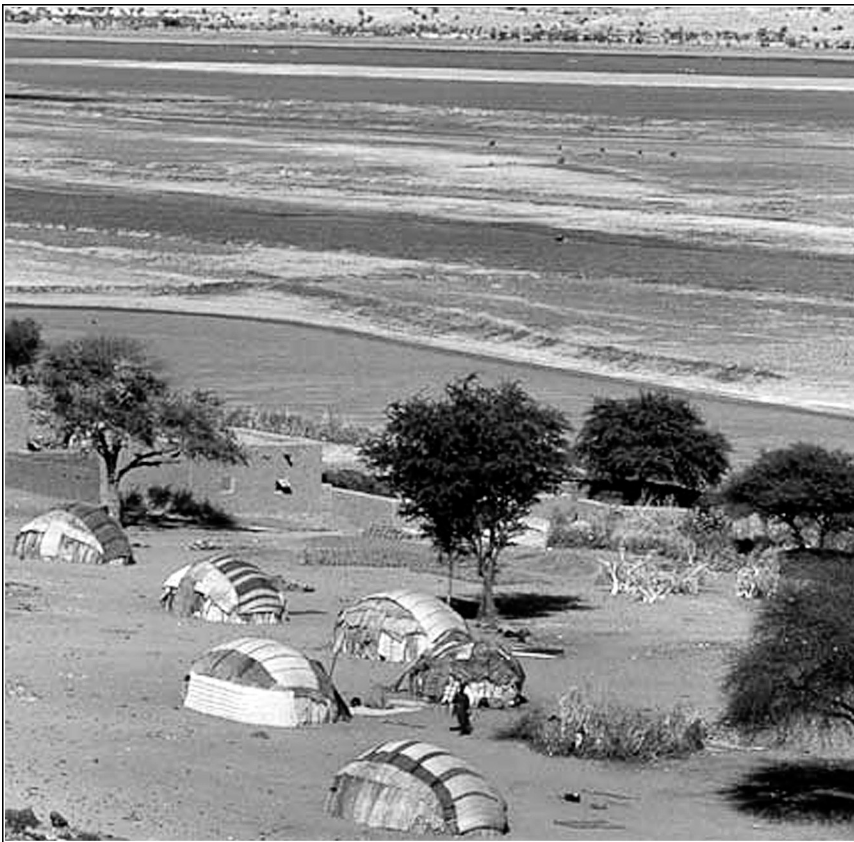
періоду, який почався десь 550—590 млн років тому. Тож не дивно, що африканські надра дуже багаті на корисні копалини. Частина їхніх родовищ має світове значення. За запасами алмазів Африка посідає перше місце у світі. Тут також багато золота, урану, залізної руди, алюмінію, марганцю, мідної руди, кобальту, берилію, літію, фосфоритів, вугілля, нафти, природного газу тощо.

В африканському рельєфі переважають рівнини, плато і плоскогір'я. Серед них височіють ізольовані гірські масиви й окремі вершини. Але є й великі гірські системи. До них належать гори Атласу на півночі і Капські гори на півдні. Середня висота материка становить 750 м над рівнем моря, а її найвища вершина, недіючий вулкан Кіліманджаро, здіймається аж на 5895 м. Друга за висотою гора Кенія має 5199 м заввишки.

В Африці розташована найбільша на планеті пустеля Сахара площею понад 7 млн км^2. Зазвичай її уявляють як величезне море піску. Насправді Сахара — це пустельний комплекс, який складається з пустель різних видів: кам'янистих хамадів, галечникових регів і піщаних пустель ергів. Є тут і гірські масиви — Ахаггар і Тібесті з вершиною Емі-Кусі (3415 м), яка вважається найвищою точкою Сахари. Є в Африці й інші пустелі. Серед них найвідомішою вважається пустеля Калахарі, що розташована на півдні материка.

На весь світ відомі великі африканські річки Конго, Нігер, Замбезі, Оранжева, Лімпопо та інші. Серед них особливо вирізняється Ніл, який вважається найдовшою річкою Землі і тече протягом 6671 км. А на Замбезі знаходиться один з найбільших у світі водоспадів — Вікторія заввишки 120 м. Весь час над ним стоїть величезна хмара водяного пилу, а вдень палає яскрава веселка. Шум від водоспаду чутно за багато кілометрів. Недарма місцеві жителі називали його «Туман, який гуркотить».

Не менш знамениті й озера Африки. Найбільшим з них є озеро Вікторія. У перекладі це означає «Велика вода». Вікторія — друге за величиною прісне озеро планети і найбіль-

Селище на березі річки Нігер

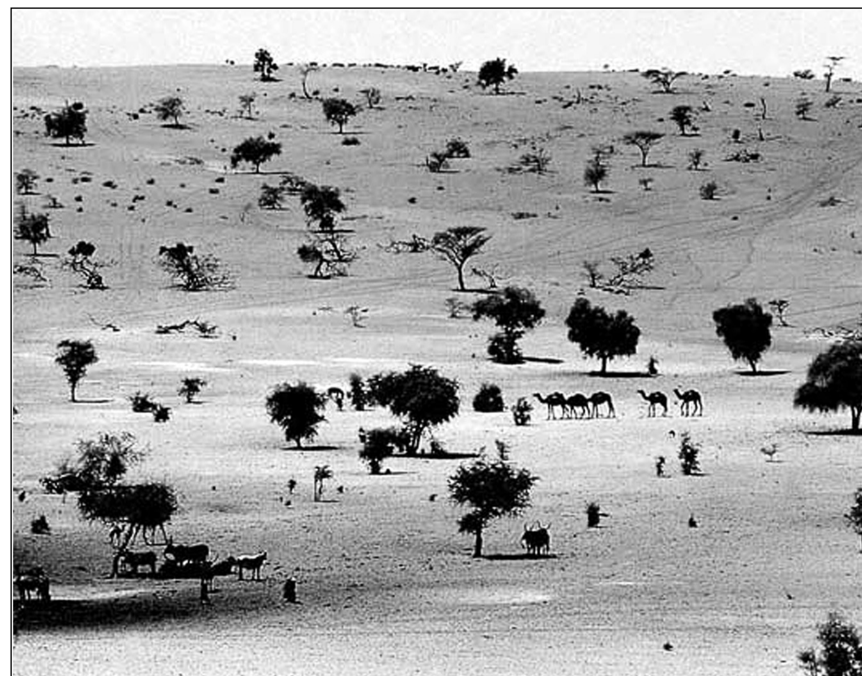
ше в Африці. Його площа становить 68 тис. км^2, а глибина сягає 80 м. Озеро Танганьїка вважається другим за глибиною після Байкалу. Тут є місця, де лот опускається на 1470 м. Широко відомі також озера Чад і Ньяса.

Африку майже навпіл поділяє екватор. Таким чином, обидві її половини здебільшого знаходяться у теплих і жарких широтах. Саме тому вона є найпекучішим з материків Землі. На екваторі, звісно, панує екваторіальний клімат. А на північ та на південь від нього лежать зони субекваторіального, тропічного і субтропічного клімату. Середньомісячні температури влітку сягають +25—30° С. Взимку вони дещо опускаються, але зазвичай не нижче +10—25° С. Втім, у горах температура

може знизитися і до 0° С. В горах Атласу навіть випадає сніг, а на вершині Кіліманджаро завжди лежать льодовики. Саме тому місцеві жителі дали вулкану це ім'я. Мовою суахілі воно означає «гора бога холоду» або «блискуча гора». У Сахарі спостерігаються різкі коливання між денною і нічною температурами. Різниця між ними може становити аж 30° С. Максимальний температурний рівень влітку іноді сягає +58° С. А взимку в горах Тібесті буває навіть −18° С.

Найбільше опадів, від 1500 до 2000 мм на рік, випадає в екваторіальній зоні, на узбережжі Гвінейської затоки. Далі на північ та південь їхня кількість знижується. У пустелях вони становлять 100 мм і менше на рік, а на дуже посушливому плоскогір'ї Намакваленд, на крайньому півдні материка, — всього 25 мм на рік.

В екваторіальній та на прибережних районах субекваторіальних зон, де кілька місяців поспіль йдуть тропічні дощі, буяють дощові тропічні ліси — гілеї. Вони мають велике

Савана на заході Чаду

Стадо африканських слонів на водопої

розмаїття дерев та ліан. На решті території, а це становить аж 80 %, розкинулися савани та пустелі. В цих природних зонах живуть тварини та птахи, більшість з яких не можна зустріти на інших материках планети. Це страуси, африканські слони, носороги, бегемоти, жирафи, зебри, леви, леопарди, різноманітні антилопи, мавпи, плазуни та багато інших. На жаль, кількість диких представників тваринного царства останнім часом значно скоротилася, тому на материку створено багато національних парків світового значення. Їх має майже кожна африканська країна.

Африка вважається колискою людства. Саме тут знайдені найдавніші останки предків людини — дріопітеків і австралопітеків. Вони жили на материку десь 4—12 млн років тому. За кам'яної доби тут мешкали численні племена. А на початку історичної доби Африка стала колискою першої з найпотужніших людських цивілізацій — Давнього Єгипту. У минулому ж тисячолітті тут існувало багато дрібних державних утворень, де племінні вожді заснували династії на зразок європейських королів.

У сучасній Африці, за даними 1993 р., живе понад 670 млн людей. На її теренах існує понад 50 суверенних держав (за

браком місця в книзі подаються відомості лише про 46 країн), більшість з яких до середини XX ст. були колоніями європейських держав. Їхня колонізація почалася ще з XVI ст. В цей час Іспанія спромоглася захопити багаті торгові міста Сеуту та Мелілью (Марокко). Далі колонізація поширилася на Західне узбережжя материка, а потім європейці почали захоплювати внутрішні райони. Таким чином, на початку XX ст. майже 90 % Чорного континенту було розподілено між європейськими державами. Найбільшими були володіння Великої Британії і Франції: французи закріпилися переважно в Північній, Західній і Центральній Африці, а англійці намагалася створити єдину Британську Африку на сході материка, куди входили землі Танзанії, Уганди і багато інших територій. Крім того, в Західній Африці Британії належали Нігерія, Гана, Гамбія та Сьєрра-Леоне. До португальських володінь належали Ангола, Мозамбік, Гвінея-Бісау, Кабо-Верде, Сан-Томе і Прінсіпі. Німецькими були Танганьїка, Намібія, Руанда-Урунді, Того, Камерун. Бельгія одержала Конго (Заїр), а після Першої світової війни ще й Руан-

Мешканці Буркіна-Фасо

ду і Бурунді. Більша частина Сомалі, Лівії і Ерітреї були колоніями Італії. Таким чином, на початок 50-х років XX ст. в Африці було тільки чотири юридично незалежних держави — Єгипет, Ефіопія, Ліберія і Південно-Африканська Республіка (ПАР). Але й вони відчували сильний вплив європейців.

Під тиском антиколоніального руху в середині минулого століття почався розпад колоніальної системи: у 50-ті роки незалежними стали Лівія, Марокко, Туніс і Судан, а потім Гана і Гвінея. Далі процес значно активізувався. 1961 р. увійшов у світову історію як «Рік Африки», бо тоді незалежність вибороли аж 17 колоній. Але процес деколонізації тривав ще довго. Остання колонія материка — Намібія — стала вільною лише в 1990 р.

Більшість африканських держав є республіками. Тільки Марокко, Лесото і Свазіленд вважаються монархіями. За типологією ООН майже всі вони віднесені до групи країн, що розвиваються, — так званих «країн третього світу». Винятком є тільки Південно-Африканська Республіка, де аж до початку дев'яностих панували нащадки білих колонізаторів. Вони встановили у країні жорстокий і принизливий для африканців режим апартеїду — роздільного існування для білих і кольорових. Звісно, ключові позиції в економіці теж належали расистам. От вони й багатіли на використанні ресурсів країни і дешевої робочої сили. Білі й досі володіють усіма потужними підприємствами країни.

Битва проти колоніальної залежності далася африканцям непросто. Наслідком її ставали воєнні перевороти, криваві міжетнічні сутички і громадянські війни. Справа в тім, що для багатьох молодих держав був характерним трайбалізм (трібалізм) — племінна уособленість, яка зазвичай супроводжувалася міжплемінною ворожнечею. У багатьох країнах до влади приходили диктатори, які знищували громадян власних країн. І все ж більшість республік спромоглася перейти до демократичних форм правління і навчилася вирішувати конфлікти мирним шляхом. Але не всі. Близько 20 років тривають

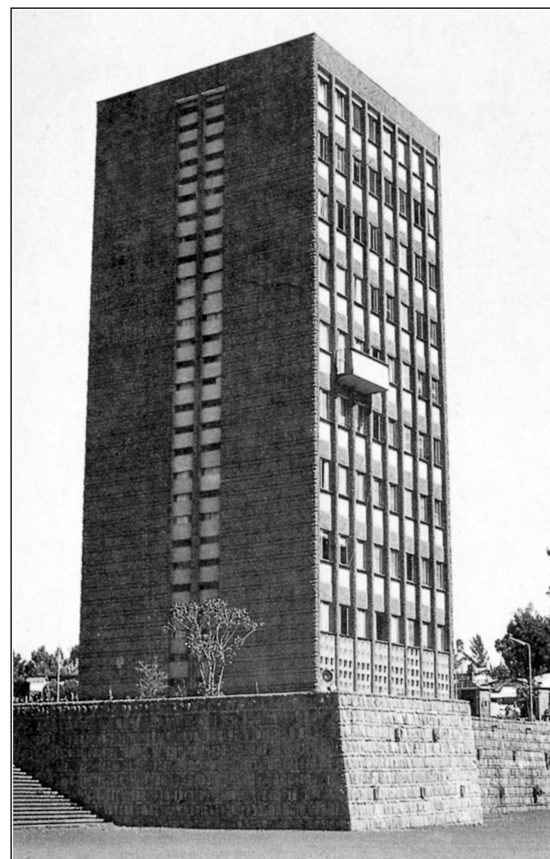

Ринкова площа в місті Дурбані (ПАР)

громадянські війни в Анголі, Чаді і Мозамбіку, йдуть вони й у Бурунді і Руанді. Багато років панує війна та голод у Сомалі. Навіть у Ліберії, яка здобула незалежність ще в 1847 р., не

вщухають воєнні дії. Понад 10 років не припиняється міжетнічний конфлікт у Судані. Диктаторські режими після воєнних переворотів закріпилися в Бурунді та Нігерії.

Ще й досі політична карта Африки залишається нестабільною. Є невеликі території, котрі прагнуть до власної незалежності. Іноді вони досягають цієї мети. Десять років тому так утворилася Республіка Ерітрея, яка відокремилася від Ефіопії. Не визначено статус Західної Сахари — великої території у 266 тис. км^2, де проживає 213 тис. маврів. Право на неї проголошує Марокко. Але ще в 1976 р. Народний фронт визволення проголосив створення Сахарської Арабської Демократичної Республіки. Воєнні дії між двома сторонами було припинено лише в 1991 р. А нині ООН має намір провести в Західній Сахарі референдум, на якому маври повинні визначити, чи залишатися їм у складі Марокко, чи стати незалежними.

Будинок штаб-квартири Африканського союзу

Для вирішення спільних проблем африканці створили низку міжнародних організацій, які мають великий вплив на політичне й економічне становище на материку. Найбільшою і найвпливовішою з них довгий час була Організація африкан-

Сучасний будинок в Аддис-Абебі

ської єдності (ОАЄ), яка працювала з 1963 р. Вона сприяла зміцненню єдності і співробітництва африканських держав, захищала їхній суверенітет і чинила опір усім формам відродження колоніальних відносин — неоколоніалізму. На її основі в 2001 р. був створений Африканський союз (АС), який шукає нові механізми економічного розвитку африканських держав. Союз об'єднує 52 держави. Поза його межами залишилося лише Марокко. На відміну від ОАЄ, АС приділяє велику увагу економічній інтеграції в масштабах Африки, має сприяти єдності, солідарності і співробітництву своїх членів, а також веденню діалогу зі світовою спільнотою, захисту суверенітету держав-учасниць союзу на світовому рівні. Штаб-квартира АС знаходиться в Аддис-Абебі (Ефіопія). Його вищим органом є Асамблея голів держав і урядів, а головним виконавчим органом — Комісія АС. Передбачено також, на зразок Європи, створення Африканського парламенту і Суду союзу. До 2010 р. під його егідою будуть створені спільні африканські військові сили.

Планується, що з часом Африканський союз замінить також Африканську економічну спільноту (АЕС), яка діяла з 1991 р. Ця організація мала на меті сприяння соціально-економічному розвитку країн Африки, але її діяльність не принесла суттєвих результатів.

Впливовою міжнародною організацією Африки вважається ще Ліга арабських держав (ЛАД), утворена в 1945 р. До неї входять арабські країни Північної Африки і Близького Сходу. Ліга виступає за зміцнення економічного і політичного співробітництва арабських народів.

Крім цього, на материку існують і інші регіональні міждержавні організації. Серед них Південно-Африканський митний союз. Його членами є Ботсвана, Лесото, Свазіленд, Намібія і ПАР.

Таким чином, Африка не відстає від Європи щодо об’єднання заради спільних інтересів.

Алжир — спадкоємець Нумідії

Алжирська Народна Демократична Республіка — друга за величиною держава африканського континенту. Знаходиться вона в Північній Африці і належить до країн Магріба. (Магрібом, або Арабським Заходом, називають регіон в Африці, який включає Туніс, Алжир, Марокко, а також Лівію, Мавританію і Західну Сахару.) Площа Алжиру становить 2381,7 тис. км^2. Його територія простирається від берегів Середземного моря на півночі до самого серця величезної пустелі Сахари на півдні. На півночі Алжир омивають води Середземного моря, на сході вона межує з Тунісом і Лівією,

Алжирське узбережжя біля міста Мостаганем

Гірський масив Тель-Атласу

на півдні — з Малі і Нігером, а на заході — з Мавританією, Західною Сахарою і Марокко.

Алжир займає центральну частину Атлаських гір і чверть пустелі Сахари. На півночі країни вздовж узбережжя тягнеться гірський масив Тель-Атласу, який деінде прорізають бухти і рівнини. Найвищі бескиди цього хребта височать на 1830 м над рівнем моря. Колись на них росли кедри та алеппські сосни, але внаслідок вирубок лісу, пожеж та випасів худоби їх замінили чагарникові зарості. Трохи нижче

Назва Алжиру походить від арабського «аль-Джезаір», що означає «острови». Колись так називали дрібні острови біля портового міста Алжир — столиці республіки.

Всупереч поширеному уявленню, Сахара зовсім не є цілковито піщаним простором. Більшість її поверхні зайнята хамадами, тобто вкритими щебенем рівнинами, та регами — теж рівнинами, але вкритими галечником. І тільки чверть Сахари становлять піски. Ця її частка називається ергом.

на схилах гір ростуть вічнозелені чагарники та пробкові дуби, оливи, сосни і туї. У цій частині Алжиру панує середземноморський клімат, з пекучим, сухим літом і теплою дощовою зимою. Середня температура січня становить +5—12° С, липня — +25° С. Взимку сніг покриває лише найвищі бескиди. Опади на схилах Тель-Атласу випадають нерівномірно. З боку моря їхня кількість становить 1270 мм на рік, а з боку континенту — лише 760 мм. Південна частина гірського масиву має вигляд високого плато з середньою висотою у 1070 м. Тут ще сухіше. Кількість опадів становить 250—510 мм на рік. Доволі часто зустрічаються солончаки та соляні озера. Річки Алжиру повністю залежать від дощів. Більшість з них під час спеки пересихає. Тоді вони залишають по собі глибокі долини — узди. Далі на південь розташований ще один хребет Атлаських гір — Сахарський Атлас. Ці гори невеликі. Вони здіймаються на висоту 300 м, а потім знижуються в напрямку до Сахари. Тут теж сухо, але на північних схилах, де випадає близько 510 мм опадів, росте багато трав.

Решту території Алжиру займає пустеля, клімат якої характеризується як тропічний пустельний. Вдень у Сахарі дуже спекотно. Стовпчик термометра підіймається до 35° С. А от вночі досить прохолодно. Перебіг температур у повітрі між денною та нічною може становити 30° С, а на ґрунті навіть 70° С. Більшість пустельного простору має рівнинний характер, але є в Сахарі і гори. Саме тут знаходиться найвища вершина Алжиру гора Тахат заввишки 2905 м. Дощі в Сахарі йдуть дуже рідко. Кількість опадів тут не перевищує 50 мм на рік. Бідна пустельна рослинність призвичаїлася використовувати вологу, що конденсується на камінні завдяки температурним коливанням. Але в невеликих оазисах, де є джерела, ростуть фінікові пальми.

Тваринний світ країни нині дуже бідний. Але ще століття тому тут паслися величезні стада антилоп і газелей, жили страуси та леви. Тепер вони майже повністю винищені. Тільки в гірських лісах деінде можна зустріти кабанів, лисиць, зайців, диких кроликів, берберських макак, шакалів і гієн. Більше пощастило плазунам та комахам. У країні зустрічається понад 20 видів отруйних змій, багато різноманітних ящірок, павуків, фаланг і скорпіонів.

Як свідчать давньоримські історики, першими поселенцями на землях Алжиру були племена, що розмовляли на мовах берберської групи. Пізніше ці землі перебували у складі давньої фінікійської держави Карфаген. Більшість заснованих тут міст — Аннана, Скікда, Ікосім та інші являли собою торгові карфагенські опорні бази — факторії, розташовані на шляху до Піренейського півострова.

У ті далекі часи Алжир називався Нумідією. Після того як у 146 р. до н. е. Карфаген був зруйнований римлянами,

Пустельний краєвид

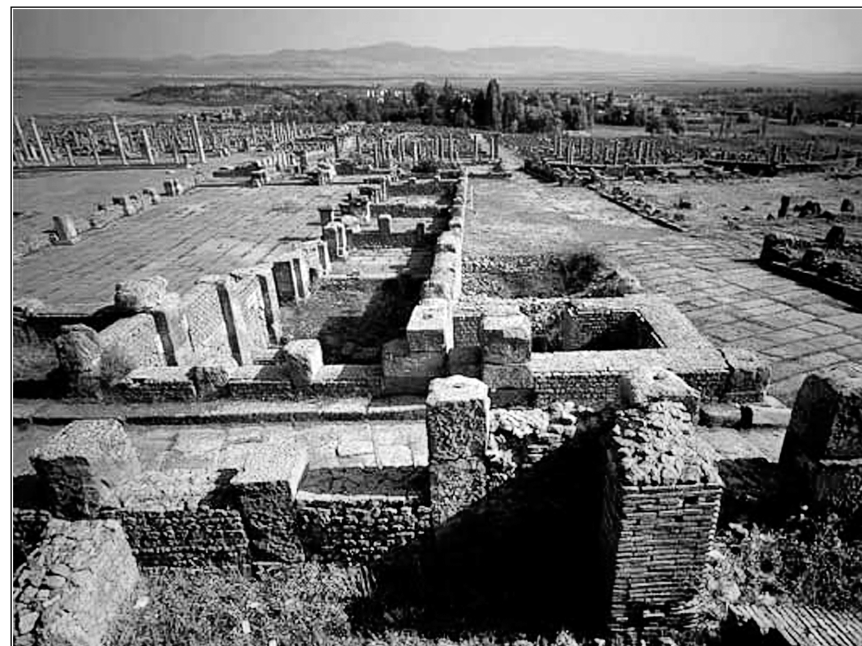
Римські руїни в Типазі

на його території утворилося два царства. Трохи пізніше вони були об'єднані царем Масініссою в одне Нумідійське царство. Його онук Югурта воював з римлянами, був переможений ними, й у 104 р. до н. е. його стратили в Римі. Відтоді Нумідія перетворилася на римську провінцію. В цей час тут будувалися великі міста, дороги, мости. З імперії до нумідійців прийшло і християнство. Саме тут у IV—V ст. н. е. жив один з видатних діячів християнства Августин Блаженний, який був єпископом у м. Гіппон.

У 429 р., після падіння Римської імперії, на територію Алжиру прийшли варварські племена вандалів, що пересувалися з Іспанії в Туніс. Вони відрізали місцеве населення від центральної влади, яка знаходилася у Візантії. Тому управління берберами перейшло до рук численних племінних вождів.

Наприкінці VII ст. в Північній Африці з'явилися араби-мусульмани. Після жорстокої боротьби вони підкорили берберів і примусили їх прийняти іслам. Так само насильницькими методами впроваджувалися арабська культура і система правління. Втім бербери не зреклися своїх коренів. Вони зберегли багато чого зі своєї культури. В результаті утворилася дуже своєрідна арабсько-берберська цивілізація, яка існує й сьогодні.

У VII—XV ст. на території Алжиру час від часу формувалися незначні державні утворення, але вони підкорялися правителям Тунісу або Марокко. Але наприкінці XV століття

Руїни давнього міста Тимгад

християнська Іспанія розгромила останню арабську державу на території Піренейського півострова із центром у Гранаді. Іспанці послали свої війська до Африки і завоювали декілька алжирських портів на узбережжі Середземного моря. Араби були вимушені звернутися по допомогу до Османської імперії. Турки звільнили Північну Африку від загарбників, але скасували владу арабів і почали правити на цих землях. Вони утворили воєнну колонію, яку в Європі називали Алжирським регентством. Її засновниками були брати Барбаросса. Старший з них, Орудж, у 1516 р. почав розширювати свої володіння і захопив місто Тлемсен. Його молодший брат, Хайраддін, оволодів Аннабою, Константиною, Біскорою та оазисами Уаргла і Туггурт. Цією досить великою країною управляли паші (губернатори), які призначалися османами. З 1711 р. паші набули певної самостійності. Ця посада стала виборною, однак обирали правителя вищі чиновники, якими могли бути лише турки. Паші залишалися васалами султана Османської імперії, але мали власний корпус яничар — елітне військо, яке набиралося з іноземців.

Країна мала і дуже добрий воєнно-морський флот. Під час війни він теж виступав разом з турецьким флотом. Але в Європі алжирські моряки більше прославилися як жорстокі корсари. Вони нападали на кораблі «невірних», грабували їх, а полонених продавали в рабство. Початок цього явища слід шукати ще за часів братів Барбаросса. Воно зійшло нанівець лише після захоплення Алжиру французами.

Довгі часи турецького панування мало вплинули на життя місцевих арабських і берберських племен. Вони продовжували жити за патріархальними традиціями, зберегли культуру і мову, незважаючи на те, що османи вимагали спілкування лише турецькою

У 1830 р. на алжирський берег висадилися французькі війська. Європейським державам було оголошено, що Франція прагне покласти край діям алжирських корсарів у Середземному морі. Війна тривала недовго. Французи швидко

Північні схили гори Дахра біля Середземноморського узбережжя

оволоділи прибережними містами Алжир, Аннаба, Мостаганема, Арзева і Орана. Проте в центрі країни утворилася незалежна держава племен на чолі з еміром Абд аль-Кадіром, і його армія чинила шалений опір окупантам. Це, однак, не зашкодило європейцям у 1834 р. визнати Алжир володінням Франції.

Довгий час Алжир управлявся трьома префектами, що призначалися з Парижа, а потім воєнною адміністрацією на чолі з генерал-губернатором, французом. Алжирські мусульмани були проголошені «французькими підданими», але політичних прав не одержали.

Після Першої світової війни в Алжирі розпочався національний рух. У країні утворилося декілька політичних партій, які мали на меті боротьбу за політичні права алжирців, котрими в Алжирі користувалися лише європейці. Під час Другої світової війни на розвиток національного руху в Алжирі впливали розгром Франції німецько-фашистськими загарбниками та присутність на території країни англійських та американських військ, які впроваджували ідеї самовизначення серед населення. У травні 1945 р. в країні спалахнули

стихійні заворушення в Сетифі, наслідком яких стало вбивство 88 французів. У відповідь французькі солдати та європейські поселенці вбили 8 тис. алжирських мусульман. У 1947 р. французький уряд увів на території Алжиру так званий Органічний статус. Країну оголосили групою автономних департаментів. Це не сприяло покращенню ситуації. У країні існували три впливових політичних угруповання. Перше з них наполягло на відмові від будь-якого співробітництва з французами, друге визнавало можливість співробітництва на рівні місцевих та державних органів управління, третє закликало до збройної боротьби за незалежність. Саме останнє й спровокувало 1 листопада 1954 р. збройний виступ у департаменті Константина. Він охопив 30 населених пунктів. Було утворено Фронт національного об’єднання — ФНО. Навесні 1956 р. повстанці контролювали великі сільські райони, а населення утворювало фонди підтримки борців за свободу. Натомість 13 травня 1958 р. воєнне французьке командування в Алжирі разом з європейськими поселенцями, побоюючись, що уряд Франції вирішить йти на поступки ФНО, теж підняли повстання. Внаслідок цього до влади повернули національного героя Франції, генерала Шарля де Голля.

Але заколотники прорахувалися. 16 вересня 1959 р. де Голль заявив про право Алжиру на самовизначення. Щоб запобігти іноземному втручанню у справи країни, він зберіг створену ще в 1954 р. систему охорони Алжиру. На його кордонах існували огорожі, які контролювалися французькими сторожовими загонами. Морське узбережжя охоронялося французькими воєнними кораблями, а територія Сахари контролювалася з літаків.

З початку 60-х років в Алжирі тривала громадянська війна. Тільки в 1961 р., внаслідок численних поступок з обох сторін, алжирці та французи дійшли згоди. 18 березня 1962 р. між ФНО і Францією була укладена Евіанська угода, котра передбачала створення тимчасового органу управління, що складався як з алжирців, так і з французів,

та проведення референдуму. Референдум відбувся 1 липня 1962 р. 91 % населення Алжиру проголосували за незалежність країни, а 3 липня Алжир було проголошено незалежною республікою.

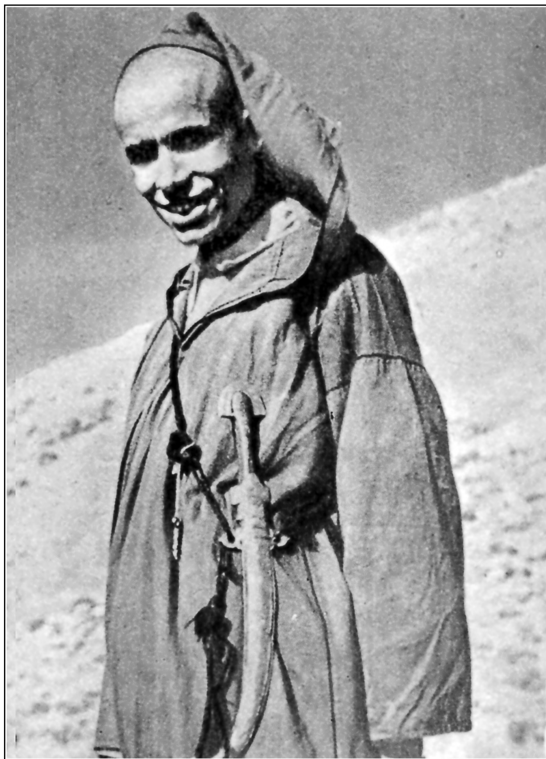
У 1963 р. в Алжирі прийняли нову конституцію, за якою країна стала президентською республікою. Але спокою в державі не було. Політичні лідери боролися за владу. У 70-ті роки ситуація в країні продовжувала залишатися напруженою. Її економічний добробут базувався лише на видобуванні нафти в районі Сахари, на щорічних грошових субсидіях з боку Франції, фінансовій допомозі, що надавали СРСР і Китай, продовольчій допомозі, яка надходила від США.

У 80-ті роки минулого століття відбулося різке падіння цін на нафту і газ. Як наслідок різко погіршився стан добробуту населення. Це викликало масові виступи проти уряду, а в 1985 р. у Кабілії пройшов потужний страйк. У цій ситуації підняли голову прибічники мусульманських традицій — ісламські фундаменталісти. У червні 1990 р. вони перемогли на виборах у переважній кількості алжирських провінцій. Це спричинило нову хвилю озброєних сутичок, і в червні 1991 р. в країні був введений надзвичайний стан.

29 червня 1992 р. ісламісти вбили президента Алжиру Будіафа. Його наступник Алі Кафі, щоб припинити насильство, прийняв низку законів проти тероризму, розширив повноваження поліції і ввів комендантський час. Але вбивства не припинялися. Ісламісти знищили прем’єр-міністра. Їх жертвами ставали журналісти, іноземці, представники інтелігенції і навіть жінки, які не дотримувалися суворих правил мусульманського закону — шаріату.

Відтоді минуло понад 10 років, але ситуація в країні досі не покращилася. Час від часу там відбуваються нові спалахи народного невдоволення, викликаного важким економічним становищем пересічного населення. Тривають акції громадянської непокори в Кабілії, бо в 2001 р. там вчинили розправу над демонстрацією берберських школярів. Тієї «чорної весни», як називають її алжирці, було вбито не менше

100 чоловік, бо після бійки на захист демонстрантів у багатьох населених пунктах регіону виступили учнівська і безробітна молодь. Ще й досі в Кабілії місцеве населення блокує поліцейські ділянки, бойкотує владу і створює власні структури самоврядування — ааршi. Вони вимагають покарати винних у розправі над демонстрантами, рівних прав для берберської мови, знищення корупції та виплати допомоги по безробіттю на рівні 50 % заробітної плати.

Бербер з району Атасу

Сучасне населення Алжиру, кількість якого досягла 23,4 млн чоловік, складається з арабів і берберів. Бербери живуть у горах та оазисах Сахари. Араби розмовляють арабською, а бербери — берберською. Втім державною мовою в країні визнана арабська. Обидва народи вже давно утворили єдиний арабо-берберський етнос (спільноту), але арабський культурний елемент все ж таки домінує. Кількість алжирських арабів у складі населення сягає 83 %. А бербери становлять 15 % населення. Найбільша їхня кількість зосереджена в Кабілії — місцевості на сході від столиці. Тут бербери називають себе кабілами. Бербери, що живуть навкруги міста Батна, звуть себе шавійа. Ті з них, хто оселився в оазисах Північної Сахари, вважають себе мзабіта, а мешканці пів-

денного району Ахаггара — туарегами. Крім того, у країні живе 60 тис. арабів з інших країн, 40 тис. французів, 20 тис. іспанців, 10 тис. італійців, 6 тис. турків, 5 тис. євреїв.

І араби, і бербери сповідують іслам. Кількість мусульман становить 99 % усіх віруючих. Але в Алжирі живуть і християни. Здебільшого це європейці, кількість яких сягає 150 тис. чоловік. Релігія в Алжирі не відокремлена від держави. Державний статус наданий ісламу. Проте конституція країни забороняє утворення політичних партій, які мають на меті релігійні, етнічні та суто регіональні устремління.

Сучасний Алжир вважається президентською республікою. Її очолює президент, якого обирають строком на 5 років. Йому належать особливі повноваження з призначення деяких державних чиновників і приймання деяких законів у галузі фінансів, інформації, оборони та партійної системи. Законодавчі органи — Національні народні збори (парламент) і Національна рада, що може відхиляти будь-який законопроект, прийнятий зборами. У складі цієї ради одна третина членів призначається президентом, інші обираються місцевими органами влади.

За колоніальних часів виноград був провідною сільськогосподарською культурою Алжиру. За смаком алжирські вина не поступалися знаменитим французьким. Але після здобуття незалежності уряд вдався до заходів із скорочення виноградників задля вирощування зернових культур і цитрусових. А іноді звільнені площі просто засаджували деревами.

На міжнародній арені республіка виступає як повноправний член Ради Безпеки ООН, Ліги арабських держав, Організації африканської єдності, Союзу арабського Магрібу, Організації країн-експортерів нафти.

Столицею Алжирської Народної Демократичної Республіки вважається давнє портове місто Алжир, засноване в X ст. на руїнах римського поселення. Нині тут живуть 2 млн чоловік. До великих міст належать також Оран (650 тис.), Константина (480 тис.), Аннаба (100 тис.).

Одна з вулиць Орана

Грошова одиниця називається алжирським динаром.

Алжир — аграрна країна з розвинутою гірничодобувною промисловістю. Доля нафти в експорті країни становить 95 %. Крім «рідкого золота», вона багата на природний газ, залізну руду, фосфати, вугілля, свинець, цинк, ртуть та інші корисні копалини.

Сільськогосподарське виробництво зосереджено в північних приморських районах. Тут вирощують виноград, зернові культури (пшеницю, ячмінь), картоплю, цитрусові, оливки і тютюн, а в оазисах — фініки. У скотарстві головна увага приділяється розведенню овець, кіз, великої рогатої худоби, верблюдів.

Значні доходи державі дає і лісове господарство. Великі площі, зайняті корковим дубом, роблять Алжир значним експортером корока. У цьому він поступається лише Іспанії та Португалії.

Уряд країни покладає певні надії на розвиток туризму як важливу статтю доходів до бюджету. Впевнено можна сказа-

ти, що після стабілізації внутрішньої ситуації гості з інших країн будуть охоче відвідувати Алжир. На узбережжі збереглися цікаві руїни давніх міст фінікійців, римлян, візантійців. Від мусульманських часів залишилися фортеці, палаци, мечеті. Але найцікавіше — це самі алжирці. Тут можна побачити побут кочовиків-бедуїнів, котрий з давніх-давен майже не змінився. Серед них є як бербери, так і араби. Вони досі живуть у шатрах-наметах з темної бавовняної тканини. Сільські жителі носять національний одяг. У містах чоловіки часто змішують традиційні та сучасні предмети в одязі. Поверх білої національної сорочки можуть одягти піджак. Часто європейський діловий костюм доповнюють фески. Жінки в селищах носять широкі шаровари і сорочки. Обличчя не закривають, але голову обов'язково прикривають хусткою або покривалом із червоними або жовтими смугами. А от жительки міст віддають перевагу білому. Їхні білі покривала та хустини навіть вишиті білими нитками. На відміну від селянок, цим вбранням вони прикривають нижню частину обличчя.

Ангола —країна діамантів, нафти та семби

Республіка Ангола розташована в південно-західній частині Африки. На півночі і північному сході вона межує з Демократичною Республікою Конго, на південному сході — з Замбією, на півдні — з Намібією. А із заходу протягом 1600 км країну омивають води Атлантичного океану. Анголі належить відокремлена від неї провінція Кабінда, яку відділяє від основної території держави вузька смуга землі, що належить до Республіки Конго.

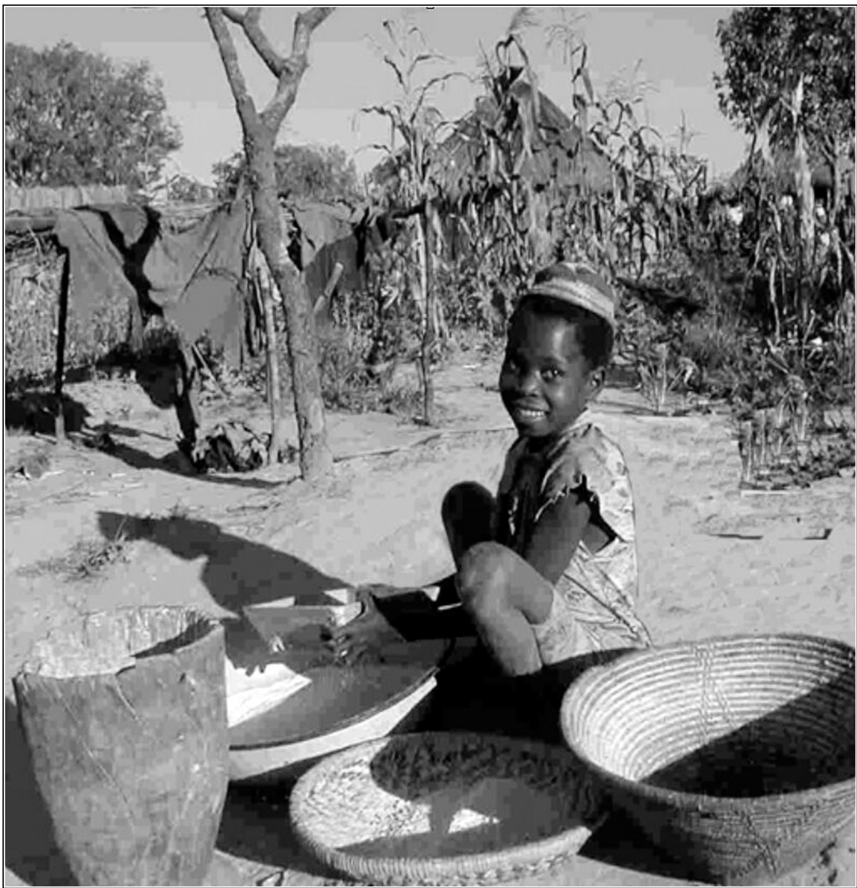
Загальна площа Анголи становить 1246,7 км^2. Більшу частини країни займають плоскогір'я з висотами понад 1 тис. м. А на масиві Біє вони сягають навіть 2 тис. м. На ньому знаходиться найвища точка країни — гора Моко, 1620 м заввишки. На заході плоскогір'я стрімко обривається. Далі за ним тягнеться смуга прибережних рівнин шириною в 50—160 м. Біль-

Петляста гірська дорога

шість річок Анголи належить до басейнів великих африканських рік Конго та Замбезі, а дві великі річки — Кванза і Кунене — та багато дрібних річок течуть до Атлантичного океану. Багато річок на рівнинах судноплавні. Але на плоскогір'ї вони перетинаються порогами, що заважає руху суден. На притоці Кванзі, Лукала знаходиться найвищий у країні водоспад Дуки-ді-Браганса висотою в100 м.

Клімат внутрішніх районів країни належить до екваторіального мусонного. Саме тому тут можна вирізнити два сезони — вологий та сухий. Перший триває в жовтні — травні. У січні — лютому він переривається невеличким сухим періодом. Протягом цього часу випадає 1300—1500 мм опадів. Сухий період без будь-яких відхилень триває з червня по жовтень. Найтепліші місяці року тут вересень та жовтень. У цей час на плато середньомісячні температури становлять +21—22° С, а на рівнинах — +24—29° С. Найпрохолодніше в червні—липні. У ці місяці температура повітря

Ангольська дитина

знижується до +15—22° С. На прибережній рівнині клімат належать до тропічного пасатного, посушливого. Тут відчувається вплив холодної Бенгальської течії, що проходить понад західним узбережжям Південної Африки. За рік у цих місцях випадає лише 300 мм осадків, а на крайньому півдні, в пустелі Наміб, взагалі лише 25 мм. Улітку середні температури цього регіону становлять +25—26° С, а взимку — +16—20° С. Дощі йдуть переважно в лютому—березні.

Майже 40 % території Анголи займають сухі й вологі тропічні ліси гілеї. Особливо густі вони у провінції Кабінда та на північ від річки Кванза. Сухі листопадні тропічні ліси розки-

нулася на нагір'ї. Там вони межують із ділянками саван зі злаковою рослинністю. Для узбережжя теж характерні савани, але тут ростуть не злакові, а різні трави та чагарники. Поблизу моря багато пальмових гаїв. На півдні Анголи, в пустелі Наміб, рослинність дуже бідна. Тут трапляється унікальна рослина Вельвічія мірабіліт, яка зовні нагадує восьминога.

Завдяки такому багатству природних зон тваринний світ Анголи вражає своєю різноманітністю. Тут зустрічаються слони, леви, носороги, гепарди, леопарди, зебри, антилопи та мавпи. Збереглися і дуже рідкісні тварини — червоний буйвіл, чорний соболь, манати і морські черепахи. Тваринний світ дуже потерпає від протизаконного полювання, тому кількість слонів, леопардів, чорних носорогів поступово зменшується. Цьому не стали на заваді навіть кілька національних парків, де полювання взагалі заборонено. Серед них найвідомішим є Парк Кісама (Бенго), який включає в себе хащі тропічного лісу і савани. Браконьєри полюють на слонів задля слонової кістки, яка дуже цінується в ювелірних виробах. А от чорний носоріг потерпає з іншої причини. Народна медицина вважає його ріг дуже цілющим. На африканських ринках за його маленькі частки добре платять золотом. А насправді цей ріг просто ороговіла щетина і ніякого лікарського ефекту, звісно, надати не може.

Деінде в Анголі збереглися унікальні племена, котрі досі ведуть спосіб життя, близький до кам'яної доби. Це привертає увагу етнографічних експедицій і любителів «екологічного туризму».

Нині в Анголі проживає близько 12 млн чоловік. Населення складається з багатьох племен. Найчисельнішими з них є народи овімбунду, амбунду та конго. Корінні жителі Анголи розмовляють мовами племен банту. Овімбунду, які живуть на плоскогір'ї, використовують мову умбунду. Їхня питома вага у складі африканського населення Анголи сягає 38 %. Амбунду становлять приблизно 23 %. Вони вживають кімбунду. Решта африканців, що мешкають в Анголі, використовують мову кіконго. До них належать племена

лунда, чокве і куньяма та деякі інші. Ангольці європейського походження й народжені від змішаних браків між білими та африканцями віддають перевагу португальській.

Багатонаціональний склад населення дуже впливає на релігійні погляди мешканців країни. 38 % з них є католиками, 15 % — протестантами. Решта віддає перевагу традиційним місцевим віруванням, тобто язичництву.

Територія Анголи була заселена людьми понад тисячу років тому. У середні віки на цих землях існувало кілька державних утворень, на чолі яких стояли вожді, що наслідували престол від батька або його родича.

Коли в XVI ст. на узбережжя прийшли португальці, під їхнім впливом король Конго прийняв християнство і став іменуватися Афонсу I. Але королеву Нзінгу це не задовольнило. Протягом кількох десятиліть вона чинила опір колонізаторам і організовувала для боротьби проти них своїх підданих.

Врешті-решт португальці перемогли. Вони активніше за всіх європейців вели в Африці работоргівлю. З XVI по XIX ст. колонізатори вивезли звідси понад 3 млн невільників, більшість з яких було продано до Бразилії. У 1836 р. работоргівлю заборонили. Тоді португальці рушили у внутрішні райони країни. На початку XX ст. територія сучасної Анголи перебувала під їхнім контролем. Португальський колоніальний режим відрізнявся особливою жорстокістю. Тут дуже суворо дотримувалися расових забобонів. У суспільстві панівну роль відігравали лише португальці, що народилися в Європі. На другому місці перебували метиси, що народилися від змішаних браків між португальцями і тубільцями. А справжні господарі країни, представники місцевих племен, ніяких прав взагалі не мали. Корінне населення нещадно експлуатували на державних плантаціях.

Але Перша світова війна внесла значні корективи в цей порядок. З Португалії до Анголи рушила хвиля переселенців, які прагнули виправити своє економічне становище. Це значно погіршило рівень життя африканців, бо викликало

Назва країни має давні корені. Ндонго, короля середньовічної держави овімбунду, яка в XV—XVII ст. існувала на півночі сучасної Анголи, іменували «Нголо». Португальці використали перекручений титул короля для назви своєї африканської колонії Анголи.

посилення расового гноблення. В країні почав розвиватися рух опору колонізаторам. У 1926—1974 рр., поки при владі в Португалії перебував диктатор Салазар, ангольським патріотам було заборонено створювати власні політичні об'єднання. Втім, це не допомогло португальцям утримати колонію. Вже в 1961 р. корінні ангольці включилися в антиколоніальну боротьбу. В країні були створені відразу три національні фронти. Після повалення диктаторського режиму Салазара новий уряд Португалії прийняв рішення припинити війну і надати колонії незалежність.

Але вже перші спроби створити в країні тимчасовий уряд спричинили протиріччя між політичними об'єднаннями Анголи. Почалася жорстока громадянська війна, в яку втрутилася армія Південно-Африканської Республіки (ПАР). Політичним угрупованням комуністичного напрямку допома-

Вулиця одного з провінційних містечок

гали СРСР, Куба, деякі інші країни соціалістичного табору. Вони направляли до Анголи війська, воєнну техніку і воєнних спеціалістів. У 1975 р. партія Народний рух за визволення Анголи проголосила створення Народної Республіки Ангола на чолі з прокомуністичним урядом. Натомість інші політичні угруповання за підтримки армії ПАР на території, що перебувала під їхнім контролем, утворили Демократичну Народну Республіку Ангола з центром у провінції Уамбо. Декілька місяців між цими двома утвореннями тривав збройний конфлікт, який закінчився перемогою Народного руху за визволення Анголи. Народна республіка Ангола була прийнята до Організації африканської єдності.

Втім, спокою в державі не було ще довгі роки. Антикомуністичні сили чинили опір уряду. На його боці виступали СРСР і Куба, а на боці опозиції — США і ПАР. Вторгнення військ ПАР на територію Анголи тривали аж до 1990 р.

У 1988 р. анголо-кубинські війська нанесли нищівної поразки військовим частинам ПАР. У грудні того ж року між Анголою, Кубою і ПАР була прийнята угода про надання Намібії незалежності в обмін на виведення кубинських військ з ангольської території. Рада Безпеки ООН призначила комісію для перевірки виконання цих домовленостей.

Але внутрішня ситуація в Анголі не покращилася. Опозиція вимагала від уряду створення в країні багатопартійної демократії. Натомість уряд запропонував амністію всім опозиціонерам. Вони з цим не погодилися і відповіли черговим озброєним виступом проти існуючого режиму. А після нападу партизан на кубинську військову частину Куба припинила вивід своїх військ з Анголи. Тільки в 1990 р. обидві сторони погодилися на суттєві поступки одна одній. Був призначений тимчасовий воєнний уряд, проголошено утворення багатопартійної політичної системи і необхідність перегляду конституції, введення ринкової економіки. Почався відхід від марксистсько-ленінської ідеології. Перші демократичні вибори були призначені на 1992 р. Результати їх не задовольнили опозицію. Знов спалахнула громадянська вій-

на. Незважаючи на втручання Ради Безпеки ООН, політична нестабільність в Анголі триває. Вона поглиблюється намаганням провінції Кабінди відокремитися від республіки. Сепаратистський рух тут пов'язаний з головною силою ангольської опозиції — Національним союзом за повну незалежність Анголи.

Незважаючи на всі ці події, Ангола визнана у світі на рівні найбільших міжнародних політичних утворень. Вона є членом ООН, Організації африканської єдності та Спільноти розвитку Півдня Африки.

Сучасна Ангола вважається парламентською республікою. На її чолі стоїть президент. Законодавчий орган — парламент, який тут називають Національними зборами. Країна поділена на 18 провінцій, якими керують губернатори і місцеві законодавчі органи. У свою чергу провінції поділяються на ради, комуни, округи, райони і селища.

Столицею республіки є Луанда — найбільший порт країни. Тут мешкає понад 2 млн жителів. Найбільшими адміністративними, економічними і транспортними центрами внутрішніх районів держави вважаються Самбо, Маланже, Лубанго і Куіто.

Офіційною мовою є португальська. Державна грошова одиниця — кванза.

Панорама Луганди

Ангола має дуже багаті природні ресурси: родючі землі, запаси нафти, діамантів та інших природних копалин. Проте громадянські війни звели нанівець економіку країни. Ситуацію погіршувало те, що доходи від продажу діамантів та нафти направлялися на воєнні потреби. Мали вплив і інші фактори.

До проголошення незалежності більшість сільськогосподарських підприємств країни належала португальцям. В їхніх господарствах вироблялося 86 % усієї сільськогосподарської продукції. Португальські поселенці були головними споживачами продукції ангольських підприємств. До того ж вони працювали на цих підприємствах і виробляли продукцію. Коли ситуація стала небезпечною, більшість європейців залишила країну. Їхні колишні підприємства перейшли до державного сектора і занепали. Певного розвитку досягло лише видобування нафти, яке здійснювалося під контролем зарубіжних компаній США, Франції, Японії, Італії і Бразилії. Розвідка нафти тривала навіть під час воєнних дій, що розпочалися в 1992 р. Саме тому нині Ангола посідає друге місце в тропічній Африці за обсягами видобування нафти. Щодоби тут видобувається 100 тис. тонн цього важливого природного ресурсу. Крім нафти, ведеться розробка фосфатів, урану та граніту.

Але в цілому Ангола вважається аграрною країною. Раніше тут існували великі плантації кави, цукрової тростини,

Церковний хор на празднике в деревне

бавовни, олійної пальми. Розвивається скотарство. Населення розводить велику рогату худобу, свиней, кіз, овець та свійську птицю. Ліси є джерелом цінної деревини деяких тропічних дерев. Утім, політична нестабільність останніх десятиліть призвела до занепаду державних господарств. Більшість їхніх земель захопили селянські сім'ї. Населення вимушене було повернутися до натурального господарства і перейшло до вирощування невибагливих місцевих культур — маніоки, проса і сорго.

Але, незважаючи на всі негаразди, ангольці оптимістично дивляться в майбутнє і залишаються веселими людьми. Іноземці, що відвідують Анголу, назавжди запам'ятовують запальні народні мелодії і танці, відомі ще із сивої давнини. Серед них найпопулярнішим танцем є семба, яку колись танцювали з приводу доброго врожаю та на весіллях. А до приходу португальців сембу присвячували богині моря Кіанде. Тепер її танцюють майже всюди, бо цей танок здатний підняти настрій у будь-якій ситуації.

Бенін — край, де всі співають і танцюють

Республіка Бенін — це невеличка держава в Західній Африці, яка вважається однією з найблагополучніших африканських країн. Напевне, саме цьому люди тут дуже відверті, доброзичливі й веселі. Вони навіть на вулицях ходять пританцьовуючи. Маленькі діти просто неба влаштовують дивовижні концерти, співаючи «Йово-йово, добрий вечір, йово-йово, як справи, йово-йово, велике спасибі...» Зміст цієї нехитрої пісеньки легко зрозуміти, і адресована вона всім іноземцям. У Беніні будь-кого — і європейців, і китайців, і індійців — називають «йово», що є перекрученим французьким «je veux» — «я бажаю».

Територія Беніну тягнеться від узбережжя Гвінейської затоки у глиб материка на 670 км, площа її становить 112,6 тис. км^2. На заході держава межує з Того, на північному заході — з Буркіна Фасо, на півночі — з Нігером, на сході — з Нігерією. На пів-

дні бенінська територія омивається водами Гвінейської затоки Атлантичного океану. Прибережна смуга, що належить Беніну, становить 125 км. Територія країни поділяється на чотири фізико-географічні пояси. Вздовж берега тягнеться пласка піщана низина 1,5—5 км завширшки. Позад неї розкинулися лагуни та болота. Дві з лагун, Нокуе та Ахеме, мають вихід до моря. Далі на північ знаходяться невисокі плато заввишки 200—400 м. На них розташовані ліси та савани. Деінде тут можна зустріти невеликі гори та низини з болотами. Все це складає Нижній Бенін. По цій частині країни з півночі на південь до Гвінейської затоки течуть річки Моно і Веме. На півночі, у Верхньому Беніні, здіймається ще одне плато висотою понад 500 м. Північно-західну його частину займають вкриті лісами гори Атакора. В цих горах розташована найбільша височина країни, яка дорівнює 635 м над рівнем моря. Тут течуть декілька приток великої африканської річки Нігер — Аліборі, Мекру, Сото та інші. А по самому Нігеру проходить південно-східний кордон держави. Решта території плато вкрита саванами.

Бенінські жінки

У південних прибережних районах Беніну клімат екваторіальний, пекучий і вологий, із середньорічною температурою +27° С. Спеку дещо стримують морські бризи. Для країни характерні два сезони тропічних дощів — із середини березня до середини липня і з середини вересня до кінця листопада. У північних районах клімат змінюється на субекваторіальний. Тут середньомісячні температури коливаються від +24 до 30° С, а один сезон дощів триває з квітня по жовтень. Протягом року в середньому випадає від 800 до 2000 мм опадів.

На жаль, природний світ Беніну нині доволі бідний. Колись більшу частину країни займали пишні тропічні ліси, але тепер вони майже всі знищені. Їх місце зайняли пальми, висаджені для одержання пальмової олії. Рештки дикої флори і фауни збереглися лише в заповідниках на півночі країни. Серед них найбільшими є міжнародні заповідники «Парк Дубль-Ве» та Пенджабі. Тут живуть слони, бегемоти, дикі буйволи, гепарди, антилопи, дикі свині, мавпи і леви. Втім, побачити їх не завжди щастить. Налякані тварини ховаються від відвідувачів.

На території сучасного Беніну люди жили ще за кам'яної доби, але історичні відомості беруть початок у XIV ст. Відомо, що в той час центральні і північні райони Беніну ввійшли до держави Боргу, яку утворили народу барібу, що прийшли сюди з території сучасної Нігерії. А в південній частині країни тоді жили народи фон і аджа. За легендою, аджа прийшли сюди ще у XII—XIII ст. і заснували тут велике селище Алладу. Із часом вони утворили королівство Велика Ардра. На початку XVII ст. спадкоємці королівського трону почали сварку за престол. Сини покійного короля Кокона змушені були залишити столицю. Далі на південний схід від Аллади, на узбережжі вони заснували декілька нових держав. Одна з них називалася Мала Ардра. Із часом тут з'явилися португальці. Вони побудували торговельну факторію Порто-Ново. Ця назва збереглася на карті донині. Вона належить одному з най-

Поселення на узбережжі Гвінейської затоки

більших міст Беніну. Друга держава була розташована в зоні саван і дістала назву Абомей, або Дагомея. Саме від неї пішла застаріла назва сучасного Беніну, яку він мав до грудня 1975 р. Вигнанці аджа швидко змішалися з місцевими племенами йоруба й утворили новий народ — фон.

Добробут Дагомеї тримався на торгівлі рабами. Озброєні загони племені фон здійснювали напади на невеликі сусідні племена. Вони захоплювали бранців і продавали їх європейським работоргівцям через посередників у Великій Ардрі. Там утворився найбільший у Західній Африці ринок невільників. У XVII ст. звідси щорічно на плантації Нового Світу відправляли до 20 тис. рабів. У 1720 р. один з правителів Дагомеї вирішив продавати рабів безпосередньо європейцям, але наразився на опір посередників. Тоді він захопив чотири південні держави, що заважали виходу Дагомеї до моря. Вільним залишився лише Порто-Ново, але його правителі відтепер сплачували народу фон данину.

На старовинних картах узбережжя сучасного Беніну позначалося як Берег невільників. Про работоргівлю тут нагадують старовинні фортеці, де ховалися работоргівці від нападів тубільців та піратів.

Скривджені правителі чотирьох завойованих країн звернулися до короля сильного королівства Ойо, що утворили на півдні від Абомея племена йоруба. Його король пішов війною на небезпечного сусіда і в 1738 р. завоював столицю супротивника. Відтоді аж до 1820 р. королі Дагомеї вимушені були сплачувати данину йоруба. Під час битв ставку короля Дагомеї охороняли жінки-воїни. Вони брали участь і в запеклих битвах з європейцями. Одного разу французи були цілком деморалізовані, побачивши перед собою розлючених голих і чорношкірих «амазонок» зі списами.

На початку XIX ст. вивіз рабів з Дагомеї скоротився до 10—12 тис. чоловік на рік, а в 1830 р. работоргівлю було заборонено. Але остаточно це жахливе явище змогли припинити лише в 1885 р.

Багато в чому поліпшити стан справ вдалося королю Гуезо, який вирішив поповнювати свою казну за рахунок вироблення пальмової олії. Він уклав угоду з французькою компанією «Віктор Режі і Сіпрієн Фабр». У 1851 р. за посередництва цієї компанії Гуезо уклав договір про союз із Францією, бо боявся проникнення в країну англійців. Відтоді Дагомея стала французькою колонією, якою залишалася до 1960 року.

Після Другої світової війни під тиском антиколоніального руху Франція була вимушена надати Дагомеї право на своє представництво у французькому парламенті і створення власної Національної асамблеї. У 1960 р. країна була проголошена незалежною Республікою Дагомея. На жаль, дагомейські політичні лідери довгий час були не в змозі поділити владу. З 1960 по 1972 р. у незалежній державі 10 разів змінювався уряд і відбулося 5 воєнних переворотів. Останній, одинадцятий, переворот у 1973 р. влаштував майор Матьє Кереку. Він проголосив себе президентом і очолив уряд, а через два роки проголосив себе прибічником соціалізму. Президент-узурпатор вирішив будувати «марксистсько-ленін-

Традиційне бенінське житло

ську» державу, націоналізував більшість банків і підприємств, укріпив взаємовідносини з країнами соціалістичного табору, особливо з Китаєм. Державу почали називати Народною Республікою Бенін.

Але в 1989 р. у Беніні почалися демократичні перетворення. В 1990 р. була прийнята нова конституція, відбулися прямі вибори президента за участю всіх політичних партій і угруповань. Країну знов перейменували, на цей раз на Республіку Бенін. Як свідчить назва і останні внутрішньополітичні перетворення, Бенін є демократичною республікою на чолі з президентом. Законодавчим органом є Національна Асамблея — однопалатний парламент. Республіка має членство в Загальній афро-маврикійській організації, Економічній спільноті держав Західної Африки, Організації африканської єдності (ОАЄ), ООН, входить до Міжнародного валютного фонду.

Країна поділена на 6 провінцій. Її столицею вважається Порто-Ново, де мешкає 179 тис. жителів, але резиденцією президента та уряду є більш велике місто-порт Котону з на-

селенням 536,8 тис. чоловік. Тут також містяться всі урядові установи та іноземні посольства. Великими містами в Беніні вважаються головний економічний центр північної області Параку (103,6 тис.), Джугу (136,5 тис.), Абомей (54,4 тис.) і Натітінгу (50,8 тис.).

Бенін входить до зони використання французького франка — грошової одиниці заморських департаментів Франції, тому як державну грошову одиницю використовує так званий франк КФА, тобто франк Африканської Фінансової Спільноти. 100 франків КФА дорівнює одному французькому франку.

У республіці проживають 6,5 млн чоловік. Дві третини з них сконцентровано на півдні країни. Як у більшості африканських держав, населення тут складається з досить великої кількості племен, котрі відрізняються одне від одного мовою та звичаями. В країні мешкають три групи народів: еве, йоруба та гур, які об’єднують близько 42 народностей. До групи еве входить найчисленніший у Беніні народ фон (або дагомейці) та споріднені з ним племена аджа, аізо, педа, міна і пла. Їхня кількість становить близько 60 % населення. На півдні, здебільшого в містах, живуть йоруба (9 %). До групи народів гур належать баріба і сомба. Разом вони становлять 15 % населення. Інші племена мають дуже незначну кількість. Крім того, у державі постійно проживають близько 5,5 тис. європейців. Офіційною мовою вважається французька, але дуже поширені мови фон, йоруба і хауса.

Близько 70 % населення сповідують язичницькі вірування і полоняються племінним богам. Християн у країні всього 15 %, приблизно стільки ж і мусульман.

Саме Дагомея вважається батьківщиною знаменитого культу вуду, якому Голівуд присвятив багато фільмів жахів. Можливо, завдяки цьому він набув досить багато послідовників, які водночас можуть бути і християнами. Доволі часто в сімейних обрядах бенінців присутні як християнські, так і ритуали вуду. А взагалі у світі існує близько 50 млн прибіч-

Традиційні бенінські аплікації

ників цієї релігії. Правда, деінде, вуду змінила назву. На Кубі її називають сантерія, а в Бразилії — макумба. У чистому вигляді обрядів вуду, мабуть, вже зустріти не можна, бо на них вплинуло не тільки християнство, а й деякі ритуали, які завезли в Африку нащадки колишніх рабів з Вест-Індії. Мовою фон «вуду» означає «божество» або «дух». Таких духів дуже багато, і їхні імена можуть бути різними, бо різні племена поклоняються різним божествам. У народів фон та йоруба найголовнішим у культі вважається Легба — кульгавий охоронець воріт у потойбічний світ. Щоб дістатися до духів, треба увійти до цих воріт, а того можна досягнути через певні ритуали і транс. Як це робиться, сказати дуже важко, бо вудуїсти охороняють свої ритуали. Але людей, що підпали під вплив ритуалу, побачити можна, бо вони втрачають можливість вільно рухатися. Досить легко в місцевих чаклунів можна купити різні амулети або мазі, що роблять людину недоторканною для чиєїсь злої волі. В основі цього, безумовно, полягає психічний вплив на людину та різні напої, які можуть впливати на фізичний і психологічний стан людей.

Але серед місцевих релігійних культів у Беніні існують і не такі жорстокі у своїй забобонності. Племена барба і самба, наприклад, віддають перевагу культу бога Землі, через якого вони намагаються підтримувати зв’язок з матінкою-землею та впливати на врожаї.

У містах Беніну проживає близько 42 % його мешканців. Це є природним, бо він вважається аграрною країною. Сільське господарство тут — основна галузь економіки та головне джерело експорту. Чільне місце посідає вирощування олійної пальми. Під неї відведені великі плантації. Крім того, вирощується бавовник, кава, какао, арахіс, кукурудза, маніок, ямс, просо, сорго. У північних районах охоче саджають тютюн.

У тваринництві головна увага приділяється великій рогатій худобі, козам, вівчарству, свинарству, птахівництву. На півдні, в лагунах та на морському узбережжі виловлюють багато риби.

На цій базі працює велика кількість підприємств з переробки сільськогосподарської сировини, а також текстильна промисловість.

Країні дуже бракує корисних копалин, але нещодавно на морському дні, поблизу узбережжя, була знайдена нафта.

Франція досі залишається основним торговим партнером Беніну. Звідти надходять основні інвестиції в економіку країни. Однак поступово розвиваються стосунки з Лівією, Марокко, Бразилією, Португалією, Таїландом і Китаєм. Щорічний прибуток держави від експорту сягає 300 млн доларів.

Одним з найвідоміших наслідків діяльності чаклунів вуду вважається перетворення мерців на зомбі. Такий «ходячий небіжчик» може нібито не тільки рухатися, а й виконувати накази людини, що заподіяла йому таке. На початку 80-х рр. минулого століття професор Уейд Девіс пояснив, що в цьому випадку відбувається. Людині дають отруту, вироблену з дуже отруйної риби фугу або її родичів, що досить розповсюджені у світовому океані. Ця отрута паралізує жертву, і родичі вважають її померлою. Потім жертву ховають, а через деякий час чаклун визволяє її з могили і дає їй дурман. Від цього людина повністю не усвідомлює, хто вона, і робить усе, що їй наказують.

У маленькому Беніні багато на що можна подивитися туристам. Тут є все, щоб одержати яскраві враження та відпочити на чудових і дуже чистих пляжах. В Абомеї розташований королівський палац Фон, який прикрашають унікальні бронзові барельєфи. ЮНЕСКО оголосило їх об’єктом всесвітнього культурного спадку. Крім того,

Поселення на палях

тут можна побачити цікаві експозиції — інкрустовані черепи, предмети культу вуду та інші дивні речі. В Етнографічному музеї Порто-Ново зібрана рідкісна колекція культових предметів народу йоруба. У Храмі пітонів м. Уіда змії повзають повсюди. Дуже цікавим є й містечко Ганв'є, де всі його 12 тис. жителів мешкають у бамбукових домівках на палях, що стоять посеред озера Нокує. Воно виникло ще у XVIII ст., коли на місцеве плем'я тофіну часто нападали дагомейці. Воїнам фон було суворо заборонено входити у воду, тому місцеві жителі і надумали перехитрити їх у такий спосіб.

Велике задоволення гості країни дістають від численних фестивалів пісні та танців, дуже яскравих і незвичних для європейців. У містечку Бокумбе кожні чотири роки проводиться фестиваль, під час якого його учасники завзято б'ють один одного батогами. Ця битва має ритуальний характер. А якщо пощастить, можна потрапити і на змагання чаклунів, не тільки з Беніну, а й із сусідніх країн.

Ботсвана — батьківщина бушменів

Ботсвана — це маленьке економічне диво Африки. За півсторіччя країна обернулася з бридкого каченяти на білого лебедя з алмазною короною. Ботсвана швидко змінила ярлик бідної колонії на звання квітучої країни Південної Африки. І це всупереч тому, що вона не має виходу до моря, розвиненої промисловості, що її землі — безкрая пустеля й суха савана, що вирощує пристойні врожаї на самому ентузіазмі.

Ботсвана — яскравий приклад економічної стабільності й стійкої демократії в Африці. Окрім того, це країна дивовижна і незвичайна з усіх поглядів. Вона зберегла унікальну дику природу і навіть, якщо вірити місцевій легенді, залишки первородного хаосу, з якого починався світ (це пагорби Тсодило — поодинокі шматки скельної породи, що, немов маяки, височать над поверхнею пустелі). Одним із найбільших недоторканних осередків дикої природи у всій Африці вважається дельта головної ріки країни — Окаванго, яка повільно «мандрує» пустелею Калахарі, що вкриває більшу частину території Ботсвани. І пустеля, і річка незвичайні: в пустелі процвітає різноманітна флора, а річка губиться серед пісків, так і не добігши до океану. Калахарі не є класичним зразком пустелі, її назву часто вживають з епітетом «зелена», оскільки численні піщані бархани й дюни (наявність заліза у ґрунті надає їм червоного кольору) сусідять із ділянками високих трав та заростями чагарників. Справжні «плантації» кактусів в період цвітіння створюють враження суцільного оазису. Часто-густо, особливо у віддалених районах, можна побачити акації, баобаби, хлібне дерево, дерево мерула, сік плодів якого нагадує вино. Сезон дощів не обминає Калахарі — з липня по вересень довгоочікувані опади рятують пересохлі річки й озера. Однак сухий сезон стирає усілякі нагадування про вологу, приносить піщані бурі та урагани.

Калахарі в прямому розумінні слова поглинає річка Окаванго (в перекладі — «річка, що ніколи не знаходить моря»).

На вулицях столиці країни — Габороне

Їй, народженій на пагорбах Анголи, доводиться розчинитися в дюнах, утворивши на прощання 15 тис. км^2 мальовничого лабіринту з лагун і каналів у північно-західній Ботсвані. Ця найбільша у світі внутрішня дельта багата живою природою. Верхня її частина являє собою зарості очерету, переважно папірусу, або постійно вкриті вологою ділянки. Це болотисте середовище уподобали бегемоти, крокодили, деякі антилопи, а також численні види птахів. Низини дельти вкриті акаціями та заливними луками, куди приходять у пошуках їжі зебри, буйволи, слони, антилопи. А за ними, з тією ж метою, — леви, леопарди, гієни.

На противагу численному дикому світу, людей на землі Ботсвани не так багато. Густота населення тут — одна з найнижчих у світі. На території в 600 тис. км^2 мешкає всього 1,6 млн чоловік, більше 10 % з них — у столиці Габороне. Близько 90 % жителів країни — це народ тсвана (іменем якого названа країна), котрий підрозділяється на

Бушмени, яких за різними оцінками залишилося від 25 до 50 тис. чоловік, — унікальне плем'я мисливців і збирачів, котрим якось щастить виживати в засушливих частинах Калахарі, де не так уже й просто знайти навіть об'єкт полювання. Назву племені, що означає «люди кущів, заростів», дали голландські поселенці. Бушмени ніколи не розлучаються з луком, який стає в нагоді не тільки під час полювання, а й править за музичний інструмент під час виконання обрядів. Окрім полювання та збирання, бушмени схильні до зображального мистецтва. Різнокольорові малюнки на скелях, залишені їхніми предками, — одні з найдавніших пам'яток культури. Сьогоднішні бушменські таланти захоплюються більш вишуканим мистецтвом — художнім гравіюванням на шкаралупі страусових яєць, що використовуються як посуд.

вісім груп. Найбільша з них плем'я нгвато, яке займає значні території на північному сході. У пустелі Калахарі і в дельті Окаванго живе нечисленний і, мабуть, найбільш загадковий народ Африки — кочовики-бушмени, в деяких північних районах ховається від цивілізації ще одне кочове плем'я — готтентоти.

Наскальний живопис бушменів

Саме бушмени й готтентоти вважаються залишками корінного населення території сучасної Ботсвани. Тільки наприкінці XVIII — на початку XIX ст. їхній спокій порушили тсвана, які зайняли області савани та більш-менш привабливі частини Калахарі, витіснивши корінне населення в глиб пустелі. Згодом на невеликі шматки родючих земель зазіхали так звані африкандери (нащадки перших європейських, переважно голландських, колоністів у Південній Африці), з якими у 1820—1870 рр. тсвана мали постійні сутички. У 1876 р. вожді племен тсвана, страждаючи від непомірних апетитів африкандерів, звернулися з проханням до верховного комісара Великої Британії в Південній Африці взяти їхній народ під свою опіку. В 1885 р. Британія остаточно перемогла африкандерів, і територія, населена народом тсвана, була оголошена її протекторатом Туманного Альбіону під назвою Бечуаналенд.

Жив протекторат досить мирно, але бідно. У 1966 р. він також мирно, без кривавих повстань, здобув незалежність і розпрощався зі старою назвою. А через рік стало зрозуміло, що Ботсвані час прощатися і з епітетом «бідна»: на заздрість англійцям тут раптом знайшлися алмазні розсипи. Тож свій добробут жителі країни почали будувати на алмазних підвалинах. До подарунка природи додалося виважене керівництво державою, що забезпечило впевнене економічне зростання. І головне — мешканці Ботсвани вирішили, що своє відвоювали у XIX ст. Доки сусіди бігали зі зброєю в руках, вони розвідали, окрім алмазних, поклади мідно-нікелевих руд, кам'яного вугілля та інших корисних копалин, потроху почали освоювати промисловість (складання авто та ін.), знайомитися зі світовими досягненнями в галузях зрошення полів та розведення худоби.

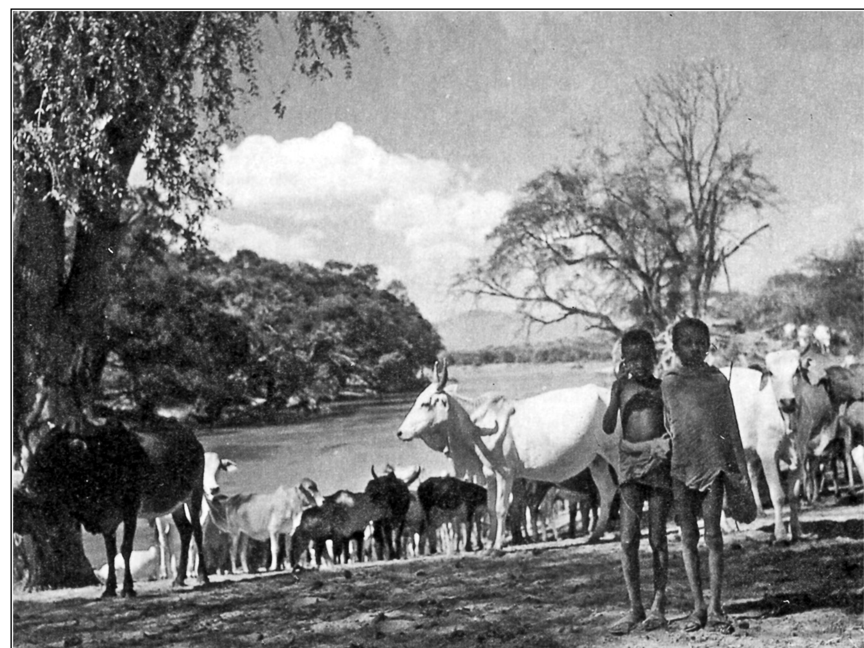
Не завдяки, а всупереч природі в Ботсвані вирощують внутрішні (кукурудзу, просо та боби) і в обмеженій кількості товарні культури — бавовник, арахіс і соняшник. На початок XXI ст. Ботсвана посідає друге місце на африканському континенті за середнім річним доходом на душу населення,

Алмази становлять 70 % експорту Ботсвани, тобто приносять стійкий прибуток країні та забезпечують стабільність місцевих грошей, які мають назву «пула». На мові сетсвана, що разом з англійською має статус офіційної, «пула» означає «дощ». Чому тсвана саме так назвали свою грошову одиницю? Вони дали їй ім'я найдорожчого. А найдорожче в пустелі, дорожче за алмази, — це, звичайно, вода, волога.

поступаючись лише індустріально розвиненій Південно-Африканській Республіці.

У Ботсвані знаходиться штаб-квартира Співтовариства розвитку Півдня Африки. Підтримуючи діяльність миротворчих сил ООН в конфліктних районах континенту, жителі Ботсвани, які на своїй землі уникають конфліктів, здобули звання найбільш спокійних та розсудливих націй серед усіх африканців.

Розсудливо підходять вони і до туризму — майже не рекламують себе, дотримуючись принципу, — хай приїде мало відвідувачів (менше нашкодять природі), проте заплатять за це багато грошей. Сафарі в Ботсвані вважається вишуканою

Народ тсвана традиційно займається скотарством

Пустеля Калахарі

розвагою заможних людей, та й в ресторанах ціни не нижчі за європейські. Гостям запропонують відвідати національні парки Імебок, Чобе, Нцкай-Пан, а також печери Гчвихаба (в південній Африці печери — велика рідкість), де, за легендами, сховані скарби, пагорби Тсодило, музей-меморіал Хами III, вождя нгвато. Проте за межами будь-якої екскурсії залишиться розповідь про економічне зростання країни — її жителі не люблять вихвалятися.

Буркіна-Фасо — «країна чесних людей»

«Ми живемо в країні чесних людей», — можуть по праву заявити мешканці невеликої західноафриканської держави Буркіна-Фасо. І не тому, що впевнені в кожному громадянинові на сто відсотків — просто сучасна назва їхньої вітчизни перекладається, як «країна чесних (непідкупних) людей». Вона парадоксально поєднує статус своєрідного культурного центру Африки з найвищим у світі рівнем безграмотності. Крім того, їй поки що ніяк не вдається покинути сумну десятку найбідніших країн.

Своє сучасне ім'я Буркіна-Фасо отримала лише двадцять років тому. Час від часу ця територія змінювала і назви, і володарів. В XI ст. на землях нинішньої Буркіна-Фасо почали виникати держави народностей мосі, до XIV ст. остаточно оформилися їхні королівства —Уагадугу, Ятенга, Тенкодого і Фадан-Гурма — із сильною адміністративною системою та традицією божественного походження правителя. Найвпливовішим з них вважалося Уагадугу, назву якого (і частково — територію) успадкувала сучасна столиця країни.

Держави мосі достойно відбивали численні напади з боку сусідніх народів. Але до XIX ст. ці королівства помітно ослабли. Вони не могли протистояти натиску європейців, які, закріпившись на узбережжі, почали просуватися у внутрішні райони. На початку XX ст. контроль над володіннями мосі остаточно встановили французи, проголосивши цю територію своєю колонією. Її ділили, перейменовували, частинами включали до складу інших колоній (Берег Слонової Кості, Нігер), а в 1947 р. вона нарешті була від-

Маленькі мешканці Буркіна-Фасо

Територією сучасної Буркіна-Фасо течуть три річки-сестри — Чорна, Біла та Червона Вольта (вони є найбільшими водними артеріями країни), які на території сусідньої Гани зливаються, утворюючи величезну ріку Вольту. Колишня назва країни якраз і була дана їй через те, що тут розташовані ці три головні витоки р. Вольта.

новлена у своїх межах як «заморська територія» (фактично — колонія) Франції під назвою Верхня Вольта.

З 1960 р. Верхня Вольта, здобувши незалежність, жила при військовому режимі, постійних переворотах і однопартійному уряді. У 1984 р. її було перейменовано в Буркіна-Фасо, а в 1992 р. відбулися перші багатопартійні вибори, проте і нині політичний небосхил часто затягується хмарами нестабільності. Не може похвалитися держава й економічними досягненнями — вона вважається однією з найменш розвинених країн світу. Цьому «сприяє» віддаленість від моря, малородючі землі, погодні примхи. Хоча територія Буркіна-Фасо (274 тис. км^2) — це переважно типова савана з високими травами, тут часто виникають проблеми з вологою. Справа в тому, що клімат

Типове сільське поселення

Більшість мешканців країни працюють на плантаціях

країни характеризується трьома порами року: прохолодний сухий сезон (листопад — березень), спекотна суха пора (березень—травень), спекотний вологий сезон. Період з березня по травень найважчий і для людей, і для тварин (тут живуть слони, гіпопотами, буйволи, антилопи), і для культурних рослин. На півночі спеку та сухість посилює ще й гість із Сахари — вітер харматан.

Буркіна-Фасо має статус аграрної країни, проте сільське господарство тут малопродуктивне: експортні культури вирощуються в невеликій кількості, бракує техніки й кваліфікованих агрономів. Головні статті експорту Буркіна-Фасо — очищена бавовна, яка в 90-х роках минулого століття приносила понад дві третини експортних надходжень, а також арахіс, кунжут, цукрова тростина. Але через обмежену площу орних земель та періодичні сильні засухи жителі не можуть навіть приблизно прогнозувати, яким буде врожай і чи буде він взагалі. Така ж ситуація і з культурами внутрішнього споживання — кукурудзою, просом, бататом. У тваринництві заважає робити прогно-

Дерев'яний ідол і ритуальна маска — зразки західно-африканської культури

зи небезпечна муха цеце, що переносить сонну хворобу. Швидко відправляється за кордон золото, поклади якого інтенсивно освоюються, але навіть цьому дорогоцінному металу не під силу залатати діри ані в бюджеті країни, ані в кишенях її громадян. Що вже й казати про менші за розміром і значенням запаси марганцевої руди, цинку, свинцю, нікелю, фосфоритів.

Не чекаючи, доки в рідній державі запрацює механізм ринкової (або хоч якої-небудь) економіки, значна частина жителів Буркіна-Фасо вирушає розвивати економіку сусідніх Кот-д'Івуара та Гани. І робить це переважно на плантаціях кави й какао. В перервах робітники не читають ні газет про життя на батьківщині, ні листів від рідних — бо читати не вміють. Сьогодні рівень письменності серед дорослих дорівнює тут усього 20 % (населення країни — трохи більше 11 млн), що забезпечує Буркіна-Фасо сумне «звання» найбільш безграмотної країни світу.

Буркіна-Фасо шукає підтримки в інших країн — отримує фінансову допомогу від Франції та Фонду розвитку ЄС, є членом ООН та Організації африканської єдності. Разом з 15 іншими країнами Західної Африки має спільний Центральний банк і грошову одиницю франк (африканський франк), який повністю конвертується стосовно французького франка.

Із французами мешканців Буркіна-Фасо єднає не тільки спільне минуле, державна мова та гроші, а й потяг до кінематографа. З 1960 р. в її столиці Уагадугу (690 тис. мешканців) раз на два роки проходить найбільший на континенті фестиваль африканських фільмів, що подарував країні звання культурного центру Африки. Пальму першості серед західноафриканських колег, попри фінансові труднощі, впевнено утримують кінематографісти Буркіна-Фасо. Вони створили декілька найбільш вдалих у Західній Африці фільмів. Ці стрічки переважно про рідний край, про «країну чесних людей», яких автори хотіли б бачити ще й забезпеченими та щасливими.

Бурунді — маленька країна великого розбрату

Мешканці країни Бурунді, що в Центральній Африці, не уявляють свого життя без кави. Вона цікавить їх не у вигляді ранкової чашки, а у вигляді зерен, які збирають з кавового дерева. Кава дає більшість валютних надходжень до державного бюджету. Втім, вона не рятує країну від економічної кризи — бюджетні гроші витрачаються на воєнні видатки, а населення потерпає від злиднів, не маючи ані валюти, ані бурундійських франків. Держава ця йде попереду всієї планети за приростом населення і в останніх лавах за рівнем життя.

Головною проблемою Бурунді, що гальмує розвиток країни, є постійні міжетнічні конфлікти. Територія держави зовсім невелика — 27 тис км^2, і на ній ніяк не можуть ужитися давні супротивники — народності тутсі й хуту. В сучасній картині населення перші становлять близько 14 %, другі — 85 %. Процент, що залишився, припадає на племена пігмеїв тва, які вважаються корінним населенням цих територій, мешкають у лісах і не з'ясовують етнічних стосунків. Інша справа — тутсі й хуту. За довгі роки вони так і не навчилися жити разом.

Бурундійці

Землероби хуту переселилися на територію сучасних Бурунді й Руанди у I тис. до н. е. Скотарі-кочовики тутсі прийшли сюди у X ст. н. е. Економічний розвиток йшов у них швидше, і в XV ст. вони підкорили хуту, зробивши їх своїми робітниками. У XVII—XVIII ст. тут виникли перші феодальні держави, якими правили тутсі. Навіть у колоніальний період вони почувалися господарями на цій території. Коли Бурунді входила до Руанди-Урунді під управлінням спочатку німців, а потім бельгійців, соціальні протиріччя між етнічними групами ще більше загострилися. Не збиралися тутсі поступатися своїм пануванням і після отримання країною статусу незалежного королівства (1962), а згодом республіки (1966) — вони були категорично проти надання хуту рівних прав із ними. Бурунді потрясали етнічні конфлікти, влада переходила від тутсі до хуту по декілька разів на рік. Ведення тут політичних справ у XX ст. не можна назвати цивілізованим — замість столу переговорів вороги найчастіше намагалися доводити свою правоту зі зброєю в руках. Убити президента — тут звичайна річ. Військовий переворот — майже буденна. Президенти Бурунді здебільшого приходили до влади через військові перевороти і так само залишали посаду.

Плантація бавовни

ООН та Організація африканської єдності неодноразово засуджували воєнні режими та вводили проти Бурунді жорсткі економічні санкції. Але це лише посилювало розруху в країні. Тільки в середині 90-х років минулого століття су-

Традиційна хижа

противники прийшли до компромісу, підписавши в Танзанії Арушську угоду, де обговорювалися умови створення в Бурунді перехідного уряду з представництвом і тутсі, і хуту. Сторони обіцяли зберігати мир, проте ситуація в регіоні досі залишається напруженою.

Коли вся країна воює, це, звичайно, не сприяє економічному розвитку. Бурунді вважається однією з найвідсталіших країн у світі.

Нарікати на природу бурундійцям не доводиться. Їм дісталися хоч і не найкращі землі, проте і не пустеля. Більшу частину країни займає плоскогір'я, де переважають савани з акаціями та олійними пальмами. Клімат досить м'який — субекваторіальний, сезонно вологий. Поверхня плоскогір'я підвищується від 800 м на сході до 2500 м на заході. Кращі родючі землі розташовані біля великого озера-красеня Танганьїка та в долині ріки Рузизі. Деінде є ліси, в яких збереглося багато диких тварин та птахів.

Головне заняття мешканців Бурунді (якщо не враховувати громадянську війну) — сільське господарство. Половину території країни відведено під ріллю. Більшість населення (90 %) живе в сільській місцевості за межею бідності і повністю залежить від вирощеного врожаю. На висотах від 800 до 1500 м переважає батат, маніок, бавовник, банани, олійна пальма. В поясі до 2000 м вирощують кавове дерево, тютюн, рицину, з насіння якої отримують касторову олію. В горах вище 2000 м збирають урожаї овочів та фруктів. Головним експортним товаром є кава (доля у вартості експорту — 80 %), продають за кордон також бавовну, чай, пальмову олію і банани. Маніок, батат і бобові переважають на внутрішньому ринку. Для внутрішніх потреб країни розводять худобу.

Прибутки Бурунді залежать від ринкових цін на каву та від погодних умов, що зумовлюють урожаї. Серйозна проблема місцевих землеробів — збіднення ґрунтів. Сучасні досягнення в сільськогосподарській галузі могли б цьому зарадити, проте бурундійці використовують примітивне мотичне землеробство, майже не знають, що таке добрива, техніка, агрономічна діяльність. Нині земельні ресурси Бурунді в критичному стані (до 80 % ґрунтів сильно еродовані). Орні площі зменшуються, врожаї падають разом з доходами населення. А саме населення продовжує стрімко зростати. Приріст виробництва не встигає за приростом населення (3,2 %), і це породжує проблему безробіття. Знайти роботу за межами сільського господарства дуже важко — промисловість перебуває в зародковому стані.

Розвиток економіки ускладнює й географічна ізольованість Бурунді, нерозвинена транспорт-

Одна з головних соціальних проблем Бурунді — катастрофічний стан охорони здоров'я. На всю країну (це 6,5 млн чоловік) у 2000 р. було лише 300 лікарів. У Бурунді висока смертність, а тривалість життя чи не найнижча у світі — 40 років. У прямому розумінні слова не дають жити постійні епідемії, убозтво, недоїдання, антисанітарія. Більше половини бурундійців не вміють читати ані французькою, ані мовою корунді (ці мови є офіційними), ані будь-якою іншою.

на інфраструктура: залізниці в країні немає, абсолютна більшість громадян ніколи не була навіть у столиці Бужумбурі (237 тис. мешканців).

Окрім ООН та Організації африканської єдності, Бурунді входить до Організації з експлуатації та розвитку басейну ріки Кагери. Проте головним завданням бурундійців залишається збереження та розвиток мирних стосунків, які даються їм дуже дорогою ціною.

Габон — край деревини та нафти

Непримітна раніше країна Габон в останні півстоліття стала однією з провідних держав Африки. Нині вона може скласти гідну конкуренцію таким африканським нафтовим гігантам, як Нігерія та Алжир. Країна багата не тільки нафтою, а й ураном, марганцевою та залізною рудою.

Невеличка держава на західному узбережжі Центральної Африки, країна на екваторі, що омивається ласкавими водами Атлантичного океану, довгий час жахала цивілізацію своєю бідністю й безвиходдям... Вона витягла щасливий білет під назвою нафта. Але чорне золото забило зі свердловини тільки у другій половині XX ст. До того Габон ледве зводив кінці з кінцями, а пересічні габонці від такого життя ледве дотягували до 25 років. А ще раніше через цю територію везли рабів. У XVI ст.Габонн входив до держави Лоанго, що являла собою федерацію провінцій (їх заселяли переважно племена мпонгве, які потіснили корінне населення — пігмеїв). Цими провінціями керували вожді. Португальські торговці налагодили стосунки з вождями з узбережних районів і зайнялися постачанням рабів із внутрішніх територій. До них приєдналися «колеги» з Нідерландів, Великої Британії, Франції. Коли работоргівлю заборонили, флоту Франції було наказано припинити її й на території Габону.

У 30-ті роки XIX ст., після переговорів із місцевими вождями, французам відійшли південний та північний береги

Видобуток нафти

бухти Габон, а також деякі прилеглі території. Ця земля була потрібна для благородної мети. За наказом Бує-Війоме, керуючого французькою ескадрою, що перехоплювала в узбережних водах невільницькі кораблі, звільнених рабів висаджували на берег у цій бухті. Тут вони в 1849 р. заснували поселення Лібревіль, майбутню столицю майбутньої країни (362 тис. мешканців).

З другої половини XIX ст. Габон був французькою колонією, спочатку в складі інших колоній, а з 1946 р. мав статус «заморської території» Франції з представництвом у французькому парламенті. У 1960 р. країна стала президентською республікою.

Габон вийшов у незалежне життя убогою державою, з низьким рівнем охорони здоров'я та освіти. Мешканці ще не знали, що буквально в них під ногами вирує нафта. Чорне золото знайшли у 70-х роках минулого століття, і воно швидко зробило свою справу — Габон став багатою і відносно

цивілізованою країною. У 1990 р. було закладено нову свердловину і видобування нафти зросло до небувалих висот для такої невеликої країни — понад 20 млн т на рік. Нафтовим гігантам нічого не залишалося, як прийняти маленького, але важливого суперника до ОПЕК (Організації країн-експортерів нафти). Габон є також членом ООН, Організації африканської єдності, Банку держав Центральної Африки й має спільну з ними грошову одиницю — франк КФА.

До нафтового буму Габон жив за рахунок продажу деревини. Близько 80 % його території вкрито лісами (а загальна площа країни становить 267 тис. км^2). Держава активно вивозила ліс і лісоматеріали високої якості, їх добре купували. Звичайно, за такої експлуатації істотно скоротилися їхні площі — у 1980-х роках було вирубано більшість лісів у прибережному регіоні, проте у внутрішніх районах вони збереглися. Нафта допомогла врятувати «легені країни». Постачання деревини на світовий ринок скоротилося, габонці провели лісовідновлювальні роботи, завдяки яким площі насаджень поступово збільшуються. Нині частка деревини в експорті становить менше 15 %.

Три чверті обсягу експорту забезпечує нафта. Крім того, Габон є одним із найбільших постачальників марганцевої руди. Тут знайдено великі поклади залізної та уранової руди. Правда, видобування останньої майже припинилося через обставини на ринку та малу рентабельність виробництва.

Промисловість прив’язана до сировини — найбільше значення мають нафтопереробна та деревообробна галузі, інші розвинені слабо. Як і сільське господарство, хоча більшість населення працює саме в аграрному секторі. Спекотний і вологий клімат дає змогу мешканцям Габону вирощувати товарні культури: какао, олійну пальму і

Габон є основним постачальником на світовий ринок дерева аукумеї Клайна, із м’якої деревини якого виробляють фанеру. Саме в Габоні розташований найбільший в Африці завод клеєної фанери. У лісах, якими так багата країна, ростуть і цінні породи з твердою деревиною — ебенове, або чорне, дерево, кайя та інші.

каву. Для внутрішніх потреб вирощують маніок, цукрову тростину, овочі та фрукти. Проте Габон не забезпечує себе продуктами харчування, бо обробляється невелика кількість земель, а внутрішні райони малообжиті через слабку транспорту мережу. Більше половини необхідного продовольства країна імпортує.

Габонська дерев’яна ритуальна маска

Доход на душу населення в Габоні в чотири рази вищий за середній по Африці південніше від Сахари, але він розподіляється нерівномірно. Статистика відносить Габон до багатих країн. Проте блиск нафтових магнатів поєднується тут з убогістю відсталих селян (пігмеїв, які мешкають у віддалених лісових хащах і живуть за природними, а не економічними законами, тут не беруть до уваги).

Невелике населення Габона (1,2 млн чоловік) складається з великої кількості народностей. Тут мешкають етнічні групи фанг (третина населення), мпонге, бакота, мбете, пуну та інші. Майже кожна має свою мову. Хоча офіційною в Габоні є французька, далеко не всі володіють нею. Неофіційно державною вважається фанг, що використовується на

території всієї країни, а мова ом'єне — це мова міст, яку не розуміють у сільській місцевості. В південних районах поширені діалекти групи банту. Проте уряд країни не дає мовному різноголоссю зазвучати на повну силу — вживання місцевих мов у ЗМІ не підтримується.

Держава прагне мати освічених громадян і багато робить для цього. Більшість дітей закінчують початкову школу (для деяких країн Африки це фантастичне явище), третина — середні. В країні діють два університети. При великому бажанні не дуже важко отримати й державну стипендію для навчання за кордоном — Габону, як і будь-якій іншій цивілізованій країні, потрібні висококласні спеціалісти, які забезпечать йому процвітаюче майбутнє.

Гамбія — арахісовий берег

Арахіс і надзвичайно чисті пляжі на Атлантичному узбережжі — візитна картка Гамбії, однієї з найменших країн Африки й світу. Мало хто вірив у життєздатність цієї держави, яка не має родючих земель та корисних копалин. Скептичні прогнози здійснилися лише наполовину. Гамбія не стала багатою й квітучою країною, проте, порвавши з колоніальним минулим, досягла певної стабільності.

Країна розташована в Західній Африці, сусідить із Сенегалом і має вихід до океану. Її територія — 11 тис. км^2 — була заселена здавна. До 750 р. н. е. відносять археологи залишки кам'яних поселень, знайдені у верхів'ях річки Гамбія. В середні віки сучасна територія країни входила до складу могутніх імперій Малі та Сонгай. У середині XV ст. на землю, населену племенами мандинго та волоф (ці народності становлять основу сучасного населення), ступили португальці. З XVI ст. тут почали свою діяльність англійські компанії, а наступне століття минуло під знаком боротьби Великої Британії та Франції за цю територію. Обидва претенденти цікавилися рабами та потенційними покладами золота, але дорогоцінного металу так ніхто і не знайшов. За Версаль-

ським миром (1783), більша частина Гамбії відійшла англійцям, які незабаром включили її до складу своєї колонії Сьєрра-Леоне, а в 1843 р. вирізнили в окрему колонію. До цього часу британці зрозуміли марність пошуків на цих землях

Гамбійські жінки

золота, проте розпробували арахіс, який почали активно вивозити до Європи. У 1889 р. було визначено сучасні кордони Гамбії, менша частина якої залишилася колонією Британії, а більша стала її ж протекторатом.

Здобувши незалежність (1965) і ставши республікою на чолі з президентом, Гамбія почала бурхливу політичну діяльність. Вона утворила конфедерацію з Сенегалом під назвою Сенегамбія, що протрималася сім років, розпавшись у 1989 р. «Ображений» Сенегал через деякий час закрив кордони з «невірною сусідкою». Стосунки між ними і тепер залишаються напруженими. Каменем спотикання є контрабанда промислових товарів до Сенегалу через Гамбію, де значно нижче мито. У 1994 та 2000 рр. держава пережила воєнні перевороти, але, порівняно з іншими африканськими країнами, Гамбія — відносно спокійне місце.

Природні умови не залишають мешканцям країни нічого іншого, як вирощувати арахіс, багато арахісу, бо лише він

Селяни просіюють арахис

Хамелеон — типовий мешканець тропічних лісів Гамбії

почувається тут добре. Через усю Гамбію тече однойменна річка, на берегах якої переважають легкі піщані ґрунти, ідеальні для горішків. У долині цієї річки місцями ще залишилися тропічні ліси, а більшість території країни вкрита високотравною саваною. Клімат екваторіальний з яскраво вираженими дощовим літнім та сухим зимовим сезонами. Це цілком задовольняє арахіс, основну експортну культуру країни — маленькі горішки приносять більше половини валютних надходжень до бюджету.

Однак самими горішками не наїсися. Для внутрішніх потреб гамбійці ви-

«Всі — на арахіс», — тривалий час Гамбія жила за таким принципом. Ще колоністи перетворили її на арахісовий край. Нині, незважаючи на активне запровадження інших культур, горішки залишаються на п'єдесталі. Окрім гамбійців, щороку на арахісові поля приїжджають близько 10 тис. сезонних робітників з найближчих африканських країн. Внесення добрив, заміна мотики плугом, сортовий посадковий матеріал — все це сприяє підвищенню врожайності. Але буває, що особливо засушливі роки всі зусилля зводять нанівець.

рощують рис, просо, кукурудзу, проте повністю ними себе не забезпечують. Істотну допомогу надали місцевому населенню спеціально викликані агрономи з Тайваню, які поділилися секретами вирощування рису, щоб гамбійці могли готувати свою улюблену страву — рис із м'ясом або рибою. А останні виявилися добрими учнями й помітно збільшили врожаї цієї культури. Навчаються вони вирощувати також олійну пальму та лайма.

Гамбія — типова аграрна країна, з 1,3 млн чоловік населення, більшість яких живе в сільській місцевості. Єдиним великим містом вважається столиця Банжул, де мешкають 60 тис. чоловік. Воно виникло в 1816 р. під назвою Батерст. Тоді це був лише закладений англійцями пост в усті р. Гамбія. Поступово він виріс в охайне, сповнене своєрідного колориту містечко, а згодом став столицею та отримав ім'я Банжул. Тепер це місто з вузькими вуличками мало кому з

Панорама столиці

відвідувачів нагадує столицю. Функції адміністративного та господарського центру взяло на себе більш сучасне місто Серекунда (фактично передмістя столиці) — із широкими вулицями, великими будинками та ринками.

Промисловість Гамбії розвинена слабко, тваринництво має лише внутрішнє значення. А от за рибу держава може виручити непогані гроші — річне та морське рибальство стають перспективною галуззю економіки. Впевнено розвивається й туризм, поповнюючи небагату казну країни. Він має сезонний характер — наплив відвідувачів припадає на листопад — лютий, коли в Гамбії сонячно та тепло. Туристів кличе до себе океанський берег, чисті широкі пляжі, непоганий сервіс. Більшість відвідувачів приїздять із Британії і почуваються тут як удома — місцеві жителі говорять чистою англійською, яка є в країні офіційною, і обміняти фунти на гамбійські гроші (даласі) не проблема. Туристи сприяють розвитку ремесел, охоче купуючи витвори волофських майстрів — вироби зі шкіри, сувеніри, прикраси. Окрім океанського узбережжя та курортів на березі річки, Гамбія небагато чого може запропонувати своїм гостям: лише один невеличкий музей, один національний парк та заповідник (в країні багато птахів, є мавпи, дикі свині, антилопи, зрідка зустрічаються бегемоти та крокодили).

Місце Кача-Калі в селищі Бакау відоме озером, в якому живуть священні і, як запевняють гамбійці, дружелюбні крокодили. Тут радять купатися жінкам, які не можуть мати дітей. За народними повір'ями, якщо безплідна жінка наважиться викупатися в цьому священному озері, то обов'язково стане матір'ю. Процент щасливих матерів, як і процент тих, хто повернувся з такого купання живим, перекази не повідомляють.

Гамбія входить до ООН, Організації африканської єдності та Співдружності, яку очолює Велика Британія. Держава залежить від іноземного, переважно англійського, капіталу, і поки що належить до 25 найменш розвинених країн світу, проте має всі шанси найближчим часом залишити цей «чорний» список. Тим паче, що на цьому шляху багато кроків

Гамбійський ринок

уже зроблено (освоєння нових культур, підвищення рівня писемності, розвиток охорони здоров'я) і гамбійці намагаються йти далі.

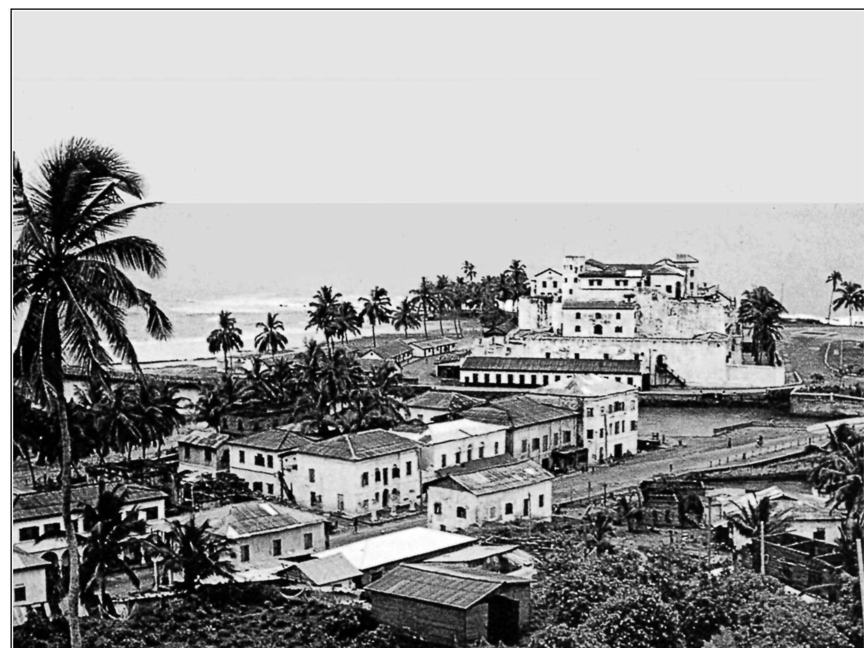
Гана — золота скарбниця Африки

Ще можна знайти старі карти, які зберегли звабливий напис «Золотий Берег» на Західному узбережжі Африканського континенту. Перші європейці були вражені кількістю покладів золота на цих землях. Нинішня назва країни — Гана — менш романтична, проте фактично цей берег залишається золотим. Африканська «країна замків», Мекка серфінгістів — це теж про Гану. Туристи їдуть сюди побачити древні форти на узбережжі, що були центрами работоргівлі, коли кілька століть тому їхні пращури їхали сюди, щоб ці центри створити. Нащадки не хворіють на золоту лихоманку і поважно ставляться до африканського населення, а воно зустрічає їх з високо піднесеною голо-

вою, усвідомлюючи, що тепер європейці тільки гості на їхній землі.

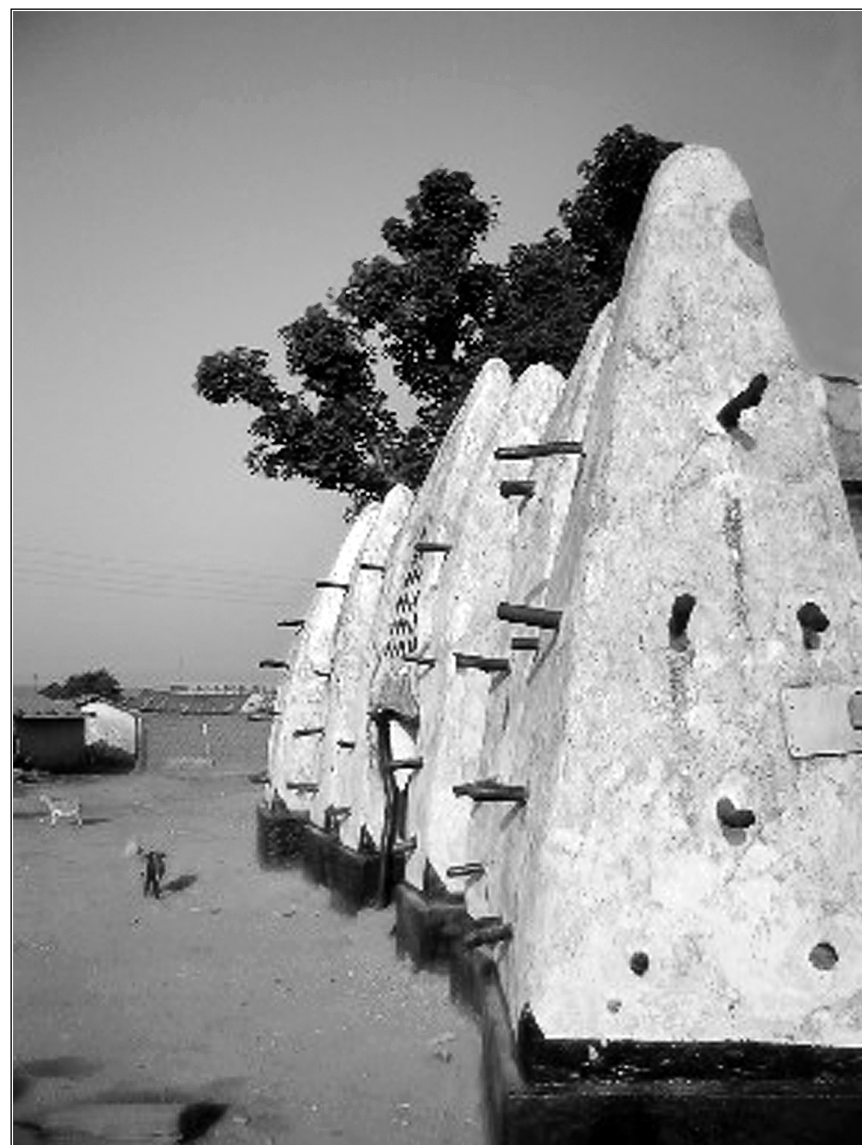
Територія сучасної Гани становить 238 тис. км^2. Більшість населення (народності ашанті й фанте) живе на півдні та в центральних районах. Це й не дивно: північна Гана не дуже приємне явище — це курна трав'яна рівнина, хвилі пилу, високі температури та постійна нестача вологи. Що далі на південь, то приємніше — через тропічні ліси та савани несуть свої води до пекучого узбережжя Гвінейської затоки річки (найбільші — річка Вольта та її притоки), річна кількість опадів збільшується, як збільшується й густота населення.

За таким принципом люди розселялися тут споконвіку. Узбережжя пережило кілька міграційних хвиль, а з XV ст. тут осіли акани, які створювали невеличкі держави, торгували й воювали, доки могутні ашанті в XVII ст. не підкорили їх. Ашанті просувалися зі своєї столиці Кумасі (центральні території Гани), об'єднуючи все, що траплялося на шляху, у

Елміна — один з колишніх центрів работоргівлі

конфедерацію, яка мала назву їхнього племені. Імперія Ашанті була могутньою державою і тривалий час протистояла європейцям. Колись вона свого часу вражала їх своїм багатством і величчю. Місто Кумасі, хоча й поступилося потім

Куточок стародавньої резиденції воїнів Гани

Один з п'яти університетів Гани — університет у Легоні

званням столиці, але не втратило статусу культурного центру. В Музеї Ашанті головною реліквією вважається трон, виготовлений з дерева і прикрашений золотом, — справжній трон ашантіхене, головного вождя Ашанті. Цей «золотий трон» не був довічною власністю й не переходив у спадок. Конфедерація Ашанті мала небачену на той час демократичність влади. Вождя обирали «на трон», але його могли і зняти. В Кумасі зберігся й палац Манійа — древня резиденція вождів. Символом Ашанті був дикобраз (колючки якого, мабуть, мали нагадувати про войовничий настрій народу), який теж зберігся — у віддалених гірських лісах та в зоопарках.

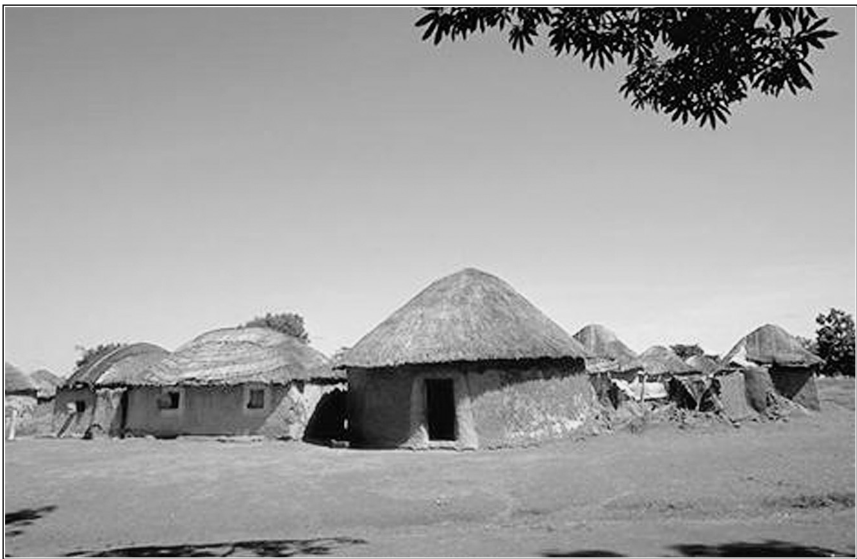
Перших європейських торговців, які з'явилися на узбережжі Гвінейської затоки, приваблювали золото, слонова кістка, прянощі, але незабаром вони збагнули, що живий товар (раби) приносить більші прибутки. Суперечку між європейськими державами до кінця XVIII ст. виграла Велика Британія, яка міцно закріпилася на узбережжі. А у внутрішніх районах панували ашанті. Після жорстоких війн англійці ступили на їх землю. Вони спалили столицю Кумасі в

1874 р. і оголосили узбережні райони колонією, а згодом колонізували й усю територію Ашанті. Своїй новій землі вони дали ім'я, що вже «пристало» до неї — Золотий Берег. Правда, в колоніальний період більшість прибутків приносила торгівля какао.

Після народного повстання 1957 р. Гана стала незалежною країною. Вона довго не могла визначитися зі стилем правління і шляхами розвитку. Політична ситуація на диво нагадувала французьку, тільки республіки та воєнні режими змінювалися швидше. Нині країна переживає період «четвертої республіки» на чолі з президентом і досить впевненого економічного росту, підґрунтям для якого стали реформи з оздоровлення економіки після довгого періоду спаду та соціальні програми. За кілька десятиліть істотно змінилася на краще соціальна сфера Гани. З 1980 по 1996 р. вона знизила кількість тих, хто недоїдає, швидше, ніж будь-яка інша країна у світі. Зросла і калорійність їжі. Збільшення добробуту та програма з корегування соціальних витрат викликали помітне поліпшення санітарних умов, медичного обслуговування й освіти. Освітній бум, що розпочався ще в середині 50-х років, триває. Проходять масові кампанії з ліквідації неписьменності в сільських районах (неписьменність скоротилася з 57 до 35 %), працює Інститут суспільної освіти (для дорослих), п'ять університетів. Завдяки програмі планування сім'ї зменшився приріст населення.

Гана — аграрна країна з розвиненою гірничодобувною про-

Какао росте на дереві — це знає кожний африканець, тим більше мешканець Гани. Шоколадні дерева тут зведені у ранг культових. А почалося все з того, що спритні англійські фермери, які переселилися з північно-східних районів, помітили особливості західно-африканського лісу — густа крона високих дерев утримує яскраве сонячне світло і забезпечує в наземному ярусі вологі й теплі умови, в яких добре ростуть, наприклад, ліани. Такі ж умови підходять для шоколадного дерева. А користі від нього більше, вирішили фермери, розчистили зарості нижчого ярусу й посадили шоколадні дерева, яким сподобалися і ґрунт, і рівномірне зволоження, і «батьківський» захист високих дерев.

Ганійське селище

мисловістю. Основу експорту становлять ті ж самі товари, що і століття тому, — золото і какао, час від часу випереджаючи одне одного. В невеликій кількості йдуть на експорт банани, цитрусові, кокосові горіхи, ананаси, боксити, алмази, ліс. Для внутрішніх потреб у Гані вирощують маніок, батат, сорго, цукрову тростину та інші культури. Але лише в найкращі за погодними умовами роки країна імпортує значну кількість продуктів харчування, в тому числі багато м'яса, а в засушливі роки, коли погано родить шоколадне дерево, залежить від міжнародної гуманітарної допомоги. Гана є членом ООН, Співдружності, що очолює Велика Британія, Організації африканської єдності й Економічного співтовариства західноафриканських країн. Має власну грошову одиницю — седі.

Колишній «Золотий Берег» і тепер приваблює європейців, але вже зовсім іншим, ніж декілька століть тому. Любителям серфінгу — пряма дорога до селища Сенья Бераку, де розкинувся прекрасний пляж біля Фете, один із найбільших і чистих в регіоні. Ті, хто захоплюється давньою історією, можуть відвідати форти й замки на узбережжі, колишню сто-

лицю Ашанті-Кумасі. Або ж нинішню столицю країни — Аккру (249 тис. мешканців), яка виникла довкола двох фортець — англійського Ашер-Форт та датського замку Крістіанборг (або Осу) і зберегла старовинні квартали. І не треба брати перекладача — офіційною мовою в країні є англійська, якою володіє більшість туристів. У Гані багато національних парків, музеїв, галерей. А в місті Кокробіт розташований унікальний для африканських країн заклад — Академія африканської музики та мистецтва. Тут є не тільки вокальні й танцювальні школи, а й численні виставкові та концертні зали.

Жителі Гани обожнюють барвисті масові свята, фестивалі. Кожні два роки тут проходить Панафриканський історичний театральний фестиваль, що збирає аматорські та професійні трупи з усієї Африки. Серед яскравих народних свят особливо вирізняються ті, що пов'язані з історичними традиціями ашанті, а також Фестиваль мисливців на оленів («Абукер»), який проводиться у м. Віннеба, і Свято початку риболовного сезону («Бакату»), що проходить у м. Ельміна в липні, коли практично всі мешканці міста, включаючи керівництво, йдуть вулицями, не припиняючи ні на хвилину співати й танцювати.

Незважаючи на істотний прогрес, покращання умов життя, культурний розвиток країни, з 19,5 млн її жителів третина належить до категорії бідних, а десята частина взагалі живе в злиднях. Головним завданням Гани є утримання вражаючих темпів розвитку, щоб епітет «золота», який часто вживається в розмовах про неї, виправдовував себе повною мірою.

Гвінея — країна алюмінію

Алюмінієвий Берег — так можна було б назвати (за аналогією із Золотим Берегом) західноафриканську країну Гвінею. Ця держава має найбільші на планеті поклади бокситів — понад третину світових запасів. Окрім цього, золото, алмази, залізну руду... Гвінея живе завдяки багатим надрам. Правда, живе

поки що зовсім небагато, якщо не сказати бідно. Вона залишається в списку найменш розвинених країн світу.

Територія Гвінеї в різний час входила до складу різних імперій — спочатку була частиною держави Гана, потім — Малі. З XVI ст. одну частину Малі захопила сонгайська імперія Гао, а іншу — держава народу фульбе під назвою Текрур. Тодішні мешканці цих земель не підозрювали про боксити і не знали, що таке алюміній. Вони займалися сільським господарством та завоюванням територій. Європейці поширили тут работоргівлю — на узбережжі довгий час тривало змагання між англійськими, французькими та португальськими работорговцями. Після заборони работоргівлі країна стала приваблювати торгівців «живим товаром» навіть більше, сталося це через те, що в районі Гвінеї сильно порізаний берег — він забезпечував надійне прикриття «неофіційним» суднам работорговців, на які полювали британські воєнні кораблі.

На гвінейському ринку

Згодом європейські купці освоїли торгівлю арахісом, пальмовою олією, каучуком. Вони жили переважно на узбережжі й платили данину місцевим вождям. Вожді бажали отримувати все більше, купці не хотіли платити взагалі нічого. Це протистояння завершилося на користь купців — в середині XIX ст. Франція встановила протекторат над частиною Гвінеї, а в 1895 р., після тривалого опору, вся територія сучасної Гвінеї увійшла до Французької Західної Африки. У 1905 р. було остаточно встановлено кордони Французької Гвінеї, що стала окремою колонією. Французькі правителі не дуже чемно поводилися з корінним населенням. Гвінейці мали платити подушний податок, їх примусово залучали до неоплачуваних громадських робіт. До середини XX ст. Франція надала жителям колонії більше політичних прав, і гвінейці не забарилися з їх реалізацією, проголосувавши на референдумі 1958 р. за незалежність.

Позбавившись означення «французька», республіка Гвінея втратила й кваліфікованих спеціалістів, інвестицій, ринку збуту своїх товарів. Довелося все починати з чистого аркуша. Певний час Гвінеї надавали допомогу СРСР та Китай, і молода країна намагалася перейняти їхній соціалістичний досвід. Гвінейці швидко провели націоналізацію в промисловості і сільському господарстві. Це так само швидко призвело до застою в економіці. Керівництво країни ліквідувало приватну торгівлю, і лише на початку 1980-х років цей вид діяльності було реабілітовано. Дев’яності роки ознаменувалися переходом до багатопартійної системи та ринкової економіки. Нині Гвінея є членом ООН, Організації африканської єдності та Економічної спільноти західноафриканських країн. Налагоджено дипломатичні стосунки з Францією.

На сучасному етапі Міжнародний валютний фонд оцінює економічну діяльність країни як задовільну: почалося зростання ВВП, держава втримує інфляцію (грошовою одиницею країни є гвінейський франк), але в списку проблем залишається величезний зовнішній борг, низький рівень життя населення. Серйозною загрозою економіці та політичній

Гвінейці за молитвою

стабільності Гвінеї є великий і практично безперервний потік біженців із сусідніх країн Сьєрра-Леоне та Ліберії, охоплених громадянськими війнами. Кількість їх особливо зросла наприкінці XX ст. Біженці загострюють ситуацію зі станом охорони здоров'я, а ця галузь і так перебуває не в найкращому стані: у Гвінеї дорогі медикаменти, бракує кваліфікованого медичного персоналу.

Гвінея має територію у 245,9 тис. км^2, яка розділяється на чотири фізико-географічних райони, населені різними етнічними групами. Нижня, або Приморська, Гвінея розташована на заході — район товарно-експортного землеробства. Це плоска низовина, де вологий сезон триває довше, ніж в інших районах. Тут живуть переважно представники народу сусу. В цьому районі розташована й столиця Конакрі (700 тис. мешканців), яка є головним портом країни. В Середній Гвінеї переважають савани, які перетинає пісковиковий масив Фута-Джаллон з мальовничими гірськими луками. Район заселений народом фульбе, який традиційно

займається скотарством на цих луках. У долинах рік, які беруть свій початок у Середній Гвінеї, вирощують рис, маніок та інші культури. На схід від масиву Фута-Джаллон, в басейні річки Нігер, лежить Верхня Гвінея. Це район саван, заселений переважно землеробами малінке. Лісова Гвінея, де мешкає багато дрібних народностей, розташована на північному сході — тут разом із саваною збереглися й тропічні ліси.

Розмаїття етнічних груп у Гвінеї (загальна кількість населення 7,6 млн чоловік) нерідко призводить до того, що вони не розуміють один одного (в прямому і в переносному значенні). Так, ще й досі не подолано ворожнечу за політичне панування в країні між землеробами малінке і сусу, які говорять на мовах манде, і скотарями фульбе. Окрім названих народів, у Гвінеї проживають малочисельні народності лома, герзе, кісі та ін. Місцеві мови настільки різняться, що навіть гвінейці, які живуть у сусідніх районах, інколи не в змозі порозумітися. Не завжди рятує й офіційна французька мова, яку знають не всі, особливо в сільській місцевості.

Переважна більшість гвінейців зайнята сільським натуральним або дрібнотоварним господарством. Навіть у початкових школах, які відвідують близько 50 % дітей, разом з викладанням азів читання велика увага приділяється набуттю сільськогосподарських навичок. Проте така шкільна програма, родючі землі, великі пасовиська, достатня кількість опадів не позбавляють Гвінею необхідності імпортувати продукти харчування — переважно це рис, цукор, молочні продукти.

Але Гвінея має потенціал для підняття економіки. Матеріально він виражений в унікальних за кількістю та якістю покладах бокситів, солідних запасах золота (ведеться його промислове видобування) й алмазів. Тільки-но починається освоєння розвіданих значних запасів залізної та уранової руд, міді. Поступово набирає обертів промисловість (найбільше підприємство — завод у місті Фріа, де виплавляють алюміній на експорт). Таким чином, гірничодобувна промисловість дає майже весь обсяг надходжень від експорту. Невелику частину

Типове гвінейське поселення

в експорті мають кава, банани, ананаси, арахіс. Перспективним є освоєння океанських вод, які дають можливість для високопродуктивного рибальства. Однак пересічний гвінеєць не має багато риби у своєму раціоні. М'ясо теж далеко не щодня буває в нього на столі. Основою харчування зазвичай є кукурудза, рис та маніок. Взагалі пересічний гвінеєць — це людина бідна, яка небагато що може собі дозволити. Проте при розумному керівництві країною така ситуація невдовзі може змінитися на краще.

Гвінея-Бісау — повна кишеня горішків кеш'ю

Два десятиліття тому західні економісти ставили невеличку Гвінею-Бісау (колишню Португальську Гвінею) у приклад державам третього світу, подавали її як оптимальну модель розвитку цих країн. Проте модель підвела, не реалізувавши теорій щодо свого райдужного майбутнього. Наприкінці 90-х років країну охопила громадянська війна, її накрили хвилі інфляції,

економіка почала тонути. Нині Гвінея-Бісау — дуже бідна держава, яка майже нічого не виробляє і залежить від урожаїв, вилову риби та міжнародної допомоги.

Країна знаходиться у Західній Африці, на узбережжі Атлантичного океану, і має площу 36,1 км^2. Територія Гвінеї-Бісау — це не тільки материкова частина, а й численні острови. Свого часу підтоплення берегів океаном призвело до відокремлення від материка багатьох островів, у тому числі й архіпелагу Біжагош в усті річок Жеба і Корубал. Цікаво, що кордон між водою та суходолом тут не є постійним, він змінюється залежно від рівня води в річках, від припливно-відпливної поведінки океану (висота припливної хвилі сягає 4 м). Завдяки такій особливості це узбережжя називають «район-амфібія».

Землі цієї країни завжди привертали увагу різних племен завдяки сусідству з океаном та досить родючим ґрунтам. Розвитку сільського господарства сприяла і майже вирішена природою проблема зволоження, що є актуальною для Африки. Територія країни — це в основному низовина, яку перетинають повноводні річки (Жеба, Кашеу, Корубал), що воз'єднуються і впадають в Атлантичний океан. Клімат тут тропічний, вологий та теплий, з достатньою кількістю опадів (щоправда, час від часу бувають і засухи). Узбережжя облямовують так звані мангри (невисокі зарості вічнозелених дерев, що добре прилаштувалися до життя в напівзатопленому стані), за ними розташовані вічнозелені тропічні ліси, а внутрішні райони країни — це в основному савана.

Жителі імперій Гана, Малі та Сонгай (до яких у середні віки входила територія сучасної Гвінеї-Бісау) займалися сільським господарством переважно в долинах рік та на узбережжі. У 1446 р. цих берегів досягли португальські кораблі, що назавжди змінило життя місцевого населення, основу якого становлять етнічні групи баланте і фульбе. Португальці збудували на узбережжі форти, звідки протягом двохсот років відправляли рабів в основному до Латинської Америки. До середини XIX ст. позиції Португалії на цих територі-

На одній з вулиць Бісау

ях дещо ослабли, їй наступали на п'яти Франція та Британія. В ролі арбітра в цій ситуації виступив американський президент У. Грант, який відхилив британські зазіхання на узбережжя нинішньої Гвінеї-Бісау, а кордони у внутрішніх районах згодом були закріплені франко-португальським договором. До 1879 р. Португальська Гвінея та Острови Зеленого Мису (нинішня Кабо-Верде) були єдиною колонією. Остаточно кордони Португальської Гвінеї були визначені лише на початку XX ст.

У 1960-ті роки Африканська партія незалежності Гвінеї та Кабо-Верде розпочали озброєну боротьбу з колонізаторами. Завершилася вона в 1974 р., коли Португалія визнала Гвінею-Бісау самостійною державою. Згадкою про колоніальне минуле залишилася тут державна (португальська) мова. Об'єднанню з Кабо-Верде, про яке довго йшла мова, не судилося відбутися — після жорстокого військового перевороту у Гвінеї-Бісау 1980 р. Кабо-Верде вирішила залишитися з нею просто сусідами. Друга половина 1980-х років принесла

республіці Гвінея-Бісау те саме поступове зростання, завдяки якому її оголосили прикладом для інших. У країні було скасовано державну монополію на торгівлю, проведено лібералізацію цін, взято курс на ринкову економіку.

У середині 1990-х років економіка похитнулась і країна вступила до Африканської фінансової спільноти КФА (на той час вона вже була членом ООН, Організації африканської єдності, ініціювала створення Товариства португаломовних країн). Гвінейський песо поступився франку КФА. А в 1998 р. розгорілася жорстока збройна боротьба між урядовими загонами, підтриманими Сенегалом, Гвінеєю та воєнною хунтою, що мала підтримку Нігерії. Загинуло багато мирних людей, п'ята частина мешканців змушена було покинути свої домівки. Громадянська війна принесла із собою розруху, злидні і безжалісно поглинула всю нароблену економічну інфраструктуру країни й економічні здобутки.

Гай з кокосових пальм

Якщо офіційний Сенегал підтримував у громадянській війні уряд Гвінеї-Бісау, то повстанці-сепаратисти сенегальської провінції Казаманс допомагали своїм «колегам» — повстанській армії сусідів. Це сталося невипадково — сепаратисти з Казамансу неодноразово висловлювали свої претензії на частину території Гвінеї-Бісау задля возз'єднання розділеного народу (волоф). Свого часу кордони були проведені «по лінійці» і не враховували розселення племен. Втім, народність волоф становить лише кілька відсотків населення Гвінеї-Бісау. А найчисленнішими етнічними групами є баланте (і споріднені йому) та фульбе.

На початку XXI ст. ситуація в країні більш-менш стабілізувалася. Проте і досі тут чиниться тиск на опозицію, на пресу, і через це залишаються напруженими стосунки країни зі світовими донорськими організаціями. А допомога їй потрібна. Адже на сьогодні Гвін-Бісау — одна з найбідніших країн світу. Понад 80 % її населення зайнято в сільському господарстві і розселяється в сільськогосподарських зонах (всього в країні мешкають 1,2 млн чоловік). Так, найбільш густо заселене океанське узбережжя, де міститься й столиця країни — місто Бісау (200 тис. мешканців), та долини рік.

Основними експортними культурами Гвінеї-Бісау є горіхи кеш'ю, продукти переробки олійної пальми, арахіс. «Для себе» вона вирощує рис, просо, маніок. Важливим джерелом прибутку є також продаж ліцензій іноземним компаніям на вилов риби в узбережних водах. Проте така практика дуже непокоїть екологів, які фіксують збіднення рибних запасів у водах Гвінеї-Бісау через зловживання виловом. Непокоїть їх і проблема зменшення площі лісів, ерозія ґрунтів та ін. Країна бере участь у багатьох екологічних програмах, проте самотужки фінансувати їх не може, адже вартість імпорту (це промислові товари та продукти харчування) значно більша за надходження від експорту. Правда, в останні роки були збільшені врожаї горішків кеш'ю, і Гвінея-Бісау вийшла на шосте місце у світі з виробництва цієї культури. Однак найбільші надії керівництво країни покладає на нерозвідані запаси нафти, пошуки яких ведуться вже не один рік.

Джібуті — посушливий край кочовиків

На узбережжі Східної Африки розташована невелика держава — Республіка Джібуті. За часів колоніального поневолення вона називалася Французьким берегом Сомалі, потім Французькою територією Афар та Ісса — двох основних народностей, що жили на цій землі.

Площа Джібуті становить 23,2 тис. км^2. На суходолі вона межує із Сомалі, Ефіопією і Еритреєю, а зі сходу її омивають води Аденської затоки. Крім того, республіка контролює Баб-ель-Мандебську протоку, що з'єднує Червоне море з Індійським океаном і відділяє Аравійський півострів від Африки.

Джібуті — це гірська країна. Гірські масиви тут межуються з лавовими плато з конусами погаслих вулканів. Найвищою вершиною країни є гора Муса-Алі 2021 м заввишки, яка здіймається на півночі країни у відрогах хребта Данакіль. На півдні Джібуті існує глибока западина з озером Ассаль. Його поверхня на 157 м нижча рівня моря. Постійних

Загальний вигляд міста Джібуті

річок у країні немає. Це означає, що час від часу невеличкі річки-струмки повністю пересихають і відновлюються лише після нетривалих і рідкісних дощів.

Джібуті знаходиться в одному з найспекотніших і посушливих районів Африки. Для нього характерний тропічний клімат, пекучий, але сухий. Середньомісячні температури дуже високі — не нижче +27—35° С. Тут дуже часто бувають тривалі посухи. Опадів дуже мало, всього 45—130 мм на рік. Цілком зрозуміло, що в ландшафті країни переважають кам'янисті, піщані та глинисті пустелі і напівпустелі. Саме тому рослинний і тваринний світ дуже бідний. Тут ростуть лише різноманітні злаки та невеликі чагарники, а живуть антилопи-орікси, гієни, шакали. У чагарникових лісах зустрічаються мавпи. Проте у прибережних водах багато риби, яка ховається в лабіринтах коралових рифів. Дикі ландшафти зберігаються в національних парках Дай, Маскал, Муста.

Понад 82 % джибутійців зосередилося в містах. Але решта веде кочовий спосіб життя, тому визначити кількість мешканців країни доволі важко. За приблизними даними ООН, тут живе близько 687 тис. чоловік, переважно африканців. Серед них 35 % становить народ афар. До інших належатьісса та представники деяких інших сомалійських племен. У Джібуті доволі багато європейців. Здебільшого це французи, чиї родини оселилися у цих краях ще за колоніальних часів. Живуть тут також араби, що походять з Ємену.

Джібуті можна вважати мусульманською країною, бо більшість її мешканців дотримується ісламу. Але багато хто з афарів зберігає вірність традиційним народним віруванням, тобто є язичниками. Громадяни європейського походження — християни.

Багато віків на землях Джібуті жили лише кочовики. Вони розводили овець, кіз, верблюдів та велику рогату худобу в пустелях і горах. Відомо, що в XI ст. афар були примушені перейти до ісламу. Вони вели жорстокі війни з сусідньою християнською Ефіопією. Потім на південні землі афар з території сучасного Сомалі почали робити набіги племена

Джибутійка з племені ісса

ісса, які теж були мусульманами. Ці племена закріпилися тут, і султани Сомалі вважали територією своєю. Французи, які в 1883 р. офіційно заволоділи територією Джибуті, скористалися суперечностями між афар та ісса, щоб зміцнити свою владу. Історична ворожнеча між народами афар та ісса навіть нині впливає на життя Джибуті. Час від часу напруженість між ними перетворюється на збройні конфлікти. Процес примирення почався лише в 1995 р.

Колонізація Джибуті тривала досить довгий час. У 1862 р. Франція придбала частину узбережжя затоки Таджура поблизу порту Обок. Але колонізаторам цього було замало. В 1883—1887 рр., підписавши низку договорів із султаном Сомалі, вони купили в нього решту території цієї затоки. Далі вже господарів ні про що не питали. У 1888 р. за договором з Великою Британією була встановлена південна межа французького во-

лодіння, а за протоколами 1900 і 1901 рр. — південна, цього разу з Італією. Але вже в 1896 р. країна під назвою Французький Берег Сомалі перебувала під протекторатом Франції, тобто формально зберігала своє державне управління, але фактично була підпорядкована французам. Після Другої світової війни Франція дещо поширила права місцевих правителів і перейменувала колонію на «заморську територію Франції». Втім, справи в колонізаторів були кепські.

Внаслідок подій в Алжирі, який теж здавна був французькою колонією, президент Франції де Голль підписав нову конституцію, яка розширювала права колоній. У 1958 р. більшість населення Джібуті підтримало цю конституцію і висловилося на референдумі за збереження статусу «заморської території». Та в 1960 р. за підтримки Республіки Сомалі націоналісти ісса почали партизанську війну, бо бажали повної незалежності. Їх не задовольняло й те, що керівні посади в адміністрації всюди обіймали французи та афар. У 1967 р. був проведений новий референдум, який підтвердив висновки першого. Проте під час референдуму більшість населення не була допущена до голосування, бо порядок його проведення не дозволяв це робити людям, що не мали постійного місця проживання. Ісса ж здебільшого були кочовиками. Вони продовжили протидію владі.

Після низки актів насильництва та викрадення людей у середині 1970 р. французький уряд поступово взяв курс на згортання колоніаль-

Чоловік з племені афар

ного режиму. 8 травня 1977 р. був проведений третій референдум, цього разу на демократичних засадах. За його результатами 98,7% населення проголосували за незалежність. 27 червня 1977 р. Джібуті стала незалежною республікою. Однак і донині країна дуже залежить від фінансової допомоги з боку Франції, а політичної стабільності теж не набула.

У 1981 р. з приходом до влади президента Хасана Гуледа Аптідона в країні була введена однопартійна система влади на чолі з партією Народне об'єднання за прогрес (НОП). Багатопартійні вибори відбулися лише в 1993 р. під тиском створеного опозицією ісса Фронту за відновлення єдності і демократії (ФВЄД). Але їхні результати не задовольнили опозицію. Фронт не було легалізовано як офіційне політичне угруповання. Почалися збройні сутички урядових військ із ФВЄД. Тільки в 1996 р. Фронт був визнаний як легальна політична партія і невдовзі здобув серед населення велику кількість прихильників. На нових виборах до парламенту в 1997 члени ФВЄД одержали 65 депутатських мандатів. Проте НОП і ФВЄД швидко порозумілися, і тепер у країні доволі спокійно.

Сучасна Джібуті — це демократична республіка на чолі з президентом. Законодавча влада належить однопалатним Національним зборам. Республіка є членом ООН, Організації африканської єдності і Ліги арабських держав.

Національна грошова одиниця називається джібутійський франк.

Офіційними мовами у Джібуті обрані арабська та французька. Очевидно, так спокійніше для збереження політичної стабільності в державі, адже ніхто з місцевих народів не вважає себе ображеним.

Територія країни поділена на п'ять округів. Її столиця має таку ж назву, що й держава — Джібуті. Столицею вона стала ще з 1896 р. Нині тут проживає більше половини населення країни — понад 380 тис. чоловік. Це пояснюється тим, що кочовики поступово починають перебиратися до міст, а столиця — найкраще, що може бути в цьому разі.

Іншими великими містами республіки вважаються Діккіль, Алі-Сабіє, Таджур, Обок.

Оскільки Джібуті займає важливу позицію на березі Баб-ель-Мандебської протоки, економіка республіки зорієнтована на транспортні операції. Порт Джібуті вважається чи не найважливішим у західній частині Індійського океану. Тут щорічно обробляється близько 2,5 млн т вантажів. Велику частку з них підвозять залізницею, побудованою французами ще в XIX ст. Вона зв'язує Джібуті зі столицею Ефіопії Аддис-Абебою.

У перекладі з арабської Баб-ель-Мандебська затока означає «ворота сліз». Цю назву європейці запозичили в арабів через португальців ще в XVI ст. Саме вони першими почули місцеву легенду про страшенну повінь, яка відбулася в стародавні часи. Під час неї загинуло дуже багато людей. Можливо, цю повінь викликав сильний землетрус.

Власні ресурси країни дуже бідні. Вони складаються з продукції кочового та напівкочового тваринництва. Землеробство розвинене слабо. Джібутійці вирощують тільки фінікові пальми, фрукти та овочі. На узбережжі населення займається рибальством, ловом крабів, добуванням перламутру та перлин, збиранням губок та коралів.

У країні діють дрібні напівкустарні підприємства, що виробляють харчові продукти, шкіряні вироби, будматеріали. Працюють механічні і швацькі майстерні, заводи мінеральних вод, по випарованню совулі з морської води.

На експорт йдуть шкури, худоба, м'ясо. Головними торговими партнерами Джібуті є Франція, Італія, Сомалі, Ефіопія, Таїланд та Японія.

Еритрея — «червона» країна

На північному сході Африки розташована молода держава Еритрея. У перекладі з грецької ця назва означає «червона», бо зі сходу країну омивають води Червоного моря. На півночі і заході Еритрея межує з Суданом, а на півдні — з

Ефіопією і Джибуті. Площа країни становить 125 тис. км^2, якщо рахувати разом з площею численних островів, що їй належать (їх — понад 350, зокрема 200 з них утворюють архіпелаг Дахлак).

Майже третину країни займає Еритрейське нагір'я з висотами близько 2 тис. м над рівнем моря. На узбережжі тягнуться прибережні рівнини. А на заході знаходиться плато, де здіймається найвища вершина країни — гора Соіра 2989 м заввишки. На південному сході лежить западина Афар, глибина якої сягає в районі Кобар-Сінк відмітки 75 м нижче рівня моря. Головними річками Еритреї вважаються Баркі, Гаша і Мереб, які час від часу пересихають.

Клімат країни належить до субекваторіального, пустельного. Це один з найпекучіших районів землі. Середньорічні температури тут коливаються від +23 до +37° С. Але влітку температура повітря може підніматися навіть до +45—50° С. Опадів випадає мало — до 200 мм на рік. Втім, на Еритрейському нагір'ї дещо прохолодніше і випадає більше опадів — від 500 до 850 мм на рік. Іноді взимку вночі температура тут може падати навіть до 0° С.

Такі кліматичні умови несприятливі для розвитку рослинного і тваринного світу. Тут панує напівпустельна і пустельна рослинність, живуть відповідні види тварин. А от морські води Еритреї дуже багаті. У Червоному морі рибні запаси, на відміну від переважної більшості інших водних басейнів планети, не скорочуються. Саме тому поблизу берегів Еритреї існує понад 250 видів риб. Серед них — лосось, сардини, тунець, анчоуси, барракуда, морська щука, тріска та інші. Багато також креветок і омарів.

Першими мешканцями еритрейських земель були нілотські племена, які прийшли сюди з долини Нілу ще за часів фараонів. Пізніше з ними змішалися хамітські племена. Але на цьому міграції не скінчилися. На землях Еритреї час від часу з'являлися нові поселенці. У VII — V ст. до н. е. це були сабейці з Південної Аравії, у I ст. до н. е. — йеменські племена. З узбережжя вони рушили в центральні райони краї-

ни, змішалися там з місцевими жителями і утворили етнічні групи, які розмовляли мовами тігринья та тігре. Це були досить розвинені народи. Вони використовували залізні знаряддя виробництва, робили тераси для посівів і мали навіть власну писемність. Тоді вони підкорялися сабейській державі, яка існувала на території сучасного Йемену. Але через деякий час предки еритрейців утворили власні невеличкі держави з центрами у Метере, Кохаіто, Текондае і Кескессе. У той час еритрейський порт Адуліс був широко відомий багатьом античним народам і вважався брамою для торгівлі навіть з Грецією і Римом.

У IV—VI ст. за 180 км на південь від сучасної столиці Еритреї Асмери існувала могутня ефіопська держава Аксум. Вона вважалася великим центром торгівлі в регіоні. Але в IX ст. держава занепала. У XIV ст. країну називали Медрі-Бахр («країна моря»), бо нею правили бахр-нагаші («правителі моря»). Однак уже в XV ст. тут існувало кілька дрібних державних утворень на чолі з вождями і шейхами, які ворогували між собою. Постійна ворожнеча зробила край легкою здобиччю для загарбників. У 1557 р. узбережжя Еритреї захопили турки-османи. Але вони так і не змогли закріпитися в центральних гірських районах на заході і північному заході країни. Племена, що тут мешкали, підкорялися володарям Ефіопії.

У середині XIX ст. серйозною загрозою незалежності племен Еритреї був єгипетський правитель Алі-паша. Але імператор Ефіопії Йоганнис IV розбив армію Єгипту і припинив агресію з боку Алі-паші. Намісником імператора в Еритреї став воєначальник Раса, який правив країною протягом 17 років. Тоді на узбережжі господарювали турки, а єгиптянам належав район Богос поблизу міста Керн. Його османи передали Єгипту в 1846 р.

Поступово позиції Туреччини на узбережжі Червоного моря слабшали. У 1885 р. вона вимушена була передати свої права на нього Єгипту, який у той час був протекторатом Великої Британії. Але одночасно тут висадився італійський

Еритрейки за плетінням народних виробів

десант і закріпився в районі Асеба. Звідси італійці продовжили захоплення навколишніх територій. Через п'ять років Італія об'єднала набуте в межах колонії Еритрея. Цей період історії країни тривав, аж доки у 1941 р. англійські війська не вигнали італійців.

Після звільнення від італійської колонізації Еритрея за згодою між Великою Британією, Францією, СРСР і США опинилася під управлінням британської воєнної адміністрації. Поки тривала Друга світова війна, економіка країни завдяки товарним перевезенням і попиту на деякі стратегічні товари активно розвивалася. Але після війни англійці вирішили, що мають право на воєнні трофеї в Еритреї і вивезли звідси обладнання на суму 86 млн доларів. Вони також мали намір розділити країну між Ефіопією і Суданом. Втім, інші великі держави не підтримали цю ідею, і питання було передано на розгляд Генеральної асамблеї ООН.

В ООН еритрейська делегація активно виступала за надання країні незалежності. А Ефіопія наполягала на своєму керуванні. Це знайшло підтримку в США, бо американці сподівалися на створення своєї воєнної бази в районі Асмери. В результаті в 1952 р. було прийняте рішення про ство-

рення Федерації Ефіопії і Еритреї. Але більшість еритрейців бажала незалежності.

Вже через 10 років усі державні інститути Еритреї, джерела фінансових надходжень, поліція опинилися під повним контролем уряду Ефіопії. Припинився випуск літератури мовами народів Еритреї, а їхні культурні традиції ігнорувалися. До цього додалися жорстка цензура преси та обмеження демократичних прав і політичної діяльності. Навіть еритрейський прапор був замінений на ефіопський, уряд перейменований на адміністрацію, а офіційною мовою стала амхарська, якою розмовляли ефіопи.

У 1961 р. еритрейські патріоти почали озброєну боротьбу за незалежність, яку очолив Фронт за визволення Еритреї (ФВЕ), а потім Народний фронт визволення Еритреї (НФВЕ). Боротьба тривала аж до 1991 р. і закінчилася перемогою НФВЕ.

Протягом війни за незалежність Еритрея втратила 100 тис. своїх синів. 65% з них загинули під час воєнних дій. 150 тис. чоловік стали інвалідами. Близько 1 млн емігрували з країни.

У 1993 р. в Еритреї відбувся референдум, під час якого 99,8 % її жителів висловилися за надання їхній батьківщині незалежності. Еритрея була проголошена суверенною державою — республікою на чолі з президентом. Між нею і Ефіопією були досягнені взаємовигідні домовленості з приводу вільного використання Ефіопією порту Асеб для зовнішньоторговельних операцій, аеродрому в Асмері, використання в Еритреї ефіопської грошової одиниці бир, вільного пересування громадян обох країн через ефіопсько-еритрейський кордон. За конституцією, прийнятою в 1997 р., головою Еритреї є президент, який обирається із числа депутатів однопалатних Національних зборів — законодавчого органу держави. Еритрея є членом ООН та Організації африканської єдності (ОАЄ).

Столицею держави є Асмера, де мешкає 367 тис. жителів. Офіційною грошовою одиницею є введена в 1997 р. накфа.

Населення країни становить 4,4 млн людей. З них тільки 20 % мешкає в містах. Решта живе в сільських районах і займається сільським господарством.

Еритрея є багатонаціональною країною. Тут існує 9 етнічних груп, які відрізняються за мовою, культурними традиціями і звичаями. Це народи афар, білін, гедареб, кунама, нара, рашейда, сахо, тігре та тігрінья. Найчисленнішими є два останніх. На їхню долю припадає майже 85% у складі населення. Всі ці народи розмовляють своїми мовами, які за назвою збігаються з назвою племен. Винятком є тільки рашейда. Їхня мова називається беджа. Багато хто розмовляє арабською. А взагалі більшість еритрейців володіє кількома мовами, в тому числі амхарською, яка є державною мовою Ефіопії. Втім, офіційною мовою у країні вважається тігрінья, якою говорить переважна більшість населення. Але в діловому спілкуванні та в державних установах дедалі більше поширюються англійська та арабська. Англійською ведеться також викладання в середніх і вищих школах.

Основними релігіями країни є християнство та іслам. Лише невеличка кількість населення сповідує традиційні африканські вірування.

Еритрея є аграрною країною. Основа її економіки — сільське господарство, в якому зайнято понад 75 % населення. В країні досі існують примітивні форми господарювання на зразок ручної обробки землі і кочового скотарства. Поряд з цим поширене і високопродуктивне землеробство з високою технікою зрошування для вирощування садових і овочевих культур. Навколо міст високими темпами розвивається високопродуктивне молочне скотарство і птахівництво. До найпопулярніших культур тут належать сорго, бобові, різноманітні овочі, кунжут, бавовник, тютюн і цитрусові. Скотарі розводять велику рогату худобу, овець, верблюдів і свійських птахів. У прибережних районах ведеться риболовля.

В останні десятиліття уряд країни приділяв велику увагу розвитку обробної промисловості. Налагоджено виробництво хлібобулочних виробів, пива, м’ясних і рибних консер-

вів, олії, цементу, скла, кухонного обладнання, шкіряних виробів, сірників, тканин.

Але в Еритреї, завдяки запасам корисних копалин, є значні перспективи. Тут знайдено золото, калійна сіль, цинк, мідь та інші мінеральні ресурси, а також природний газ. З середини 1990-х років ведеться розвідка нафти.

Ефіопія — країна людей з обпаленим сонцем обличчям

Ця дивовижна африканська країна поєднала безліч різноманітних народів, культур, релігій, легенд, традицій. Дехто вважає її праматір'ю людства і центром всесвіту. Давні люди вірили, що саме тут знаходиться легендарний біблійний сад Едем. У дослівному перекладі з грецької Ефіопія (Айтьопія) — це «країна людей з обпаленим сонцем обличчям». А видатний грецький філософ, поет і мандрівник Гомер називав її країною людей, які живуть на південному краю світу, там, де відпочиває сам бог Геліос.

Типовий ефіопський краєвид

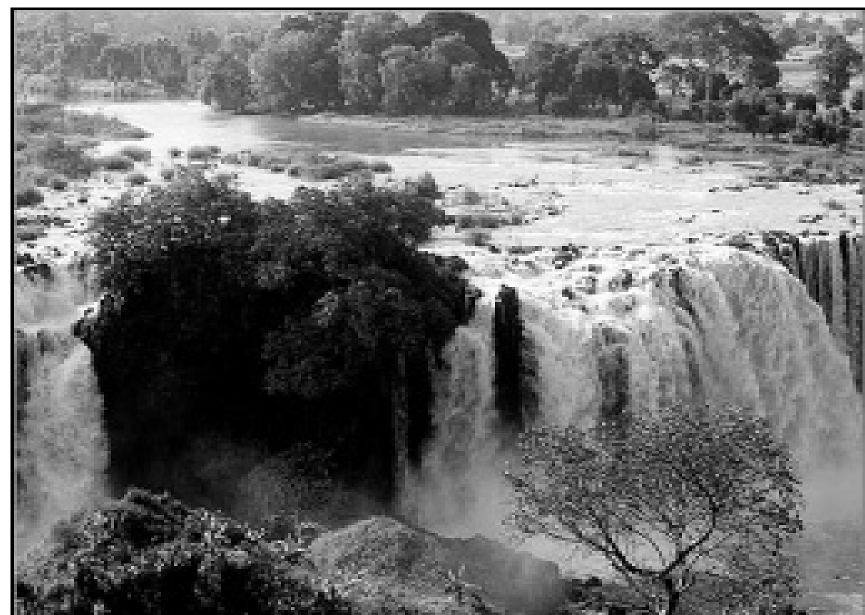
Аддис-Абеба

Насправді ж Ефіопія, точніше Федеративна Демократична Республіка Ефіопія, — сучасна держава площею 1,2 млн км^2, розташована в північно-східній частині Африки. Столиця її — Аддис-Абеба (2,4 млн мешканців). Більше половини країни розташована на Ефіопському нагір'ї, через що Ефіопія зажила слави як найбільш високогірна африканська країна. В цій частині рельєф не опускається нижче 1500 м над рівнем моря. Найвища ж точка — гора Рас-Дашен — має 4620 м заввишки. Значну частину території займають рівнини, що оточують нагір'я. В Ефіопії також міститься найнижча в Африці точка — западина Афар (116 м нижче рівня моря).

У перекладі Аддис-Абеба означає «Нова квітка». Виросла ж ця квітка в 1886 р., коли цар Менелік II вирішив заснувати столицю біля цілющих джерел, дивовижні властивості яких відкрила його дружина Тайту. Нині Аддис-Абеба — чудове місто з широкими проспектами, цікавими музеями, храмами, палацом імператора та одним із найбільших відкритих ринків у Африці, відомим під назвою «Меркето».

Для більш вірного уявлення про місцезнаходження Ефіопії назвемо її безпосередніх сусідів. Це Еритрея на півночі, Судан на заході, на півдні — Кенія, Джібуті і Сомалі — на сході. Завдяки своєму розташуванню країна має більш помірний і вологий клімат, ніж її сусіди, що розташовані в тих самих екваторіальній та субекваторіальній зонах. Але хоча Ефіопію і називають країною 13 сонячних місяців (рік ефіопи поділяють саме на 13 місяців), у кліматі простежуються сухий і вологий сезон. У сухий сезон стовпчик термометра тримається біля відмітки +35° С, у вологий — біля +27° С у низинних районах, і відповідно біля +21° С і +16° С у гірських. Проте це вірно не для всіх регіонів країни, оскільки її рельєф досить різноманітний.

Завдяки тому, що в Ефіопії випадає значна кількість опадів, її річки досить повноводні. У сезон дощів великі площі опиняються під водою і родючий ґрунт змивається нижче за течією. Найбільші водні артерії — Аббай, який у нижній течії називають Блакитним Нілом, Вебі-Шебелі. Великі запа-

Водоспад на річці Аббай

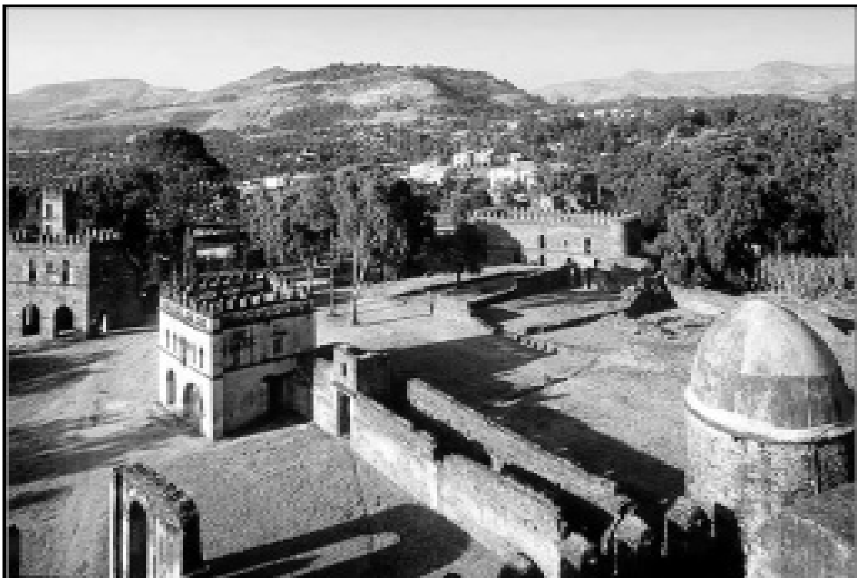
си прісної води міститься в озері Тана. Воно має глибину до 7 м. Тут дуже багато островів.

Екваторіальна зона Ефіопії завжди вирізнялася різноманітною флорою і фауною. Ще на початку XX ст. 40 % території країни займали екваторіальні ліси, але вже наприкінці цього ж століття, завдяки розвитку сільського господарства їх площа скоротилася до 4 %. Ті ж частини країни, де панує посушливий спекотний клімат, вкривають акацієві савани та рідка трав'яниста рослинність. Біля кордону із Джібуті савани переходять у справжні пустелі.

Ефіопська фауна також зазнала негативного впливу людської діяльності. З винищенням лісів та браконьєрською діяльністю країна втратила значну частину видового та чисельного розмаїття своєї фауни. Деінде тут ще зустрічаються леви, леопарди, гепарди, слони, бегемоти, носороги, зебри, жирафи, мавпи, крокодили, антилопи, рисі. Значно менше неспокою щодо свого існування викликають шакали, гієни, лисиці. Яскраво представлене в Ефіопії пташине царство. На її просторах можна побачити орла, сокола, чаплю, куріпку та багато інших видів. Національні парки країни — Аваш, Гамбела, Сімен та інші.

Найвизначнішою рисою Ефіопії є те, що це єдина православна африканська країна. Побутування християнства тут налічує понад тисячоліття. Нині 50 % населення сповідують православ'я, близько 40 % — іслам і 12 % — язичництво. Яка ж причина того, що посеред Чорного континенту з'явилася така незвичайна країна? Відповідь на це запитання губиться в історії. А історія в країни довга і цікава.

Приблизно за 10 віків до н. е. на північно-східному узбережжі Африки висадилися семітські племена, і на початку нашої ери їх нащадки заснували Аксумське царство, час розквіту якого припадає на III—VI ст. У IV ст., за часів царя Езани, воно стало християнською державою. Помітну роль у поширенні цієї релігії відіграв сирійський монах Фрументій, який набув великої популярності в місцевого населення і був проголошений тодішнім патріархом Коптської церкви

Ґондер — перша столиця Ефіопії

в Александрії єпископом. Таким чином, ефіопська церква набула залежності від коптської церкви Єгипту. Із розколом християнства на католицизм та православ'я ефіопська церква посіла «православну позицію», з певною домішкою поглядів, які християнська церква вважала єретичними. Крім того, ефіопська церква зазнала впливу від іудаїзму, котрий почав проникати в країну десь у VI ст. Він залишив певний відбиток на її обрядах.

Жертвою ефіопських порядків став португальський мандрівник Перу ді Ковильян. За наказом португальського короля Жуана II він у 1492 р. привіз негусу Александру королівського листа з пропозицією укласти союз. Негус прийняв мандрівника дуже добре, але відпустити не погодився. Перу назавжди залишився в Ефіопії, вивчив мову, займав високі посади при царському дворі й одружився. В Португалії в нього залишилися дружина і діти, які ніколи вже не побачили свого батька.

Сусіди ефіопів були прибічниками ісламу і намагалися поширити його на ефіопські землі. Щоб запобігти релігійному тиску, православні ховалися від загарбників у горах, а з часом, коли на землях Ефіопії у XIII—

Вважається, що генеалогія імператорської ефіопської сім'ї починається від царя Іудеї Соломона та цариці Савської, які згадуються в Біблії. Але в II ст. ця династія була усунена від влади представниками мусульманської династії Загуе, аж доки у XIII ст. престол не посів правитель Шоа, який довів свою приналежність до Соломонідів.

XIV ст. на основі Аксумського царства утворилася ефіопська феодальна держава, країна ізолювалася від сусідів. В'їхати до неї міг кожний бажаючий, а от покинути — ніхто. За наказом ефіопських царів, яких називали негусами, іноземці мали назавжди залишатися в Ефіопії.

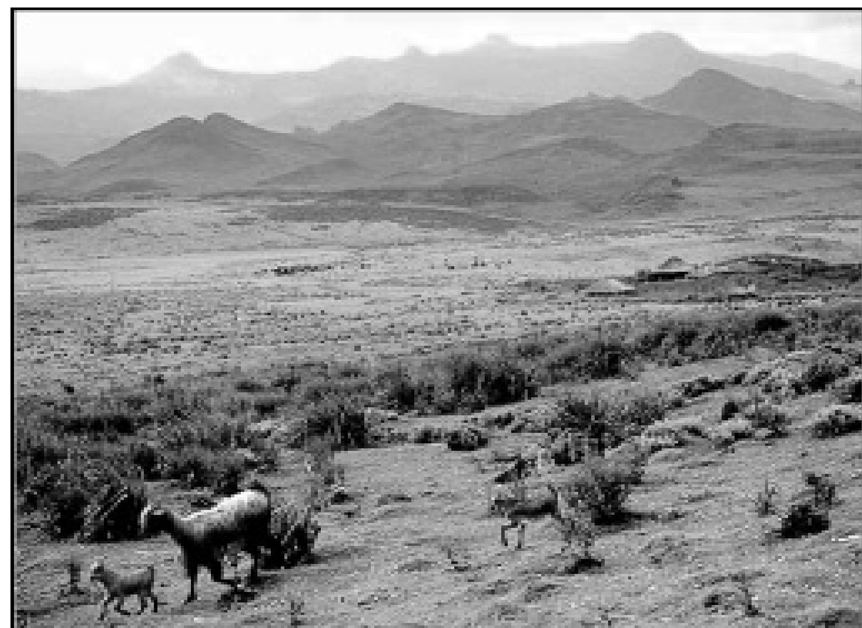
У XIX ст. на Африку спрямували свої погляди європейські держави, які вели боротьбу за розподіл колоніальних земель. Ефіопські землі теж не залишилися поза їхньою увагою. Це сприяло їх об'єднанню задля боротьби з європейською експансією, внаслідок чого утворилася Ефіопська імперія. Проте це не зупинило агресорів. У 1895 р. загарбницьку війну проти Ефіопії розв'язала Італія, але, зазнавши поразки через рік, була змушена визнати її незалежність.

У 1930 р. у країні була прийнята перша конституція, створений парламент із консультативними функціями, заборонено рабство, проведено багато інших реформ, які, однак, не торкнулися феодально-монархічних підвалин держави. Але Італія, де на той час при владі були фашисти, не відріклась від своїх зазіхань. У 1935 р. вона здійснила нову спробу захопити країну, цього разу вдалу. Але місцеве населення продовжувало партизанський опір, і у 1941 р. країну таки було звільнено.

Відразу після Другої світової війни позиції Ефіопії як самостійної держави укріпилися. У 1945 р. вона стала членом-засновником ООН. Але спокійно існувати їй довелося не довго. Феодальний устрій вочевидь застарів і давно вже втратив ефективність. У 1974 р. у країні розпочалася революція, яку очолили представники збройних сил. Повстанці захопили останнього негуса Хайле Селассіє і через деякий час вбили. Влада перейшла до Тимчасової військової адміністративної

ради на чолі з Менгісту Хайле Міріамом, який у 1991 р. став президентом. Але цього ж року влада в країні силовим шляхом перейшла до Революційно-демократичного фронту ефіопських народів. Не минулося тут, звичайно, без участі США та СРСР, які підтримували різні конфліктуючі сторони. Цією ситуацією скористався Народний фронт звільнення Еритреї і встановив контроль над територією цієї ефіопської провінції. У 1993 р. Еритрея здобула незалежність.

У 1994 році Ефіопія одержала назву Федеративна Демократична Республіка Ефіопія. Було прийнято нову конституцію, проголошено право націй на самовизначення. Нині держава складається з 11 автономних регіонів. Її головою є президент, який обирається палатою народних представників на шестирічний строк. Законодавчий орган — двопалатний парламент: депутати Палати федерацій обираються асамблеями провінцій, а депутати Палати народних представників — загальним голосуванням. Кожен з регіонів має свій однопалатний парламент.

Плодородні землі Ефіопського нагір'я

Слід сказати також про зміни, які відбувалися із Православною церквою у цей період. З 1974 р. вона втратила фінансову підтримку держави і була позбавлена значної частини своїх земель. Християнство втратило привілей бути єдиною державною релігією. За рішенням влади іслам та інші релігії були зрівняні у правах із християнством.

Значний відсоток віруючих продовжує сповідувати язичництво, адже країну населяють понад 100 народностей. Деякі з них і досі зберегли свою самобутність і залишилися осторонь сучасного способу життя. Населення країни становить приблизно 65,9 млн чоловік і поділяється на дві основні мовні групи: семітську і кушитську. Державна мова — амхарська, яка належить до першої мовної групи. Широко побутують також тігре, галла, англійська, арабська, близько 70 місцевих діалектів. Тут мешкають багато етнічних груп: оромо, омхара, тігре, шангала, сомалі, денакіль, єменці, індійці, вірмени, греки.

Ефіопія — аграрна країна і входить до групи найбідніших країн світу. Сільське господарство забезпечує більш ніж 50 % національного доходу і 90 % валютних надходжень. У ньому задіяно близько 85 % самостійного населення. Основні культури — кава (головний експортний продукт), маслини, бобові, зернові. Промисловість забезпечує від 10 до 20 % продукції, що виробляється в країні. Провідні галузі — харчова, будівельна, текстильна, шкіряно-взуттєва. Більшість з них перебуває під контролем держави. Частина держсектора становить приблизно 85 %.

Втім, у країні є значні природні ресурси, які чекають на дбайливе використання. Тут відкриті родовища газоконденсату, золота, танталу. Видобуваються золото, платина, калійна сіль, марганцева руда, кварцовий пісок. У наявності значні запаси гідроенергоресурсів.

Близько 60 % валютних надходжень дає експорт кави. Імпортується нафта, нафтопродукти, авіа- та автообладнання, добрива, фармацевтична продукція, харчі. Основні зовнішньоторговельні партнери Ефіопії — Саудівська Аравія, Німеччина, Італія, Велика Британія, США, Японія, Джібуті,

країни ЄС. Основна грошова одиниця — бир, який дорівнює 100 центам.

Сучасний ефіопський воїн

Хоча Ефіопія одна з найбідніших країн світу, її культура дуже давня — це суміш Середньої Східної культури і невідомих культур примітивних африканських племен. З одного боку, абіссінська (Абіссінія — колишня назва Ефіопії) література налічує 2000 років, що не має аналогів на території Африки; з давніх-давен церква впроваджувала освіту на території країни. З другого — тут і тепер можна побачити дикі племена, які живуть у повній ізоляції, п'ють коров'ячу кров, і світ для них обмежується лише околицею.

Багатогранна культура та довга історія зробили країну справжньою скарбницею для туристів. Серед головних видатних пам'яток хіба що не перше місце посідає місто Лалібела, яке впродовж багатьох століть було релігійним центром і місцем паломництва. На його території містяться 11 храмів, що висічені у скелях. Місто-фортеця Фасіл Геббі у XVI—XVII ст. було резиденцією імператора. Тут є палаци, церкви, монастирі й інші цікаві пам'ятки архітектури, позначені індійським та арабським впливом у поєднанні з бароккo. Долини нижніх течій річок Аваш та Омо

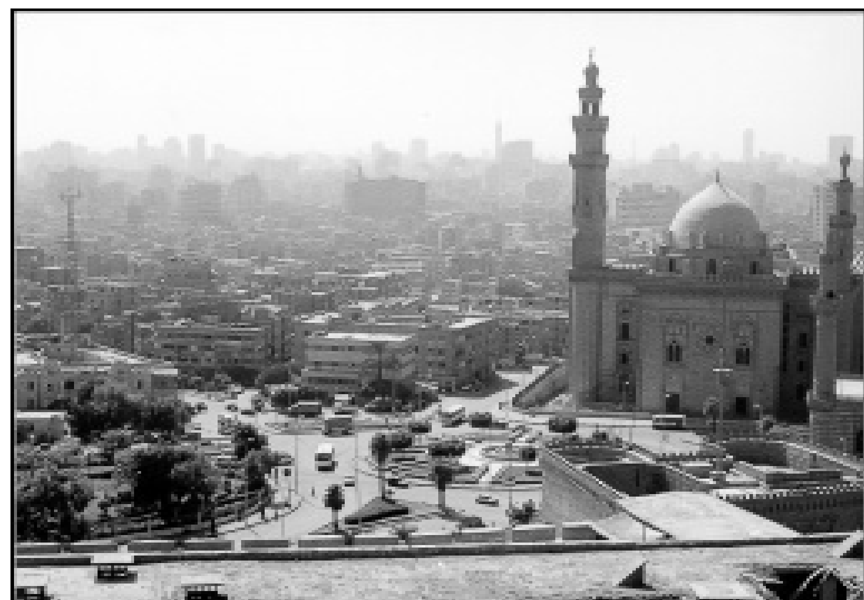
У певну пору року в селищах мурзі відбуваються яскраві і досить жорстокі церемонії: молоді парубки племен мурзі і сурма демонструють ритуальні бої на дрючках. Ці бої інколи призводять до значних каліцтв, адже бійці, щоб завоювати прихильність дівчат, змагаються на повну силу.

приховують таємницю виникнення людства. В них ведуться найважливіші на Африканському континенті палеонтологічні розкопки. А в місті Аксумі — столиці давнього Аксумського царства, яка існувала ще в I тис. до н. е., — за легендою, схоронений біблійний «Ковчег Заповіту».

Древня ефіопська земля зберігає чимало таємниць, і це привертає до неї погляди вчених та любителів сивої давнини.

Єгипет — дитя тисячоліть

Назву цієї країни ми всі добре знаємо. Перш за все, вона асоціюється з давньою цивілізацією, яка виникла наприкінці IV тисячоліття до н. е. на берегах величезної африканської річки Ніл. Ми напевно пам’ятаємо, що існувала вона завдяки розливам Нілу, який приносив у пустелю родючий мул. Ми уявляємо собі фараонів, котрі правили Єгиптом і вели нескінченні війни, щоб здобувати рабів для будівництва гігантських усипальниць та храмів богам з головами тварин. Ближче до

Каїр — столиця Єгипту

нашого тисячоліття країна була завойована персами, пізніше військами Александра Македонського, потім Римом. А подальша історія Єгипту нам майже зовсім невідома.

А трапилось от що. Тривалий час країна була провінцією Риму, потім його нащадка Візантії, а в 639—642 рр. була завойована арабами, які донині залишаються тут основним населенням. У 1882 р. Єгипет окупувала Велика Британія. Сорок років він залишався британською колонією, а в 1922 р. позбувся колоніального тягаря і став незалежним королівством, пізніше набувши республіканської форми правління. Тепер держава відома під назвою Арабська Республіка Єгипет.

Країна розташована на північному сході Африки і на Синайському півострові в Азії, тобто є напівафриканською-напівазійською державою з площею 1002,1 тис. км^2. Уся її величезна територія поділена на 26 мухафаз — так називаються тутешні губернаторства.

Головує в державі президент, а законодавча влада перебуває в руках парламенту, який зветься Народними зборами. Національною валютою країни є єгипетський фунт, але араби чомусь називають його гінеєю.

Столицею Єгипту є Каїр, або Аль-Кахіра, тобто «той, що несе перемогу». Таку назву місто одержало ще в X ст., коли араби після багатьох завоювань об’єднали Єгипет, Палестину та Сирію в одну державу і побудували столицю для неї. Можливо, нові господарі Єгипту назвали її на честь своїх перемог, а можливо, на честь планети Марс, яку теж називали «Аль-Кахіра». Пізніше італійці, котрі прибули до країни, почали іменувати столицю Каїро, звідси і походить європейський варіант її назви.

На півночі Єгипет омивають води Середземного моря, на сході — Червоного моря. Крім того, по суходолу на сході він межує з Ізраїлем, на заході — з Лівією, а на півдні — із Суданом.

Через Суецький перешийок, який розділяє Червоне та Середземне моря, прокладений знаменитий Суецький ка-

Стародавня фортеця в Каїрі

нал, котрий було відкрито в 1869 р. До 1956 р. ним керувала англо-французька компанія, але потім канал був націоналізований і тепер належить Єгипту.

Єгипет лежить у субтропічному та тропічному кліматичних поясах, 96 % його території становлять пустельні райони. Це Аравійська, Лівійська, Нубійська пустелі та найзнаменитіша і найбільша з усіх земних пустель — Сахара, яка починається саме в Єгипті, на його півдні. З неї навесні дме гарячий та сухий або крижаний, наповнений пісковим пилом вітер хамсін. Арабською ця назва означає «50», бо триває цей вітер рівно 50 днів. У цих посушливих місцях, де навіть у січні температура не опускається нижче +15° С, а влітку

Суецький канал є одним з найважливіших ланцюгів у системі міжнародних морських судноплавних ліній і однією з найвеличніших споруд XIX ст. Його довжина між гирловими портами Порт-Саїд і Суец становить 161 км, а ширина водного дзеркала коливається від 120 до 318 м. Глибина в середньому сягає 16,2 м. Рух суден по каналу здійснюється цілодобово.

В Єгипті повністю відсутні ліси. Лише по берегах Нілу ростуть фінікові пальми, а в оазисах зеленіють фруктові дерева та в'ються виноградні лози.

нижче +26° С, жити дуже важко. Температура повітря може підніматися до +42° С, іноді й до +48° С, а дощі випадають рідко. Таким чином, тільки 3 % території Єгипту розташовані в дельті й долині Нілу та в пустельних оазисах і мають сприятливі умови для життя.

Ніл — єдина річка, що тече землями Єгипту. Араби називають її Ель-Бахр і дуже шанують. Це найдовша річка у світі. Її довжина сягає 6671 км. Саме поблизу неї зосереджено майже все населення і господарство Єгипту.

Міст імені 26 липня на Нілі

У Єгипті живе понад 69,5 млн чоловік. З них 98 % становлять так звані єгипетські араби. Серед інших мешканців країни — нубійці, бербери та представники ще деяких народів. Не дивно, що офіційною мовою тут є арабська. Переважна більшість єгиптян сповідує іслам сунітського спрямування. Але 10 % є християнами. В основному це копти. Саме вони є нащадками давніх єгиптян. Колись копти розмовляли мовою, яку використовували в Давньому Єгипті, але ще в XI—XII ст. вона була витіснена арабською. Нині вона збереглася лише як культова мова коптів.

У 1958 р. за допомогою радіоізотопів була відкрита річка, що тече під Нілом. Води в ній у шість разів більше, ніж у Нілі.

Єгипет — аграрно-індустріальна країна. Тут вирощують рис, кукурудзу, ячмінь, овочі, маслини, цукрову тростину, але головною культурою, яка йде на експорт, є довговолокнистий бавовник. Тваринництво розвинене слабо. Головне місце в ньому належить буйволам, коням, віслюкам, верблюдам, козам, вівцям. Працюють птахоферми.

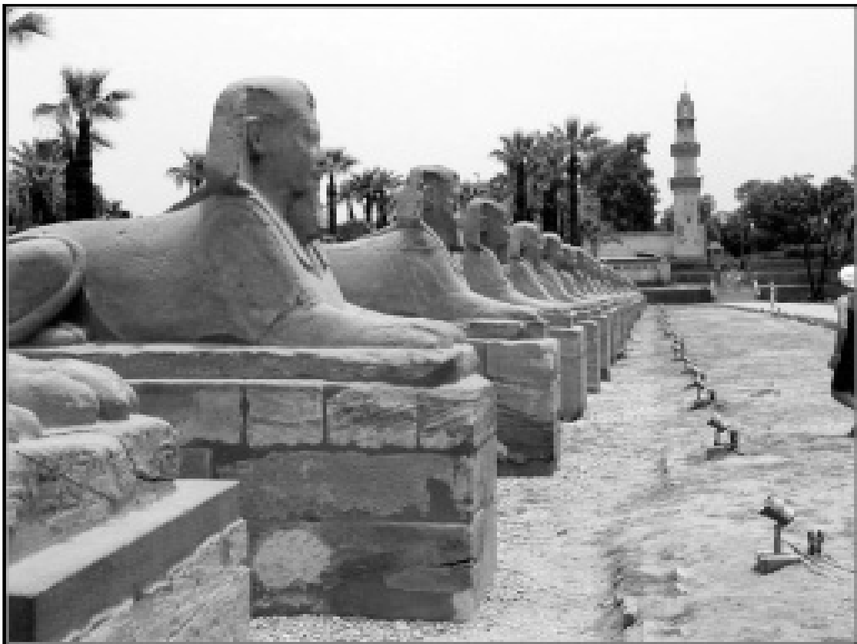
На Нілі існує декілька гребель. Серед них на весь світ відома Асуанська гребля, побудована за допомогою СРСР. Під час її спорудження були залиті землі, де знаходилися цінні архітектурні пам'ятки часів Давнього Єгипту, присвячені богам Амону, Птаху та Хармакісу. Щоб зберегти їх, було прийнято рішення перенести два храми в безпечне місце. Роботи почалися в 1963 році і тривали вісім років. Кам'яні блоки, кожний вагою від п'яти до 20 т, були вийняті, пронумеровані, оброблені синтетичним каучуком, перевезені і зібрані в місці, яке вище за попереднє на 65 м. Давні архітектори побудували храми таким чином, що в певні дні на кілька хвилин сонячні промені проникають усередину храму і висвітлюють статуї, які там містяться. Цей надзвичайний ефект при перенесенні вдалося зберегти.

Завдяки нільським греблям Єгипет виробляє багато електроенергії. Крім того, тут видобувається нафта, фосфати, залізна руда та інші корисні копалини. Це створює можливо-

Висота найвищої серед пірамід, піраміди фараона Хуфу (Хеопса), сягає 147,5 м. Трохи поступається їй усипальниця фараона Хафра, котра височить на 143,5 м.

сті для існування нафтопереробної і нафтохімічної промисловості, виробництва мінеральних добрив. Достатньо розвинутою є і текстильна промисловість. Цілком зрозуміло, що тканини здебільшого виробляють з бавовнику.

Великі прибутки, які сягають 3 млрд на рік, країна одержує від туризму. Це й не дивно, бо на єгипетських землях збереглася велика кількість архітектурних пам'яток Давнього Єгипту, які дуже цікавлять відвідувачів з усіх країн світу. Їх, перш за все, приваблює велична Долина фараонів неподалік від Каїру, де височать піраміди та загадковий Сфінкс з обличчям фараона Хафра. Крім того, Єгипет славиться курортними місцями на узбережжі Середземного моря, які в сукупності часто називають «єгипетською Рив'єрою». Є бажаючі здійснити екскурсії і в надзвичайно красиву Лівій-

Алея сфінксів

У долині фараонів

ську пустелю, яка вражає різнобарвністю відтінків своїх ландшафтів.

Але, незважаючи на досить розвинену інфраструктуру господарства, в цілому населення Єгипту живе дуже бідно. Поступово посилюється безробіття. Значно поширилася корупція. Серйозною проблемою є дуже високий рівень народжуваності. Не вистачає житла. Рівень неписьменності населення сягає 60 %. Втім, веселі й безтурботні єгиптяни з оптимізмом дивляться в майбутнє.

Замбія — друга батьківщина Давида Лівінгстона

Республіка Замбія — ще одна цікава африканська країна, яка розташована в південній частині Центральної Африки. Її площа становить 752,6 тис. км^2. Сучасні кордони держави були визначені ще наприкінці XIX ст., коли Велика Британія та Португалія в 1891 р. підписали договір про розподіл басейну ріки Замбезі. Нині Замбія межує з Демократичною Республікою Конго і Танзанією на півночі і північному сході, з Малаві — на сході, з Мозамбіком — на півден-

ному сході, Ботсваною і Намібією — на півдні, з Анголою — на заході.

Більша частина території Замбії розташована на плоскогір'ї висотою 1000—1350 м над рівнем моря і належить до басейну річки Замбезі, яка прямує до Індійського океану. На південному сході здіймаються гори Мучінга висотою 1893 м, а на півночі — ще вищі гори Сунзу, 2067 м заввишки. Найвища вершина країни, гора Намітова, 2164 м заввишки, а найнижча точка — містечко Луангва на річці Замбезі — лежить на висоті 314 м над рівнем моря. Замбії належать також великі озера Танганьїка, Бангвеулу і Мверу — найбільші серед семи озер Африки. Багаті водні ресурси доповнюють численні болота, що є дуже характерними для місцевого ландшафту.

Назва Замбії пішла від назви річки Замбезі — другої за довжиною на континенті. Її довжина становить 2660 км. Саме на ній знаходиться знаменитий водоспад Вікторія заввишки 120 м, який вважається одним з найбільших у світі.

Клімат Замбії належить до субекваторіального. Тут існують три сезони: холодний та посушливий (з травня по серпень), спекотний та сухий (з вересня по листопад), теплий і вологий (з грудня по квітень). Середні температури по країні коливаються від +16—27° С у прохолодні місяці до +27—38° С у спекотні. Середня кількість опадів становить 600—1500 мм на рік.

Близько половини території країни вкрито сухими тропічними лісами. Для них характерними є дерева мопане, що нагадують бук, різноманітні ліани. Решту території вкривають савани з гігантськими баобабами, що ростуть на великий відстані один від одного.

У тваринному світі збереглося багато рідкісних видів: чагарникові слони, чорний носоріг, гепард, карликові крокодили, черепахи. У річці Замбезі живе одна з найдавніших на нашій планеті риб — протоптера. Втім, у Замбії дуже багато небезпечних комах, які переносять тяжкі хвороби. Серед них і сумнозвісна муха цеце. Наслідком її укусів є сонна хвороба, під час якої людина поступово стає дуже кволою, а потім помирає.

В одному із замбійських заповідників

Природа Замбії добре охороняється. Майже 30 % її території зайнято 19 заповідниками. Найбільші й найвідоміші з них — парки Кафуе, Снома-Нгвезі, Північна та Південна Луангва та ін. У парку Південна Луангва можна побачити левів, буйволів, численних зебр та антилоп, жирафів, леопардів. У парку Кафує, який вважається найбільшим у країні, для відвідувачів влаштовують сафарі — полювання на тварин, чия кількість не викликає занепокоєння. У дощовий сезон, з березня по травень, величезна територія парку перетворюється на гігантське болото. Він стає справжнім царством птахів і гіпопотамів, але в цей період відвідування парку із зрозумілих причин припиняються. Втім, природо-

охоронні заходи не завжди дають позитивні результати. За останні 30 років кількість слонів у Замбії внаслідок полювання браконьєрів скоротилася з 200 до 25 тисяч.

Земля сучасної Замбії має багатовікову історію. Люди жили тут ще в І тисячолітті до н. е. Відомо, що саме тоді сюди з територій сучасних Конго й Анголи прийшли племена, що розмовляли мовою банту, а також нгони. Деякі з цих племен вже навчилися виплавляти залізо. З часом найсильніші племена підкорили сусідні й утворили тут кілька племінних об'єднань — Бомба, Східна Луанда і Біса, а в XVII—XVIII ст. виникли державні утворення — Лунда, Казембе і Баротсе.

Першими європейцями, що прийшли на землі Замбії, були португальці. Вони з'явилася тут наприкінці XVIII ст. Але їхні інтереси зіштовхнулися з прагненнями Великої Британії та Бельгії. Тому на початку XIX ст. Замбія ще залишалася «нічиєю» територією. Сюди прибували численні експедиції європейських мандрівників. Серед них був і знаменитий дослідник Африки Давид Лівінгстон, який тричі відвідав землі Замбії.

Нарешті, наприкінці 80-х років XIX ст. територія Замбії опинилася під британським протекторатом і з 1911 р. почала називатися Північною Родезією. У 1923—1924 рр. англійські інженери знайшли в горах країни великі родовища мідних руд. У результаті Північна Родезія почала вважатися чи не найбагатшою колонією Британії в Африці. Під протекторатом Великої Британії вона перебувала аж до 1964 р. Але для цього країна пройшла десятилітній шлях боротьби за незалежність.

Перша політична організація корінного населення Північної Родезії виникла ще в 1946 р. Вона стала основою для створення першої політичної партії африканців — Конгресу Північної Родезії (з 1951 р. «Африканський національний конгрес Північної Родезії» — АНК). Її програма засуджувала расові бар'єри, вимагала представництва африканців в органах управління, введення рівних виборчих прав. У 1958 р. АНК дістала нову назву — Національний конгрес Замбії. Її

лідери вимагали повної незалежності. Тоді англійці заборонили діяльність конгресу. Але їхній час вже скінчився. Через два роки колишній лідер АНК Кеннет Каунда створив нову, ще радикальнішу «Об'єднану партію національної незалежності» (ЮНІП). Внаслідок її діяльності британці були змушені 1963 р. офіційно погодитися з виходом Північної Родезії з федерації англійських центральноафриканських колоній, а 24 жовтня 1964 р. була проголошена незалежна держава Республіка Замбезі.

Перше десятиліття існування нової держави позначилося бурхливим економічним зростанням. Але в 1973 р. ЮНІП, котра була керівним політичним об'єднанням у країні, проголосила своєю метою перехід від капіталізму до соціалізму і гуманізму. Лідери партії прагнули до знищення імперіалізму, колоніалізму, фашизму і расизму за допомогою політики «замбійського гуманізму». Цей «гуманізм» мав на меті побудову в Замбії суспільства соціальної справедливості, яке

Пам'ятник «Свобода» в Лусаці

б наслідувало кращі традиції африканського способу життя. Внаслідок цього, а також завдяки падінню цін на мідь на світовому ринку в країні почався економічний спад. Це призвело до росту страйкового руху. Уряд, який звинувачували у виборі помилкового політичного курсу і зруйнуванні економіки, відповів на це політичними репресіями. Ситуація погіршилася ще більше, коли наприкінці 1980-х років уряд зробив спробу скоротити заробітну плату і кількість робочих місць. Населення вдалося до масових протестів.

Далі ситуація розгорталася за досить типовим сценарієм. У Замбії великої популярності набули демократичні рухи, котрі виступали проти існування однопартійної системи. 30 листопада 1990 р. парламент країни відмінив статтю конституції про керівну роль ЮНІП. Було прийнято закон про багатопартійність, а вже через кілька тижнів зареєструвалися 12 опозиційних партій. У грудні на президентських і парламентських виборах, які здійснювалися на багатопартійній основі, перемогла партія «Рух за багатопартійну демократію» (РБД).

Так Замбія стала однією з небагатьох африканських країн, де перехід до демократичних реформ здійснився мирним шляхом. Втім, це не означало відсутності напруженої політичної боротьби. У березні 1993 р. ЮНІП опублікувала свій програмний документ «Радикальна програма дій», де проголосила намір повернути собі владу. Новий уряд побачив у цьому реальну загрозу. Діяльність ЮНІП була визнана протизаконною, а декілька лідерів партії були заарештовані. В країні на три місяці ввели надзвичайний стан.

Зміна політичних орієнтирів не привела до покращання економічного становища. Навпаки, економічні реформи спричинили зростання безробіття та прискорення інфляції, що, у свою чергу, спричинило акти протесту. ЮНІП знов набула певної прихильності з боку пересічних громадян. На чергових виборах вона набрала майже стільки ж голосів, скільки їх одержала РБД. Політична ситуація загострилася і внаслідок заборони кількох мусульманських партій. Резуль-

татом стала невдала спроба воєнного перевороту. Уряд знов увів надзвичайний стан, який протримався до лютого 1998 р. Втім, народ був незадоволений діями ЮНІП і її корумпованого уряду. На той час Замбія посідала сьоме місце в Африці за рівнем корупції. Однак це не призвело до збройних конфліктів. Боротьба між основними політичними силами країни триває.

Сучасна Замбія — це президентська республіка на чолі з президентом, який очолює і уряд. Законодавчим органом є парламент. Він складається з президента й однопалатної Національної асамблеї. Крім того, при президентові діє Палата представників, до якої входять вожді провінцій. Вони консультують голову держави з питань традицій, звичаїв і культури. А взагалі в країні налічується понад 280 племінних вождів, які беруть активну участь у політичному житті.

Країна поділена на 8 провінцій. Її столицею є м. Лусака з населенням 1,7 млн чоловік, яка одночасно вважається і адміністративним центром однойменної провінції. Це відносно молоде місто. Лусаку заснували в 1905 р. як станцію залізниці, що тоді будувалася. З 1935 по 1964 р. вона вважалася столицею британського протекторату Північна Роде-

Лусака

зія, а з 1964 р. існує як столиця незалежної держави. Інші великі міста республіки — Ндола, Китве, Лівінгстон і Кабве — теж виникли на початку XX ст. і нині швидко розвиваються.

Грошова одиниця Замбії називається квача.

Офіційною мовою вважається англійська, але в країні на рівних правах використовується ще сім офіційно визнаних національних мов: бемба, каонде, лозі, лувале, лунда, ньянджа і тонга.

Релігійні погляди замбійців надто різноманітні. Тут дуже поширене поклоніння племінним богам. Частка населення сповідує християнство. Католиків більше, ніж протестантів. Близько 10 тис. належать до мусульман, а 1,2 тис. євреїв є прихильниками іудаїзму.

Така ситуація пов’язана з великим національним розмаїттям населення країни, яке нині налічує 10,7 млн чоловік. 99 % населення становлять африканці. Це переважно представники племен, які говорять мовами, що належать до мовної групи банту. Тут налічується 73 етнічних групи, серед котрих найбільшими є бемба, каонде, лала, лозі (баротсе), лувале, лунда, луена, малаві, нгоні, субія, тонга, фіпа та інші. На щастя, між ними в сучасній історії ніколи не виникало міжетнічних конфліктів, що й врятувало країну від кровопролиття. Європейців і вихідців з Азії в Замбії дуже мало, всього 100 тисяч. В основному це англійці, греки, італійці, канадці, німці, поляки, індійці і пакистанці. Крім того, в країні, яка не зазнала війни, знайшли притулок близько 250 тис. біженців з Анголи, Мозамбіка, Намібії та інших африканських країн.

Втім, життя в Замбії не дуже легке, 58 % населення вважається дуже бідним. Прибуток на одну людину тут становить лише один долар на день. Саме тому основним продуктом харчування жителів є кукурудза, з якої готують різні страви, зокрема мілі-мілі, щось на зразок каші.

Економіка Замбії дуже залежить від світових цін на мідь, яка є основою експорту країни. З інших корисних копалин

Водоспад Вікторія розташований на кордоні з Зімбабве. На відміну від сусідів, замбійці організували тут найбільший у світі атракціон — «стрибок бангі», відомий у нас як «тарзанка». На очах у враженої публіки треновані люди пірнають у воду з висоти 111 м.

у країні видобувається кобальт, цинк, свинець, золото, срібло, селен, мармур, дорогоцінне каміння. У світі широко відомий замбійський малахіт. Особливо цінується його бірюзовий різновид. На жаль, у країні розквітає незаконний вивіз дорогоцінного каміння. У 1999 р. 70 % смарагдів перетнули кордон нелегально.

Незважаючи на чималі багатства надр, республіка належить до аграрних країн. У сільському господарстві зайнято 50 % її населення. Майже половина площі країни — це родючі ґрунти, але обробляється з них лише 6 %. Основними сільськогосподарськими культурами є кукурудза, маніока, пшениця, просо, фрукти, бавовник, сорго, соєві боби, тютюн, соняшник. У південних і центральних районах розвинене скотарство. Здебільшого сільськогосподарську продукцію виробляють примітивні натуральні господарства. І тільки

Водоспад Вікторія

невеличка кількість ферм і плантацій, що належать європейцям і керуються ними, дають товарну продукцію. Внаслідок низької ефективності більшості господарств республіка вимушена імпортувати продовольство із сусідніх країн.

Пам'ятник Давиду Лівінгстону

Розмаїття рослинного та тваринного світу, відносно сприятливий клімат, знаменитий водоспад Вікторія та численні національні парки роблять Замбію дуже привабливою для іноземних туристів. Щорічно сюди приїздять 500 тис. гостей з Азії, Америки і Європи.

Щорічно о. Танганьїка стає місцем паломництва тисяч рибалок. Тут на початку березня проводиться відомий у світі Національний рибальський чемпіонат Замбії, на який приїжджають рибалки-спортсмени з усієї Південної Африки і навіть з інших континентів. Чудові місця для ловлі риби є й на інших озерах Замбезі, але в неперевірених місцях краще у воду не заходити, бо там мешкають крокодили. Озеро Танганьїка на кордоні з Танзанією та Заїром — місце проведення щорічного Національного рибальського чемпіонату Замбії.

У м. Лівінгстон знаходиться Національний музей з великим зібранням археологічних і антропологічних рідкостей: ритуальних масок і предметів побуту народу тонга, макету африканського селища і жахливої колекції предметів чаклунства. Гордістю музею є зібрання особистих речей відомого мандрівника Давида Лівінгстона, на честь якого назване місто. Дуже приваблює туристів і знаменитий Ліс скам'яні-

Традиційна хата замбійців являє собою круглу домівку з глиняними або плетеними стінами, конічним очеретяним дахом, який звішується донизу й утворює щось на зразок веранди. Стіни обмазуються глиною і часто прикрашаються кольоровими візерунками. Такі домівки розташовуються щільним кільцем навколо площі з будинком вождя в центрі.

лостей Чірунду, де можна подивуватися відбиткам дерев, що росли на Землі 150 млн років тому.

Замбію дуже поважають у світі. Вона є членом ООН, Організації африканської єдності, Африканського союзу, Руху неприєднання, Спільноти розвитку Півдня Африки, Спільного ринку Східної і Південної Африки, а також повноважним представником Британської Співдружності — об'єднання країн, що колись входили до Британської імперії. Можна не сумніватися в тому, що у замбійців чудове майбутнє. Вони дуже люблять свою батьківщину і з великим задоволенням співають гордий національний гімн: «Постань і оспівай Замбію, горду та вільну країну!». І їм є чим пишатися.

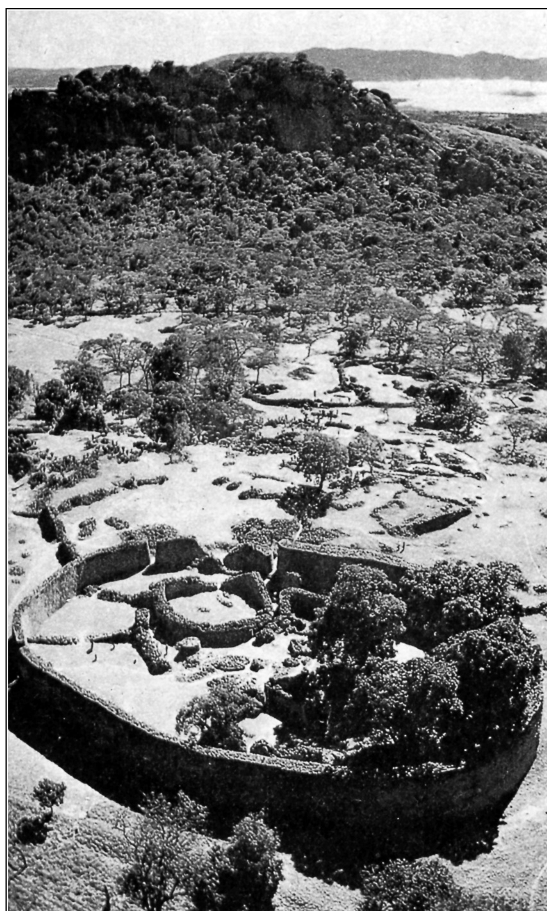

Замбійське селище

Зімбабве — залишок первісної Африки

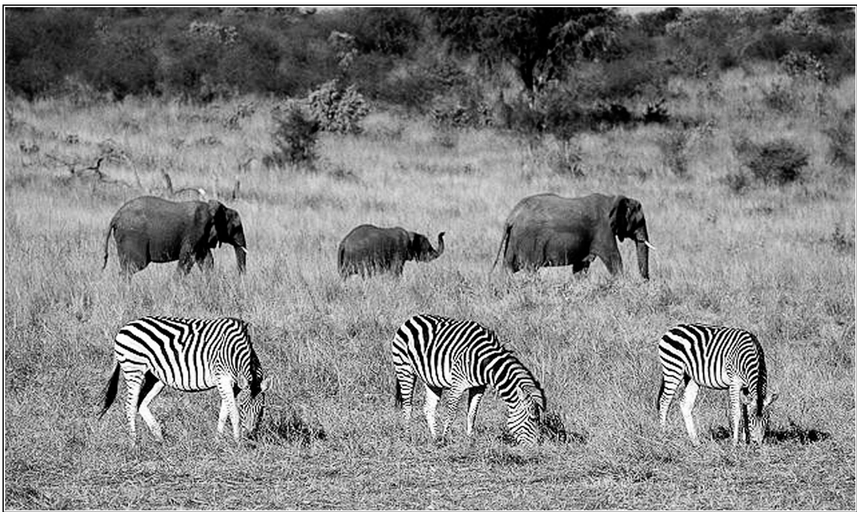
Республіка Зімбабве розташована в центральній частині Південної Африки і не має виходу до моря. На півночі вона по річці Замбезі межує з Замбією, на сході і північному сході — з Мозамбіком. На південному заході її сусідом є Ботсвана, а на півдні кордон проходить по річці Лімпопо, яка відділяє країну від Південно-Африканської Республіки (ПАР).

Загальна площа Зімбабве становить 390,7 тис. км^2. Майже всю її територію займають величезні плато Матабеле і Машона заввишки 800—1500 м. Найвища точка країни — вершина Іньянгані (2596 м) в горах Іньянга, що розташовані на сході.

«Зімбабве» — пам'ятник архітектури XVI ст.

Для північної частини Зімбабве характерний субекваторіальний клімат, а для південної — тропічний. На центральному плоскогір'ї зазвичай стоїть тепла погода, але вночі буває прохолодно. Взимку тут, а для Зімбабве це травень — серпень, бувають навіть паморозки. Влітку середні температури не перевищують +27° С, а взимку знижуються до +10—18° С. Біль-

Типові представники тваринного світу Зімбабве

шість опадів випадає в теплі місяці, з листопада по квітень. На плоскогір'ї вони становлять 900 мм на рік, а на східному нагір'ї сягають 2500 мм. Втім, у басейні р. Лімпопо клімат посушливий. Тут середньорічна кількість опадів не перевищує 250 мм на рік.

Для ландшафту Зімбабве характерні, насамперед, савани з високими травами та акаціями, але трапляються і невеличкі шматочки сухих листопадних лісів. На півдні ж країни значні площі вкриті лісами із знаменитого залізного дерева мопані.

До 1980 р. Зімбабве у Європі знали як Південну Родезію, а потім просто Родезію. Так називалася країна на честь прем'єр-міністра Капської колонії Сесіла Родса. Саме він у 1890 р. привів на землі Зімбабве перших білих колоністів. Сучасна назва держави походить від давніх кам'яних споруд, які тубільці називають «зімбабве».

Тваринний світ Зімбабве дуже розмаїтий. На північному заході і на південному сході зустрічаються великі стада слонів, антилоп, зебр. Тут живе багато жирафів, носорогів, левів. У районах Східного нагір'я мешкають леопарди. Зімбабве вважається однією з найпрогресивніших країн світу в галузі охорони природи, 13 % її території, а це становить 5 млн га, зайнято

національними парками і заповідниками. Серед них найвідомішими є національні парки Вікторія-Фолс — на півдні, Хванге — на північному заході і Гона-ре-Жоу — на південному сході країни.

Відомо, що в IX—XVIII ст. на землях Зімбабве жили люди, які мали високу культуру. Тут знайдено поселення з кам'яними будівлями, шахтами для видобування руди, гарні предмети побуту. Саме люди цієї культури і вважаються предками сучасних мешканців Зімбабве. Гадають, що руїни давнього міста Велике Зімбабве, яке розкопали неподалік від сучасного міста Масвінго, колись були столицею держави Гуруусва. Вона вела жваву торгівлю з містами на узбережжі Східної Африки.

У XII—XVII ст. поряд з Гуруусва існувала ще одна потужна держава — Мономотапа, яку утворили племена групи банту. Якщо перша поступово втрачала своє значення, то друга, навпаки, посилювалася. Її правителі в XVI ст. встановили контакти з португальцями і продавали їм золото та інші товари. Поступово європейці почали втручатися у внутрішні справи держави. У 1630 р. їм навіть вдалося посадити на трон Мономотапи вірного їм вождя, який започаткував нову династію — Чангаміре. Наслідком цього стало прибуття до країни великої кількості португальських місіонерів і поселенців. Через деякий час правителі Мономотапи схаменулися і почали чинити опір іноземцям, але було вже запізно. Наприкінці XVII ст. колись могутня держава припинила своє існування.

Проте на землях Зімбабве знайшлися люди, які повстали супротив загарбників. У 1837 р. на південний захід території Зімбабве прийшло войовниче плем'я ндбеле на чолі з вождем Моселекатсе. Вони підкорили місцевих жителів шона (одне з племен банту) і утворили нову потужну державу зі столицею в Булавайо. Білі зайди мусили рахуватися з новою силою, але багаті землі теперішнього Зімбабве, де було знайдено золото, дуже приваблювали не тільки португальців, а й англійців, німців і бурів — нащадків голландських поселенців, що жили на півдні Африки.

У 1889 р. син Моселекатсе, Лобенгула, необачно уклав договір з посланцями Сесіла Родса на розробку корисних копалин на території його держави. Англійці обіцяли побудувати невеличке поселення для старателів. Насправді вони повели себе як господарі. Коли Лобенгула побачив, що договір не виконується, він почав протестувати і навіть писав листи до королеви Вікторії, але колонізатори не звертали на нього ніякої уваги. Вождь ндбеле не знав, що сама королева надала компанії Родса «Бритиш Саут Африка компані» необмежені права на використання земель, які Англії не належали. У 1890 р. колона білих поселенців, обминаючи землі ндбеле, рушила в район, де жили підкорені ндбеле шона. Білі заснували на місці сучасної столиці Зімбабве Хараре форт Солсбері і почали захоплювати навколишні території.

Проте землі шона були не дуже родючими. Колоністів приваблювала територія, де жили ндбеле. До того ж вони сподівалися, що там золота значно більше, ніж на землях, де вони оселилися. Щоб захопити територію ндбеле, англійці нацькували тубільців на білих і розпочали війну. Звісно, що в агресора була вогнепальна зброя, тоді як ндбеле воювали тільки списами. У запеклій війні 1893 р. перемогли англійці, а тубільці мали великі людські втрати. Під час боїв англійські солдати розстрілювали їх тисячами.

Коли в 1896 р. англійські війська мусили піти з країни, щоб взяти участь в англо-бурській війні, яка спалахнула на півдні Африки, ндбеле підняли повстання. Сотні білих було вбито, а решта забарикадувалася в містах. Побачивши успіх ндбеле, на півночі повстали і шона. Втім, англійці таки спромоглися розбити повстанців і оголосили землі Зімбабве своїм протекторатом. Проте головним хазяїном країни стала не Велика Британія, а компанія Родса. На неї за мізерну плату працювали не тільки туземці, а й білі. Вони видобували золото, мідь, азбест і вугілля. Численні англійські поселенці почали також вирощувати тютюн і кукурудзу.

У названій на честь Родса країні почалося будівництво шкіл, лікарень, залізниць, автомобільних доріг. Але корис-

тувалися цими благами цивілізації лише білі. Справжні господарі жили так само, як і їхні давні предки, навіть гірше за них, бо ті підкорялися лише власним вождям, а тепер тубільці несли ще й тягар англійського поневолення. Англійці і на думці не мали, що у місцевих жителів повинні бути такі ж самі, а, може, й більші права, ніж у них.

Ще гірше африканцям стало після того, як у 1923 р. Південна Родезія була перетворена на самокеровану британську колонію. При владі опинилася біла меншина населення, яка мала расистські погляди.

У 1930 р. в Родезії була створена так звана «біла зона» — територія, де мали право селитися лише європейці. Африканцям тут жити заборонялося. Для них були створені резервати — території, куди англійці виселили африканців із земель, що їм належали. Щоб дістатися до місця роботи, а переважна більшість працювали за наймом на білих, тубільці щоденно долали неабиякі відстані. Чорношкірим слугам дозволялося жити в містах, але без сімей. З 1936 р. кожний дорослий чоловік-африканець був зобов'язаний завжди мати при собі реєстраційне посвідчення, де проставлялися записи про сплату податків і дані про контракти з білими роботодавцями. Якщо хтось опинявся без такого посвідчення за межами свого резервату, його заарештовували.

Звісно, кращі землі належали білим. Африканці займали ті райони, де родючість ґрунтів була низькою. Люди не могли себе прогодувати. Поступово африканці почали організовувати різні клуби, асоціації соціального забезпечення, релігійні секти, які протестували проти дискримінації. Виникли і перші політичні партії африканців. У 1957 р. з різноманітних політичних угруповань сформувався Африканський національний конгрес (АНК). Втім, уже через два роки влада заборонила його діяльність. Така ж доля спіткала і Національно-демократичну партію та Союз африканського народу Зімбабве, що були заборонені у 1961 і 1962 рр.

Внаслідок росту національно-визвольного руху в Північній Родезії та Ньясаленді наприкінці 1963 р. Федерація Ро-

дезії та Ньясаленду була ліквідована. Натомість наступного року були створені дві незалежні африканські держави — Замбія і Малаві. В цій ситуації біле населення Південної Родезії вирішило створити власну державу. В 1965 р. білі родезійці проголосили незалежність Південної Родезії. На той момент у країні жило 250 тис. білих і близько 6 млн африканців.

Незалежність цієї держави не визнала жодна країна світу. У 1966 р. Рада Безпеки ООН оголосила про введення торговельних санкцій проти неї, а Велика Британія вжила заходів щодо припинення постачання країни нафтою. Проте білим расистам з Південної Родезії співчували расисти Південно-Африканської Республіки. Вони охоче купували родезійські тютюн, цукор, кукурудзу і мінеральну сировину, а також допомагали в доставці нафти.

Усередині країни посилилися репресії проти національно-визвольного африканського руху. Його лідери були за-

На одной із вулиць Солсбері

арештовані. Але негритянське населення не так легко було залякати. Наприкінці 1972 р. проти расистського режиму почалася справжня партизанська війна, яка переросла у громадянську. Озброєні загони повстанців отримували допомогу від Китаю, Танзанії, Замбії, Алжиру, Румунії та Югославії. Урядові війська відповідали жорстокими нападами на резервації.

У 1978 р. біле населення тисячами почало залишати країну, і уряд Південної Родезії був вимушений відмовитися від влади. А наступного року на конференції в Лондоні було прийнято рішення про тимчасове відновлення колоніального управління Великої Британії та припинення воєнних дій. Крім того, була складена перехідна конституція терміном з 1980 по 1990 р. Вона забезпечила певні привілеї білої меншості.

У 1980 р. країна стала незалежною державою, партизани здали зброю і повернулися до роботи, а на парламентських виборах до влади прийшла партія Африканський національний союз Зімбабве (ЗАНУ). Її лідер Мугабе відразу ввів до кабінету міністрів представників білої общини, а потім підвищив ціни на закупку сільськогосподарської продукції. Це відповідало інтересам як білих, так і африканців.

У складі ЗАНУ переважну більшість становили представники народу шона. Їм протистояла партія ндбеле — Союз африканського народу Зімбабве (ЗАПУ). Але це протистояння не привело до катастрофічних наслідків. Наприкінці 1989 р. обидві партії домовилися й утворили єдину політичну організацію ЗАНУ — ПФ (Патріотичний фронт), яка й досі керує країною. Нині їй протистоїть Рух єдності Зімбабве, члени якого виступають проти намірів уряду остаточно перетворити Зімбабве на однопартійну державу. Втім, населення поки що підтримує ЗАНУ — ПФ, про що свідчать вибори, хоча час від часу на адресу уряду висловлюються обвинувачення в корупції, швидкому зростанні цін на продукти, інфляції та помилках у здійсненні земельної політики.

Сучасна Зімбабве — президентська республіка. Президент, який є главою держави, водночас — голова уряду. Законодавчий орган, парламент, називається Національною асамблеєю. Він складається зі 150 депутатів: 120 з них обираються населенням, а 30 призначаються вождями і президентом. Привілеїв на виборах для білої меншини вже не існує.

Хоча Зімбабве і вважається демократичною державою, керівна роль у ній належить партії, що всі роки незалежності перемагала на виборах, тобто ЗАПУ — ПФ. В її руках перебувають засоби масової інформації, а також місцеві ради у 10 провінціях.

Нині у Зімбабве проживають понад 10 млн чоловік. 99 % усіх жителів становлять африканці. Біла община налічує трохи більше 100 тис. Серед африканців переважну більшість становлять шона, десь 80 %. Решта належить до ндбеле. Крім того, в долині Замбезі живуть племена тонга, а на півдні, вздовж кордону з ПАР, — племена венда.

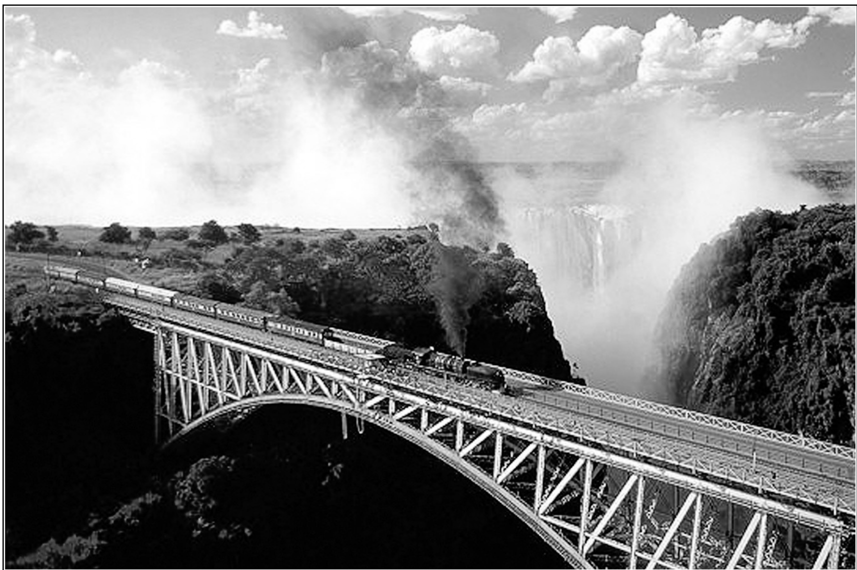
Офіційною мовою в державі залишилася англійська, однак населення говорить рідними мовами. Усі знають мову шона, яка називається чишона. Ндбеле розмовляють мовою ісіндебеле. Тонга вживають мову читонга.

Більшість корінного населення Зімбабве сповідують племінні релігійні культи, але чверть населення все ж таки належить до християн — католиків, прихильників англіканської церкви та деяких протестантських сект.

Кожний третій африканець, а також майже всі європейці живуть у містах. У столиці республіки, Хараре, мешкають 1,5 млн чоловік. Інші міста значно менші. У Булавайо проживає 800, Читунгвіза — 600, Гверу — 170, Мухтаре — 165, Кведже — 100 тис., а в таких містах, як Кадоба, Хванге і Масвінго, кількість населення взагалі не перевищує 80—70 тис.

Грошова одиниця країни називається зімбабвійським доларом.

Зімбабве вважається однією з найрозвинутіших країн Африки. Республіка багата на корисні копалини, має розвинутий промисловий сектор і квітуче сільське господарство. Це

Міст поблизу водоспаду Вікторія

сталося тому, що уряд спромігся зберегти систему жорсткого державного регулювання, яке було засновано білими за колоніальних часів.

Суттєвий прибуток державі дають корисні копалини. На експорт йдуть азбест, нікель, кам'яне вугілля, мідь, залізна руда, кобальт, срібло, олово, дорогоцінне каміння, вапняк. Найбагатшим у світі після ПАР вважаються зімбабвійське родовище платини, яке розташоване за 50 км від Хараре. Торгівля мінеральною сировиною контролюється державою і здійснюється лише через спеціальне управління при кабінеті міністрів, хоча більшість підприємств перебуває в руках транснаціональних компаній «Ріо-Тінто», «Англо-Американ корпорейшн» та ін. Втім, видобувати золото та мідь мають право тільки національні компанії, бо це вважається основою добробуту нації.

Розуміючи, що для держави вигідніше торгувати не ресурсами, а тим, що з них виробляє сама країна, уряд Зімбабве велику увагу надає розвиткові обробної промисловості. Нині її продукція теж почала експортуватися. Основними її

галузями стали харчова, текстильна, швейна, взуттєва, меблева, металургійна і металообробна, хімічна, нафтопереробна, целюлозно-паперова і поліграфічна промисловість.

Промислове виробництво сконцентроване навколо великих міст. Особливо багато підприємств розташовано поблизу Булавайо. Поза містами населення займається сільським господарством. Основними продовольчими культурами в країні вважається кукурудза, а також просо і сорго. Для власних потреб і для продажу вирощується багато бавовнику, цукрової тростини, тютюну, а також олійних троянд. Великі прибутки країна одержує також від експорту арахісу, соєвих бобів, ячменю, маніоки, картоплі, бананів, помаранчів, кави арабіка і чаю. Високорозвиненим є молочне і м’ясне скотарство. Велику рогату худобу вирощують, головним чином, у посушливих районах на південному заході країни. Є в Зімбабве також цілі плантації цінних дерев — евкаліпту, тикового дерева і сосен. Їхня деревина використовується місцевими деревообробними підприємствами.

Зімбабве дуже приваблива для туризму. Сюди приїздять багато іноземців, щоб подивитися на стада диких тварин, полювання левів тощо. Останнім часом популярними стали руїни Великого Зімбабве, які, можливо, дали поштовх до виникнення чуток, що в Зімбабве знаходилися легендарні копальні

Стадо бегемотів

царя Соломона. Дійсно, саме тут давні предки корінного населення виплавляли золото. Багато цікавих предметів африканської цивілізації, знайдених під час розкопок на всій території країни, можна побачити в Археологічному музеї в Булавайо.

Таким чином, Зімбабве можна вважати чи не найцікавішою і найблагополучнішою країною Африки, яка напевне має велике майбутнє. Це сталося завдяки мудрості її народу, який зберіг те, що мав, і зумів стати на шлях досягнення економічного добробуту.

Кабо-Верде — країна екзотичних островів

Найпопулярнішим транспортом у мешканців Кабо-Верде є пароплав. Адже по землі тут далеко не заїдеш, ця країна острівна. Вона раніше так і називалася — Острови Зеленого Мису (однаково з архіпелагом, де розташована). Ці місця здавна приваблювали мандрівників та шукачів пригод. Нині їм теж є де розгорнутися — з десяти відносно великих і п’ятнадцяти маленьких островів, що складають країну, заселено тільки дев’ять. Причому якщо ти побував на одному острові, то не можеш стверджувати, що бачив країну Кабо-Верде, бо кожен її острів унікальний за природою та ландшафтом.

Острови Зеленого Мису лежать в Атлантичному океані за 50 км від західного узбережжя Африки. Архіпелаг має вулканічне походження, але тільки вулкан Фогу (2829 м) на одноіменному острові залишується в списку діючих і не хоче «впадати в довгу сплячку». Острів Фогу весь чорний — і пісок, і скелі. Так його «пофарбував» вулкан, останнє виверження якого було в 1995 р. На острові то тут, то там можна побачити сліди вулканічної діяльності. Місцеві жителі роблять бізнес на цікавості іноземців — тут непогано розвинена сфера обслуговування. Туристичні компанії організовують підйом до кратерів вулкану, але найбільш затяті мандрівники підкоряють Фогу самотужки. Мешканці острова попереджають сміливців, що робити це краще в ранкові часи, бо вдень чорні схили вулкану нестерпно розжарюються.

Гірський рельєф мають також острови Сантьягу, Сан-Вінсенті й Сан-Ніколу. Острів Сантьягу, де розташована столиця країни Прая, є найбільшим за площею (992 км^2 при загальній площі 4033 км^2) і за населенням (тут мешкають 82 тис. з 401 тис. чоловік). А ось найбільший міжнародний аеропорт розмістився на острові Сал. Багатьом відвідувачам цей острів нагадує пустелю чи напівпустелю — бідна рослинність (переважно кущі-колючки), спекота, нестача опадів... Аеропорт вдихнув у нього життя — з'явилися готелі, ресторани, «причепурилися пляжі». Корінних мешканців країни на цьому острові небагато. Тут живуть переважно туристи, які чекають на свої рейси та розглядають місцевість.

Одне з поселень Кабо-Верде на узбережжі Атлантичного океану

На острові Майу, навпаки, гостей не дуже багато, зате жителі країни його поважають — тут добре розвинене сільське господарство, найбільшою є площа орних земель. Гарними пляжами славляться острови Сан-Ніколу та Боавішта. Золотистий пісок і лазурне море на них поєднується з пристрастю високих скель і спокоєм рівнинного ландшафту. Боавішта особливо приваблює любителів дикого відпочинку. Найбільш мальовничим і цікавим островом країни визнано Сан-Антан. Відвідувачам подобається міні-сафарі на джипах або велосипедах, піші прогулянки його зеленими пагорбами. М'який клімат країни — більшу частину року тут тепло та сухо — якнайкраще сприяє відпочинку. Кількість опадів залежить від конкретного місця: якщо на рівнинних островах дощі бувають рідко і в невеликій кількості, то в горах трапляються дуже сильні зливи.

Характерною особливістю фауни Островів Зеленого Мису (до приходу європейців) була повна відсутність будь-яких ссавців. Це при розмаїтті птахів, плазунів та морських жителів в узбережних водах. Ссавців завезли португальці. Досить добре прижилася тут домашня худоба, а особливо сподобалося мавпам, котрі на деяких островах вже давно почуваються, як удома, і не підозрюють, що вони — зовсім не корінне населення цих земель.

Усі назви в цій африканській країні на диво звичні для європейського вуха. Справа в тому, що імена островам, горам, протокам давали португальці, обживаючи цей архіпелаг, відкритий ними в середині XV ст. Тоді він був незаселений. Наприкінці століття на узбережжях островів виросли португальські поселення. Згодом архіпелаг відійшов до Іспанії, а в 1640 р. став колонією Португалії. З одного боку, ці землі були не дуже привабливими — тут практично немає корисних копалин, природні умови далеко не скрізь сприяють веденню сільського господарства, до того ж діючий вулкан близенько. Але всі ці «недоліки» перекривалися одним значним плюсом: архіпелаг розташований на перехресті морських торгових шляхів. Повз цей ласий шматок португальці пройти не могли.

За часів активної работоргівлі на Гвінейському узбережжі (XVII—XVIII ст.) Острови Зеленого Мису були важливою перевалочною базою, звідки рабів відправляли до Європи та Америки. Коли продаж «живого товару» було заборонено, зросло значення архіпелагу як транспортного вузла на перехресті міжнародних комунікацій. Тут зупинялися кораблі, що йшли з Європи до Азії. Заборона работоргівлі спонукала володарів острівних земель шукати інші способи заробітку — в Кабо-Верде почало розвиватися сільське господарство. На плантаціях працювали колишні раби, вирощуючи (вже за гроші) каву, цукрову тростину, кукурудзу, бавовну.

До 1879 р. територія сучасної Кабо-Верде і португальська Гвінея (нинішня Гвінея-Бісау) були єдиною колонією. З 1951 р. Острови Зеленого Мису стали «заморською територією» Португалії, а в 1975 р. здобули незалежність й дістали назву Кабо-Верде. Ще за колоніальних часів склалася Африканська партія незалежності Гвінеї та Островів Зеленого Мису. Ставши самостійними, ці країни підтримували тісні стосунки, навіть йшлося про їхнє об'єднання. Але після військового перевороту у Гвінеї-Бісау (1980) керівництво Кабо-Верде рішуче відкинуло цю перспективу. І острівна країна почала розвиватися цілком автономно, без мрій про «приєднання» до материка. В 1992 р. ця республіка на чолі з президентом перейшла до багатопартійної системи, обравши шлях демократичного розвитку. В 1996 р. Кабо-Верде стала одним із засновників Товариства португаломовних країн.

Кабо-Верде не може похвалитися покладами корисних копалин, проте її географічне положення приносить значну кількість грошей до казни. Аеродроми й порти островів є транзитними центрами обслуговування іноземних літаків та кораблів. Аеропорт на о. Сал використовують для перевезення вантажу європейські та американські авіакомпанії. Поступово зростає й об'єм морських перевезень через порт Кабо-Верде. Особливе значення мають порти Прая та Манделу, які нещодавно були модернізовані, тепер там цілком сучасний сервіс.

Країна імпортує значну частину харчових продуктів, хоча її жителі й вирощують кукурудзу, фрукти, цукрову тростину, бобові, кавове дерево та ін. Ведення сільського господарства можливе не на всіх островах, на рівнинах воно ускладнюється малою кількістю опадів, а в горах зливами, що вимивають родючий шар ґрунту. На експорт ідуть кава, цукрова тростина, банани. Але більшу частину експорту забезпечують дари океану — омари, риба, лангусти.

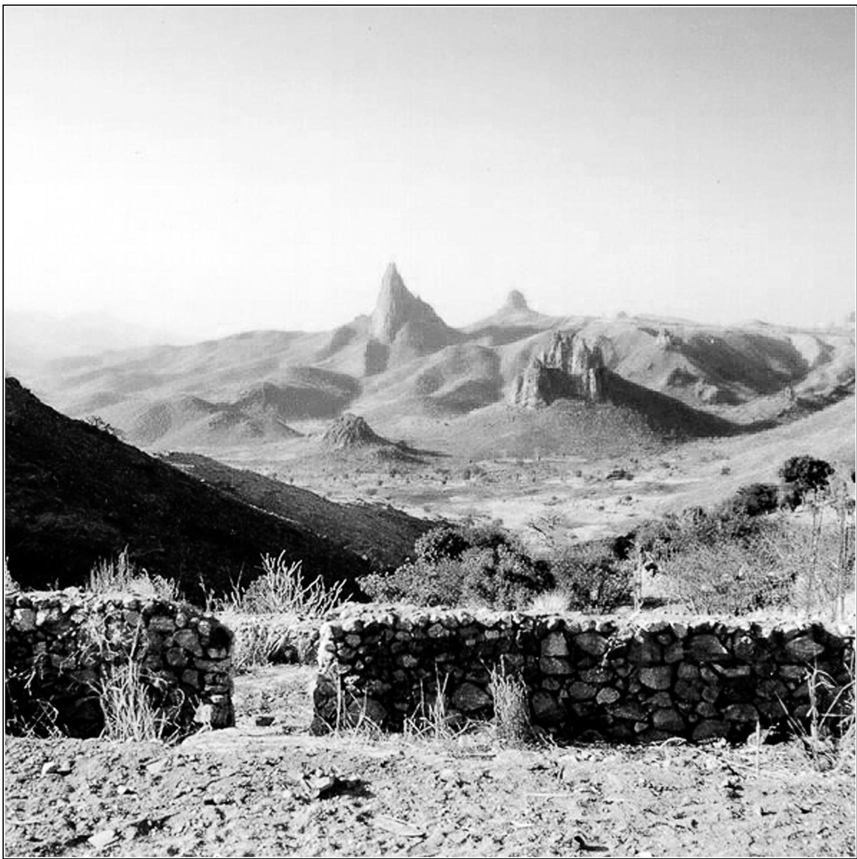
Кабо-Верде — це знахідка для любителів підводного плавання, підводної фотографії, спортивного рибальства. Коралові рифи з численними мешканцями, підводні печери та лабіринти ваблять до себе всіх любителів океанських красот. У період міграції до берегів архіпелагу припливають стада китів, які достатньо близько підпускають людей до себе, а також з'являються косяки океанських риб. У 2000 р. тут було зареєстровано шість світових рекордів щодо розмірів та ваги виловленої риби.

У Кабо-Верде мешкають в основному мулати — люди змішаного африкансько-європейського походження. Кожен з населених островів має власні традиції, культурні особливості та варіації (діалекти) найпоширенішої в країні креольської мови (державною є португальська).

Через недостатні природні запаси, слабку промисловість та обмежені можливості сільського господарства багато мешканців Кабо-Верде виїжджають за кордон на заробітки. В останні роки потік трудових іммігрантів трохи зменшився. Зате поступово збільшується кількість туристів, які охоче міняють валюту на кабо-вердівські ескудо та щедро витрачають їх на островах, роблячи свій внесок у розвиток цієї екзотичної країни.

Камерун — Африка в мініатюрі

Республіка Камерун знаходиться в Західній Африці і розташована на березі Атлантичного океану. Її західне узбережжя омивається водами Гвінейської затоки. На північно-

Пейзаж на півночі країни

му заході країна межує з Нігерією, на північному сході — з Чадом, на сході — з Центрально Африканською Республікою (ЦАР), а на півдні має кордони відразу з трьома країнами — Народною Республікою Конго, Габоном і Гвінеєю.

Площа республіки становить 475,4 тис. км^2. Природа цієї території настільки різноманітна, що іноді Камерун називають Африкою в мініатюрі. І дійсно, тут можна знайти майже всі ландшафти, які зустрічаються на материку — від сухих саван до вологих екваторіальних лісів.

Більша частина країни лежить на плоскогір'ях висотою 1 тис. м над рівнем моря, але є й вищі території. У центрі розкинулося плато Адамауа заввишки 3008 м. На південно-

Уперше в Камеруні побував карфагенянин Ганнон, коли за наказом своїх співвітчизників поплив уздовж берегів Африки, щоб заснувати нові карфагенські колонії. Ця подія відбулася десь у 600-х роках до н. е. А офіційне відкриття країни європейцями відносять до 1472 р., коли сюди прибули португальці. Вони висадилися на берег поблизу гирла річки Вурі і знайшли там багато креветок. Тому цю землю вони назвали Ріу-душ-Камаройнш — у перекладі «ріка креветок». Пізніше англійці та німці стали називати її Камеруном і поширили це ім'я на велику територію, яка охоплювала не тільки узбережжя, а й землі у глибині материка.

му заході височить гірський масив Камерун. Уздовж узбережжя тягнеться прибережна низина до 150 км завширшки, яку називають Камерунським пальмовим берегом. Тут ростуть високі кокосові пальми.

Для півдня Камеруну характерний екваторіальний тропічний клімат, дуже вологий на півдні і посушливий на півночі. На його південну частину впливає екваторіальний мусон, який приносить багато опадів. Щороку тут їх випадає від 3000 до 5000 мм на узбережжі і 1500—1700 мм — на Південно-Камерунському плоскогір'ї. Сухий сезон на узбережжі практично відсутній, середньорічна температура повітря становить близько +26° С і не має значних коливань.

А от на Південно-Західному плоскогір'ї бувають два сухих сезони. Вони тривають з вересня по листопад та з квітня по червень. В інші місяці йдуть тропічні дощі. Висота рельєфу впливає на температуру повітря. Тут вона дещо нижча, ніж на узбережжі, і становить +23—24° С.

Візитною карткою Камеруну є вулкан Камерун, який добре видно з моря всім мореплавцям, що пропливають поблизу берегів країни. Його виверження спостерігали ще карфагеняни. Діє він і донині. Останнє сильне виверження відбулося в 1959 р. Висота вулкану — 4070 м. Вершина Камеруну завжди вкрита туманом і хмарами. Тут випадає найбільша кількість опадів в Африці — близько 10 тис. мм на рік.

У північній частині країни клімат теж пекучий, але сухий, з великими сезонними і добовими коливаннями температури. Він характеризується як субекваторіальний. Взимку тут панує північно-східний вітер, який міс-

цеві жителі називають харматтан. Він несе з боку озера Чад, що поділяє країну з Нігером, Нігерією і Республікою Чад, гаряче і сухе повітря. Натомість влітку з узбережжя приходить західний мусон, який знижує температуру повітря.

А от у районі між Чадом і річкою Бенує клімат особливо пекучий і надто сухий. З кінця жовтня до кінця березня тут не випадає ані краплі дощу. Середньорічні температури сягають +28° С, а річна сума опадів становить лише 500—600 мм на рік.

Клімат Камеруну сприяє великому рослинному розмаїттю. Вузька смуга узбережжя вкрита густими мангровими заростями. Далі на південь на береговій низині ростуть вічнозелені дощові тропічні ліси (гілеї), де ліани і дерева заввишки 60—70 м утворюють непролазні хащі в 4—5 ярусів. Тут ростуть майже всі види тропічних дерев: фікуси, хлібне, ебенове дерева, декілька видів червоного та жовтого дерева, акажу, сіпо, азобе, сапеле та багато інших.

Гігантський баобаб

У північному напрямку тропічні ліси змінюються саванами з розкиданими по них купками дерев та чагарників. Щодалі деревинна рослинність зникає, а натомість з’явля-

У саванах Камеруну росте колючий молочай, стебла якого сягають 50 см у діаметрі і 10 м заввишки. Його молочний сік отруйний. Місцеві мисливці використовують його для змащення стріл.

ються трави висотою до 3—5 м та поодинокі баобаби. Поступово високі трави змінюються на низькі, а ще далі на північ з'являються пустельні савани, де ростуть лише колючі чагарники й акації.

Але тропічними лісами і саванами природа Камеруну не вичерпується. У долинах річок Логоне і Шарі панує болотяна рослинність і лежать розкішні великі луки.

В усіх цих лісах, саванах і болотах живе багато різноманітних тварин. Саме тут, у серці тропічних лісів, ще збереглися горили та інші людиноподібні примати, у тому числі їх найбільший вид, який на честь її батьківщини назвали камерунською горилою. Не рідкість тут шимпанзе, білоносі гвенони, бабуїни, макаки та інші примати. Збереглися й тварини, які перебувають на межі вимирання, наприклад, схожий на плюшевого ведмедика лемур ангвантібо.

Багатий Камерун не тільки на ссавців. Тут живуть численні плазуни, такі знамениті, як чорна деревинна змія та королівський пітон. У річках багато крокодилів і черепах. Гордістю камерунців є величезна камерунська черепаха, яка, на жаль, нині трапляється дуже рідко. Не менше цінних тварин живе й у саванах. Це буйволи, різноманітні антилопи, красені жирафи, чорні носороги, леви, леопарди, а також дивовижні птахи — марабу, страуси та багато інших.

Дуже різноманітною є й водна фауна. У прибережних водах Гвінейської затоки живе понад 130 видів риб, а також краби, креветки, лангусти. В численних річках вирують прісноводні риби. Особливо багато їх у річках Вурі, Санага, Ньонг, Бенує, Логоне та в озері Чад.

Велике тваринне розмаїття Камерун має завдяки плідній роботі по збереженню довкілля. З 1974 р. у країні діє Державна служба національних парків. До найбільших заповідних територій тут відносять всесвітньо відомі парки Бенує, Бубанджіда і Ваза.

Про історію Камеруну до появи тут

європейців відомо дуже мало. А те, що відомо, свідчить про багато подій, пов'язаних із життям різних африканських племен. Близько VIII—XIV ст. на його північних землях, між річками Логоне і Шарі жили племена сао. Вони були землеробами, але вже знали гончарну справу та вміли виплавляти вироби з бронзи.

На початку XVII ст. поблизу гирла річки Вурі оселилися племена дуала. Вони охоче обмінювалися товарами не тільки з португальцями, а й з голландцями і англійцями, які теж розвідували камерунські береги, і служили посередниками між європейцями й африканськими племенами, що жили далі, в глиб континенту.

Проте найсильніший вплив на доєвропейську історію камерунських земель мав султанат Мандара, який існував у XV—XVI ст. на північно-західних землях Камеруну. Як вважають учені, він підкорявся сусідній державі Борну, що була розташована на захід від озера Чад. Саме з цього султанату до Камеруну прийшов іслам. Проте ця держава, так само як і племена дуала, не витримала натиску скотарів-кочовиків фульбе. Вони завоювали Мандару і заснували в північній та

Хижа над водоспадом

центральній частинах земель Камеруну декілька мусульманських держав-султанатів. Серед них найвпливовішими були Марва, Гарва і Нгаундере.

В історії народів Центрального Камеруну велику роль відіграла також потужна держава Бамум, яка існувала у XVIII—XIX ст. і мала розвинену систему адміністративної влади. За її допомогою контролювалася система землеволодіння і землевикористання.

З кінця XVI ст. на узбережжя Камеруну почали проникати голландські, а з початку XVIII ст. англійські, французькі і німецькі торговці. Вони заснували тут багато торгових факторій, фортів і релігійних місій, котрі використовували як опорні бази для колонізації африканських земель. Між європейцями тривала запекла боротьба за володіння багатими африканськими територіями.

У червні 1884 р. дуала були вимушені підписати договір про передачу німцям у володіння земель на узбережжі. Так утворився німецький протекторат Камерун, який проіснував до 1914 р. Німецькі колонізатори ринули до внутрішніх районів країни, але там вже закріпилися англійці і французи. Ніхто з них не хотів поступатися прибульцям. Пізніше до претендентів на багаті землі Камеруну приєдналася і Бельгія, яка теж вела активну колоніальну політику в Африці.

У 1916 р. Камерун водночас був окупований англійськими, французькими і бельгійськими військами. Втім, бельгійці були вимушені відступити, а англійці і французи у 1922 р. поділили спірні землі між собою, але обидві частини вважалися підмандатними територіями Ліги націй.

Площа Французького (Східного) Камеруну становила понад 432,5 тис. км^2, а британці володіли Західним Камеруном — двома вузькими смугами земель уздовж кордонів з Нігерією. Їхня площа становила 88,4 тис. км^2. Проте Південний Камерун, де свого часу німці створили квітучі плантації бананів, шоколадного і кавового дерев, фактично теж належав Великій Британії. Ним керувала британська коло-

Камерунка

ніальна адміністрація Нігерії. Крім того, Північний Камерун теж був включений до складу британської колонії Нігерія.

Друга світова війна майже нічого не змінила в цій ситуації. У 1946 р. обидві частини Камеруну стали підлеглими територіями щойно створеної на зміну Ліги націй Організації Об'єднаних Націй, але керували ними Франція і Велика Британія. Проте, щоб загальмувати розвиток національно-визвольного руху африканців, французи утворили Територіальну асамблею, що діяла при комісарі Франції. До її складу входили не тільки білі, а й африканці. До того ж Французький Камерун мав свого представника у французькому парламенті.

Але ці заходи не зупинили розвиток національно-визвольного опору в країні. Протягом 1948—1960 рр. тут виникло понад 100 політичних організацій, які прагнули до незалежності. Серед них найвпливовішою був Союз народів Камеруну (СНК) — партія, яка вимагала об'єднання французької і британської частин Камеруну і надання йому незалежності. У середині 50-х років XX століття ця партія організувала збройне повстання, яке було придушене колонізаторами.

Нарешті, у 1957 р. Французькому Камеруну було надано статус автономії в межах Французького Співтовариства, а через деякий час Британський Камерун приєднали до британської колонії Нігерія. Але корінні мешканці обох частин країни прагнули до об’єднання.

У 1960 р. Французький Камерун дістав незалежність. Через рік у Британському Камеруні було проведено референдум. Жителі його південної частини висловилися за приєднання до колишнього Французького Камеруну, а мешканці північної частини побажали залишитися у складі Нігерії. Так у 1961 р. на карті Африки з’явилася Федеративна Республіка Камерун (ФРК). Суб’єктами федерації стали дві держави — Східний Камерун (колишня французька колонія) і Західний Камерун (південна частина колишньої британської колонії).

Поступово громадяни ФРК дійшли висновку про необхідність перетворення федерації на єдину державу. Це підтвердив референдум 1972 р., на підставі якого цього ж року була проголошена унітарна республіка — Об’єднана Республіка Камерун. Її президентом став мусульманин Ахмад Ахіджо, а пост першого прем’єр-міністра одержав християнин Поль Бійє.

Президент країни почав правити дуже авторитарно. Його партія панувала у всіх сферах життя. Вибори президента і парламенту проводилися формально, без будь-якої альтернативи. Тому в країні, особливо на заході Камеруну, де здебільшого жило англомовне і християнське населення, почали утворюватися підпільні опозиційні угруповання.

У 1982 р. Ахіджо під тиском французького уряду передав свої повноваження Полю Бійє, а через рік організував заколот проти свого наступника. Про його наміри президент довідався своєчасно і наказав заарештувати Бійє і двох його найближчих воєнних радників. Організатор заколоту втік до Франції, а його прибічники були засуджені до довічного ув’язнення.

На нових виборах у 1984 р. 98,7 % населення підтримали Бійє, але вибори знов були безальтернативними, бо прези-

дент виступав проти багатопартійної політичної системи. Опозиція залишалася в підпіллі, а засоби масової інформації перебували під наглядом цензури. Уряд не звертав уваги на політичні настрої громадян. Щоб довести всьому світові, що Камерун є не об'єднаною, а єдиною державою, він перейменував її на Республіку Камерун.

Невдовзі це призвело до нового потрясіння. У квітні 1984 р. республіканська гвардія, серед офіцерів якої було чимало прибічників Ахіджо, спробувала здійснити воєнний переворот. Ця спроба була приборкана вірними президенту військами, а 46 учасників заколоту були страчені.

Нарешті масові демонстрації і сутички прибічників демократичних перетворень із силами безпеки примусили Бійє провести деякі реформи. Дещо пом'якшала цензура. Було дозволено створювати політичні організації.

У 1992 р. відбулися перші президентські і парламентські вибори, в яких взяли участь 32 партії. Перемогу знову здобув Бійє, але його основний суперник Фру Нді оголосив вибори недійсними і наполягав на власній перемозі. Він скористався свідченнями американських наглядачів за ходом виборчої кампанії, які виявили багато порушень. Втім, Верховний суд Камеруну визнав результати виборів правомірними. Це спровокувало масові виступи прибічників Фру Нді. Лідер опозиції та його найближче оточення опинилися під домашнім арештом, а в Південно-Західній провінції було введено надзвичайний стан терміном на три місяці.

Відтоді політичний неспокій залишається характерною рисою Камеруну, хоча кривавих форм він досі ніколи не набирав. Проте правлячий режим стає дедалі більш корумпованим і авторитарним. Термін президентського правління збільшено з п'яти до семи років, а Бійє, який знову здобув перемогу на виборах 1997 р., досі править державою.

Форма правління в сучасному Камеруні вважається республіканською. Головою держави є президент, а законодавчий орган називається Національними зборами.

У центрі Яунде

Столиця країни — Яунде. Вона була заснована в 1888 р. як німецький воєнний пост, у 1919 р. стала адміністративним центром Французького Камеруну, а з 1960 перетворилася на столицю незалежної держави. Тут мешкають 800 тис. чоловік.

Республіка входить до зони французького франка і через Центральний банк для країн колишньої Французької Екваторіальної Африки використовує так званий франк КФА — Африканської фінансової спільноти. Саме тому Камерун бере активну участь у тих африканських організаціях, які зорієнтовані на Францію. Крім того, він входить до Митного та економічного союзу Центральної Африки, Організації африканської єдності та ООН.

Населення Камеруну налічує 15,4 млн чоловік. Тут живуть понад 130 різних етнічних груп — бамілеке, кірді, фулані, фанг, дуала, фульбе та інші. Вони належать до різноманітних мовних груп. Саме тому офіційними мовами в державі вважаються французька та англійська, хоча використовуються десятки африканських мов і діалектів.

Більшість населення здавна віддає перевагу світовим релігіям. Серед мешканців Камеруну 35 % — католики, 18 —

У лісових хащах Камеруну живе найцікавіший народ нашої планети — пігмеї. Зріст дорослого чоловіка-пігмея не перевищує 160 см. Цей народ досі живе так, як жили наші примітивні предки. Пігмеї будують у глибині тропічних лісів з гілок і листя круглі домівки, а годуються мисливством та збиранням плодів, пташиних яєць і навіть гусениць. Пігмеїв вважають найдавнішими жителями камерунських земель. На жаль, цей цікавий народ поступово вимирає. Нині кількість пігмеїв скоротилася до декількох десятків тисяч.

протестанти, 20 % — мусульмани. Інші сповідують різні африканські вірування.

У релігійному та соціальному відношенні країна нібито поділена на дві частини. Народи півдня та заходу перебувають під сильним впливом християнства і запозичили у призвичаєних європейських колонізаторів орієнтування на світовий ринок. Тому ці регіони розвинені економічно й урбанізовані. А мешканці півночі здебільшого сповідують іслам і зберігають традиційний спосіб життя.

Економіка держави досі перебуває під сильним впливом деяких європейських держав. У 1995 р. Камерун став повноправним членом Співдружності, яку очолює Велика Британія. При цьому він зберіг тісні стосунки з Францією, особливо у воєнній галузі.

У надрах Камеруну знайдено різноманітні корисні копалини. Тут існують великі родовища бокситів, другі за обсягами в Африці після Гвінейської Республіки. До найбільших у світі належить і родовище силікату алюмінію — кіаніту, яке розташоване поблизу м. Дуала. Є також залізна, олов'яна, титанова руди, мідь, вольфрам, зустрічаються золотоносні піски, ведуться пошуки урану. На узбережжі знайдено запаси нафти і природного газу. Існують також великі запаси мармуру та іншого цінного будівельного каміння. Однак видобувна промисловість поки що становить лише 20 % валового продукту.

Камерун вважається аграрною країною. У сільському господарстві тут працює понад 70 % населення. Воно повністю забезпечує потребу держави у продуктах харчування. Крім того, сільськогосподарська продукція експортується. Вона

Деякі племена, що живуть у Камеруні, використовують цікаві способи будування осель. Народ музгу, що мешкає на лівому березі річки Логоне, виліплює з глини куполоподібну будівлю з димовим отвором нагорі, яке нагадує великий глечик. Щоб стіни оселі не розмивало дощами, на них роблять жолоби, які утворюють красиві візерунки. Геометричним орнаментом прикрашено стіни і всередині домівки, але там їх роблять виключно для краси.

становить 40 % експортних надходжень до країни. Основні продовольчі культури — маніок, банани, таро і кукурудза. У північних районах вирощують просо і сорго. Частина селян спеціалізується на вирощуванні суто експортних культур — шоколадного дерева, бананів і бавовнику. В західних провінціях існують великі плантації олійної пальми, каучуконосів, чаю і бананів.

Серед невеликої кількості промислових підприємств Камеруну найпотужнішим вважається алюмінієвий завод у місті Едеа. Він працює на сировині, що завозять з Гвінеї, а вся його продукція відправляється на експорт. Крім того, діє нафтопереробний завод у Лімбі, целюлозно-паперовий комбінат, текстильні і взуттєві фабрики.

Камерунське селище

Вождi бамiлеке у традицiйному одязi

Камерун — дуже приваблива для туристів країна. Іноземні гості знайомляться тут з цікавими звичаями різних африканських народів, відвідують численні музеї та пам'ятки культури і мистецтва, милуються чарівною природою, екзотичними африканськими тваринами.

Відомий Камерун і своїми пляжами. Особливо знамениті багатокілометрові сніжо-білі пляжі Крібі, тут знайдено скупчення цілющих вулканічних солей з унікальним складом мікроелементів. Тому в недалекому майбутньому на цих територіях планують створити курорт.

Для залучення туристів у Камеруні влаштовують яскраві видовища, присвячені святковим подіям. Під час священного для мусульман свята Рамадан гостей приваблюють яскраві богослужіння і кінні процесії. На святі Табаскі на вулицях з'являються «марабути», що ворожать на майбутнє. А в травні в Маруа щорічно відбувається величезне національне фольклорне свято, на якому можна побачити культурні тра-

диції багатьох народів країни. Але особливо відомим є знаменитий забіг на гору Камерун, який вважається найважчим атлетичним змаганням Чорного континенту.

На жаль, у Камеруні живі сепаратистські тенденції, тому політична ситуація може погіршитися. Ще в 1990 р. спостерігалися протести проти унітарності держави. Лунали голоси щодо повернення федеративного устрою. У 1993 р. з такими лозунгами пройшов мітинг у столиці південно-західної провінції Буеа. Справа в тім, що протягом усього періоду незалежності домінуючу роль у житті держави відігравав Східний Камерун, що колись належав Франції. Жителі колишніх англійських територій незадоволені тим, що панівну роль в усіх сферах життя країни відіграють представники франкомовної частини населення. Внаслідок цього Південний Камерун має тяжіння до автономії і навіть повного відокремлення від держави. У 1995 р. політичні організації цього регіону навіть звернулися в ООН з пропозицією про створення незалежної Республіки Південний Камерун. Того ж року Національна рада Південного Камеруну подала заявку про вступ до Співдружності, яку очолює Велика Британія. Таким чином, важко сказати про подальшу долю Камеруну. Чи переважать у ньому мир, спокій і добробут, чи країна спалахне вогнем або розділиться на окремі частини, а потім народ тривалий час буде страждати від необачної політики своїх керівників.

Кенія — край сафарі

Почесне звання столиці африканського сафарі давно вже завоювала оспівана Гемінгвеєм Кенія, навпіл розділена екватором і омита Індійським океаном. Втомлені «асфальтовою цивілізацією» туристи, озброївшись щепленням проти жовтої лихоманки та пігулками від малярії, їдуть до цієї східноафриканської країни на зустріч із дикою природою. Загроза захворіти на екзотичну хворобу меркне перед можливістю побачити тисячі рожевих фламінго, міграцію слонів, доторкнутися до коралових рифів чи відчути на власно-

Кенійський краєвид

му досвіді місцеву філософію, яка вкладається у два поняття — «акуна-матата» (заклик до вічної насолоди, дослівно — «все гаразд») та «пуле-пуле» («повільно»).

Вочевидь, із давніх-давен на території сучасної Кенії (це 582,6 тис км^2) була цілковита «акуна-матата». Природа розквітала у своєму різнобарв'ї. Сезон дощів змінювався сухим сезоном. Вкриті колючками пустелі і напівпустелі північних районів контрастували з розташованими в центрі та на заході горами, порослими екваторіальними лісами (найвищі гори — Кенія, Елгон та Абердер). На узбережжі красувалися пальми, а у внутрішніх районах простиралася савана з акаціями та велетенськими баобабами. Тут мандрували стада слонів, бігали бабуїни, полювали леопарди, в озерах плескалися гіпопотами... Місце було всім. Знайшлося воно і для людини. Вчені стверджують, що люди з'явилися тут 4 млн років тому, про що свідчать залишки австралопітеків, знайдені в районі о. Туркана.

Людина поступово з'ясувала перевагу савани над пустелею. І почала боротися за місце під сонцем — боротися з

іншою людиною. Осілі землероби (племена кікуйю та луо) постійно воювали зі скотарями-кочовиками (масаї, ндоробо та ін.) за привабливі території.

У II ст. н. е. на узбережжі вже існували торгові селища, а також велике місто Момбаса, яке є нині головним портом Кенії і найбільшим курортом на Індійському океані. У X ст. тут хазяйнували арабські купці. Інтенсивне спілкування місцевих жителів з представниками арабського світу дало своєрідний симбіоз — культуру і мову суахілі, яка разом з англійською тепер має статус державної.

Починаючи з XV ст. на територію Кенії накинули око європейці. Першими ступили на ці землі португальці (Васко да Гама на шляху до Індії зупинив кораблі неподалік від Момбаси). Через десять років земляки великого мореплавця майже повністю контролювали узбережні селища. У 1820 р. узбережжя країни окупували англійці, борючись із німцями за сфери впливу в Африці, а в 1886 р. Кенія стала колонією Великої Британії.

Розбудову цивілізації англійці почали з будівництва залізниці, на шляху якої в 1899 р. виросла невеличка станція Найробі, що незабаром мала стати столицею Кенії. Будівництво залізниці гальмувала малярія, місцеві племена та два левилюдоїди. Щоб виправдати витрати перед своїм народом, уряд Великої Британії почав за безцінь продавати землю масаїв та кікуйю — на початку XX ст. майже вся країна опинилася в руках англійців.

Британці привозили до своїх нових володінь власну «акуна-матата», їм хотілося почуватися, як вдома. І вони створювали на базі Найробі африканський Лондон, який не був туманним, але за місцевими мірками вважався прохолодним (середня річна температура +20° С).

Кенійську природу білі поселенці доповнили будинками в європейському стилі та полями для гольфу — все, як у Британії, тільки з відвертим присмаком екзотики. Традиція чаювання «файв о клок» теж не постраждала — Кенія подарувала новим господарям величезні плантації чаю, а також

Найробі

кави й тютюну. Європейці налагодили виробництво цих товарів на експорт. Прибутковими були й тваринницькі ферми, але не менше за корів колоністи цікавилися слонами, точніше слоновою кісткою, внаслідок чого цих велетнів, м'яко кажучи, поменшало.

Середина XX ст. минула в Кенії під знаком антиколоніальних повстань (наймасштабніше — Мау Мау). В 1963 р. країна здобула незалежність, незабаром проголосила себе президентською республікою і почала самотужки будувати економіку.

Відбувалося це повільно (за принципом «пуле-пуле»). Майже повністю йшли на експорт чай, кава, тютюн і піретрум

(багаторічна трава на зразок нашої ромашки), але через коливання цін на світовому ринку прибутки від їх реалізації були нестабільні (така ситуація зберігається і донині).

У середині 1990-х років намітилось стійке зростання ВВП, а 1996 р. приніс довгоочікувану перемогу — обігнавши Індію і Шрі-Ланку, Кенія стала провідним світовим виробником чаю. У 1998 р. накопичений позитивний потенціал був у прямому і в переносному розумінні підірваний — країною прокотилася хвиля терактів, апогеєм яких став підрив у серпні посольства США в Найробі.

Але, незважаючи на це, левову частку доходів продовжують давати Кенії туристи, яких приваблює дика природа, поєднана з європейським рівнем обслуговування. Щорічно майже мільйон романтиків відвідують столицю африканського сафарі.

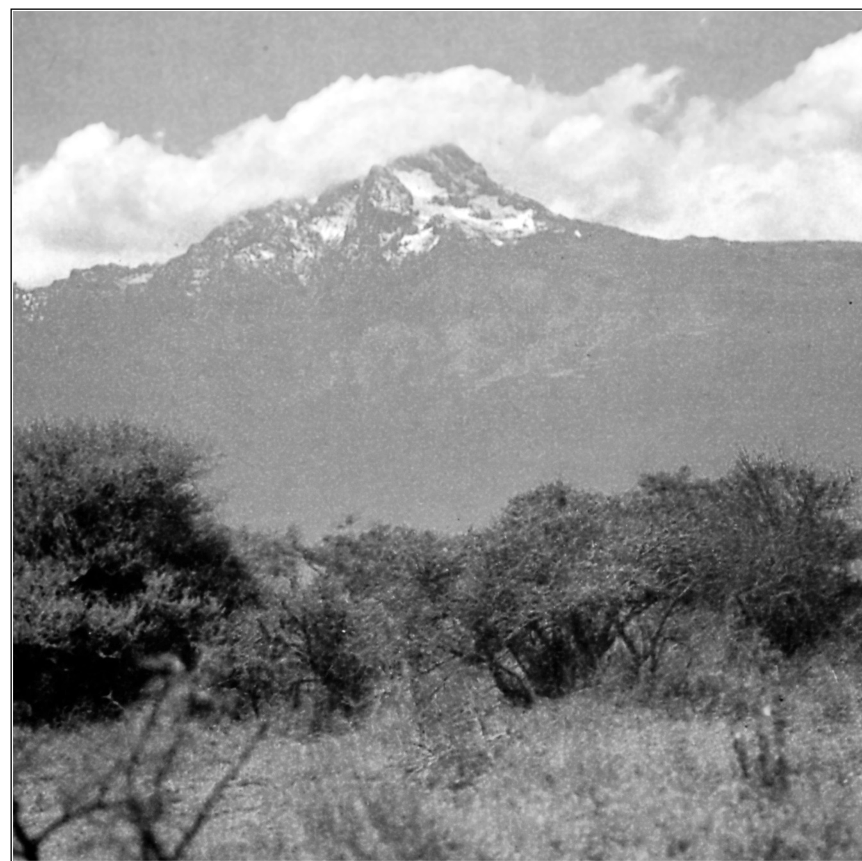
Британцям за довгі роки не змогли змінити колориту країни. Та вони й самі не прижилися тут, не залишилися в своїй колишній колонії: із 29 млн жителів сучасної Кенії 98 % — африканці, представники 40 етнічних груп. Смокінг на свята і вівсянка на сніданок — це не для них, кенійці, як і раніше, полюбляють яскраві балахони й маїсову кашу.

І нині, через декілька кілометрів від Найробі, закінчуються асфальтовані дороги. Закінчується цивілізація. Далі — безмежна савана і пік потухлого вулкану Кенія на обрії.

Сьогодні Найробі (у перекладі з суахілі «прохолодне місце»), де мешкають 2 млн чоловік, — економічний і політичний центр не лише Кенії, а й усієї Східної та Центральної Африки. Він претендує на звання мегаполісу, проте є справжнім містом контрастів, де розкіш готелів європейського рівня поєднується з африканським убозтвом бідних кварталів. Гості, мандруючи широкими центральними вулицями столиці з багатоповерховими офісами й охайними парками, навряд чи бачать інший, бідний Найробі, що сховався від їхнього погляду. Вони звертають увагу на президентський палац, будівлю ООН, Національний університет, увечері — на казино, театри, ресторани. Допитливим Найробі пропонує Музей Східної Африки, Музей змій, Музей Африканської залізниці, музей датської письменниці Карен Бліксен — авторки роману «Прощання з Африкою».

За місцевими легендами, творець Всесвіту Нгаї жив на вершині Кириніага. Перекручена вимова назви цієї вершини мовою каліба дала їй сучасне ім'я та назву всій країні. Тож альпіністи, штурмуючи гору Кенія (5199 м), найбільш високу вершину країни та другу за висотою на африканському континенті, ризикують зустрітися із самим творцем.

Кенійська «акуна-матата» вітає вас. Сезон дощів змінюється сухим сезоном. На узбережжі красуються пальми, у внутрішніх районах ростуть акації та велетенські баобаби. Тут мандрують стада слонів (їх поголів'я після міжнародної заборони торгівлі слоновою кісткою збільшується), бігають бабуїни, полюють леопарди, в озерах плескаються гіпопотами... Місце є всім. Все, як і раніше. Що-

Гора Кенія (5199 м)

правда, тепер це називається парками та заповідниками (в Кенії їх понад 40, і вони охоплюють 10 % загальної площі країни). Тварини почуваються в них, мабуть, більш вільними, ніж учасники сафарі, яким заборонено виходити з джипів.

Рожевий фламінго

Найвідоміші парки Кенії, в яких представлена багатюща фауна, — це розташований в класичній африканській савані Масай-Мара (тут живуть більш як 80 видів тварин та 450 видів птахів), Абердейре, територією якого проходить міграція слонів, Амбро-Селе, названий Гемінгвеєм «душею Африки». Останній лежить біля підніжжя найвищої африканської гори Кіліманджаро. Хоча географічно вулкан належить сусідній Танзанії, з кенійського парку відкривається найбільш ефектний вид на його засніжені вершини.

Велика рифтова долина (тобто глибоке та вузьке місце постійного притоку базальтової лави) відома в усьому світі. Тут знаходиться вісім озер. Туристи зазвичай милуються найбільшим озером Африки — Вікторією (хоча воно лише частково розташовано в Кенії), а також озерами Багінго, де багато гіпопотамів, та Накуру, в яке закохані тисячі рожевих фламінго.

У туристичній інфраструктурі країни чільне місце посідають масаї, які є своєрідним етнографічним символом Ке-

Кенійські антилопи-гну, що мешкають у національних парках

нії і непогано на цьому заробляють. Непосвячених дивує занедбаний вигляд корів та іншої худоби масаїв. Проте для них кількість важливіша за якість: що більше корів, то вищий статус їхнього володаря в очах оточуючих. Справжній масаї віддає дочку тільки тому, хто дасть за неї хоча б одну корову. Нема корови — нема дружини, і ніяка декларація прав людини тут не допоможе.

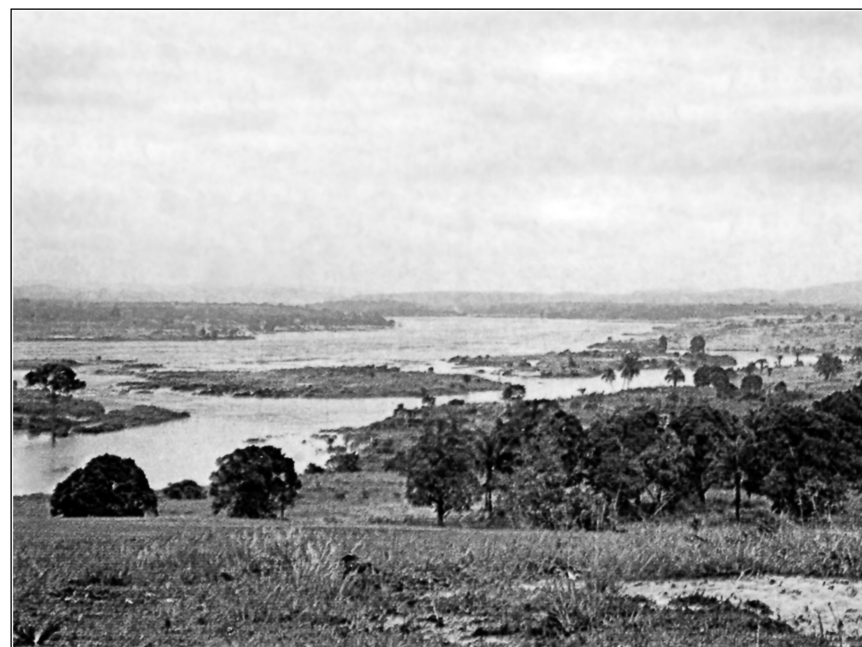
Кенія, що зберегла первородну досконалість, допомагає

Сафарі (в перекладі з суахілі — «подорож», «пригода») у сучасному кенійському варіанті — це не полювання, як було 40—50 років тому. Замість зброї учасникам поїздки вручається фото- і відеотехніка, і вони, сидячи в авто або на повітряній кулі, під наглядом провідника «полюють» на гарні кадри. В національних парках Кенії живуть на волі майже всі види африканських тварин і птахів. Якщо пощастить, можна побачити рідкісних білих носорогів або чорних леопардів. Незважаючи на заборону полювання, скуштувати м'ясо диких тварин не проблема — один з ресторанів столиці має державні пільги і пригощає відвідувачів крокодилом, жирафом, зеброю та страусом.

гостям боротися зі стресом, викликаним шаленим ритмом їхнього «недосконалого» світу високих технологій. Не поспішайте, насолоджуйтесь — говорить все на цій землі. Ділові люди перетворюються тут просто на людей, відчуваючи себе часткою природи. Прощаючись із Кенією, вони знають, що лагідні хвилі Індійського океану ще довго шепотітимуть їм уві сні — «акуна-матата», «пуле-пуле»...

Конго (ДРК) — хазяйка мідної гори

Для жителів цієї центральноафриканської країни мідь є не двадцять шостим елементом, як стверджував Менделєєв, а найпершим. Вона для них — головний «елемент» життя, основа економіки. Адже Демократична Республіка Конго (ДРК) є одним із провідних експортерів цього металу. Не пасе задніх країна і у виробництві промислових алмазів та кобальту. Вважається, що ДРК має найбільший потенціал

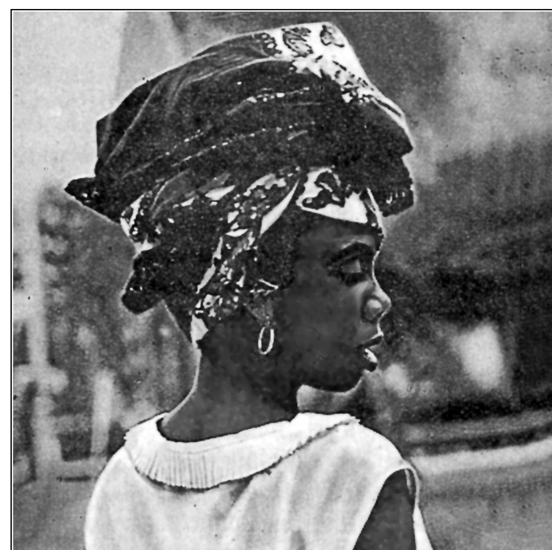

Річка Конго

В лісах ДРК дуже багато різноманітних змій. Мандрівник має бути особливо обережним, бо тут живе одна з найбільш отруйних рептилій на планеті — змія мамба. З «неприємних мешканців» цієї країни слід відзначити ще звичайний африканський набір — муху цеце, від якої отримують сонну хворобу, та малярійного комара.

серед країн Тропічної Африки. Такою бачать країну економісти. А туристи, яких тут невиправдано мало, бачать її інакше. Їхнім очам відкриваються густі тропічні ліси, що надають країні первозданного шарму та справжньої африканської краси, чудові озера, національні парки з великою кількістю екзотичних тварин та гірські хребти, що ваблять до себе тих, хто не може жити без висоти.

Демократична Республіка Конго є однією з найбільших країн на африканському континенті. Її площа становить 2 345 тис км^2. Тут мешкають 52 млн людей. У центральній частині країни розташоване плато, а на сході височать гори Мітумба з найвищою точкою 5109 м. Понад 70 % площі Конго вкрито лісами. Тут у дикому вигляді можна побачити кавове дерево, банани, бавовник. Уся територія країни належить басейну величезної річки Конго. Вона має численні притоки, що своєрідним павутинням оплутують усю державу. Ця розгалужена річна «мережа» добре рятує країну від нестачі вологи й проблем із прісною водою. В районі гирла р. Конго та її нижньої течії ДРК має вихід до Атлантичного океану. Багато на території країни й озер. Найбільші з них «проходять» ла-

Дівчина-конголезька

нцюжком уздовж її східного кордону. В лісах Конго чимало слонів, мавп, леопардів, шакалів, в озерах та річках — крокодилів і бегемотів.

Країна має екваторіальний та субекваторіальний клімат, з двома вологими і двома сухими сезонами. Тут немає такої спеки, як у деяких інших африканських державах (середня річна температура — +25° C), і проблема посух зазвичай оминає ці землі. На них добре ростуть сільськогосподарські культури: маніок, кукурудза, рис, бобові, арахіс — для внутрішнього ринку; олійна пальма, каучук, чай, кава й какао — для зовнішнього. А от розвиток тваринництва сильно стримує муха цеце. Поки що більше половини населення Конго працюють у сільському господарстві, проте промисловість країни розвивається швидкими темпами, особливо її видобувна галузь, що дає основні прибутки країні.

Вже багато років ДРК має «мідну» економіку, бо саме мідь є головним джерелом експортних доходів. Відомо, що мідь почали видобувати на цій території ще в X ст. Про тодішню і більш ранню історію країни існує мало відомостей. Корінним населенням цих територій, як і всієї Центральної Африки, були пігмеї, невелика кількість яких живе нині у важкодоступних лісових куточках. У II—I тисячолітті до н. е. на території сучасної ДРК почали розселятися різні банту-мовні народи (баконго, монго, балуба, лунда, баші та ін.), які і нині становлять населення країни. Із ранніх держав, створених ними, найбільш значними були королівства Конго, Луба, Куба й Луанда.

У Конго мешкають понад двісті етнічних груп. Найпоширенішою африканською мовою в цій країні є лінгала, на якій говорять й у столиці Кіншасі (4,6 млн мешканців), хоча офіційною мовою, що вживається в державних установах та школах, є французька. Якщо французька є мовою конголезьких політиків, то лінгала — це мова ліриків. Саме нею тут виконується більшість народних пісень.

Першими європейцями, яких побачили аборигени були португальці. У 1484 р. вони досягли гирла річки Конго, проте далеко піднятися нею не змогли. Незабаром тут розгорнули свою

діяльність португальські місіонери. Активно вивчав Конго англійський дослідник Генрі Стенлі. Більше ніж британську владу його відкриття захопили бельгійського короля Леопольда II, який на Берлінській конференції європейських держав 1885 р. домігся передачі в його особисте володіння «Незалежної держави Конго». В так званій «незалежній державі» навіть столиця мала ім'я чужого монарха — Леопольдвіль (тепер вона зветься Кіншаса). У 1908 р. територія ДРК стала колонією Бельгії і отримала назву Бельгійське Конго.

Колоніальна влада керувала своїми володіннями досить жорстко, до середини XX ст. Бельгійське Конго було практично ізольоване від решти африканських держав. У 1960 р. Демократична Республіка Конго здобула незалежність. Найбільш впливовою силою в молодій країні виявився Національний рух Конго (НРК) на чолі з одним із найвідоміших африканських політиків Патрисом Лумумбою, який незабаром став прем'єр-міністром. Майже відразу після здобуття незалежності в державі виникли непорозуміння між різними політичними силами, активними були сепаратистські рухи, які підтримувала Бельгія. Країна жила у воєнному хаосі. На початок 1961 р. Конго мало чотири різні уряди.

Політичним безладдям вдало скористався генерал Мобуту, який захопив владу в 1965 р. і на тридцять років встановив авторитарний режим, заборонивши політичні партії. За часів його правління проводилася кампанія африканізації, у рамках якої Конго перейменували в Республіку Заїр, християнські імена мешканців змінили на африканські, єдиною вірною ідеологією проголосили «заїрський націоналізм». Тільки в 1990 р. демократичні сили нарешті домоглися відміни однопартійного режиму. У 1993 р. уряд Мобуту почав збройну боротьбу з демократичним силами. Все це нагадувало хаос 1960-х років.

У 1997 р. повстанці проти Мобуту захопили владу й повернули їй назву «Демократична Республіка Конго». Дев'яності роки XX ст. запам'яталися також сутичками з сусідніми Руандою та Угандою. Війни, перерваний перехід до демо-

Вулиця Кіншаса

кратії призвели до повного занепаду економіки, навіть видобувної галузі та торгівлі. Країна є членом ООН, Організації африканської єдності, Африканського банку розвитку, підтримує дипломатичні стосунки з багатьма державами світу. Економіку підняти їй поки ще не вдається, хоча завдяки багатим надрам країни закордонні аналітики вимальовують їй непогане майбутнє.

У ДРК спостерігаються швидкі темпи урбанізації. Свого часу колоніальне правління обмежувало міграцію селян до міст, а з другої половини XX ст. міста почали рости, як на дріжджах. Внаслідок цього кожне велике місто обросло чималими районами нетрів, де мешкають переважно «нові» городяни із сіл. Через великий приплив народу та загальну економічну нестабільність безробіття стало однією з найболючіших проблем міст ДРК. Характерне воно навіть для столиці країни.

Окрім «мідної» слави, ДРК має також славу одного з найбільших постачальників на світовий ринок промислових алмазів і кобальту (щодо нього —

перше місце у світі). Також у країні є запаси золота, вольфраму, нещодавно почалася розробка покладів природного газу та нафти. До природних багатств ДРК варто додати ще гідроенергію та деревину. Такому багатству деякі країни можуть позаздрити, а ДРК, маючи все це, поки що не в змозі вийти з політичної та економічної кризи й відмовитися від міжнародної допомоги. Щоправда, у 2002 р. вперше за багато років країна досягла зростання ВВП, були значно знижені темпи інфляції конголезького франка.

Конго — останній притулок пігмеїв

Республіка Конго — одна з країн Центральної Африки. Її площа становить 342 тис. км^2. На південному заході країна омивається Атлантичним океаном, на півдні має спільний кор-

Гори Майомбе

дон з Анголою, на сході — з Демократичною Республікою Конго, на півночі — з Камеруном та Центральноафриканською Республікою, на заході — з Габоном. Свою назву держава отримала від річки Конго, а річка, у свою чергу, зобов'язана своїм ім'ям непорозумінню між видатним мандрівником Д. Лівінгстоном і місцевими племенами. Лівінгстон часто чув це слово, коли жестами намагався показати, що його цікавить назва цієї річки. Тільки після того, як мова мешканців цього району стала відома європейцям, з'ясувалося, що і слова такого немає. А «Конго» — тільки частина слів «кигонго» та «баконго» (назви племен банту).

Конго — одна з найцікавіших африканських країн. Її доля складалася так само трагічно, як доля багатьох африканських держав. Вигідне розташування країни обернулося для неї великим лихом: до неї прийшли работоргівці. У XV—XVI ст. в басейні ріки Конго існувало кілька держав, найвідомішими з яких були Теке та Лоанго. Цікаво, що в XVI ст. тут виникло християнське королівство Конго, яке навіть встановило дипломатичні стосунки з Португалією. Але існувало воно недовго: місцеві королі не могли протистояти європейцям, і численні кораблі з невільниками почали курсувати між Африкою та Америкою.

Усьому світу відомі традиційні для Конго дерев'яні фігурки, що зображують жінку з дитиною — Богоматір та Ісуса. Деяким з них по 300—400 років.

Потім на ці землі прийшли французи. Вони розпочали їхню колонізацію, і на початку XX ст. стали видобувати корисні копалини (нафту, цинк, золото, алмази). Видобування корисних копалин перебувало в руках приватних компаній, які дуже швидко перетворилися на фактичних господарів країни. Уряд тільки стежив за своєчасною сплатою податків. Але в 1905—1906 рр., коли в пресу просочилися факти жорстокої експлуатації жителів Конго цими компаніями, сталося кілька міжнародних скандалів, і французький уряд вжив заходів для запобігання надмірній жорстокості. Втім, на будівництві залізниці між Браззавілем (столицею країни)

Церква Святої Анни в Браззавілі

і Пуант-Нуаром та в шахтах загинуло понад 17 тис. конголезців.

У ті роки багато хто намагався шукати порятунку в лісах, люди боялися за своє життя. Останнім променем надії для мешканців Конго стала релігія. Тут склалися кілька протестантських культів, у яких віра й політика були нероздільні. Так, у 20-х роках минулого століття Андре Матсуа створив релігійно-політичний рух, представники якого висловлювали протест проти несправедливих рішень колоніальної адміністрації. В період з 1910 по 1957 р. Середнє Конго (саме так тоді називалася країна) входило до складу Французької Екваторіальної Африки. Під час Другої світової війни Браззавіль став одним із центрів антифашистського опору.

Столиця Конго — Браззавіль — названа так на честь французького дослідника й колонізатора П'єра Саворньяна Бразза, який у 1880 р. заснував на місці майбутнього міста військовий пост.

Деякі з природничих комплексів Конго перебувають під охороною. Тут є кілька заповідників та заказників, національний парк Одзала. Під загрозою винищення перебуває 13 видів ссавців, декілька видів птахів. Серед мешканців тваринного світу є дуже цікаві: горили, галаго та потто (лемури), окапі (родичі жирафів, трохи схожі на зебру), пітони. Останнім часом уяву вчених збуджують легенди про загадкову істоту Мокеле-Мбембе. Судячи з того, як її описують місцеві жителі, більш за все ця тварина схожа на бронтозавра. Проте жодного екземпляра поки що не знайдено.

Після війни держава отримала статус «заморської території», потім стала автономною республікою, а в 1960 р. була проголошена незалежною державою. Деякий час Республіка Конго підтримувала дружні стосунки з СРСР, була прийнята до ООН, увійшла до Афро-Малагасійського союзу, куди входили колишні французькі колонії. Був створений перший у країні вищий навчальний заклад — Центр вищої освіти

Водоспади на річці Конго

У лісах Конго ще й досі живуть племена пігмеїв — лісових людей. Спосіб життя цих племен залишився незмінним із часів кам'яного віку. Вони не вміють обробляти землю і користуються тільки дарами лісу, з якого майже ніколи не виходять, бо прямі промені сонця можуть викликати в них опіки та запаморочення. Пігмеї — найменші люди на Землі. Їхній зріст — усього 140—150 см (слово «пігмайос» у перекладі з грецької означає «люди завбільшки з кулак»). Але вони — прекрасні мисливці, сильні та відважні воїни, що полюють на слонів та панцирних носорогів. На сьогодні пігмеїв налічується близько 80 тис., але ця цифра постійно зменшується.

(з 1972 р. — Національний університет), з'явилося телебачення, почали виходити газети. Тепер про колоніальне минуле нагадує лише офіційна мова Республіки Конго — французька.

Природний світ Конго нагадує декорації голлівудських фільмів про екваторіальну Африку. Тут є величезна річка (друга за розміром після Амазонки), на якій розташовано понад 70 водоспадів (правда, не всі вони лежать в межах країни). Річка Конго — головна водна артерія країни та водночас — головний її шлях. Вона придатна для судноплавства на більшості свого довгого шляху. Крім того, вона забезпечує мешканців країни електроенергією, а її води дають понад ніж 51 % усієї виловленої риби. Притоки Конго — Санга та Ліквала — також відіграють важливу роль у житті конголезців.

Ліси займають близько 50 % усієї території Конго. Але є тут і інші ландшафти: багато заболочених низин, невисокі гори (до 1040 м заввишки), пагористі плато. На півдні країни розташовані савани з високою травою.

По берегах ріки Конго ростуть цінні породи дерев: червоне, жовте, тамарінг. Між стовбурами дерев, наче змії, в'ються ліани. В кронах лунають крики численних мавп. Майже щодня над лісом проноситься гроза, тому повітря дуже вологе. Великих перепадів температури немає: майже весь рік вона тримається між +21—26° С. У центральній частині Конго найспекотніший місяць — березень, а найбільш холодний — липень. Опадів щороку випадає від 1200 до 2000 мм. Сезони дощів змінюються засушливими періодами.

Пігмеї — лісові люди

Населення Конго, за даними на 2000 р., становить 3,18 млн людей. Більш ніж половина людей мешкає в містах, головним чином в Браззавілі (937 тис. чоловік), Пуант-Нуарі та Лубомо. Майже 30 % усього населення — народ баконго, який підтримує родинні зв'язки з мешканцями сусідніх країн. На півночі країни мешкає народ мбоші, а на півдні — батеке. Основними заняттями цих народів є землеробство, торгівля, полювання та рибальство.

Економіка країни базується на видобуванні нафти. Найбільші родовища — в Емероді, Лоанго та Лікуалі. Прибуток дає і торгівля цінними породами дерева, головним чином — окуме, лімба та асажу. З 1969 по 1977 р. велася розробка ро-

Панорама міста Пуент-Нуар

довища калійних солей, але після затоплення шахти роботи було припинено. Нещодавно були знайдені родовища високоякісної залізної руди. В країні працюють підприємства, що займаються переробкою нафти, є заводи, що виробляють цемент, мило, взуття, вироби з деревини, пиво, цукор та борошно. На початку 1970-х років за допомогою Китаю був побудований суднобудівний завод.

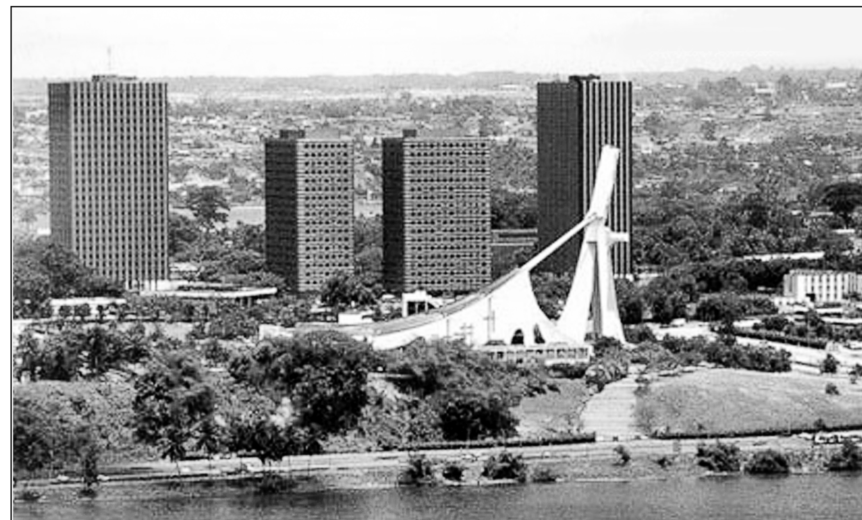
Сільське господарство не може повністю забезпечити країну всім необхідним. Тут вирощують для власного споживання банани та маніок, ямс. Культури, які експортуються з країни (цукрова тростина, кава, какао, арахіс, тютюн), здебільшого розводять на плантаціях, що належать європейцям. Оброблена земля становить усього 2 % від території країни. Але її обробкою, внаслідок того, що техніка майже не застосовується, займається понад 60 % працездатного населення. Тваринництво обмежене, оскільки в районі Конго широко розповсюджена муха цеце, укус якої викликає в худоби сонну хворобу. Більшість м'яса жителі Конго імпортують із Чаду.

Середня тривалість життя в Конго — тільки 53,7 року для жінок та 49,6 — для чоловіків. Це пов'язане з тим, що медичні заклади є тільки у великих містах. З десяти тисяч конголезців тільки 33 можуть розраховувати на місце в лікарні, на одного лікаря припадає понад чотири тисячі пацієнтів. Але, незважаючи на це, населення Конго швидко зростає. Нині 44,7 % усіх мешканців Конго — це діти віком до 14 років. А це означає, що у країни є майбутнє.

Кот-д'Івуар — какао-бобовий король Африки

Декілька століть тому європейці, мріючи збагатитися, шукали в Африці не тільки золото, а й слонів. Судячи з того, що сучасний Кот-д'Івуар тоді нарекли Берегом Слонової Кості, цього товару тут було вдосталь. Нині слони майже недоторканні, а країна має іншу назву та інші статті прибутку. Какао-боби та кава, деревина і риба — це лише частина тих багатств, якими щедро наділила країну природа.

Кот-д'Івуар — західноафриканська країна, що омивається водами Гвінейської затоки. На її території (322,4 тис $км^2$) мешкають близько 16 млн людей. У строкатому етнічному

Панорама Ямусукро

Набережна річки Бандамо

складі основними є такі групи народностей: аньї-ашанті, кру, манде, сенуфо, дан і гуру. Більшість з них вважають саме своїх пращурів корінним населенням цих країв. Адже здавна на території нинішнього Кот-д'Івуару співіснувало багато різних племен. Серед ранніх державних утворень вирізнялося об'єднання народу аньї (центр — Сакасу) та сенуфо (головне місто — Корого).

З XV ст. на цих землях почали свою діяльність європейці (першими були португальці, за ними прийшли іспанці, голландці, англійці). Торгівля слоновою кісткою, а також золотом і прянощами спочатку була основною їхньою справою, а пізніше поступилася більш прибутковій работоргівлі. У XVII ст. на Березі Слонової Кості з'явилися й французькі купці. На початку XX ст. Франція повністю підкорила територію країни, зробивши її своєю колонією. Берег Слонової Кості увійшов до складу Французької Західної Африки. У 1958 р. він отримав статус автономії в складі Французького Товариства, а в 1960 р. була проголошена незалежність держави, що в 1986 р. офіційно змінила назву на Кот-д'Івуар, а державною мовою залишила французьку.

Після здобуття незалежності в країні було проведено ряд реформ, що забезпечили стійке зростання економіки. Активно діяла держава й на політичній арені — Кот-д'Івуар зіграв головну роль у створенні Союзу порозуміння та Загальної афро-маврикійської організації. Країна увійшла також до ООН, Організації африканської єдності, Економічної спільноти західноафриканських країн, прийнявши грошовою одиницею франк КФА.

Кот-д'Івуар — одна з найбагатших країн серед колишніх колоній Французької Західної Африки. Ще в колоніальний період Берег Слонової Кості заявив про себе як про значного постачальника на світовий ринок тропічної продукції. І нині утримує ці позиції. На сьогодні Кот-д'Івуар є найбільшим у світі експортером какао-бобів.

Республіка Кот-д'Івуар — країна двох столиць. З 1983 р. цей статус має місто Ямусукро (189 тис. мешканців). Воно відоме в християнському світі найбільш високою церквою, що збудована за зразком базиліки Св. Петра у Ватикані. Але резиденція президента й уряду, дипломатичні представництва залишилися в колишній столиці країни Абіджані (2,5 млн чоловік). Його називають «Парижем Західної Африки». Велич вишуканих соборів (найвідоміший — Сен-Пол Кефідрел, побудований італійськими майстрами й освячений Папою Римським) та свіжість зелених парків єднає його з європейською столицею. Абіджан претендує і на європейський комфорт, принаймні в одному місці — в Отелі Іворі, найкрасивішому готелі Західної Африки. Тут є все, щоб гості почувалися не гірше, ніж у Парижі, — навіть каток зі штучним льодом та художній магазин. Для любителів африканської екзотики Абіджан пропонує великий ринок, де багато виробів народних майстрів, та тропічний ліс на північно-західній околиці, котрий непомітно зливається з містом.

Какао та цінна деревина забезпечують 75 % експортних надходжень і виробляються переважно в лісовій зоні, на південному заході країни. У лісах Кот-д'Івуару ростуть кайя (червоне дерево), арганія колюча («залізне дерево»), кола. Клімат тут вологий та теплий, зі значними перепадами температур.

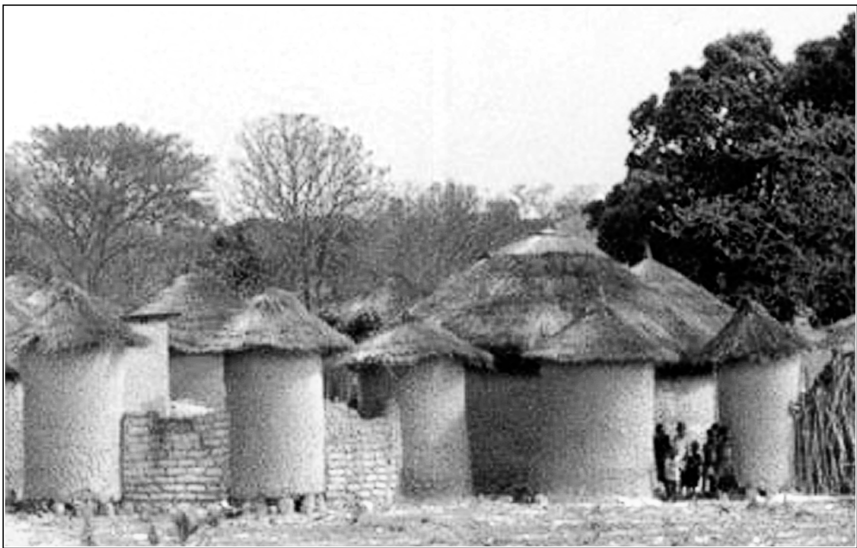
Окрім лісної, в Кот-д'Івуарі вирізняють узбережну та суданську зони. На узбережжі багато лагун і пальм. Клімат схо-

жий на лісовий, проте опадів більше, а перепади температур менші. А суданська зона вкрита саванами. В останні роки на цій території збільшується вирощення бавовнику, що допомагає згладжувати нерівність прибутків у різних районах країни. В суданській зоні чітко виражені вологий та сухий сезони, тут відчувається спекотний подих вітру харматану із Сахари. Тільки північ Кот-д'Івуару не потрапляє до ареалу мухи цеце, тому лише тут розводять худобу.

Окрім какао, із сільськогосподарського арсеналу експортуються кава, банани, бавовна, ананаси, пальмова олія. На внутрішньому ринку головними культурами є батат, ямс, маніок, рис, просо. Важливе місце в економіці посідає рибальство, насамперед вилов тунця, а рибні консерви є важливою статтею експорту. Окрім цієї галузі промисловості, розвинені харчова, деревообробна, нафтопереробна, хімічна, складання автомобілів та інші. Взагалі в Кот-д'Івуарі розвиток промисловості відбувався семимильними кроками. За цим показником серед колег по Французькій Західній Африці його обігнав лише Сенегал.

Заготівля деревини

Сільське поселення

У надрах Кот-д'Івуару знайдено алмази, залізну руду, в другій половині XX ст. дали про себе знати й досить великі запаси нафти, на які покладаються особливі надії як на стратегічно важливу сировину. Проте невідомо, наскільки зможе країна піднятися за рахунок чорного золота, бо за потенційну нафту вхопилися інвестори, переважно американські, які скуповують землю й кілометри океанського дна, щоб пробурювати там свої свердловини і контролювати ситуацію на цьому ринку.

До соціальної сфери інвестори не квапляться. Освіту країна піднімає самотужки і робить ставку не стільки на університет в Абіджані, скільки на розвиток технічних училищ, випускники яких могли б замінити французів на ключових постах в економіці. Але хоча французи й допомагають колишній колонії, поступатися африканцям своїми теплими місцями не поспішають.

Культура, особливо традиційна, виживає й без інвестицій — більшість народів зберегла племінні звичаї, давній фольклор. Мистецтво Кот-д'Івуару вважається одним із найкращих в Західній Африці. Тут поширено різьблення по дереву,

виготовлення масок, що мають не лише декоративний характер — їх і досі використовують у церемоніях вигнання духів.

Як живуть сенуфо, визнані різбярі по дереву, ковалі й гончарі, можна дізнатися, відвідавши їхній район під назвою «Квартира Скульпторів». Давні обряди у «священному лісі» — не для сторонніх очей. Але деякі церемонії (напри-

Одна з африканських масок

Виготовлення масок — мабуть, найбільш типове африканське мистецтво. Маски в кожного народу різні. Так, у племен бауле і якуба вони є точним зображенням людського обличчя, підкреслюють риси характеру прототипу. Маски сенуфо, навпаки, сильно стилізовані. Найвідомішою з них є маска-шолом «вогонь». У ній поєднуються образи антилопи, бородавочника й гієни, найбільш «авторитетних» героїв місцевих вірувань. Наскільки ця маска ефектна порівняно з іншими, можна з'ясувати під час Фестивалю масок, який щорічно відбувається у країні.

клад, танець «людей-леопардів») відкриті для туристів і відбуваються безпосередньо в селищі.

Завжди відкриті для гостей і національні парки Тан і Марахуз (у них збереглися незаймані тропічні ліси з багатою фауною), Комоє (відомий своєю «звіриною стежкою»), заповідник Німба (розташований на однойменній горі, що є найвищою точкою країни), водоспад Ла-Каскад у бамбуковому лісі. В районі міста Ман височить «зуб людини» — гора у формі зуба, що вважається хранителем цих територій, а за деякими переказами — і всієї країни. Судячи з того, що в Кот-д'Івуарі все відносно спокійно та стабільно, «зуб» охороняє його досить-таки непогано.

Лесото — африканська Швейцарія

Якщо спитати мешканця південноафриканської країни Лесото, що для нього найцінніше, відповідь, скоріше за все, буде — «моя худоба». Вона годує не тільки окремих селян, а й усю країну. Основний прибуток Лесото дає постачання за кордон живої рогатої худоби, а також овечої шерсті та мохеру. Природа створила тут гарні умови для розведення худоби — великі плато та гірські масиви з зеленими луками, вкритими соковитою травою, якнайкращі пасовиська для овечок, корів та кіз.

Лесото — маленька гірська країна (її площа 30,3 тис. км^2), що завдяки своєму рельєфу зажила слави африканської Швейцарії. Майже вся її територія лежить на високому плато Басуто, де народжується найбільша річка Південної Африки — Оранжева. Плато обмежене горами Малуті та Дра-

Один з водоспадів на річці Оранжева

коновими горами з найвищою точкою 3482 м. Зі Швейцарією Лесото споріднюють не тільки мальовничі гори, а й сніжні зими. Снігу, звичайно, набагато менше, ніж у європейського прототипу, проте він все-таки є. Це єдина африканська країна, де майже вся територія в липні—серпні на деякий час вкривається білою ковдрою, а в горах бувають навіть снігові бурі. Субтропічний, різко континентальний клімат країни «забезпечує» значні перепади температур.

Лесото з усіх боків оточена Південно-Африканською Республікою і на карті виглядає як острівок усередині цієї країни. Традиційно і географічно пов'язана з ПАР, Лесото тривалий час розглядали як економічний придаток багатої сусідки, і нині ця залежність ще повністю не знята.

Основу двохмільйонного населення Лесото становлять представники бантумовної народності басуто, пращури яких заселили ці землі в XVII ст. На початку XIX ст. розрізнені племена об'єдналися під керівництвом єдиного вождя, а в 1868 р. ця територія під назвою Басутоленд стала британським протекторатом. Таким чином головний правитель

намагався захистити свої землі й людей від нападів войовничих бурів. Британська влада зберегла інститут вождів, що є актуальним і на сьогодні, та зміцнила позиції головного вождя (короля). В середині XX ст. серед корінного населення пішли чутки, що Британія може передати їхню країну під контроль Південно-Африканського Союзу, який неоднораз ово намагався захопити Басутоленд. Це викликало спалах невдоволення й посилило антиколоніальні настрої. У 1966 р. Басутоленд здобув незалежність і став називатися Королівство Лесото. Молода країна незабаром вступила до ООН та Організації африканської єдності, а пізніше — до Співдружності, очолюваної Великою Британією, Африканського митного союзу та інших організацій.

За часів незалежності країна пережила кілька військових переворотів. Конституційне правління було поновлено тільки в 1993 р., після 23-річного воєнного режиму. Нині державу очолює король, який керує нею разом із прем’єр-міністром.

Представник народу суто

Лесото — конституційна монархія, як і її колишня покровителька Британія. Причому сам король не може передати владу нащадку. Кандидатура майбутнього глави держави (з числа членів королівської сім'ї) висувається Радою племінних вождів. Король є символом національної єдності, але не має законодавчих повноважень. Вищий законодавчий орган — це двопалатний парламент. Він складається з виборної Національної асамблеї та Сенату, частина членів якого призначається королем за рекомендацією прем'єр-міністра, а інша складається з найбільш знатних вождів басуто.

Лесото — одна з двадцяти п'яти найменш розвинених країн світу, але її економіка досить швидко набирає обертів. Не так давно чи не основним джерелом прибутку для багатьох сімей були грошові перекази від рідних, які працювали на шахтах у ПАР. Останніми роками кількість гірників-басуто там стабільно скорочується. Вони повертаються працювати в рідну країну. Економіка Лесото ґрунтується на традиційному занятті мешканців цих земель — сільському господарстві, причому з огляду на природні умови більш розвиненим є тваринництво. Головна його га-

Лесотський краєвид

Хижа сільського мешканця

лузь — вовняне вівчарство. Окрім овечої шерсті Лесото експортує мохер та велику рогату худобу. Залишаються важливими й такі галузі економіки, як подача води до ПАР, виготовлення текстильних виробів. Останнім часом маленька Лесото утримує перші місця серед африканських країн за експортом текстилю до США. На полях вирощують кукурудзу, пшеницю, просо — для внутрішнього ринку. Але багато продовольчих товарів доводиться імпортувати. Основними торговельними партнерами історично є Велика Британія та ПАР.

У Лесото збереглися традиційні народні ремесла — такі як виготовлення намиста з бісеру, а також виробів із кераміки та шкіри, оздоблених своєрідними орнаментами. Мистецтво предків — наскальні розписи древніх басуто — теж не втрачено, їх можна побачити в багатьох районах країни.

Надра Лесото небагаті, в невеликій кількості вони ховають у собі запаси алмазів, вугілля, кварцу. Тому найбільші економічні перспективи

в Лесото сьогодні пов'язують із грандіозним проектом будівництва (разом з ПАР) Високогірного гідроенергетичного комплексу, першу чергу гребель якого було введено в дію в 1998 р. Завершити це «будівництво сторіччя» планується в 2025 р.

Країна бере приклад із сусідів по континенту, які непогано заробляють на туристах. Тим паче, що тут є на чому заробляти — хоча Лесото не має виходу до моря, зате має чудові гори. Тож відвідувачі зазвичай не залишаються довго в столиці Масеру (170 тис. мешканців), а взявши якнайбільше місцевих грошей (малоті), прямують до гірських спортивно-курортних комплексів. Державною мовою в країні є англійська (такий статус має й сесуто), що дає змогу туристам без перешкод спілкуватися з місцевим населенням.

Ліберія — країна Свободи

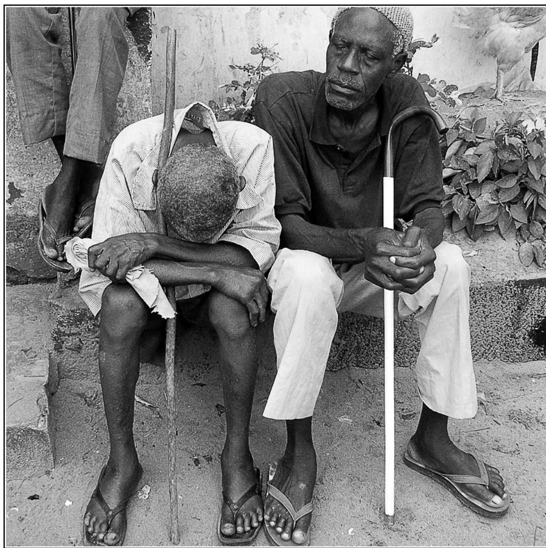
Республіка Ліберія відома як перша незалежна держава в Західній Африці. Її територія простяглась майже на 580 км вздовж Атлантичного океану. На північному заході країна межує із Сьєрра-Леоне, на півночі — з Гвінеєю, а на сході — з Республікою Кот-д'Івуар.

Площа Ліберії становить 111,4 тис. км^2. Більшість країни розташована на прибережній низинній рівнині, місцями заболоченій. Чимдалі від узбережжя, тим більше зустрічається пагорбів, які на півночі переходять у Леоно-Ліберійське узвишшя з окремими горами. Найвищою серед них вважається гора Німба (1752 м). На її схилах міститься єдиний у Ліберії заповідник для збереження рідкісних місцевих рослин.

Клімат у Ліберії тропічний, вологий. Середньомісячні температури тут не нижче 24° С. Опадів випадає багато. Навіть усередині країни їхній показник становить 1500—2000 мм на рік. А поблизу Атлантичного узбережжя він ще більший — 5000 мм.

Численні річки Ліберії короткі, але повноводні. Серед них найбільше значення мають Мано, Лоффа, Сент-Пол, Сент-Джон, Сесс і Каваллі. Усі вони є несудноплавними, бо мають велику кількість порогів.

Близько третини території Ліберії вкрито густими вічнозеленими вологими тропічними лісами. Тут ростуть дерева, що дають дорогоцінну червону і палісандрову деревину; гевея, винна та олійна пальми. Ближче до кордону з Гвінеєю ліси переходять у савану з високою травою. На цьому тлі деінде височать акації та баобаби. На узбережжі ростуть мангрові ліси.

Ліберійці

У лісах Ліберії зустрічається велика кількість комах, від термітів до страшної мухи цеце. Тут також живе багато змій, мавп. А в саванах водяться буйволи, антилопи, кабани, леопарди. Прибережні води багаті на рибу. Все це розмаїття дбайливо зберігається в Національному парку Сало та лісових заказниках.

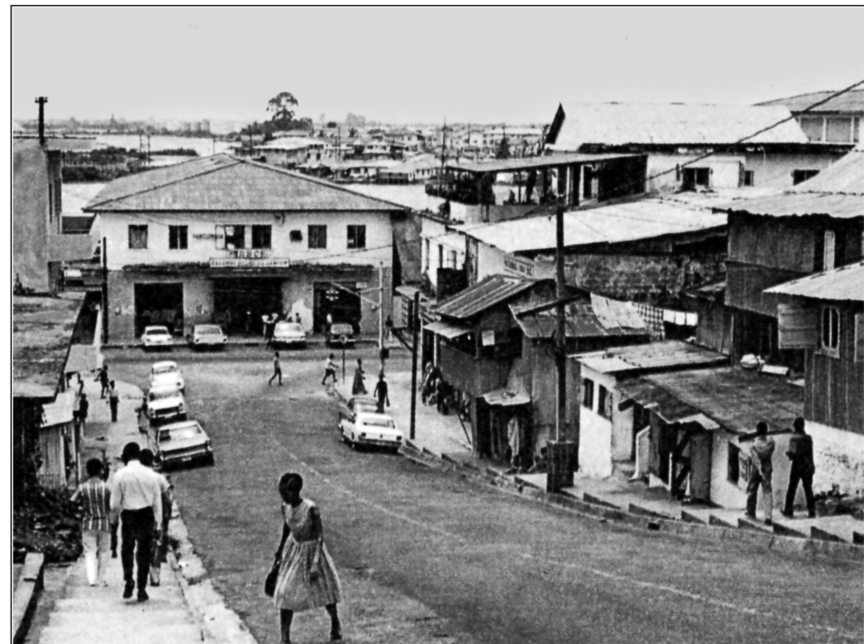
До початку XIX ст. історія Ліберії майже не відома. Фактично вона починається з 1821 р., коли на територію країни почали прибувати звільнені раби із США і утворили тут поселення. У 1839 р. вони об'єдналися, а у 1847 р. започаткували власну республіку, яку назвали Ліберією, тобто країною Свободи. Конституція цієї держави повністю копіювала Конституцію США. Втім, у Ліберії довгий час панівну роль відігравали переселенці з Америки та їхні нащадки. Саме вони обіймали керівні посади в державному адміністративному апараті й економіці. Так тривало до 1980 р., аж поки незадоволені таким становищем корінні африканці не здійснили державний переворот. До влади прийшли представники різних політичних угруповань, організованих за етнічною ознакою.

У 1986 р. завершився перехід Ліберії до громадянського правління. У 1989 р. Національний патріотичний фронт почав збройну боротьбу з військами уряду. За допомогою міжафриканських сил у 1990 р. тут було створено перехідний уряд, проте боротьба супротивних політичних сил тривала. У 1993 р. між ними була підписана угода про припинення вогню, створення трьохпартійного перехідного уряду й проведення вільних виборів.

Сучасна Ліберія має республіканську форму правління. Державу й уряд очолює президент, а законодавча влада належить двопалатному парламенту.

Офіційною мовою визнана англійська.

Столицею держави є великий морський порт Монровія з населенням 668 тис. чоловік. Вона була заснована в 1821 р. першими переселенцями і названа на честь президента США Джеймса Монро. Інше велике місто — Б'юкенен — великий порт і центр плантацій гевеї.

Монровія

Грошова одиниця — ліберійський долар.

Населення країни становить 3,2 млн чоловік. Тут мешкають понад 20 різних народностей. На півночі живуть племена кпелле, лома, ваі, дан та інші, які говорять мовою манде. Північ належить племенам кру, гребо, мано, кран, гере, що належать до гвінейської мовної групи народів. Колишні господарі країни, які народилися від змішаних браків представників місцевих племен і колишніх американських негрів-рабів, нині становлять близько 2 % населення. Крім того, у Ліберії живуть 5 тис. ліванців, близько 3 тис. американців США, 1 тис. англійців тощо.

20 % населення є прибічниками ісламу, 10 % — християни, решта визнає різні місцеві вірування.

Ліберія — аграрна країна з гірничодобувною промисловістю, що тільки розвивається. Країна багата на залізну руду, алмази і золото. Основні сільськогосподарські культури — це гевея, кава, какао. Розвивається скотарство. У лісах заготовляють цінну деревину. У прибережних районах займаються рибальством. Будуються лісопильні, нафтопереробні, харчосмакові, цементні та інші підприємства.

Торговий морський флот Ліберії посідає перше місце у світі за тоннажем. Проте внаслідок низьких податків під прапором Ліберії плаває багато суден інших країн. Держава експортує залізну руду, каучук, деревину, алмази, золото, каву, какао.

Лівія — країна пустель

Лівією ми називаємо державу, назва якої офіційно звучить як Соціалістична Народна Лівійська Джамахірія. Вона розташована на Півночі Африки і межує з Тунісом на північному заході, з Алжиром — на заході, з Нігером, Чадом та Суданом — на півдні, з Єгиптом — на Сході. З півночі землі країни омиває Середземне море.

Слово «джамахірія» походить від арабського «джамахір» — «маси». Воно означає систему народовладдя в країні.

Загальна площа Лівії — 1759,5 тис. км^2.

У давнину греки та єгиптяни Лівією називали велику територію на північному узбережжі Африки, на захід від дельти Нілу.

Більшість її території лежить на пустельному плато, висота якого становить 200—600 м над рівнем моря. А на сході розкинулася Лівійська пустеля. На півдні здіймаються відроги нагір'я Тібесті. Найбільша висота тут сягає 2286 м над рівнем моря. Посеред морського узбережжя розташована велика мілководна затока Сідбра.

Клімат Лівії вважається тропічним пустельним, а на півночі — субтропічним середземноморським. На узбережжі середні температури червня становлять +26—29° С, а січня — +11—12° С. На решті території країни вони в червні сягають +36° С. Але вночі повітря дуже сильно охолоджується і стовпчик термометра опускається до 0° С і навіть нижче.

Опадів у середньому по країні випадає 250—350 мм на рік. Проте на плато Ель-Ахдаре їх буває аж 600 мм, у Лівій-

Руїни стародавнього міста Лептіс-Магни

Національний музей у Тріполі

ській пустелі — лише 25 мм на рік. В окремих районах дощів не буває по кілька років підряд. Внаслідок цього постійних річок у Лівії взагалі немає. Їх русла заповнюються водою лише під час дощів. Втім, існують великі запаси підземних вод.

У пустельних районах країни рослинність вкрай бідна. Лише на узбережжі поряд з туніським кордоном зустрічаються чагарники, гаї алеппської сосни, яловець та кедри. Лісів збереглося дуже мало. Великі лісові масиви є лише в горах на північному заході та на схід від м. Бенгазі.

Тваринний світ теж дуже небагатий. Лише зрідка можна зустріти стада газелей, а на крайньому півдні — антилоп. Більш численними є шакали, гієни, а також плазуни і птахи. Тут проходить маршрут сезонних перельотів деяких птахів з Європи до Африки.

Лівія має дуже давню історію, яка починається десь у VIII ст. до н. е. Саме в той час на заході сучасної країни виник-

Римська арка у Тріполі

ли перші фінікійські міста-держави. Трохи пізніше на узбережжі з'явилися і грецькі міста-поліси. Потім у центральній Лівії, в районі Феззан, виникла Гарамантійська імперія, яку з часом завоювали римляни. У I ст. до н. е. вони утворили тут свою провінцію і почали називати її Тріполітанією. З 553 р. Тріполітанія стала частиною Візантійської імперії, а в 647 р. її захопили араби і поширили тут іслам. У 1551 р. землі Тріполі підпали під владу Османської імперії. Турки протрималися тут аж три століття. Наприкінці XIX — на початку XX ст. землі Лівії почали виборювати італійці, в результаті у XX ст. країна одержала статус італійської колонії. Але внаслідок поразки Італії у Другій світовій війні країна перейшла під управління союзників-переможців.

Нарешті, у 1949 р. ООН проголосила Лівію незалежною. А в грудні 1951 р. король Ідрісі Ас-Санусі оголосив створення Об'єднаного Королівства Лівія. В той час у країні панували феодальні відносини, але король симпатизував західним державам і надав їм право розробляти лівійські нафтові ресурси. Це дуже дратувало велику частину населення, особливо офіцерів лівійської армії. У 1969 р. вони організували заколот і вигнали короля з країни. Королівство перетворилося на Лівійську арабську республіку (ЛАР).

До влади прийшла Рада революційного командування на чолі з полковником Муамаром Каддафі. А 2 березня 1977 р. Всенародні збори змінили форму правління в державі, яка

стала називатися Соціалістичною Народною Лівійською Арабською Джамахірією. Головою Всенародних зборів став Каддафі. Одночасно був прийнятий декрет про встановлення в Лівії «режиму народної влади».

Для країни Каддафі обрав «третій» шлях, тобто відмову від комуністичного та капіталістичного шляхів розвитку. Вся власність у країні, у тому числі іноземні банки і підприємства нафтової промисловості, були націоналізовані. На словах режим Каддафі проголошено «народним», насправді він був напіввоєнною диктатурою однієї людини (тобто Каддафі). Під керівництвом свого лідера Лівія перетворилася на країну, що сприяла розвитку тероризму. Використовуючи величезні прибутки від продажу нафти, лівійський керівник надавав фінансову підтримку Ірландській революційній армії, колумбійському «Руху 19 квітня», «Японській червоній армії», ісламським і особливо палестинським терористам. Внаслідок такої політики проти Лівії було введено міжнародне ембарго. Багато країн припинило авіарейси до країни.

Ембарго — це заборона на ввіз або вивіз золота, іноземної валюти, товарів до країни або з країни.

Економічний стан у країні дедалі погіршувався, хоча прибутки від продажу нафти давали змогу підтримувати пристойний рівень життя. Втім, з кінця 1980-х років керівник держави був вимушений зробити кілька кроків до лібералізації економіки і політики. Були поширені кооперативні форми власності, приватна торгівля, але державний сектор зберігався в повному обсязі. У 1999 р. Каддафі погодився видати двох терористів, яких звинувачували у підриві літака над Локкбері (Велика Британія). Тоді міжнародні санкції проти країни дещо послабшали.

Сьогодні Лівією все ще управляє «Революційне керівництво» на чолі з Каддафі, хоча офіційно воно перебуває поза системою державної влади. Законодавчим органом вважається Всезагальний народний конгрес. Але його Генераль-

ним секретарем є все той же Муамар Каддафі. Роль конституції у країні виконує «Зелена книга», автором якої є також Каддафі. Її головний лозунг — «Влада, багатство та зброя — до рук народу».

Лівія — унітарна держава. Її територія поділена на 13 муніціпалітетів, які називаються мухафазами. Столицею країни обрано давнє місто Тріполі (Тарабулус-ель-Гарб). Тут живуть понад 1 млн чоловік. Свого часу його неодноразово відвідували хрестоносці на шляху до завоювання Гроба Господня. Нині Тріполі залишається важливим портом у Середземномор'ї. Тут збереглися численні архітектурні пам'ятки часів Давнього Риму та средньовіччя, зокрема арка Марка Аврелія, мечеті Нага, «Червоний палац» тощо. Іншими великими містами Лівії вважаються Бенгазі, Себха, Дерна і Місурат.

Грошова одиниця держави називається лівійським динаром.

Загальна кількість населення Лівії точно не відома. Різні джерела називають цифри 4,5, 5,3 і навіть 6 млн чоловік. З них 80 % становлять лівійські араби. Цей народ утворився від змішаних шлюбів арабів з берберами. Решта — бербери, туареги і тубу.

Офіційною мовою в державі є арабська, але багато лівійців говорять берберською та італійською. Свої мови зберегли також туареги і тубу.

Державною релігією вважається іслам, але вплив мусульманського духовенства обмежується державою.

Основою економіки країни є нафтодобувна і нафтопереробна промисловість. Крім цього, розвиваються цементна, металургійна, текстильна і харчосмакова промисловість.

У землеробстві перевага віддається вирощуванню зернових культур, овочів, арахісу, тютюну. У плодівництві пріоритетними вважаються фінікові пальми та цитрусові, а також виноградарство. Скотарство не дуже розвинуте. На узбережжі певну роль відіграє рибальство.

Мавритания — батьківщина маврів

Ісламська Республіка Мавританія, яку ми частіше називаємо просто Мавританією, розташована на Північному Заході Африки. Її сусідами є: на північному сході Алжир, на сході і південному сході Малі, на південному заході Сенегал. На північному заході держава межує з Західною Сахарою і напівпустельною зоною Сахеля, а на заході її береги омивають води Атлантичного океану.

Площа Мавританії становить 1030,7 тис. км^2. Більшість території країни — це кам'янисті і піщані пустелі Західної Сахари. Вони лежать на висоті до 915 м над рівнем моря. У рельєфі переважають низинні рівнини і невисокі плато заввишки 732 м.

Клімат у країні тропічний пустельний. Середні температури січня становлять десь +16—20° С, а червня — +30—32° С. Опадів на більшості території країни випадає менше 100 мм на рік. А на північному сході вони взагалі становлять 50 мм. Лише в сахельській зоні їхня кількість сягає 200—400 мм.

Тому й не дивно, що постійних річок тут немає. Від спеки вони пересихають. Їхні русла наповнюються водою лише під час дощів. Постійний стік має лише повноводний Сенегал, але по ньому йде рубіж із сусідньою республікою Сенегал, тому повноцінно використовувати можливості цієї водної артерії лише для власних потреб Мавританія не спроможна.

Посушливий клімат дуже впливає на характер рослинності в країні. Вона є типово пустельною. Трави з'являються лише на короткий час після дощів, а в інші періоди пейзаж країни живлять лише чагарники, та деінде розкидані поодинокі дерева.

З великих тварин зустрічаються антилопи орікс і адакс, гірські козли. Великих хижаків у Мавританії немає. Для її природи характерні шакали та невелика лисиця фенек. Усі ці істоти пристосувались до життя в умовах пустель і напівпустель, так само як і численні змії, ящірки, комахи і паву-

ки. Для збереження фауни і флори в державі створено Національний парк Бан д'Арген.

З давніх-давен на терені сучасної Мавританії жили чорношкірі землероби. Десь за 200 років до н. е. сюди в пошуках пасовиськ прийшли кочовики бербери. Вони почали вимагати данину від корінних жителів, а тих, хто не корився, тіснили до берегів Сенегалу. Пізніше тут пролягав караванний шлях, яким йшла торгівля між узбережжям Середземного моря і басейном річки Нігер. За рахунок цієї торгівлі збагатилися бербери з групи племен санхаджа. Невдовзі вони почали воювати з імперією Гана, яка намагалася поширити свій вплив на Північ Африки. На жаль, для санхаджа цей конфлікт закінчився погано. Імперія їх розгромила і захопила важливий пункт караванної торгівлі Аудогаст. У IV — середині XI ст. південна територія Мавританії входила до складу середньовічних держав Західної Африки: Гани, Ткруру та інших. Але на північній території існували державні утво-

На вулицях Нуакшота

рення берберів-санхаджа, бо вони об’єднали свої зусилля в боротьбі із загарбниками.

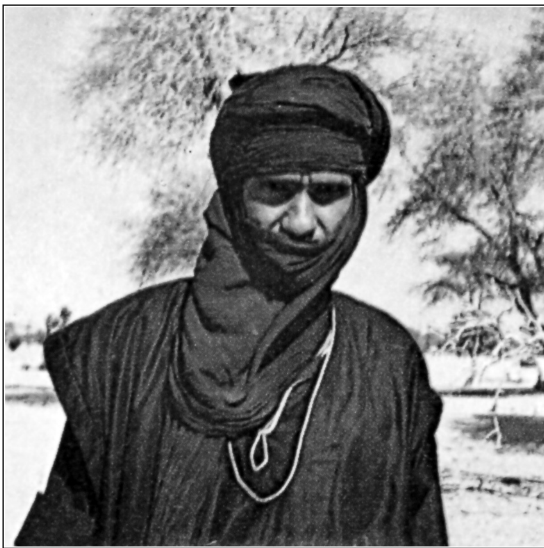
В середині XI ст. Мавританія входила до складу берберської держави Альморавідів, а в XIII—XIV ст. південна частина території перебувала у складі держави Малі. У ті часи багато хто з берберів прийняв іслам від арабів, які поступово поширювали свій вплив на Північну Африку. Нарешті, у XV—XVII ст. бедуїни племені хасан приборкали мавританських берберів. Обидва народи змішалися й утворили нову народність — маврів. Втім, серед берберів були й християни. Вони не підкорилися арабам, відступили в глиб пустелі і дали початок народу туарегів. Поряд з ним, головним чином на півночі країни, жили чорношкірі нащадки корінного населення мавританських земель. Вони стали підданими нових арабських еміратів — Трарза, Бракна і Тагант.

У XV ст. у цих краях з’явилися європейці. У 1461 р. португальці та іспанці заснували форт на озері Арген. Потім їх змінили голландці, англійці і, нарешті, французи.

Французькі торговці, що закріпилися в сусідньому Сенегалі, неодноразово конфліктували з арабськими емірами. На початку XX ст. загін французьких військових рушив із Сенегалу на північ і захопив землі Мавританії. Французи пояснювали свої дії необхідністю захищати в цьому районі інтереси своїх співвітчизників-торговців. У 1920 р. країна була включена до складу Французької Колоніальної Африки.

Усі ці роки французам було дуже нелегко управляти кочовим населенням країни. Між окремими племенами, арабами та берберами точилися постійні сутички. У свою чергу, осідле населення (здебільшого чорношкірі) не любило кочовиків (здебільшого маврів). У деяких районах необхідно було весь час тримати війська, щоб не дійшло до бійки.

Після Другої світової війни Мавританії в 1946 р. було надано право на представництво в парламенті Франції. У 1958 р. вона увійшла до складу Французької спільноти і почала називатися Ісламською Республікою Мавританія. 28 листопада 1960 р. країна здобула повну незалежність.

Туарег

Туареги досі кочують зі стадами верблюдів по пустелі і живуть у шатрах червоного кольору. Вони визнають тільки два види власності — ту, що зароблена власною працею, і ту, що захоплена силоміць. На відміну від арабок, жінки туарегів не носять чадру і мають право на нерухому власність.

Через деякий час президент молодої держави вивів країну із зони франка і проголосив арабську мову державною, що викликало сильний опір з боку населення півдня країни. Цим скористалися сили, які були незадоволені політикою президента та уряду. У червні 1978 р. в результаті безкровного воєнного перевороту армія скинула президента, припинила дію конституції і розпустила уряд. Влада перейшла до Воєнного комітету національного відродження. Але напруження між маврами та негроїдним населенням тривало. Фактор нестабільності сприяв низці переворотів, які організовувалися чи не щорічно. Нарешті, у 1991 р. на національному референдумі була прийнята нова конституція, яка передбачала вибори на багатопартійній основі. Перемогу на них одержала Республіканська соціал-демократична партія (РСДП). Втім, міжнародні спостерігачі і після демократизації у 1990-х років говорили про порушення прав чорношкірого населення країни. Арабізовані маври-кочовики досі прагнуть повної арабізації країни, тоді як осідле чорне населення південних областей орієнтується на країни Західного світу.

За останньою конституцією 1991 р. головою виконавчої влади в республіці є президент. Вищим законодавчим орга-

ном держави є двопалатний парламент, який складається з Національних зборів та Сенату. Прем'єр-міністра призначає президент.

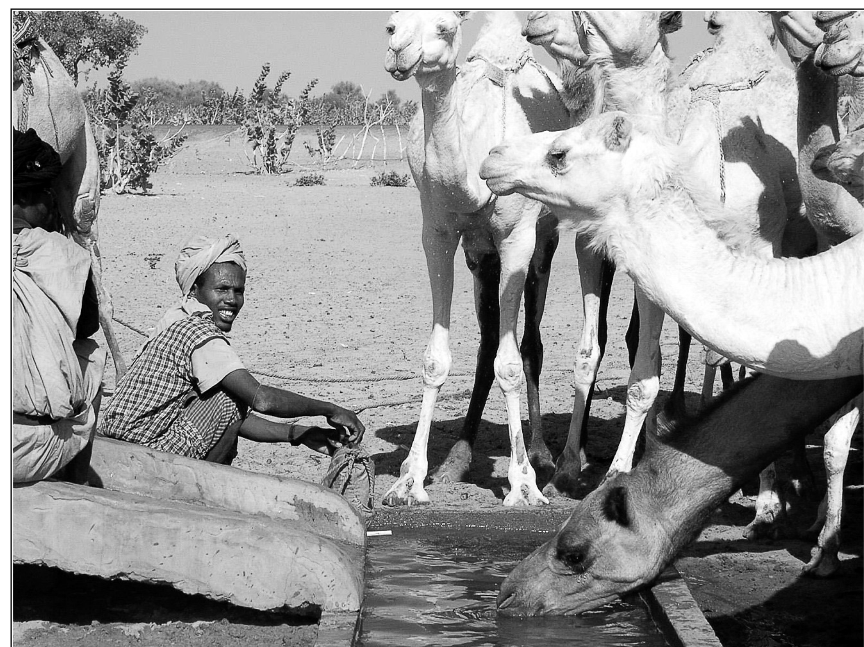
Столиця і найбільший порт країни — Нуакшот, побудований лише 30—40 років тому. Нині тут мешкають 735 тис. жителів. Другим за розмірами і значенням містом країни вважається порт Нуадібу.

Грошова одиниця — мавританська угія.

Сучасне населення Мавританії налічує за даними 2000 р. 2,7 млн чоловік. З них три чверті становлять маври (араби та бербери) і туареги, які ведуть кочовий спосіб життя. Решта належить до африканських народів тукулер, фульбе, волоф та інших. Вони віддають перевагу осідлому способу життя.

Офіційною мовою залишається арабська, а державною релігією — іслам.

Основа економіки Мавританії — скотарство, риболовство і гірничодобувна промисловість. Пасовиськами зайнято

Усе життя кочових племен пов'язане з веблюдами

близько $^2/_5$ території. Розводять мавританці велику рогату худобу, овець, кіз, верблюдів. В оазисах вирощують фінікову пальму та зернові культури (просо, сорго, рис). На експорт добувають залізну руду. Експортують також шкіру, скот, рибу і рибопродукти.

Малі — молочні ріки, бавовняні береги

Очищена м'яка бавовна, а також м'ясо, молоко, шкіра та інша продукція скотарства допомагає вижити в непростих природних та економічних умовах західноафриканській країні Малі. Вона втратила велич і силу своєї відомої тезки, унаслідувавши тільки її ім'я, — і території не ті, і розмах замалий, і колишньої могутності не повернеш. Правителі розкішної середньовічної імперії Малі принаймні здивувалися б, побачивши свої володіння серед найбідніших слаборозвинених країн, що потребують допомоги ззовні.

Втім, слід зазначити, що мешканцям Малі не дуже просто досягати економічних успіхів. Територія країни досить

Умісті Гао

велика (1240 тис. км^2), її північну частину забирає під свої піщані володіння Сахара, де виживають лише «кораблі пустелі» верблюди та їхні «капітани»-пастухи. Центральні райони — це напівпустеля Сехеля, південні — савани природничої області Судан. Узгір'я та гори (найвища — Хомборі-Тондо, 1155 м) на західних окраїнах становлять менше 10 % території.

Для Малі характерні високі температури, нестача вологи (максимально — 1500 мм, в пустелі в деякі роки взагалі не буває дощів), засухи, курні бурі. До того ж із Сахари кілька місяців на рік виривається спекотний і швидкий вітер харматан, що висушує все на своєму шляху, забирає воду з річок та забарвлює в жовтий колір листя. Не дивно, що країна малонаселена — всього 11,8 млн людей. Мешканців Малі виручає річка Нігер з притоками, що перетинає всю країну, та річка Сенегал на крайньому заході.

Саме в районі річки Нігер починалася імперія Малі. Її заснували в XI ст. мандемовні народи, предки яких були фундаторами попередньої держави на цих землях (імперії Гани, IV—XII ст.). Розквіту сил Малі досягла у XIII—XIV ст., коли її територія простиралася від Сахари до середньої течії річки Нігер, захоплюючи й частину Сенегалу. Цій багатій державі були притаманні високий на той час рівень освіти, економічна стабільність та розвинена законодавча база.

Розкішні прикраси й вишуканий одяг, великий почет, п'ятсот рабів, караван верблюдів із 50 тис. унцій золота — так демонстрував своє багатство і велич правитель Малі манса Муса під час хаджу до Мекки в 1324 р. Таким його побачили й надовго запам'ятали жителі Середземномор'я. Проте цей найвідоміший правитель Малі відзначився не тільки цим. Після себе він залишив стабільну могутню державу. Муса опікувався розвитком своєї країни: щоб закріпити за містами Гао й Томбукту звання просвітницьких та культурних центрів, привіз до своєї імперії відомих мусульманських учених та архітекторів. А от нинішнє Малі за сучасними світовими мірками не тільки не є центром освіти, а й дуже відстає навіть від середнього світового рівня — лише менше половини мешканців країни вміють читати й писати.

Мечеть у Томбукту

Багато з тих племен, які свого часу нападали одне на одного й ділили територію Малі між собою, нині живуть в одній країні. Це насамперед мандемовні народи (сонінке, малінке та найчисленніші бамбара) і сонгай, а також фульбе, сенуфо, араби, маври, туареги. Цю сім'ю не можна назвати цілковито дружньою. Так, кочовики туареги, які завжди були невдоволеними політикою держави, репресіями щодо себе, у 1990-х роках підняли велике повстання проти уряду, яке пощастило загасити мирним договором лише через п'ять років. Туареги зберегли свою давню мову і, як більшість населення, не поспішають переходити на офіційну французьку.

Зірка імперії Малі зійшла з політичного небосхилу в XV ст. (її знесилили напади сусідів), поступившись пануванням у регіоні своїй колишній провінції Сонгай. Нова імперія частково поглинула свою господарку, і Малі надовго втратила цілісність та ім'я.

У кінці XVI ст. землі сонгаїв були включені до марокканського пашалику Томбукту, що розпався на декілька ісламських держав. До XIX ст. іслам завоював міцні позиції на цих територіях, і нині більшість населення Малі є мусульманами. До кінця століття майже всю територію сучасного Малі колонізували французи, увівши в 1904 р. ці землі до Французької Західної Африки як Французький Судан (за назвою природної області). Французи замінили вождів, розширили транспортну мережу, побудували столицю Бамако (900 тис. мешканців). З XX ст. поширився визвольний рух. У 1958 р. колонія стала автономною Суданською Республікою у Французькому товаристві, згодом утворила із Сенегалом недовговічну федерацію Малі, повернувши вперше після довгих століть давню назву. Спочатку стала незалежною федерація, а невдовзі і її складові. Ставши в 1960 р. самостійною республікою на чолі з президентом, Малі залишила історичну назву, взяла курс на співробітництво з Китаєм та СРСР. Щоправда, швидко повернулася до Франції, увійшовши до Західноафриканського валютного союзу з грошовою одиницею франк КФА. Малі також є членом ООН та Організації африканської єдності.

Період незалежності став для Малі часом воєнних переворотів, антиурядових повстань та засух, економічної неста-

Традиційний фасад глиняного будинку у Малі

більності. Особливо сильно загроза голоду через засуху нависла у 1980-х роках, коли загинули врожаї не тільки бавовнику, а й внутрішніх культур (кукурудзи, рису, проса) і була конче потрібна гуманітарна допомога.

Джерелом живильної вологи в країні є могутня річка Нігер, без якої неможливо уявити собі життя в цих засушливих краях, де немає виходу до моря. Нігер народжується в сусідній Гвінеї та несе свої води через Малі, проходячи країною довгі 1600 км. Всередині свого шляху, в самому серці країни, він ніби втомлюється, знижує темп, розгалужується, утворює внутрішню дельту з притоками, озерами, острівками. В період розливів вона перетворюється на єдине величезне озеро (площею до 4 млн га). Нігер допомагає малійцям у зрошенні земель, служить важливою транспортною артерією та постачальником риби, яка посідає не останнє місце в експорті.

Середньовічна Малі процвітала, продаючи золото. В колоніальний період товарною культурою був арахіс. Нині все ще видобувають велику кількість золота, але воно не рятує економіку, як і арахіс. Своїм провідним місцем в експорті і золото, і арахис поступилися бавовнику

та продукції скотарства. Тут розводять велику рогату худобу, кіз, овець та, звичайно, верблюдів. За кількістю поголів'я худоби Малі лідирує серед колишніх французьких колоній. Її промисловість націлена на переробку сировини, також розвинена текстильна галузь і виробництво цементу.

Поки що не дають очікуваних прибутків розвідані поклади алмазів, бокситів, залізної руди. Малі дуже залежить від інвесторів, які контролюють промисловість та бавовняні плантації. Нема того блиску та багатства, що вражали сусідів в середні віки. Країна прагне якщо не повернути все це, то принаймні подолати майже тотальну бідність населення і знайти нові шляхи розвитку.

Марокко — країна-несподіванка

Усього тринадцять кілометрів Гібралтарської протоки — і починається Африка, точніше Марокко, загадкове й непередбачене, ніби лукавий чаклун із арабських казок. Воно червоне, з відблиском теракоту, сніжно-біле, зелене, синє і жовте. А захід сонця тут золотий. Марокко вміло заплутує незнайомця, і не знаєш, чого чекати далі, яким кольором зустріне наступне місто, що побачиш за поворотом — глиняні будинки або розкішні палаци, джип на перехресті або верблюда, пам'ятки давнини або цілком сучасний бутик... А можливо, й кобру, що танцює під дудку або трохи лякливу жінку в чадрі. Тут можна відчути себе могутнім правителем із казок «Тисяча й однієї ночі» або бідним подорожанином. Країна обдасть морськими хвилями, а потім збентежить монументальними пісками Сахари, або запросить... на гірськолижний курорт. От і спробуй тут щось передбачити.

Марокко, розташоване на північному сході Африканського континенту, впритул наближене до Європи. Через неширoку Гібралтарську протоку воно з цікавістю дивиться на Старий Світ, але робить все по-своєму. Воно говорить дивною марокканською мовою, що являє собою суміш французької і арабської, проте вільно може звернутися й чистою

Руїни стародавнього міста Волюбіліса

французькою, яка тим дивніше звучить в оточенні древніх мінаретів. Країна омивається Атлантичним океаном та Середземним морем. Було б дивно, якщо б ці землі, розташовані на перехресті різних світів, не зацікавили іноземців.

Корінним населенням цих місць є бербери, які жили тут ще в V—IV тисячолітті до н. е. У I тис. до н. е. на узбережжі розселилися фінікійці, які сильно вплинули на берберську мову та культуру. На початку I тисячоліття н. е. північна частина Марокко потрапила під владу Римської імперії, а згодом — візантійців. У VII ст. на марокканській території про себе заявили араби, які ісламізували берберів. Араби називали ці землі «країною далекого заходу» або більш поетично — «краєм золотого заходу сонця».

Єдине марокканське королівство в межах, більш-менш наближених до сьогоднішніх (нині країна має площу 446 тис. км^2), народилося в XI ст. й жило під керівництвом берберських династій. Період до XV ст. є золотим віком берберської архітектури, яка і тепер зачаровує мандрівника. В цей час корінне населення стало все частіше чути незвичні для

нього європейські мови. Саме завдяки іноземцям країна й отримала нинішнє ім'я, адже вони вимовляли назву міста Марракеш як «Марокко». У XV ст. португальці побудували на атлантичному узбережжі Касабланку, на місці якої свого часу були поселення корсарів, котрі грабували кораблі. У XV—XVI ст. Іспанія і Португалія володіли марокканським узбережжям, але протекторат над країною (у 1912 р.) встановила Франція, і лише невеликі території на півночі опинилися під іспанською владою. В 1956 р. з'явився привід переробляти світові карти, адже Африка поповнилася новою державою, за якою так і закріпилася перекручена європейцями назва Марокко. Ця країна тоді ще не знала, що їй судилося втілити мрії багатьох людей про казку, що зустрічі з нею шукатимуть туристи з усього світу.

Не обійшлося в біографії новоспеченої держави без конфліктів: мала як і зовнішні (конфлікт навколо Західної Сахари з корінним населенням цих земель та з іспанцями з приводу о. Перихиль), так і внутрішні (страйки невдоволе-

Стародавні стіни Марракеша

Касабланка — найбільше місто Марокко

них, переслідування опозиції, порушення прав людини, розквіт контрабанди). Марокко є членом ООН, Організації африканської єдності, Ліги арабських держав та інших організацій.

Економіку Марокко значною мірою підтримують високоякісні фосфорити, за експортом яких країна досягла першого місця у світі, велике значення мають також залізна руда, свинець, марганець, цинк та ін. Марокко посідає перше місце серед африканських родичів з вилову сардин, восьминогів і тунцю. Активно працює рибоконсервна промисловість — три чверті виловлених сардин

Марокко інколи називають країною п'яти столиць. Рабат — сучасна політична столиця з мільйонним населенням, де розташована резиденція короля (у країні — конституційна монархія). Однак «королівськими столицями» з розкішними резиденціями голови держави є ще й міста Фес, Марракеш, Мекнес. Усі вони колись були на чолі марокканських земель і гордо бережуть пам'ять про свій зоряний час. Молодша за них Касабланка, хоч ніколи не мала такого високого офіційного титулу, вже тривалий час є визнаною економічною столицею, найбільшим портом континенту й амбіційним володарем звання «африканського Нью-Йорка».

На південному сході, у степах Марокко, росте особливий вид ковили — альфа, або еспарто, що дає цінне рослинне волокно, з якого виготовляють високоякісний папір. А кедр атласький (або атлантичний), який росте в горах, високо цінується за свою деревину, що має неповторний аромат.

тут же консервуються і відправляються в інші країни як привіт від гостинного Марокко. Експортується також текстиль та вироби зі шкіри.

Весь світ знає й дивовижно солодкі марокканські апельсини. Окрім цитрусових, у країні важливе значення має вирощування овочів та зернових. Однак досі чи не найважливішим фактором у сільському господарстві є погодні умови. Якщо на морському та океанському узбережжі клімат субтропічний, м'який (із теплим літом та дощовою зимою), то в середині країни він стає континентальним (зима тут холодна, а літо набагато спекотніше). В деяких районах трапляються засухи, а в Сахарі, на півдні країни, опадів може не бути кілька років. Температура літом тут набагато вища +40° С, проте зимою може опускатися до +5° С, інколи випадає й сніжок.

Сільськогосподарські угіддя

Мінарет мечеті Аль-Кутубія

А в Атлаських горах (висотою до 3800 м), що перетинають країну з південного заходу на північний схід, сніг лежить майже цілий рік і товщина його покрову може сягати шести метрів. Після спекотної Сахари тутешні гірськолижні курорти можуть здатися туристу підступним міражем...

Проте Марокко лише задоволено посміхнеться, переконавшись, що вразило ще одного відвідувача. Щорічно сюди приїздять більш як два мільйони чоловік (туризм є одним із найважливіших джерел поповнення державної казни). Вони загоряють на пляжах, грають у сніжки в горах, випробовують себе в Сахарі; мандрують лабіринтами старовинних вуличок у містах, досліджують позбавлені комфорту й блиску селища, де немає гарячої води, зате є неповторний колорит.

Марокко завжди несподіване навіть для тих, хто багато чув про нього. Його міста ніби розфарбував середньовічний митець, який любив побавитися з кольорами, і численні нові будинки не в змозі «перекрити» старовинний шарм і красу. Маракеш, що в перекладі означає «червоний», виграє всіма його відтінками — від гранатового до теракотового, тут усі

Марокко сподобалося не тільки туристам, а й режисерам. Ця країна — гарний знімальний майданчик, де природа сама попіклувалася про декорації на будь-який смак. Марокканські землі ідеальні для зйомок кінострічок на біблійні, міфологічні та історичні сюжети. Тут народилися такі відомі фільми, як «Гладіатор», «Ісус із Назарета», «Астерікс і Обелікс: місія Клеопатри», декілька серій про пригоди Джеймса Бонда.

будинки витримані в цих тонах, а шестиповерхова будівля є для цього міста справжнім велетнем. Після Маракешу дивним здається і Мекнес, вкритий зеленою черепицею, і Фес, розфарбований синім і голубим. А Касабланка — біла, інакше й бути не може, адже її назва перекладається, як «білий дім».

Марокко розгортає перед гостями килими своїх ринків, над якими стоїть аромат прянощів, запрошує на солодкий чай або національну страву таджин, щедро показує свої древні скарби і просить віддячити місцевими дирхамами. На численні свята й фестивалі, здається, з'їжджається все марокканське населення, понад 31 млн людей, і цей різнобарвний веселий натовп вражає не менше, ніж архітектурні пам'ятки.

Коли втомлений, але задоволений мандрівник збирається відпочивати, його очам відкривається марокканський золотий захід сонця. А потім... На небі з'являється багряний місяць. Проте його не впіймати на фотоплівку. Як і не передати словами запах марокканської кави, смак марокканських прянощів, колорит марокканських міст.

Мозамбік — тропічна перлина Африки

Лагідний Індійський океан, в якому віддзеркалюється дивовижно великий місяць... На узбережжі височать пальми, а в прозорій воді світяться морські зірки та копошаться краби. Тут розумієш, що краса врятує світ. Але жителі Мозамбіку, про який іде мова, тривалий час нібито не помічали цієї краси, а тепер заново відкривають її для себе, приходячи до тями після двох десятиліть безперервних війн. Ця «тропічна перлина» знов починає приваблювати відвідувачів. У Мозамбіку дійсно багато спокус — білий пісок, коралові

рифи, стародавні будівлі. І ще — королівські креветки, яких ніде у світі не вміють готувати так, як в цій країні.

Мозамбік — одна з найдавніших держав світу. Люди проживають на цих східноафриканських землях уже понад два мільйони років. Саме в цьому регіоні вперше було знайдено останки Homo sapiens. Різні древні народи проходили цими землями хвилями переселень — спокійно або ураганом — протягом принаймні ста тисяч років. У I ст. н. е. племена банту (макуа, тсонга, малави, маконде), які й нині населяють Мозамбік, почали мігрувати в цей край і розселятися по берегу. В XIV—XV ст. у центрі сучасного Мозамбіку і Зімбабве існувала держава Мономотапа, де жили народності шона. І банту, і шона вели активну торгівлю з арабами. Золото і слонова кістка підняли цивілізацію Мозамбіку на один з найвищих щаблів у тогочасній Африці.

Золото й слонова кістка зацікавили і португальців, які першими з європейців вирушили в ці краї. Вслід за Васко да Гама (його флот, прямуючи до Індії, зупинявся в Мозамбіку) наприкінці XV ст. на узбережжя потяглися португальські торговці. Вони швидко обжилися там і незабаром звели на перехресті морських шляхів торгове місто Софала, яке згодом стало центром работоргівлі. Ця «чорна справа» поступово витіснила торгівлю слоновою кісткою, і в XVIII — на початку XIX ст. була найбільш прибутковим «бізнесом». Торгівля наповнювала кишені правлячої верхівки і за часів колонії. Правда, работоргівлю тоді вже заборонили. У 80-х роках XIX ст. Португалія встановила своє правління на півдні Мозамбіку (колонізація внутрішніх районів завершилася тільки на початку XX ст.). Просуваючись у бік сучасного Зімбабве, португальці зіткнулися з інтересами Британії, яка мала свої плани стосовно цих земель. Був підписаний договір, який встановлював кордони Мозамбіку, що збереглися і сьогодні — країна має площу майже 800 тис. км^2 і берегову лінію у 2500 кілометрів.

Упродовж усього колоніального періоду африканці чинили збройний опір португальцям, а ті відповідали їм жорст-

Народи, які населяли територію Мозамбіку, традиційно займалися натуральним сільським господарством. Але багатьох із них португальці «відірвали від землі» і направили... під землю, у шахти Південно-Африканської Республіки. Колоністи створили такі умови, що майже третина чоловіків південних районів змушена була, щоб заробити, спускатися в шахти. За поставку робітників Португалія одержувала золото, а сама розплачувалася з шахтарями після закінчення їх контрактів португальською валютою, отримуючи з такого перерахунку великі прибутки.

ким правлінням, намагаючись витиснути максимум зі своїх нових володінь. Африканські селяни у примусовому порядку мали вирощувати бавовну для португальської текстильної промисловості, зменшуючи обсяги посівів кукурудзи, рису та ін., необхідних для виживання культур.

У середині XX ст. зі створенням Фронту звільнення Мозамбіку (Фрелімо) в країні посилився повстанський рух, а в 1975 р. мрія про незалежність здійснилася — країна стала республікою на чолі з президентом. Як тільки завершилася визвольна війна і колоністи поїхали додому, самостійний Мозамбік поринув у хаос громадянської війни, що тривала майже 17 років. Стосунки з'ясовували Фрелімо та Ренамо (Мозамбікський національний опір). У громадянській війні була підірвана економіка країни — курс правлячої партії Фрелімо на соціалізм не виправдав себе. Після 1975 р. почався економічний спад, а в кінці 1980-х років виживання мешканців молодої держави майже повністю залежало від гуманітарної допомоги. Мирний договір між ворогуючими сторонами був підписаний тільки в 1992 р.

У вихорі громадянської війни було зруйновано не тільки економіку, а й красиві давні міста, в тому числі й столицю Мапуту, яка сховалася під брудом, уламками скла та напівpозваленими будинками.

Передихнувши від війни, мешканці Мозамбіку озирнулися навколо і нарешті побачили, що кругом безлад і розруха. Крім того, вони з'ясували, що живуть в одній з найбідніших держав і почали поступово наводити лад у своїх справах. Наприкінці 1990-х років Мозамбік показав

Панорама Мапуту

усьому світу грандіозне, як стверджують спеціалісти, економічне диво. Країні, на відміну від багатьох африканських сусідів, пощастило уникнути інфляції 1998 р., грошова одиниця (вона зветься метикал) залишалася стабільною, а економіка «слухняною». Хоча Мозамбік поки що дуже бідна країна, його економіку оцінюють як одну з найбільш динамічних у світі. Динамічно розвивається й освіта — відсоток неписьменних знизився до 60 (у 1975 р. було 95 %). У школах навчають державною (португальською) та англійською мовами.

Природа дає жителям Мозамбіку

Столиця країни стала називатися Мапуту в 1976 р. До того вона носила назву Лоренсо-Маркіша на честь португальського дослідника. Це місто виросло з невеличкого форту, який португальці заклали на зорі свого панування в Мозамбіку. Від форту збереглися кріпосні вали і старі знаряддя. У XX ст. мандрівники ставили Мапуту за красою в один ряд із Ріо-де-Жанейро, але війна завдала столиці численних втрат. Нині місто повільно відновлюється. Одним з перших було відремонтовано вокзал, побудований на початку XX ст. за проектом Ейфеля — автора всесвітньо відомої вежі в Парижі. Мапуту має цікавий Музей природничої історії, ботанічні сади, Національний художній музей.

Окрім розрухи, тривалі війни залишили на згадку по собі ще й міни необмеженого строку дії. Вони розкидані по всій території Мозамбіку, найбільше їх у північних районах. Кількість мін вимірюється сотнями тисяч. Ці «приховані вбивці» вже скалічили багатьох мешканців країни й залишаються загрозою для життя та здоров'я людей, а також гальмують розвиток сільського господарства. За допомогою спеціалістів США багато мін вже знешкоджено. Проте саперам поплутав карти тайфун і серйозний потоп 2000 р., який змістив розташування мін.

шанс почати все з чистого аркуша, забувши про війни. Цьому сприяє мальовнича місцевість — від чудового океанського берега простирається величезна зелена рівнина, що поступово змінюється гірськими масивами. Територія Мозамбіку добре зволожена — країною «мандрують» шість річок, у тому числі одна з найбільших в Африці — Замбезі. Проте інколи бувають й засухи. Майже повністю зберігся багатий світ диких тварин та птахів. Про багатство морського світу можна й не говорити.

Більшість населення Мозамбіку (загальна кількість 19,1 млн людей) працює на землі. Промисловість поки що майже не розвинена.

Головними культурами внутрішнього ринку є кукурудза і рис. Вирощують також маніок, картоплю, цитрусові,

Річка Замбезі

банани. На експорт йдуть бавовна, горішки кеш'ю, чай. Країна є членом Всесвітньої торгової організації, ООН, Організації африканської єдності та ін. Торгових партнерів цікавлять не стільки дари землі, скільки дари океану — особливо креветки, продаж яких із середини 1980-х років став основним джерелом експортних доходів Мозамбіку. Але щоб оцінити справжню вишуканість королівських креветок, треба відвідати цю країну й скуштувати їх у місцевому ресторані. Тим паче, що їхати сюди можна не тільки заради них. Мозамбік запропонує легендарні білопіщані пляжі й нові комфортні готелі на узбережжі. А також численні заповідники (серед них вирізняється Ніасса завдяки великій популяції слонів), музеї, собори, середньовічні форти, Морський національний парк «Архіпелаг Базаруто», що складається зі 150 островів.

Незважаючи на війни й колоніальне минуле, країна зберегла свою самобутню культуру. Однією з найбільш склад-

Мозамбікські білопіщані пляжі

них та досконалих художніх форм в Африці визнана скульптура народу маконде, сильні також традиції фрескового живопису. А мозамбікська музика має прихильників далеко за межами країни. Національний інструмент «маримба» (рід ксилофону) поширився на всю Південну Африку. Мозамбікські оркестри маримба збирають повні зали по всьому світу. Вони грають легку ритмічну музику «маррабента», що вважається одним із джерел регі.

На сучасному етапі туризм, підживлений іноземними інвестиціями, є основним напрямком розвитку Мозамбіку. Цю країну інколи називають «раєм невикористаних можливостей». Тут дійсно райська краса, яка може врятувати цей регіон.

Намібія — країна рожевих піщаних дюн

На південно-західному узбережжі Африки розкинулося сухе царство піску та колючок — пустеля Наміб. Опади місяцями не турбують її дюни — хіба що зрідка, у вигляді рясної нічної роси. Здається, піщані бархани не закінчаться ніколи. Так здавалося багатьом, хто сюди потрапляв. Плем'я нама назвало пустелю «величезним безкраїм простором» (їхньою мовою — Наміб). Берегом скелетів назвали одну з її узбережних ділянок європейці; уламки кораблів і вибілені кістки на рифах і досі нагадують про численні трагедії на цих берегах. Пустеля дала назву країні Намібії, на території якої знаходиться.

Втім, пустеля все ж таки закінчується — її ширина (від узбережжя в глиб материка) становить 50—200 км. Якщо узбережна смуга позбав-

---

Узбережні біло-жовті дюни Намібу сягають висоти 40 м. Поступово, віддаляючись від берега, вони змінють свій колір на рожевий (через збільшення оксиду заліза). Ця особливість служить гарним орієнтиром для пілотів. У внутрішніх районах пустелі дюни піднімаються до 300 м. Це — найбільш високі дюни у світі. Бархани рожевого піску виглядають неперевершено, особливо з повітря, проте їхня лагідна краса оманлива, сюди не бажано потрапляти без належної підготовки та супроводу.

Намібійський краєвид

лена рослинності, то чим далі на схід, тим більше з’являється чагарників, пожвавлюється життя. Але Намібія — це не лише Наміб (вона становить 20 % території). Пустеля змінюється центральним плато (1000—2000 м), оточеним гірськими масивами, на сході країни розташована частина «зеленої пустелі» Калахарі, на півночі — шматочки саван. Найбільш висока точка Намібії — гора Брандберг (2579 м), навколо якої височіють менші гори — так звані «Дванадцять апостолів». У печерах Брандберга збереглися цілі «галереї» наскельних малюнків давніх людей.

Етнічна приналежність авторів тих малюнків достеменно невідома, скоріше за все ними були предки бушменів (невелика кількість цих дітей природи залишилася в Намібії та Ботсвані). Минав час, приходили інші племена. В район центрального плато мігрували скотарі нама, гереромовні народи (гереро, хімба, мбандеру). Декілька королівств на півночі сучасної Намібії (уздовж річок Кунене та Окаванго) заснували племена овамбо. Вони почали займатися промисловістю кілька століть тому, навіть не знаючи цього слова.

Вони видобували сіль. На півночі Намібії, в безстічній уголовині природа створила найбільший в Африці солончак Етоша (площа — близько 5 тис. $км^2$), що і нині є джерелом солі. Раз на кілька років його дно заливає водою, і він перетворюється на тимчасове озеро глибиною до 1,5 м.

У XVIII ст. на територію нама та гереро вдерся народ орлам, який захоплював їхню худобу та продавав її європейцям. У 1830—1850-ті роки вождь орлам підкорив нама і гереро та заснував державне утворення, що охоплювало центральні райони Намібії. Цікаво, що керував своїми територіями він з Віндхуку (в перекладі — «вітряний куточок»), що згодом і став столицею країни. Нині в місті живуть 145 тис. мешканців.

Першими з європейців в Намібії побували португальці, а перше офіційне ім’я цим землям дав шведський мандрівник Ч. Андерсон. Він назвав їх без претензій на оригінальність Південно-Західною Африкою. Намібія носила цю назву до 1968 р. В період з 1884 по 1915 р. вона була колонією Німеччини, потім перебувала під управлінням ПАР. І німецька, і південноафриканська влада заганяли місцевих селян у резервати для забезпечення білих дешевою робочою силою. Расова дискримінація процвітала — чорні не могли спокійно пересуватися країною, більша частина родючих земель перейшла до білих поселенців, влада жорстоко придушувала повстання. У 60-х роках минулого століття посилився збройний рух за незалежність, але тільки через три десятиліття (у 1990 р.) на світовій карті з’явилася незалежна республіка Намібія на чолі з президентом. У 1994 р. ПАР повернула Намібії останній шматочок, — зону бухти Уолфіш-Бей (1124 $км^2$), і відтоді країна закріпилася в межах 825,1 тис. $км^2$.

Намібія стала незалежною пізніше за інші африканські колонії. Вона тільки розпочала шлях до економічних перетворень.

Корисні копалини є основою економіки країни. Тут видобувають алмази, яких багато в надрах пустелі Наміб.

Алмазні копальні біля гирла річки Оранжевої — найбільші у світі. Ростуть обсяги видобування алмазів з океанського дна. На північному сході країни зосереджено майже 90 % розвіданих запасів кольорових металів. У тутешній руді високий вміст свинцю, цинку, міді, кадмію. Намібія має одне з найбільших покладів ванадієвих, літієвих, залізних руд та посідає одне з перших місць у світі за кількістю запасів урану. Також у країні є поклади золота, напівкоштовного каміння. Корисні копалини забезпечують три чверті експортних надходжень. Решта експорту — це рибопродукти та жива худоба. В країні, окрім великої рогатої худоби, розводять овець каракулевої та м'ясних порід. Намібія є одним зі світових лідерів за експортом каракулевих шкурок. В останні роки на півдні засновано страусові ферми.

Маючи такі багаті природні можливості, Намібія живе бідно. Це пов'язано перш за все з тим, що видобування корисних копалин контролюють іноземні компанії. Так, алмази і основні метали перебувають під «керівництвом» ПАР. Британія «взяла під своє крило» уран. У країні мало підприємств, власниками яких є намібійці, хоча уряд і намагається проводити «намібізацію» економіки.

Рівень життя в країні (загальна кількість населення 1870 тис. чоловік) залишається низьким. Не повністю вирішена проблема безробіття, недостатньо розвинена сфера охорони здоро-

Жінка-нама збирає цукрову тростину

На півдні країни є невеликий порт Людеріц, що яскраво ілюструє взаємини Намібії з іншими державами. Розташований на законній території Намібії, названий на честь німця, він фактично належить Південній Африці. Німецький купець Людеріц купив тут землю і згодом попросив у керівництва своєї держави захисту від місцевих племен, проклавши таким чином Німеччині дорогу до Намібії. Неподалік від цього порту знаходиться занедбаний тепер колишній центр алмазної лихоманки Колманскоп. Обидва міста розташовані в алмазній зоні південноафриканської компанії «Де Бірс», і тут категорично забороняється підбирати будь-що з землі.

в'я. Даються взнаки і залишки расової дискримінації. Лише одиниці лікарів готові працювати в африканських селищах. Зазвичай роботодавець забезпечує білого працівника гарантованою пенсією, приватним медичним страхуванням та іншими пільгами, а корінні африканці отримують тільки невеличку державну пенсію. Із здобуттям незалежності початкова освіта перейшла на державну англійську мову і стала обов'язковою (рівень писемності серед дорослих — 66 %). Проте більшість дітей з малого віку працюють у полі, що не залишає часу на школу.

А вирощувати врожаї тут важко через обмеженість придатних земель та нестачу опадів (клімат у Намібії тропічний, дуже сухий) На півночі ростуть засухостійкі сорти проса, бобові та овочі. Але населення навіть цих відносно благополучних районів не повністю забезпечує себе харчами. Їх доводиться імпортувати. Намібія — член кількох торгових союзів (її грошова одиниця — намібійський долар), ООН, Співдружності, що очолює Велика Британія, Товариства розвитку Півдня Африки та ін.

Кілька років тому в Намібії намітилось зростання у сфері іноземного туризму. Дивитися на рожеві дюни та «безкрайій простір» активно їдуть шукачі пригод, яким пропонують екстремальну програму — багатоденні сафарі (можна побачити різних тварин — від слонів до морських котиків), подорож на повітряній кулі над рожевими дюнами Намібу, катання з них на лижах або гонки по піщаних дюнах на мотоциклах.

Нігер — мрія палеонтолога

Нігер дихає спекою, вражає мандрівника жагучим вітром і відсутністю опадів. Три чверті його території — пустелі та напівпустелі, висушені сонцем. Проте саме ці місця Західної Африки, вкриті гарячими пісками Сахари, бачать у своїх мріях деякі вчені. Ця пустеля не дає спокою палеонтологам, які вивчають динозаврів. Адже в її дюнах схоронені сліди існування древніх велетнів. Тут розташоване так зване «кладовище динозаврів» — неосяжне поле роботи для палеонтологів. Одна з останніх знахідок — раніше невідомий динозавр, що потрапив до рук вчених саме на території цієї країни і отримав на її честь ім'я Нігерозавр.

Бархани пустелі Сахара

Нігер має площу 1267 тис. км^2. Значну частину країни займає царство Сахари, розташованої на півночі. Її піщані бархани, а також справжні скелі, нагір'я та плато, що височать над озерами піску, звикли до тропічного пустельного клімату, вони переживають великі добові перепади температур і сумують за опадами, яких тут може не бути роками. Гірський масив Аїр, що розташований у володіннях Сахари, є найвищим у Нігері (максимальна висота 2022 м). Він різко обривається на сході, зустрічаючись тут із рухомими дюнами пустелі Тенере. Вона лежить далеко від людських шляхів, її називають «пустелею в пустелі», бо Тенере фактично розташована в Сахарі, проте відрізняється від неї своїми краєвидами. Ця пустеля відома не лише своїми рухомими дюнами, а й має славу найбільш неприємного місця Сахари, де майже відсутні оазиси та будь-які рослини. Разом із цим, гнучкі спини її «живих» дюн вважають одними з найкрасивіших у світі, а з розташованого на ній плато Джадо відкриваються ні з чим незрівнянні краєвиди. Після рідкісних дощів деякі місця пустелі, в тому числі на згаданому плато, покриваються ковдрою рослин, яка через кілька тижнів висихає — надовго, до наступного дощу... Саме в Тенере знаходиться знамените «кладовище динозаврів» — скупчення твердих залишків цих тварин, що мандрують рухомими пісками.

Гірський масив Аїр — це дуже красиве місце. Воно незвичне вже тим, що вносить у пустелю елемент несподіванки, доводячи, що за цим словом ховаються не лише піски. Територію цього пустельного масиву за площею можна порівняти зі Швейцарією, а його чорні скелі з гострими шпилями викликають у пам'яті асоціації з готичним стилем в архітектурі. У глибині масив ховає і нібито зовсім невластиві пустелі об'єкти: гарячі мінеральні джерела та водоспади.

Пустелю змінює напівпустеля природничої зони Сахель, яка має більше рослинності, тут усе частіше з'являються зелені плями. Особливо буйно флора дає про себе знати в дощовий сезон (2—4 місяці), проте в інші місяці стоїть спека, гідна пустелі. Річна кількість опадів у напівпустелі теж невелика — від 100 до 600 мм.

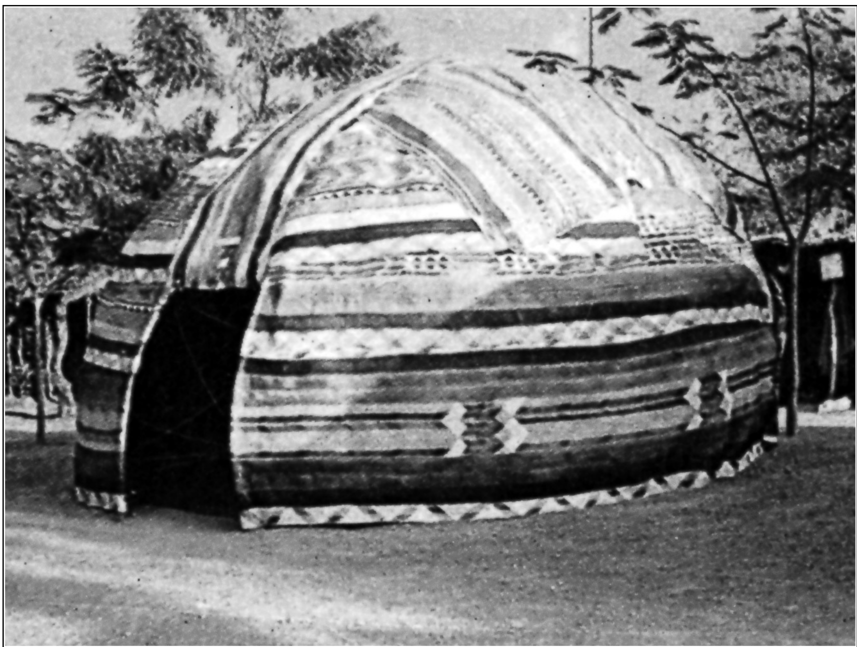
Типовий сільський будинок нігерійців

Лише південні території Нігеру рішуче відмовляються від пустельного пейзажу. Якщо дивитися згори, з літака, місцевість змінює колір із жовтих тонів на буйно-зелені. Південна зона савани є найбільш родючою та відносно зволоженою, адже тут розташовані дві найбільші водойми країни — озеро Чад на південно-східному кордоні країни та річка Нігер на південному заході. Значення останньої настільки велике, що на її честь названо всю країну. У саванах змінно вологий тропічний клімат, за рік вони отримують до 800 мм опадів, тут багато дерев із розкішними зеленими кронами — манго, папаї, баобаби, пальми. Біля річки добре почувається бамбук. Серед представників фауни чимало хижаків, слонів, бегемотів, а також птахів.

Пустеля та напівпустеля — це володіння гордих непокірливих кочовиків-туарегів, у південних та центральних районах мешкає основна етнічна група Нігеру хауса (вона становить більше половини десятимільйонного населення краї-

За середньовіччя землі сучасного Нігеру мали велике значення, бо знаходилися на головному караванному шляху з Північної Африки до держав хауса, імперій Малі, Сонгай, Борну та інших велетнів.

ни), біля озера Чад живуть племена канурі та манга, а в долині ріки Нігер — народність джерма. Таке співвідношення серед населення складалося протягом століть. У давні часи землями Нігеру проходило безліч племен, деякі з них після довгих мандрів врешті-решт обирали собі місце й осідали. Народи з'являлися і розчинялися серед інших, держави народжувалися й вмирали. В XI ст., потіснивши народ хауса, на плато Аїр прийшли туареги. Вони закріпилися на півночі і зуміли влаштувати своє життя в цих непростих умовах. У середні століття туареги створили султанат Аїр зі столицею в м. Агадес. На півдні Нігеру домінували держави-міста хауса. У XVI ст. могутня імперія Сонгай запровадила свої правила гри, захопивши великі райони західного та центрального Нігеру, разом із султанатом Аїр.

Шатер туарегів

Мечеть XVI ст. у місті Агадес

Після ослаблення Сонгаю частину цих земель захопила держава Канем-Борну. На початку XIX ст. західні і південні райони майбутнього Нігеру потрапили під владу халіфату Сокото.

У кінці XIX ст. землі Нігеру окупували французи. Між річкою Нігер та озером Чад вони заснували кілька воєнних постів, на місці одного з них згодом з'явилося місто Ніамей, майбутня столиця держави. Найбільш завзято французькій колоніальній експансії опиралися туареги, і головне їхнє місто Агадес було захоплено лише в 1904 р. Під час Першої світової війни туареги змусили колонізаторів похвилюватися, влаштувавши велике повстання. Його придушили після

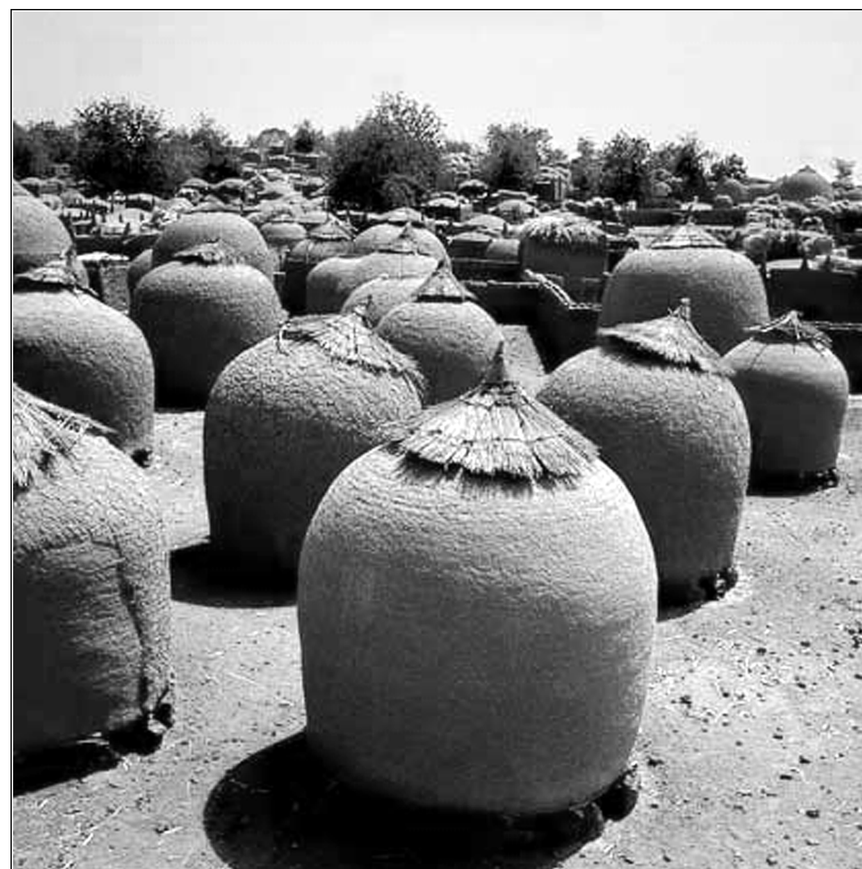
війни, але французи так і не змогли повністю приборкати цих гордих кочовиків. У 1900 р. було створено «військову автономну територію Зіндера» (за назвою тодішньої столиці), яку в 1910 р. назвали «військовою територією Нігеру» і згодом включили до Французької Західної Африки спочатку в складі Сенегалу, а потім як окрему колонію. У 1926 р. столицею Нігеру став Ніамей (нині тут мешкають 392 тис. чоловік). У 1946 р. Нігер став «заморською територією Франції», у 1958 р. увійшов до Французького Товариства, а через два роки проголосив незалежність. Жила нова держава дуже бідно, народ скнів у злиднях через часті засухи та неефективне управління. Президенти цієї республіки не одноразово приходили до влади через військові перевороти, багатопартійну систему то вводили, то забороняли, мешканцям країни доводилося жити при воєнному правлінні. І тепер політична ситуація в Нігері далека від стабільної.

Бербер веде буйволів на водопій

Країна входить до ООН, Організації африканської єдності, західноафриканського валютного союзу з франком КФА та інших міжнародних організацій. Державною мовою в ній є французька, але мешканці активно використовують і мову власних етнічних груп.

Нігер підтримує стосунки з Францією, перш за все торгові. Економіка країни базується на сільському господарстві, що дуже залежить від погодних умов. Більшість селян вирощують сорго і просо. Експортні культури — арахіс та бавовна. Вивозиться за кордон також продукція тваринництва — жива худоба, м’ясо, шкіра та вироби з неї. І рослини,

Нігерійські зерносховища

Сільська церква

і худоба важко переносять жорстокі засухи, що часто трапляються в цьому регіоні. А від цього залежить життя народу. Тому мешканці Нігеру в посушливі роки всі разом моляться, благаючи дощу. Колективні молитви супроводжуються проханням простити гріхи населення. Адже мусульманські лідери (а мешканці Нігеру в основній масі дотримуються ісламу), вважають, що засухи посилаються за гріхи і якщо молитви не діють, то це вина грішників. Коли засуха в країні триває незвично довго і ситуація набуває загрозливих рис, у колективних молитвах «на дощ» прилюдно беруть участь не тільки релігійні лідери, а й усе керівництво країни на чолі з президентом та прем'єр-міністром.

Значну частину експортних надходжень Нігеру забезпечують концентрати урану (окрім нього, в країні є поклади кам'яного вугілля, фосфоритів та нафти). Серед промислових підприємств домінують заводи з очищення арахісу та виготовлення масла з нього, а також ткацькі фабрики та підприємства з виробництва цементу.

Через часті засухи, що призводять до загибелі худоби та посівів, через зниження попиту на уран на міжнародному ринку, економічні помилки керівництва Нігер не може досягти благополуччя. Тільки 30 % дітей ходять до початкової школи і 10 % — до середньої. При цьому в країні спостерігається стрімкий приріст населення (до 3 %). Це додає проблем і без того хисткій економіці. Проте якщо подивитися з іншого боку, то чим більше народу в країні, тим більше вуст молитимуться «на дощ».

Нігерія — країна, де співчувають білошкірим

Нігерія ніби наречена, яка має і красу, і велике придане, але ніяк не може дочекатися свого благовірного. Їй ніяк не вдається реалізувати той потенціал, яким щедро наділила її природа. Вона велика нафтова держава, однак страждає від нестачі пального, а більшість її мешканців — від життя за межею бідності. Маючи на березі Гвінейської затоки довжелезні пляжі з піску різних відтінків, а в центрі — мальовничі ліси та савани, національні парки, вона не дуже піклується про розвиток туризму. Заявляючи себе демократичною державою, Нігерія демонструє світовій спільноті переслідування за релігійною ознакою, теракти, запровадження судів шаріату. А розповіді про нігерійську мафію наводять жах навіть на бувалий Захід.

З усіх африканських країн Нігерія має найбільшу кількість мешканців, тут проживає восьма частина всього населення континенту. Понад 120 млн чоловік мешкають на площі 924 тис. км^2. Численне населення складається з представників більш ніж 250 етнічних груп, які мають власні мови і традиції. Трохи згладжує мовне різнобарв'я державна англійська.

Звичайно, таку строкату державу важко було «зібрати докупи», і не дивно, що її завжди лихоманили міжусобні сутички. Різні народи Нігерії було об'єднано тільки в 1914 р. Спільним знаменником для цього стала не подібність мов, культур

Нігерійський краєвид

чи історична близькість, а колоніальне правління Британії, яка майже примусила різні етноси співіснувати в межах однієї держави. До британського втручання упродовж століть ці народи або ворогували, або нічого не чули один про одного.

Понад чотири тисячі років тому землі Нігерії, що лежать у Західній Африці, почали освоюватися різними народностями. Найбільш чисельні етнічні групи, які розселилися на півночі (і нині там проживають) — фульбе, хауса, канурі, тів. Першою великою державою на цих землях була мусульманська імперія Канем-Борну, що виникла у VIII ст. н. е. Її етнічне ядро становили канурі. У XV ст. столиця Борну була перенесена на територію сучасної Нігерії. Найбільшого розквіту ця держава досягла в XVII ст. Разом з тим, свої невеличкі держави створювали хауса, які в XIX ст. були завойовані фульбе. Цей народ заснував могутній мусульманський халіфат Сокото, що був розташований на більшій ча-

Нігерійці пишаються своїм кольором шкіри і навіть трохи співчувають білому населенню планети, називаючи їх «людьми без шкіри». У давній легенді народу йоруба йдеться про те, що бог Одудува створював людину з особливою ретельністю, і шкіру для свого найулюбленішого творіння підібрав найкращу — чорну, блискучу, таку, що не боїться спекотного сонця. А коли хороша шкіра закінчилася, він узяв погану, білу.

стині північної Нігерії, за виключенням населеного канурі Борно.

На півдні та північному заході Нігерії здавна домінували народності йоруба. Вони створювали багато держав (наймогутнішою була Ойо).

Із XVII ст. правителі держав на нігерійських землях жили за рахунок работоргівлі. Ця сумна сторінка історії скінчилася на початку XIX ст., коли Британія заборонила торгівлю «живим товаром» і почала з нею боротися, захопивши місто Лагос, де продовжувала цю справу. Англійські місіонери досить швидко змогли поширити християнство на півдні країни. У 1885—1904 рр. Британія встановила контроль над більшою частиною сучасної Нігерії. Останніми були мусульмани-фульбе. К 1906 р. Велика Британія контролювала всю територію сучасної Нігерії, що складалася з двох окремих протекторатів — Північної і Південної Нігерії. Їх було об’єднано в один у 1914 р., щоб збудувати єдину за-

Жінка-йоруба

У 2002 р. титул «Міс Світу» дістався представниці Нігерії. Проте далеко не всі її співвітчизники зрозуміли, що саме таке гарне в цій стрункій дівчині. Нігерійці вважають, що «жінки має бути багато». Це один із головних критеріїв, за яким дівчат беруть заміж. А мусульманська частина суспільства взагалі вважає подібні конкурси ганьбою. Нігерія так і не побачила «Міс Світу-2002» на власні очі, бо приготування до конкурсу настільки загострили і без того складну ситуацію в країні, що організатори цього заходу вирішили перемістити його в більш спокійне місце.

лізницю. Проте вона не з'єднала різні народи, не примирила мусульманську північ та християнський південь. У 1960 р. колонію було проголошено незалежною Федеративною Республікою Нігерією на чолі з президентом. Незалежність тільки посилила етнічну та релігійну неприязнь, у державі швидко склалося політичне протистояння Південь — Північ. Один за одним Нігерією котилися заколоти, що переростали у громадянську війну. Військові перевороти стали майже буденністю. Із середини 1980-х років до недавнього часу країна жила при воєнному режимі, коли страчували за переконання, висилали, коли швидко росла кількість політичних в'язнів. Численні порушення прав людини призвели у 1990-х роках до міжнародної ізоляції держави.

Лише кілька років тому Нігерія боязко стала на демократичний шлях. Проте йти по ньому без інцидентів їй не випадає. Вона будує дивну для всього світу демократію: в деяких штатах вводяться суди шаріату, по всій країні спалахують криваві сутички на релігійній основі. І надовго припинити це ніхто не може.

Нігерійці полюбляють ходити в барвистому національному вбранні. Якщо побачиш їх у такому вигляді на вулиці, складається враження, що забув про якесь важливе свято. Вони вміють навіть церковні недільні служби перетворити на своєрідне торжество чи яскраву веселу виставу з піснями і танцями.

Через політичний хаос, корумпованість в економіці та з'ясовування релігійних стосунків добробут населення Нігерії не зростає, економіка держави перебуває у важкому стані. І це при тому, що країна посідає шосте місце серед експортерів нафти, і поки що

Калебаси (посудини з гарбуза) і циновки, що їх виготовляють у Нігенрії, нині дуже відомі

їй не загрожує виснаження запасів. Нігерія входить до ОПЕК, ООН, Організації африканської єдності, Співдружності, очолюваної Великою Британією.

Нафта забезпечує левову частку прибутків країни (національні гроші називаються найра). Окрім неї, Нігерія має природний газ, олов'яну руду та інші корисні копалини. Із сільськогосподарських продуктів експортуються какао-боби, каучук, продукти олійної пальми. Для внутрішнього ринку вирощують різноманітні культури. І хоча більшість населення зайнята в сільському господарстві, а в деяких районах можна збирати по два врожаї на рік, країна не забезпечує себе харчами. Промисловість Нігерії для африканської країни представлена досить широко. Тут діють комбінати з переробки нафти, деревини, сільськогосподарської продукції, автозбірні цехи, підприємства з виробництва товарів народного споживання. Щоправда, далеко не всі з перелічених промислових об'єктів працюють ефективно.

У Нігерії багато відносно великих міст. Деякі з них схожі на селища-переростки, проте інші мають цілком «міський» вигляд. Найбільше місто країни — Лагос — до 1991 р. було столицею, нині цю функцію виконує Абуджа, де мешкають 298 тис. жителів. Лагос — справжній мегаполіс з великим натовпом народу та постійними пробками на дорогах. Гомінкий і бурхливий, він зберіг ознаки столиці, залишився пор-

товим, промисловим і торговим центром. Країна має також немало древніх міст з цікавою історією та самобутніми будівлями. Вони не обтяжені європейським впливом і зберігають справжній африканський дух. Якби не напружена ситуація в країні, ці міста могли б стати мрією цікавих туристів і збирати гроші до казни. Таку функцію могла б виконувати й навколишня африканська краса, яку туристи просто обожнюють. Їм сподобалися б мангрові ліси на узбережжі, що змінюються тропічним лісом, небезпечним, але цим же й привабливим. Вони б витратили безліч кадрів на фотографування видів гвінейської савани з упевненими в собі баобабами. А декого, можливо, зацікавили б і пустельні ландшафти на північному сході країни. І точно нікого не залишив би байдужим надзвичайно різноманітний світ диких тварин і птахів. Екваторіальний мусонний клімат Нігерії із середньорічною температурою +25° С зміг би порадувати тих, хто не любить холодів. Проте всі ці перспективи нібито не помітні для нігерійців, адже вони займаються своїми внутрішніми соціально-економічними проблемами.

Лагос — найбільше місто Нігерії

Південно-Африканська Республіка — країна поваленого апартеїду

Південно-Африканська Республіка, або ПАР, розташована на самому півдні Чорного континенту. На заході її омивають води Атлантичного океану, а на півдні та сході — Індійського. Незважаючи на великі морські рубежі, держава має багато сусідів на суші. На південному сході ПАР межує із Зімбабве, Мозамбіком і Свазілендом, на півночі — з Ботсваною, а на південному заході — з Намібією. До того ж на території ПАР розташована незалежна держава Лесото. Їй належать також острови Маріон і Прінс-Едуард в Антарктиді.

Країна захоплює дивовижними природними контрастами. Вічнозелені субтропічні ліси тут змінюються на пустелі. Натомість виникають високі бескиди, облямовані золотими прибережними пляжами.

У центрі країни лежить Центральне плато, яке нагадує велике блюдце. Його центральна частина простерлася на ви-

Столова гора (1082 м)

Річка Оранжева

соті близько 600 м над рівнем моря, а краї підіймаються до 1500 м. Поверхня плато має хвилястий рельєф. Але деінде тут здіймаються так звані столові гори — узвишшя з крутими схилами і широкими пласкими вершинами. Ці дивовижні природні творіння нагадують величезні столи, тому й дістали таку незвичайну назву.

По Центральному плато течуть великі африканські річки: Оранжева з притокою Вааль і Лімпопо. Це — найбільші ріки країни. Вони мають постійний стік, а от інші, не такі повноводні, в посушливі сезони пересихають і губляться в невеликих сухих улоговинах, які наповнюються водою тільки в дощові сезони.

Над прибережними низинами ПАР тягнеться велика гірська дуга довжиною 2250 км, яку називають Великим Виступом. Найбільшу висоту він має поблизу східного кордону з Лесото. Частина Великого Виступу тут називається Драконовими горами. Їхня найбільша вершина, гора Енджесуті, сягає 3446 м заввишки і вважається найвищою точкою країни.

Від Великого Виступу в бік Атлантичного океану територія країни знижується і утворює дуже посушливу територію, яку називають Намакваленд. Вона являє собою пласку платформу, над якою подекуди здіймаються невисокі гірські хребти. А в приморській частині земля Намакваленду вкрита товстим шаром гальки.

На самому півдні Південно-Африканської Республіки простяглися Капські гори. Вони складаються з лінійних гірських хребтів висотою до 1830 м над рівнем моря, які межують із широкими долинами. Внаслідок руйнації гір багато з цих пласких долин вислано товстим шаром осадових порід.

Між Капськими горами і Великим Виступом розкинулася територія, яка зветься Велике Кару. Його утворює низка широких улоговин, пов’язаних між собою. Вони лежать на висоті 600—900 м над рівнем моря.

На узбережжі південного сходу країни, між Великим Виступом та Індійським океаном, рельєф утворюють округлі пагорби. Місцями вони підходять дуже близько до берега. Тоді ці пагорби стають крутими. Поміж ними розмістилися невеликі затишні пляжі. Таким чином, прибережної рівнини в цьому районі майже не існує. Вона є лише на крайній півночі, поблизу кордону з Мозамбіком.

Внаслідок такого розмаїття рельєфу клімат у різних куточках Південно-Африканської Республіки неоднаковий. Взимку (на півдні Африки зима триває з червня по липень) на Центральному плато встановлюється холодна сонячна та суха погода, яка впливає на багато інших районів країни. Однак на крайньому півдні зима є сезоном частих холодних дощів, а небо майже весь час вкрито хмарами.

Морське узбережжя біля Кейптауна

Влітку, у грудні — лютому, на Центральне плато, південну і східну частину Великого Виступу з Індійського океану приходить вологе повітря. Тут встановлюється дощова погода. Водночас на півдні, у Капському районі, вона стає сухою і спекотною.

Кількість опадів зменшується на захід від 1900 мм на східних схилах Драконових гір до 25 мм і менше на узбережжі Намакваленду.

А ось температури в країні зменшуються зі сходу на захід. Під впливом холодної Бенгальської течії, яка протікає вздовж західного узбережжя ПАР, температури тут сильно знижуються. Так, середньорічна температура в районі Порт-Ноллота становить лише +14° С. Навпаки, на східному узбережжі, завдяки впливові Індійського океану, досить тепло. В районі порту Дурбан середньорічна температура досягає +22° С, що досить незвично для клімату тридцятої широти. З іншого боку, температурна різниця між північними і південними районами країни є незначною, бо висота над рівнем моря в ПАР збільшується на північ. Так, на мисі Голь-

ний, найпівденнішому рубежі Африки, середньорічні температури становлять +16° С, так само як і в Йоганнесбурзі, який розташований на 1450 км північніше.

Втім, у центральних районах, на Центральному плато, спостерігається різко континентальний клімат, з різкими коливаннями сезонних і добових температур. У Кімберлі, який лежить на висоті 1220 м над рівнем моря, у січні в середньому вдень буває +32° С, а у липні +19° С. Проте вночі температура може опускатися до +2° С.

Більшу частину Центрального плато вкриває степ з низькою травою. Тут його називають велдом. Зарості чагарників з поодинокими деревами і великою кількістю пишних трав характерні для північно-західної частини Центрального плато і східних частин ПАР. Це — знаменитий бушвелд, де зустрічаються численні колючі акації, баобаби і дерева мопану. А в безводному Великому Кару ростуть невисокі злакові трави, низький чагарник і багато сукулентів — рослин, що на зразок кактусів накопичують вологу у своїх тканинах і довгий час можуть існувати без води. Такий тип рослинності називають «кару». Звідси й пішла назва краю. Багато сукулентів і в Намакваленді. Тут вони здатні використовувати навіть воду, яка конденсується на землі та листях з туману, що утворюється завдяки великому контрасту нічних і денних температур.

Прибережні райони країни колись були вкриті густими субтропічними лісами з цінними породами дерев. Але протягом останніх двох століть вони, внаслідок випасу худоби і звільнення земель під ріллю, були зведені нанівець. Невеличкі залишки лісу збереглися лише деінде по крутих схилах. Натомість мешканці ПАР насадили плантації акацій, сосен і евкаліптів. На морському узбережжі ростуть ще пальми, банани, а в гирлах річок — мангрові дерева.

Колись, до появи на півдні Африки білих, землі ПАР були казково багаті на тварин. Люди частково вибили звірів, а частково примусили їх відступити в гори. Тому тепер тварин можна побачити лише в національних парках. До най-

Знаменита кімберлітова трубка, де видобувають алмази

відоміших належать Національний парк Крюгера, Аддо, Калахарі-Гемсбок тощо. В них збереглися слони, білі носороги, різноманітні антилопи, жирафи, зебри, бабуїни, леопарди, гепарди, шакали, гієни та інші африканські звірі. З птахів найцікавішими є страуси, папуги та птахи-носороги. Крім цього, на островах поблизу західного узбережжя зустрічаються пінгвіни. У річках живуть крокодили. Дуже багато отруйних змій — африканських гадюк, кобр, мамб та деревних змій.

Історія південноафриканських земель до появи європейців майже невідома. Здавна тут жили племена бушменів, готтентотів і банту. У 1652 р. нідерландська Ост-Індійська компанія утворила Капську колонію, де закріпилися, головним чином, голландці. Їхні нащадки почали називати себе бурами, що в перекладі з нідерландської означає «селяни». Після того, як на початку XIX ст. Велика Британія захопила землі колонії, більшість бурів у 1836—1838 рр. залишила її і рушила в глиб материка. Там вони після

довгої запеклої боротьби захопили землі місцевих племен і почали вести суворе життя фермерів-першопоселенців, а в 1854 і 1856 рр. заснували республіку Трансвааль і Оранжеву Вільну Державу (Оранжеву республіку). Крок за кроком вони відвоювали у природи великі шматки землі, де вирощували зерно і пасли худобу. Але британці і тут не залишили бурів у спокої. Через деякий час з'ясувалося, що на їхніх землях є золото та алмази.

У 1899 р. спалахнула знаменита англо-бурська війна — перша війна XX ст. Її відрізняла особлива жорстокість щодо цивільного населення, про яку в цивілізованому XIX ст. вже забули. Всупереч міжнародному праву британці використовували розривні кулі «дум-дум», спалювали тисячі ферм і знищували поля пшениці. Вони вперше створили на землях бурських республік концентраційні табори не тільки для військовополонених. У них, незважаючи на протести світової спільноти, у нелюдських умовах утримували жінок та дітей бурів, намагаючись примусити чоловіків скласти зброю. Багато з них померли від голоду та епідемій.

Бурів відрізняли суворі звичаї, бо тільки дуже кремезні та витривалі люди могли вижити в боротьбі з аборигенами та хижаками. Хлопчиків змалку привчали до мисливства. На полювання вони йшли з рушницею і лише трьома зарядами до неї. Повертатися додому без здобичі їм суворо забороняли. Виховані таким чином, бури були спроможні на дивовижні пригоди. Розповідали, що президент Трансваалю Паулус Крюгер, коли був ще зовсім молодим, рятуючись від розлюченого буйвола, на повному ходу з коня влучив кулею тварині в око, а в іншому разі втопив шаленого бика, опустивши його голову в річку. Кажуть також, що на бігу він міг легко перегнати вершника.

Незважаючи на відчайдушний опір, війну бури програли. У 1902 р. південь Африки опинився під владою Великої Британії. У 1910 р. колишні бурські республіки Трансвааль та Оранжева об'єдналися з Капською колонією та колонією Наталь і утворили Південно-Африканський Союз (ПАС). Втім, він залишався домініоном Великої Британії.

І англійці, і бури, яких згодом стали називати африканерами, не вважали корінне населення Африки повноцінни-

Домініон — це держава у складі Британської імперії, яка визнає над собою владу англійських монархів. Першими домініонами були Канада, Австралійський Союз, Нова Зеландія, а потім інші колонії Великої Британії. У 1947 р. певна частина цих країн увійшла до Британської Співдружності Націй, яку часто називають просто Співдружністю.

ми людьми. В країні було встановлено режим расової дискримінації в особливо жорстких формах. Корінні африканці не мали права володіти землею і обіймати певні посади навіть на виробництві, не кажучи вже про органи влади. Вони повинні були жити в окремих поселеннях, а іншими територіями пересувалися лише при наявності спеціального документа. Звичайним явищем були публічні знущання і лінчування «кольорових». Трохи в кращому становищі опинились індійці, які здавна займалися тут торгівлею. Але їх теж не пускали в потяги і диліжанси, готелі. Всі, хто мав чорну або жовту шкіру, не мали права навіть ходити по тротуарах і з'являтися на вулицях після дев'ятої години вечора. Тому й не дивно, що дуже скоро африканці та азіати почали протидіяти расистському режиму.

Не було спокою і у відносинах між нащадками англійських колоністів (англо-африканців) та африканерами. У 1914 р., коли голова уряду Луї Бота прийняв рішення про участь ПАС у Першій світовій війни на боці Британії, африканери підняли повстання. Крім традиційної неприязні до англійців, вони мали й інші підстави для незадоволення своїми англо-африканськими співгромадянами. Більшість африканерів були людьми незаможними. Технічна революція відкинула їх на межу бідності, перетворила на найманих робітників, які видобували золото та алмази в копальнях, що належали англійцям. Коли адміністрація копалин вирішила замінити білих робітників на більш дешеву робочу силу — негрів, африканери провели масштабний страйк, який був подавлений урядом. Втім, якщо мова йшла про чорношкіре та жовтошкіре населення, білі завжди об'єднувалися, наполягаючи на своєму привілейованому становищі в суспільстві.

Поступово між ПАС і іншими членами Британської співдружності посилювалися протиріччя, викликані дискримінаційною політикою щодо африканців та індійців. Щоб уникнути необхідності пом'якшити режим дискримінації, у 1961 р. уряд ПАС оголосив про вихід з Британської Співдружності Націй і проголосив створення незалежної Південно-Африканської Республіки.

Політичним устроєм країни був апартеїд, тобто позбавлення всіх громадян небілої раси політичних, соціально-економічних і громадянських прав. Уряд заборонив навіть шлюби між білими і «кольоровими». Були створені «етнічні зони» — расові гетто для африканців та індійців. Вони повинні були жити тільки окремо від білих у спеціальних селищах (тауншіпах) і могли працювали хатньою прислугою, на золотих і алмазних копальних, а також на промислових підприємствах білих. Щоб влаштуватися на роботу, чоловікам доводилося залишати сім'ї у тауншіпах, а самим жити окремо в спеціальних селищах поблизу від місця роботи. Їх називали компаундами.

Слово «апартеїд» мовою африкаанс, якою розмовляли африканери, означає усоблене, роздільне існування. Сучасне міжнародне право вважає його злочином проти людства.

Усе це не могло не викликати опору з боку африканців та індійців, а також обурення світової спільноти. Але біла верхівка населення ПАР була непримиримою. Замість реальних реформ щодо покращення становища своїх співвітчизників, у 1959 р. було прийнято рішення про створення бантустанів, або хоумлендів, — державних утворень, сформованих за племінною ознакою. Їх було 10. Кожний був призначений окремій етнічній групі, яка мешкала в ПАС. Расисти наголошували, що метою створення бантустанів є надання самостійності населенню з неєвропейським корінням. Насправді таким чином влада білих намагалася відокремити народи країни один від одного заради власної безпеки, а також позбавити африканців громадянства. Але африканці та індійці дедалі ставали політично свідомішими і вимагали рівноправ'я.

Панорама Кейптауна

Для гарантування безпеки привілейованого населення були прийняті жорстокі закони. На їхній підставі будь-яку людину могли без суду кинути до в'язниці і навіть стратити. У тюрмах застосовувалося катування.

Втім, політична ситуація у світі швидко змінювалася не на користь расистам. Внаслідок національно-визвольної боротьби африканців проти колоніалізму в сусідніх з ПАР країнах (Мозамбіку, Зімбабве, Намібії) були створені політичні режими, які вороже ставилися до політики апартеїду. Це значно вплинуло на політичну ситуацію в республіці.

16 червня 1976 р. у країні почалися расові заворушення. Вони були придушені поліцією. Загинуло понад 600 африканців. 3,5 млн чоловік примусово переселили до бантустанів. Оскільки частині цих територій було надано статус незалежних, усі ці люди були позбавлені громадянства ПАР. Це ще більше загострило ситуацію, і в 1983 р. уряд республіки був змушений внести зміни до конституції, які передбачали певну участь кольорового населення в органах влади. Але

більшість негрів та індійців відмовилися від участі у виборах, бо вважали ці заходи недостатніми. В країні систематично проходили акції протесту: демонстрації, мітинги і навіть сутички на вулицях. Молодь нападала на тих африканців, які співробітничали з білими. Велика кількість противників апартеїду втекла до сусідньої Замбії і там утворила воєнні загони. До того ж економічний стан республіки дуже погіршився, бо країни ЄС і США ввели проти ПАР економічні санкції, щоб примусити уряд припинити політику відвертого расизму.

Внаслідок цього, незважаючи на шалений опір з боку білої меншини, уряд ПАР почав відходити від апартеїду. На початку 1989 р. був розроблений план по демонтажу цієї політичної системи і переходу до демократичних засад на основі участі в політичному житті всіх громадян держави незалежно від кольору шкіри. Основні расистські закони були відмінені, з тюрем випущені політичні в'язні. Партія Африканський національний конгрес (АНК), створена ще в 1912 р., вийшла з підпілля.

У 1994 р. у ПАР відбулися перші демократичні вибори за участю кольорового населення. До влади прийшла партія АНК на чолі з Нельсоном Манделою, видатним африканським політичним діячем. Вона створила коаліційний уряд національної єдності. Відтоді республіка, незважаючи на значні економічні негаразди, викликані перебудовою суспільства, впевнено іде демократичним шляхом. На чолі її стоїть президент. Законодавчим органом є двопалатний парламент, який складається із Сенату і Національних зборів.

Територія держави поділена на дев'ять провінцій: Західний Кейп, Східний Кейп, Північний Кейп, Квазулу-Натал, Північно-Західна Провінція, Мпумаланга, Вільна Держава, Хаутенг і Лімпопо. У кожній з них є власні законодавчі органи, які мають право розробляти і затверджувати конституції провінцій, але такі, що не суперечать загальнодержавній конституції.

Відмова від режиму апартеїду сприяла активізації участі держави в різноманітних міжнародних організаціях і об’єднаннях. Нині ПАР є членом ООН (вона входить до державзосновників організації, але з 1974 р. за рішенням Генеральної асамблеї ООН її членство в ній було тимчасово призупинено). З 1994 р. вона відновила своє членство у Британській Співдружності, вступила до Організації африканської єдності і Спільноти розвитку Півдня Африки.

Республіка має аж три столиці. Преторія (1,5 млн мешканців) вважається адміністративним центром держави, бо там перебуває президент і уряд. Кейптаун відомий як парламентська столиця. Тут діє парламент ПАР. Нарешті, у Блумфонтейні працює Верховний суд ПАР.

Грошова одиниця республіки називається південноафриканський ренд.

Нині у ПАР проживають понад 43,7 млн чоловік. Більшість із них — представники народностей банту: племена зулу, коса, свазі, тсвана, суто, венда, ндбеле, педі і тсонга. У складі населення їх питома вага сягає 77,6 %. Друге місце посідають білі — 10,3 %. Особливу групу населення становлять метиси, які народилися від змішаних шлюбів європейців з африканцями. Їх частка у складі населення дорівнює 9 %. А кількість вихідців з Азії, в основному індійців, становить близько 3 %. Існує також невелика, в 100 тис. чоловік, єврейська община.

Представник племені зулу

Велике етнічне розмаїття сприяє то-

му, що в республіці є представники майже всіх основних релігій. Більшість населення — християни. Серед них парафіяни американської апостольської і голландської реформаторської церков, католики, лютерани, пресвітеріани, методисти і прибічники англіканства. Нащадки азіатів сповідують індуїзм, мусульманство, а євреї — іудаїзм.

Державними мовами в ПАР вважаються англійська і африкаанс. Останньою користуються понад 59 % білих. Крім того, статус офіційних мають ще 9 африканських мов.

До кінця XIX ст. ПАР була аграрною країною, де переважало примітивне натуральне землеробство. Але в 1870 р. в долині річки Ваал було відкрите найбільше у світі родовище алмазів, а в 1886 р. в районі Вітватерсранда — великі запаси золота. Відтоді в республіці почалася промислова революція. Вже в першій половині XX ст. більша частина світового добутку золота припадала на ПАР. До того ж республіка має найбільші в Африці запаси вугілля і залізної руди. Все це дало змогу країні досягти дуже високого економічного рівня, створити потужну чорну металургію і обробну промис-

Панорама Кейптауна

Панорама Йоганнесбурга

ловість. Метали та продукти металообробки становлять основний експорт. Крім того, ПАР продає іншим країнам машини, транспортне обладнання, хімічні продукти, мінеральне паливо, продовольчі товари, напої і тютюнові вироби. Країна широко експортує також вапняк, вапно, хром, марганець, мідь і платину.

На світовому ринку алмазів провідну роль відіграє південноафриканська компанія «Де Бірс», яка вважається найбільшою у світі з видобування алмазів. Її назва пішла від прізвища фермерів, на земельній ділянці яких вперше були знайдені алмази. А засновником компанії був знаменитий Сесіл Родс, той самий, ім'ям якого колись назвали країну Родезію. Нині компанія «Де Бірс» контролює світові ціни на діаманти та їхнє виробництво. Вона також володіє підприємствами з вироблення штучних діамантів.

Сільське господарство ПАР колись базувалося на вирощуванні кукурудзи і маніока. Вони й тепер залишаються серед провідних сільськогосподарських культур. На великих плантаціях, що належать білим, вирощують цукрову тростину, виноград, цитрусові, а також овочі. Африканці на своїх земельних ділянках сіють жито, ячмінь і сорго. У провінції Західний Кейп вирощують пшеницю.

У тваринництві найбільш важливим є вівчарство. ПАР посідає четверте місце у світі з виробництва шерсті. Більша її частина дуже високої якості. Розвинені також м'ясне і молочне скотарство, свинарство, птахівництво.

Південно-Африканська Республіка дуже приваблива для туристів. Її національні парки і морські заповідники не мають рівних у світі. Рослинне розмаїття робить країну справжнім ботанічним садом. А поблизу Кейптауна можна подивитися на китів і навіть побачити, як народжується китеня. Туристи з захопленням спостерігають за заходом сонця з вершини символу Кейптауна — Столової гори або ідуть на Мис Доброї Надії, щоб побачити, як зливаються хвилі двох океанів.

У ПАР міститься відомий в усьому світі розважальний комплекс «Сан-Сіті», у якому проводяться конкурси «Міс світу». Це величезний комплекс різноманітних об'єктів. Серед них чи не найцікавішим є аквапарк «Долина хвиль», захований у штучні джунглі. В них росте понад 1,2 млн дерев. А в лагуні аквапарку створюються двохметрові штучні хвилі для любителів серфінгу.

У численних національних парках і заповідниках країни для відвідувачів організовують гейм-драйви — екскурсії для спостерігання за тваринами. Прекрасним додатком до них є відвідування крокодилових та страусових ферм. Головним атракціоном цих екскурсій є катання верхи на страусах. А якщо додати до цього золоті піщані пляжі країни, то можна з упевненістю назвати Південно-Африканську Республіку найкращою країною для будь-якого відпочинку.

Руанда — найбільш густонаселена африканська держава

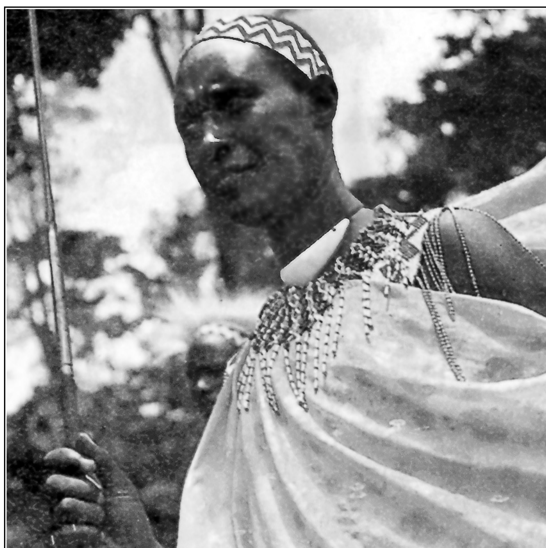
Країна древніх вулканів та квітучих річних долин, країна вічної весни — так називають Руанду романтики. Вона може похвалитися дуже рідкісними гірськими горилами, екзотичними шерстокрилами, найкрасивішим озером серед Вели-

Тутсі — найвищий народ на планеті, а пігмеї, навпаки, найнизькоросліші. Цікаво, що доля звела їх на одній території. При діалозі представників цих народів, хоча й виникнуть певні труднощі (комусь доведеться нахилятися а комусь задирати голову), проте не буде мовного бар'єру — і пігмеї, і тутсі сприйняли мову третьої етнічної групи — хуту. Ця мова кіньяруанда (корунді) разом із французькою має статус державної.

ких Африканських озер та значними кавовими плантаціями. Однак Руанда не може похвалитися тривалим спокоєм на своїх мальовничих просторах, де багато років поспіль лунають постріли і панує етнічна ворожнеча. Як наслідок — країна не може похвалитися й пристойним рівнем життя своїх мешканців.

Руанда — маленька країна у Східній Африці. Як і сусідня Бурунді, вона виснажена протистоянням племен тутсі й хуту (нині вони становлять тут відповідно 9 та 90 % від загальної кількості населення). Хоча якщо хто й міг би претендувати на панування в державі, так це пігмеї тва, які були першими мешканцями цих земель. Проте пігмеїв залишилося зовсім мало, вони живуть у лісах і становлять не більше 1 % населення в Руанді і Бурунді.

Набагато пізніше за пігмеїв тут розселилися хуту, а останніми прийшли тутсі. Це не завадило їм як більш розвиненим підкорити хуту. В XVII ст. тутсі заснували держави, в яких землероби хуту мали статус кріпосних. В кінці XIX ст. Руанда і Бурунді у складі Руанди-Урунді увійшли до Німецької Східної

Тутсі

ної Африки. Руандійські монархи (тутсі) мали гарні стосунки з німцями, а потім і з бельгійцями, які керували територією після Першої світової війни. У 1962 р. Руанда стала незалежною республікою на чолі з президентом, і до влади прийшли хуту. З перших днів їхнього правління конфлікт між племенами загострився. Етнічні погроми змусили багатьох тутсі тікати до Уганди, Бурунді, Конго. Влада Руанди оголосила їх іноземцями і не дозволила повертатися. Проте вони та їхні діти намагалися повернутися — заради помсти та встановлення справедливості. У 1990 р. тутсі, створивши Руандійський патріотичний фронт (РПФ), вдерлися з Уганди на колишню батьківщину. Їхні методи, як і в супротивників, були далекі від дипломатичних. Теракти, репресії, нові хвилі біженців, злість і кров — Руанда (у співавторстві з Бурунді) вписала найбільш сумні сторінки до книги сучасної історії. У 1993 р. в Танзанії було підписано Арушську угоду про налагодження стосунків тутсі й хуту та про створення перехідного уряду (і в Руанді, і в Бурунді) з представників обох народностей. Проте через кілька місяців громадянська війна в Руанді спалахнула з новою силою. В липні 1994 р., коли РПФ заявив про свою перемогу і почав формувати перехідне правління, понад чверть населення значилося загиблими або біженцями.

Втім, на сьогодні Руанда є найбільш густонаселеною країною Африки (302 чоловіки на км^2). На території 26,3 тис. км^2 мешкають близько 8 млн чоловік, кількість населення зростає швидкими темами — до 4 % на рік. Поступово повертаються з таборів біженці, сподіваючись, що нетривкий мир буде збережено.

Руанда є членом ООН, Організації африканської єдності, Організації експлуатації та розвитку басейну р. Кагери. Більше за всіх фінансово їй допомагають США та Бельгія. Це було особливо необхідно в середині 1990-х років, щоб привести до тями економіку, реанімувати руандійський франк та дати роботу голодуючому населенню.

Якби не постійні війни та розруха, що їх супроводжує, Руанда могла б мати славу кавової імперії і потрапити до

Бананова фірма

туристичних буклетів. Тут, у «країні вічної весни», середньорічна температура становить +23° С, субекваторіальний клімат (завдяки значним висотам над рівнем моря) м'який. Країну перетинають річки з дивовижно красивими долинами, вона майже ніколи не знала засух. Територія Руанди — це розчленоване плоскогір'я (середня висота — 1500 м), що на сході знижується до озера Ківу. На заході розташувався гірський хребет Вірунга з найвищою точкою країни — давнім потухлим вулканом Карісимбі (4507 м). Уздовж східних та південних кордонів тягнеться ланцюжок невеликих озер. Річки, що їх з'єднують,

Озеро Ківу, частина акваторії якого належить Руанді, визнане найкрасивішим серед Великих Африканських озер. Крім того, це єдине озеро на континенті, вільне від крокодилів. Вони не можуть там жити через значну кількість розчинених у воді природних газів (метану та ін.). З цієї ж причини немає в ньому й небезпечних для людини мікроорганізмів та паразитів. Окрім цього, озера, звертають на себе увагу два красиві національні парки. Парк Кагера відомий шерстокрилами, а в національному парку в горах Вірунга живуть дуже рідкісні гірські горили. У світі їх залишилося всього 650, з них приблизно 300 — в Руанді.

зливаються у стрімку Кагеру — найбільшу в країні річку, що є витоком Нілу.

Колись уся територія країни була вкрита густими тропічними лісами, що збереглися лише на схилах Вірунги. Тепер більша частина плоскогір'я — це вторинні савани та орні землі. Понад 90 % населення зайнято у споживчому сільському господарстві й на своїх земельних наділах використовує стару добру мотику, вирощуючи квасолю, маніок, кукурудзу, батат та ін. Головні експортні культури — кава сорту «арабіка», чай, піретрум. З продуктів тваринництва на експорт іде шкірсировина.

Хоча Руанда — країна аграрна, тут практично немає звичних для нас сіл. Найпоширеніша форма заселення територій — сімейний хутір. Виглядає він так: на вершині пагорба розмістилася невелика конусоподібна хатина із жердин, а сільськогосподарські угіддя розташовуються на схилах. Хатини будують на каркасі, опорні стовпи неодмінно розпису-

Руандійський сімейний хутір

Найпоширеніший вид прикладного мистецтва в Руанді — плетіння. З папірусу або волокон пальми рафії народні майстри плетуть циновки, корзини та інші вироби. Традиційно все це прикрашається геометричними візерунками білого, чорного та червоного кольорів.

ють геометричним орнаментом. Будинок із цегли — досить рідке явище для сільської місцевості. Будівлі європейського типу є тільки в небагатьох великих містах, найбільше і найсучасніше з яких — столиця Кігалі, де мешкають 238 тис. жителів.

Руанда має запаси олов'яної руди, вольфраму, в незначній кількості — золота, берилію та ін. Починають одужувати розбиті війною невеликі промислові підприємства з переробки сировини та виробництва товарів народного споживання.

Гострим залишаються в Руанді питання охорони здоров'я — дошкуляють численні хвороби при дефіциті лікарів. Навчальних закладів вистачає, але початкові школи відвідують менше 60 % дітей відповідного віку, а 40 % дорослого населення неписьменні. Проте й ті, хто не читає газет, розуміють, як важливо для обох ворогуючих народів утримати дорогоцінний мир у спільному домі.

Свазіленд — найменша країна Південної півкулі

Королівство Свазіленд — одне з найкрасивіших місць нашої планети. Воно розташоване на невеличкій площі в 17 тис. км^2, що втричі менша за Московську область, на півдні Африки, не має виходу до моря і майже з усіх боків оточене Південно-Африканською Республікою. Лише на сході, по горах Лебомбо, вона межує з Республікою Мозамбік.

Більшість території Свазіленду лежить на нагір'ї, яке знижується на схід до прибережної рівнини трьома виступами. Кожний з них називається вельдом, тобто степом. Високий Вельд має 1000—1500 м над рівнем моря, середній Вельд — 400—800 м, а Низький Вельд — всього 150—300 м. Окремі

вершини Високого Вельду перевищують 1800 м над рівнем моря. Серед них найбільшою є гора Емлембе, 1862 м заввишки. Середньому Вельду властива рівна поверхня порівняно з Високим Вельдом, а Низький Вельд має добрі пасовиська і густі ліси.

Клімат більшості території Свазіленду характеризується як субтропічний із середніми температурами від +16 до +22° С. Перебіги температур повітря влітку і взимку тут не перевищують 5—6° С. Середня кількість опадів становить 1200—1400 мм, а іноді й більше. А от Низький Вельд перебуває в зоні тропічного клімату із середніми температурами +20—24° С та середньорічною кількістю опадів 500—700 мм. Майже весь час у Свазіленді стоїть прекрасна погода. Сонце тут світить аж 300 днів на рік.

Історія земель Свазіленду до XVIII ст. зовсім не відома. Саме в цей час сюди переселився народ свазі — його ще називають ама-свазі або амангвані. Верховна влада в цього народу належала нгвеньямі, що в перекладі означає «Лев». Так свазі називали свого верховного вождя.

У XIX ст. нгвеньяма Собхуза І утворив тут королівство. Його наступник Мсваті II створив сильну армію і значно розширив територію своїх володінь. Його армія аж до 1894 р. успішно протистояла намаганням голландських поселенців бурів (африканерів) та англійців захопити королівство. Втім, країна все ж таки увійшла до складу бурської республіки Трансвааль, а після англо-бурської війни 1899—1902 рр. була оголошена протекторатом Великої Британії. Проте королівський трон залишився недоторканним. Країною продовжували правити нгвеньями.

У 1921—1982 рр. королівський трон обіймав Собхуза II. Він зумів викупити землі, що в 1907 р. експропріювали британці, а в 1967 р. домігся для Свазіленду самоврядування. Але цей стан протримався недовго. Вже у вересні наступного року країна була проголошена незалежним Королівством Свазіленд. Конституція Свазіленду, прийнята у 1968 р., проголосила нгвеньяму королем. Відтоді офіційний титул коро-

ля Свазіленду звучить як Його Величність Король «Лев» (нгвеньяма).

Після смерті славного Собхузи протягом чотирьох років державою керувала рада регентів, а потім трон посів принц Макхосетиве. Після коронації його стали називати Мсваті III. Він править королівством донині. Як і його предки, Мсваті III тривалий час почуває себе абсолютним монархом з необмеженою владою. У 1994—1996 рр. країну охопили страйки та акти громадянської непокори, які супроводжувалися насильством. Протестанти вимагали демократичних перетворень. Тільки в 1998 р. під тиском демократичного руху в країні відбулися вибори до парламенту, куди увійшли 55 депутатів. Але заборона на діяльність політичних партій не була знята. Король досі має право відмінити будь-яке парламентське рішення.

Таким чином, політичний устрій сучасного Свазіленду можна вважати конституційною монархією. Правити королю допомагає Національна рада свазі, до складу якої входить нгвеньяма і королева-мати, яку тут називають ндловуказі («Велика Слониха»), а також родичі королівської сім’ї та його найближчі радники. З ними король радиться з питань використання природних ресурсів, правових питань і традицій, а разом з королевою-матір’ю вирішує, хто повинен успадкувати королівський трон. За конституцією король також має право призначати прем’єр-міністра та міністрів. Законодавча влада у країні належить двопалатному парламенту, який складається із Сенату і Асамблеї. Але лише частина його депутатів обирається населенням. Решту призначає король.

Столицею Свазіленду вважається Мбабане, де проживають 52 тис. мешканців. Тут працює уряд Свазіленду. Втім, королівська резиденція і парламент розташовані в місті Лобамба.

Грошова одиниця Свазіленду називається лілангені. Поряд із цим широко використовується південноафриканський ренд. Так сталося тому, що Свазіленд має тісні економічні зв’язки з Південно-Африканською Республікою і входить

Жінки Свазіленду

до Південноафриканського митного союзу та Співтовариства розвитку Півдня Африки.

У королівстві проживають понад 1 млн мешканців. Серед них 97 % належать до народу свазі. Крім того, у складі населення — 3 % білих.

У країні визнані офіційними дві мови. Першою, звичайно, є свазі. Крім того, вживається англійська, бо держава входить до складу Британської Співдружності.

Близько 60 % населення є християнами, а 40 % дотримуються місцевих традиційних вірувань.

Свазіленд належить до слабо розвинених аграрних країн. За рівнем соціально-економічного розвитку він посідає третє місце серед країн-членів Спільноти розвитку півдня Африки і восьме — по Африці в цілому.

Порівняно з багатьма африканськими країнами держава доволі бідна на корисні копалини. Тут ведеться лише розробка покладів азбесту. Щоправда, це родовище вважається чет-

вертим за величиною у світі. Крім того, видобуваються алмази та вугілля.

У промисловій галузі в основному працюють невеликі підприємства, які спеціалізуються на переробці сільськогосподарської продукції та деревини. Нещодавно почало розвиватися виробництво концентратів прохолоджуючих напоїв, текстилю, ведеться монтаж холодильників.

Родючі ґрунти і багаті водні ресурси сприяють розвитку сільського господарства. Але 60 % земель перебуває в так званому Земельному фонді свазі, який розподіляє король. Він орієнтується на традиційну систему використання земель, яка здавна існувала у свазі. Ця система спрямована на натуральне ведення господарства, тому у Свазіленді погано впроваджуються нові сільськогосподарські технології. Вони існують тільки на приватних землях, які становлять лише 40 % ріллі.

Основною сільськогосподарською культурою у Свазіленді є цукрова тростина. Ще вирощують кукурудзу, бавовник, цитрусові, ананаси, тютюн, арахіс, просо. Останнім часом завдяки фінансовій допомозі з боку Таїланду активно вирощується рис.

Велика частка сільскогосподарскої продукції використовується для переробки на експорт. Південно-Африканська Республіка та країни ЄС охоче купують у королівства напої, концентрати до них, консервовані фрукти, цукор та бавовник.

У тваринництві перевага віддається великій рогатій худобі. Кількість голів у хазяйстві розглядається як показник заможності сім'ї, тому свазі прагнуть мати якомога більше худоби.

У королівстві діє програма лісопоновлення. На Високому Вельді значні території засаджені хвойними деревами та евкаліптами. У майбутньому вони стануть у нагоді для подальшого розвитку лісообробної промисловості.

Велика частка прибутків країни надходить від туризму. Іноземці охоче відвідують Свазіленд заради природного розмаїття та старовинних традицій свазі. Завдяки кінним екскурсіям, які організовують для гостей королівства, Свазі-

Король Свазіленду має багато жінок. Тому в королівстві існує свято Умхланга (Танок Тростинки) — вибори монархом чергової нареченої. Щоб продемонструвати королю своє вміння танцювати і сподобатися йому, до Лобамби приїздять дівчата з усього королівства. Вони цілу добу танцюють і співають, поки король не кине свій посох під ноги обраниці. З цього моменту дівчина вважається королівською нареченою. Сучасний король Свазіленду Мсваті III має лише 11 жінок. А от його батько одружувався понад 90 разів. Численні жінки короля живуть не в гаремі. Для кожної з них будується окремий будинок, і вони утворюють окреме селище.

ленд останнім часом завоював собі славу одного зі світових центрів кінного туризму.

Є також у Свазіленді два дуже цікавих державних навчальних заклади — школи Іньянга і Сангома. З них випускають цілителів і знавців традиційної народної медицини. Поряд зі школами міститься заповідник, де африканські народні лікарі збирають лікарські трави. Саме тому заповідник називають Муті-Муті, бо слово «муті» водночас означає «чаклунство» і «ліки». До шкіл і заповідника теж влаштовуються екскурсії.

Сенегал — африканська любов Франції

Століття тому французи пишалися перлиною своєї Західної Африки — Сенегалом. Серед їхніх колоній саме він подавав найбільші надії — тут найшвидше розвивалася промисловість, він чудово почувався в ролі адміністративного й торговельного центру. Як вірний молодший брат, Сенегал зберігає тісні зв’язки з Францією. А французи полюбляють сенегальські пляжі і відпочивають тут цілими сім’ями, ніби в себе на дачі.

Хоча першими європейцями в Сенегалі були португальці, владу над цими землями та їх жителями до кінця XIX ст. встановили французи. До того на місцевій політичній арені вирізнялися держави племен волоф, серер, тукулор (нащадки цих народів і нині населяють Сенегал). Волоф і серер з’явилися тут ще в I ст. н. е., тукулор мігрували приблизно в X ст. Внаслідок змішання останніх із завойовниками берберами

Сенегальське селище

виникла народність фульбе. Тукулор-фульбе заснували одну з наймогутніших племінних держав у Сенегалі — Текрур. Із сусідніх територій ще з XV ст. поширювався іслам (тепер абсолютна більшість сенегальців — мусульмани), а згодом волоф використовували прийняття цієї релігії як своєрідний захист від французької експансії. Проте колонізаторам були не так уже й важливі релігійні уподобання мешканців Сенегалу. Французи, можна сказати, закохалися в нього з першого погляду. Великі прибутки від арахісу, деякий час і від продажу рабів, вихід до Атлантичного океану — все це не могло залишити їх байдужими. У 1895 р. Франція оголосила Сенегал своєю колонією, ввела його до Французької Західної Африки,

Жінка з племені волоф

Провінція Казаманс на півдні Сенегалу, яку населяє народність волоф, — місце з чудовою природою, привабливе для туристів, але небезпечне. Головне заняття багатьох її мешканців — повстання та здійснення терористичних актів. Повстанці вимагають відокремлення їхніх територій від Сенегалу з метою подальшого об'єднання волоф в одну окрему державу. Нині цей народ розділений кордонами трьох країн — Сенегалу, Гвінеї-Бісау та Гамбії. Казаманс якраз і розташований між Гамбією, що «вклинюється» в територію Сенегалу, та Гвінеєю-Бісау. Окрім своїх повстанських якостей, волоф відомі як гарні майстри ювелірної справи, проте робота із золотом і сріблом не заважає їм агресивно відстоювати свої політичні переконання.

адміністративним центром якої у 1902 р. став Дакар, нинішня столиця Сенегалу. Таким чином, цю колонію майже відразу вирізнили серед інших.

У той час, коли по всій Африці права чорношкірого населення ігнорувалися, жителям деяких сенегальських міст, що отримали статус комун (Сен-Луї, Рюфіск, Горе та Дакар), були надані права французьких громадян, у тому числі можливість обирати від себе депутата до французького парламенту. У 1958 р. Сенегал став автономною республікою у складі Французького Товариства. Наступного року разом з Французьким Суданом (сучасне Малі) він заснував Федерацію Малі, що стала незалежною в рамках Товариства та проіснувала кілька місяців. У 1960 р. Сенегал отримав статус суверенної держави. Потім були економічні пошуки, політична нестабільність, воєнна ворожнеча з Мавританією (через прикордонні території), тим-

часова дружба з Гамбією, утворення з нею конфедерації Сенегамбія (існувала з 1982 р. по 1989 р.), постійні спроби загасити тривалий сепаратистський конфлікт у провінції Казаманс.

Незалежний Сенегал (республіка на чолі з президентом) увійшов до ООН, Організації африканської єдності, Економічної спільноти західноафриканських країн (і затвердив своєю грошовою одиницею франк КФА), Ісламського банку розвитку та інших організацій. Новоспечена країна в самостійне життя взяла багато з колоніального минулого (не тільки державну французьку мову) — вона продовжувала розвивати сільське господарство з традиційним рисом і просом для внутрішніх потреб та арахісом на експорт. До цього додалися перспективні і прибуткові цитрусові, більше уваги стали приділяти цукровій тростині та бавовнику. І звичайно, Сенегал продовжував розвивати промисловість. Нині тут налічується понад 300 значних промислових підприємств (для африканської країни це дуже багато). Головні галузі — харчова (її основою є виробництво арахісового масла), хімічна, гірничодобувна (країна багата фосфатами й залізною рудою), цементна, рибоконсервна. Мор-

Столиця Сенегалу — Дакар

Столиця Сенегалу — Дакар

ське рибальство за останні десятиліття розвивалося дуже швидко і стало конкурувати за економічною значущістю з давнім експортним лідером — арахісом. Незважаючи на такі успіхи, Сенегалу все ще доводиться імпортувати багато промислової продукції. Велика кількість підприємств, як і раніше, належить французам.

Поки що країна не змогла подолати

Ще в середині минулого століття представники сенегальської інтелігенції захопилися теорією негритюда, в основі якої лежать ідеї про унікальність чорної раси, про її значний внесок до світової цивілізації. Серед відомих сенегальських гуманітаріїв — історик Шейх Анта Діоп (його ім’я має університет в Дакарі), поет Леопольд Сенгор (колишній президент), політолог Мамаду Діа (колишній прем’єр-міністр). Освічені сенегальці (серед дорослого населення письменних менше половини) пишаються також своїм прозаїком на ім’я Сембен Усман, який перший з місцевих майстрів пера здобув міжнародне визнання. Деякі записують його і в батьки африканського кінематографу. Існує й інший бік сенегальської культури — дерев’яні африканські маски, музичні інструменти з великих гарбузів та колоритні оповідачі давніх легенд.

велику різницю у доходах міських та сільських жителів, хоча саме останні і роблять економіку, принаймні щодо арахісу. Основна маса населення мешкає в селах (усього в країні проживає майже 9,9 млн). Найбідніше живуть люди в долинах річок Сенегал та Казаманс, хоча саме тут добре росте рис, який так люблять сенегальці у вигляді національних страв чебуджен (рис із рибою) та мафе (рис із м'ясом в арахісовому соусі). Причини широкого розповсюдження арахісу прості. Це одна з небагатьох культур, що добре почувається на піщаних ґрунтах. А більшість території Сенегалу (загальна площа країни — 197,2 тис. км^2) — це якраз піщана рівнина та збіднена савана. Лише на півдні з'являються густі ліси, де ростуть тік, бамбук, олійна пальма, червоне дерево, мешканцями яких є багато тварин. У країні субтропічний клімат, засушливий на півночі та більш вологий на півдні. Дощі творять тут чудеса. Влітку, коли вітри з узбережжя приносять із собою тропічні зливи, сухий потрісканий ґрунт розквітає на очах, вкриваючись яскравою ковдрою.

Європейці, переважно французи, їдуть сюди заради пляжів. Окрім них у Сенегалі цікаві національні парки. Столиця країни Дакар (2 млн мешканців) має художній, історичний та морський музеї. Але славиться місто зовсім іншим — перш за все чудовим яхт-портом, що приваблює до Сенегалу велику кількість яхтсменів.

Сомалі — Африканській Ріг

Над теплою блакитною неосяжністю Індійського океану мріє у спекотній імлі Чорного континенту білокамінне місто — столиця Сомалі Могадішо (300 тис. мешканців). У казковій архітектурі застигла його історія. Виблискують на сонці, наче небачений тут ніколи сніг, вежі давньої фортеці. Закликають до намазу мінарети. Приваблюють прохолодою розкішні вілли та палаци... Ось де міг би відпочити втомлений сучасною цивілізацією європеєць чи американець! Та, виявляється, перше враження — хибне. Мешканці Мо-

гадішо, як і всієї країни, довгий час живуть не в чарівній, а скоріше, у страшній казці, адже в кінці минулого сторіччя Сомалі поринуло в безодню братовбивства.

Вже на початку нашої ери міста Африканського Рогу (достатньо поглянути на карту, аби зрозуміти виправданість цієї назви) були добре відомі індійським, грецьким та арабським купцям. Верблюди та вівці, банани та цитрусові, різноманітні пахощі, чудові вироби зі шкіри, дерева, білого каміння сепіоліту — все це приваблювало давніх торгівців.

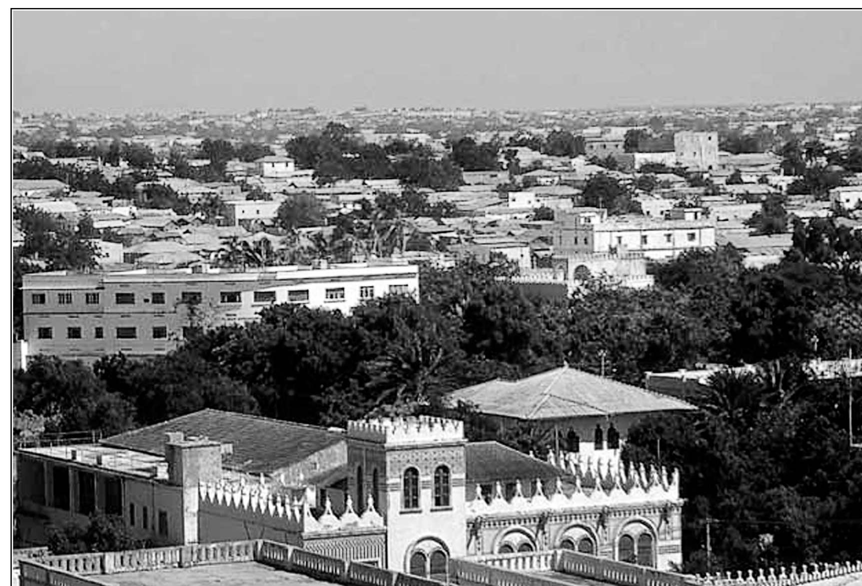
Мешканцями сомалійської землі були здебільшого кочовики, вихідці з Ефіопського нагір'я та Північної Кенії. Вони постійно переміщалися в пошуках пасовищ, тому довгий час країна не мала усталених кордонів. Тож не дивно, що ця земля постійно приваблювала чужоземних «хазяїв». Першими сюди прийшли араби. Вони навернули більшість населення в іслам. Це сталося майже тисячу років тому. Арабське панування на цих територіях не викликало сумнівів до XIX ст., доки цими землями не зацікавилися європейці. Сомалі вабило їх не тільки фруктами та продуктами тваринництва. Після відкриття Суецького каналу узбережжя Сомалі стали розглядати як місце, де можна вигідно розмістити вугільні бази для суден, що курсували через рукотворну протоку. Перші комерсанти зі Старого Світу з'явилися тут у 80-х роках позаминулого століття, і незабаром сомалійська земля була розділена між італійцями, британцями та французами. Італійці обрали південь та схід країни. А на півночі розташувалися англійський Сомаліленд та французький Джибуті.

Сомалі буквально оповите ефірними ароматами, які тут є буденною річчю. І це дає йому право називатися «країною пахощів». На її землях росте багато ефіроносних кущів, з яких отримують мірру, ладан і бальзами (дві третини світового збору).

Незалежна єдина Сомалійська Демократична Республіка на чолі з президентом народилася тільки в липні 1960 р. Проте демократія існувала тут недовго. Вже через дев'ять років, у жовтні 1969 р., в країні стався військовий переворот, обраного народом президента було вбито, конституцію

забуто. Сомалі увійшло у стадію правління військових, відому багатьом африканським країнам. Радянський Союз підтримував диктаторський режим, аж поки... не став на бік Ефіопії в сомалійсько-ефіопській війні 1977—1978 рр. Війна загострила ситуацію в країні, що до того сильно постраждала від засух.

У кінці 1980-х років між правлячим режимом і групами «невдоволених» почалися збройні сутички. У 1991 р. військовий режим було повалено. І майже відразу державу почала роздирати міжкланова ворожнеча. Річ у тім, що населення цієї африканської країни поділяється на кілька кланів (кожен складається з декількох народностей), що здавна ворогують один з одним. Представники клану іса мешкають на півночі, люди з хавійя — на східному узбережжі, а вихідці північно-східних та південно-західних районів називають себе дарод. Через декілька місяців міжкланова війна відібрала життя тисяч сомалійців і значно погіршила вигляд колись казкового Могадішо. У 1992 р. ООН ввела в Сомалі півтисячний контингент миротворців, через рік сюди було кинуто й американські

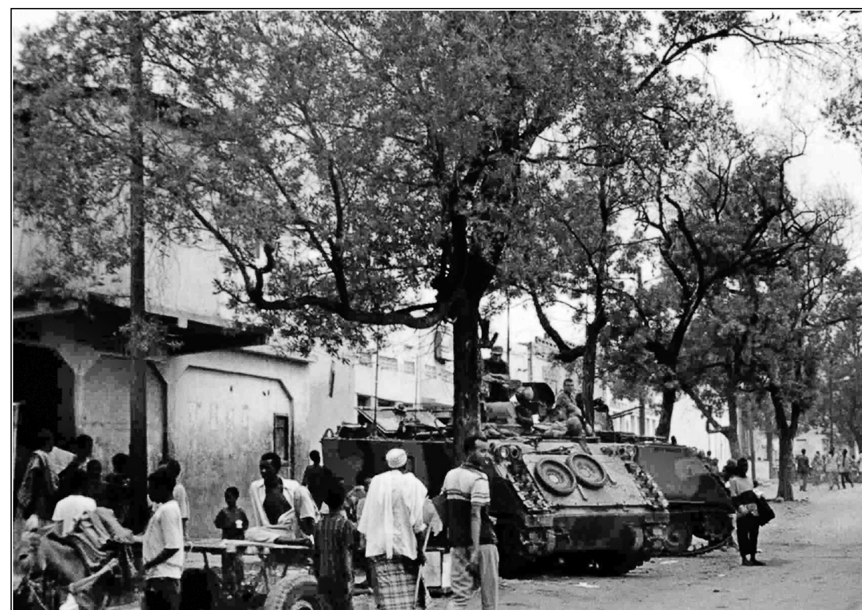

Столиця Сомалі — Могадішо

війська, проте це не покращило ситуації. Гуманітарна допомога часто не доходила до населення, з’явилася загроза голоду. В кривавих сутичках загинуло багато миротворців. З 1994 р. почалася евакуація сил ООН та США. Незважаючи на деякі домовленості керівників кланів щодо формування єдиної адміністрації, країна продовжує жити в напружених умовах. Лагідні хвилі Індійського океану та Аденської затоки, на жаль, не в змозі заспокійливо вплинути на мешканців. Ці люди (в Сомалі живуть близько 7,5 млн чоловік) не можуть спати спокійно і бути впевненими у завтрашньому дні.

Сомалі є членом ООН, Організації африканської єдності та Ліги арабських держав. За кілька десятиліть країна заробила собі сумнівну славу «ідеального місця для терористів» (так вважають експерти США), місця, яке краще обминути попри його самобутню архітектуру, білокамінну столицю та довгі кілометри пляжів.

Невтішні дані і в тих експертів, які аналізують економіку Сомалі. Вони відносять країну до бідних, слабо розвинених

Танки на вулиці сомалійського міста

У дельті річки Джубба

держав. Економіка Сомалі підірвана і війнами, і засухами. Останні траплялися на цій території з давніх-давен. Що вдієш — такі умови створила тут природа.

Більша частина Сомалі (країна має площу 638 тис. км^2) — це безводні рівнини, напівпустелі, розташовані на плато, що на південному сході поступається узбережній низовині. Плато має висоту близько 900 м, а найвищою точкою є гора Шимбіріс (2407 м). Головні річки країни (Джубба і Вебі-Шебелі) маловодні і не в змозі сповна забезпечувати її потреби. Часто чи не єдиним джерелом вологи на плато у внутрішніх районах є накопичення дощової води в низовинах та яругах. Проте і цієї води випадає зовсім небагато. Клімат Сомалі на півночі тропічний пустельний та напівпустельний, на півдні — субекваторіальний мусонний. Зазвичай погоду характеризують лаконічно — сухо та спекотно. Виняток становить лише південно-східне узбережжя з більш лагідними умовами. Вологи у Сомалі випадає всього від 100 мм (північ) до 600 мм на рік, і це дуже гальмує розвиток сільського господарства.

Ліси — скоріше незвичайний ландшафт для вкритого напівпустелями та сухими саванами Сомалі, проте невеличкі їх площі можна зустріти в долинах головних річок та на південному узбережжі. В долинах рік ще залишилися слони, носороги, леопарди (назва річки Вебі-Шебелі перекладається як «річка леопардів»), у густих хащах живуть мавпи, а просторами напівпустель мандрують антилопи та жирафи. Деінде скупий пейзаж напівпустелі урізноманітнюють великі, інколи з людський зріст, термітники.

Єдину вагому експортну культуру — банани — вирощують у долинах річок. Взагалі землеробство розвинене тільки в південних районах, де збирають врожаї кукурудзи, сорго, цукрової тростини, бавовнику. Розширенню полів заважає відсутність зрошувальних систем та нестача вологи. Країні доводиться імпортувати велику кількість продуктів, особливо зернових. У період загострення війни та великих засух на закупівлю харчів часто не вистачає сомалійських шилінгів, і нависає загроза голоду.

На рисовому полі

Могадішо

Більшість мешканців країни виживає завдяки тваринництву, основному заняттю своїх предків. Сомалійці розводять велику рогату худобу, кіз, овець та верблюдів. Останніх вони цінують чи не найбільше і вважають дуже необхідними в господарстві. Понад 80 % від експортних надходжень дає Сомалі жива худоба, м'ясо та шкури. Як і раніше, на високому рівні народні майстри, які виготовляють витончені шедеври для людей зі смаком, але через війну їхня продукція довго чекає на своїх покупців, адже туристів сюди заманити важко.

Сомалійська мова, яка є державною, тільки в 1972 р. дістала своє письмове втілення, до того вона існувала лише в усній формі, що стримувало розвиток освіти. Для своєї мови сомалійці обрали модифікований латинський алфавіт, і тепер вони без проблем викладають у школах дітям ази читання і писання. Однак більшість старшого покоління все ще не знає цих азів.

Не дуже допомагають боротися з бідністю сомалійські надра, що не мають ані «чорного золота», ані алмазів, а містять лише ніобієві руди та поварену сіль. Міс-

цева промисловість в основному переробляє сільськогосподарську сировину (виготовляє консерви, очищає цукор, вичиняє шкури). Існують також текстильні підприємства, цементний та нафтопереробний заводи.

Проте на тлі озброєних сутичок та навколишнього безладдя ці підприємства виглядають не дуже переконливо. І спокійні верблюди, і милі віслюки з цистернами води, і традиційне розмірене життя, і краса коралових рифів — все це втрачає свої принади, бо в країні досі існує політична криза, а з нею і загроза війни, яка то вщухає, то починається знову. Здається, що всі в очікуванні, коли країна почне писати свою історію з чистого аркуша. Могадішо та інші міста солідного віку, що бачили багато у своєму житті, мріють про той час, коли їхню красу будуть не руйнувати, а цінувати й оберігати. Адже вони того варті, бо мудрі арабські архітектори будували їх для того, аби ці стіни ловили зацікавлені погляди гостей, а не кулі засліплених ворожнечею співгромадян.

Судан — найбільша країна Африки

В узбережних водах Судану Жак Ів Кусто зняв декілька фільмів про таємниче підводне царство, які вже кілька десятиліть спокушають глядачів відвідати Північний схід африканського континенту, омитий Червоним морем. Однак їхати до Судану наважуються лише відчайдушні люди. Закони шаріату, політична нестабільність, а також безперервна громадянська війна в неісламському півдні — все це аж ніяк не сприяє іміджу туристичної країни.

Морське узбережжя — це лише маленька частина Судану, найбільшої африканської країни, площа якої становить 2500 тис. км^2. Територія Судану розкинулася на частині одноіменної природної зони, що простирається від Сахари та Лівійської пустелі на півночі, через область саван до тропічних лісів на півдні. Великі північні території зовсім незаселені. Найбільше вирує життя в долинах річок. Білий Ніл, вбираючи притоки, «мандрує» з півдня, а Голубий Ніл — зі сходу, і

в центрі країни вони зливаються, утворюючи могутній, овіяний давніми легендами Ніл — найдовшу у світі річку. Місцевим горам на півдні та сході до найбільших у світі далеко, їхня максимальна висота становить 3187 м (гора Кіньєті). А спека, що панує тут лише трішки не дотягує до рекордної на планеті. Температура влітку сягає +47—49° С на півночі та +40° С на півдні. Невелика кількість опадів у саванах змінюється мінімальною в пустелях. Навіть на узбережжі, хоча море й пом'якшує спеку, докучають душні ночі, до яких важко звикнути. Не кожен європеєць витримає без проблем цей суданський тропічний клімат. А от місцеві жителі до таких погодних умов адаптувалися. Призвичаїлися вони й жити в глиняних будинках без світла та води (йдеться про віддалені сільські райони). Окрім європеїзованої столиці Хартум (3 млн мешканців), двох-трьох великих міст та ворогуючих районів, пересічні мешканці країни живуть розмірено й спокійно, славлячи головного свого помічника й годувальника — річку Ніл.

Рибальські човни на Білому Нілі

Стародавні нубійські руїни

Саме в долині Нілу процвітала в давнину держава Нубія, значна частина якої розміщувалася на території сучасного Судану. В середні віки сюди, до північного Судану, почали мігрувати араби-кочовики і населення цих територій зазнало корінних змін через їхні напади та шлюби з місцевими жительками. В XVI—XVIII ст. в центральній частині сучасного Судану існували два мусульманських (але не арабських) султанати, які на початку XIX ст. були захоплені турецько-єгипетськими військами. Тоді ж на ріках Судану з'явилися європейці, пожвавилася торгівля слоновою кісткою та рабами. У 1881 р. суданці під керівництвом Мухаммеда ель-Махді розпочали війну проти єгипетської окупації. Єгипет вивів війська, і суданська махдістська держава, залишивши немусульманський південь за своїми межами, відзначила день народження. Невдовзі її було розгромлено, а на території Судану проголошено режим спільного англо-єгипетського управління (1899), що забезпечило відносний внутрішній

Мешканці Судану зовсім не цінують час, це для них абстрактна категорія. Якось один мандрівник спитав, коли відходить паром. «Після обіду», — була відповідь. Намагаючись уточнити, він з'ясував, що за розкладом паром має відійти о четвертій, але не виключено, що він затримається до п'ятої або шостої, однак зазвичай паром не відходить і до сьомої-восьмої, а то й дев'ятої, а якщо багато вантажу... І це нікого не дратує і не турбує — так живуть усі, в тому числі й працівники офіційних служб, так що розраховувати хоч на мінімальну пунктуальність не доводиться. Спокійно ставляться місцеві жителі й до грошей (офіційна валюта країни — суданський динар), і в принципі за межами великих міст цілком можна обійтися й без них.

порядок та розвиток країни. Треба ж було постачати бавовну на фабрики Британії.

Незалежності Судан домігся у 1956 р., ставши республікою на чолі з президентом. Його історичний шлях зумовив панування в країні ісламу. Тут мешкають 35 млн людей, майже 40 % з них — араби, африканські народності (азанде, дінка, нуер, шилу) вкупі становлять 49 %. Арабська мова є державною, нею викладають у школах, які відвідують менше половини дітей. Прихід арабів звів нанівець християнські традиції Нубії. Але на півдні християнство пустило міцні корні, залишилися тут і прибічники язичницьких вірувань. У період англійського панування південь жив відокремлено, і надалі всі спроби культивувати тут іслам зазнавали поразок. У 1980-х роках давній конфлікт вибухнув, перейшовши у громадянську війну проти ісламізації. Ця війна триває й досі, її пік, вважають, припадав на 1990-ті роки. Основною сферою діяльності ООН у регіоні була тоді доставка продовольства голодуючим півдня. Це при тому, що до 1980-х років Судан майже повністю забезпечував себе харчами.

Вести сільське господарство тут завжди було непросто, доводилося щось вигадувати зі зрошенням земель. У долинах річок здавна вирощували бавовну, рис, цукрову тростину. Подалі від них на глинистих ґрунтах росте просо, а ще далі, на піщаних, — невибагливий арахіс і кунжут. Тваринництво поширене серед кочовиків (це 10 % населення). Окрім великої рогатої худоби, кіз та овець, вони розводять верблюдів.

Університет у Хартумі

За експортні надходження «відповідає» в основному бавовник (його очистка є головною галуззю промисловості), якому «допомагають» кунжут, арахіс, фініки й гуміарабік, що використовується як клей. Його дає людині поширена в саванах акація. А в лісах Судану досить багато цінного червоного дерева (кайї). Громадянська війна перешкоджає видобуванню нафти, яку знайшли саме на гарячій південній території. Заважає війна і туризму. Всесвітньо відомі фільми аквалангістів Жака Іва Кусто та Ганса Хасса («Світ без сонця», «Пригоди у Червоному морі») зробили потужну рекламу регіону. Проте через воєнну антирекламу побачити всю цю дивовижну красу на власні очі та дослідити затонулі кораблі приїжджають лише віддані фанати дайвінгу (пірнання з аквалангом). Ті, кому довелося побувати в Судані, попереджають, що в місцевих готелях може не бути, скажімо, рушників та мила, а в крамницях важко знайти зубну пасту та щітку — ці «дрібниці» вважаються непотрібними.

Корабель «Умбрія» затонув біля суданського узбережжя в 40-х роках минулого століття. Він не став жертвою ворогів чи стихії, його затопив власний капітан — такими витонченими були воєнні інтриги. «Умбрія» лежить під прикриттям одного з рифів і майже не підкоряється припливам. На її корпусі буйно розквітло морське життя, проте всі приміщення добре збереглися і їх можна досліджувати, уявляючи себе піратом, капітаном або шукачем скарбів.

Ось така вона, найбільша країна Африки, зі своїми великими проблемами. Вона все ж таки має певні здобутки: в Судані триває приватизація, дозволена діяльність заборонених раніше партій, спрощується в'їзд іноземців, проте доки є жорстоке релігійне протистояння, великого напливу туристів очікувати навряд чи варто.

Сьєрра-Леоне — країна «левових гір» та діамантів

Алмазні розсипи та великі кокоси, родючі землі та багата фауна, привабливе океанське узбережжя й столиця під назвою «місто вільних» — все це Сьєрра-Леоне. Її, так би мовити, парадний вигляд. Проте місцеві жителі про нього майже забули, та й відвідувачі найчастіше бачать іншу Сьєрра-Леоне. Алмази йдуть повз державну казну, селяни кидають свої землі, а в «місті вільних» страшно навіть удень вийти на вулицю — Фрітаун не може оговтатися від безчинств аж занадто вільних молодчиків-повстанців.

Зовсім не те бачили португальці, які в XV ст. зійшли з кораблів тут, на Західному узбережжі Африки. Сьєрра-Леоне, тобто «левові гори», охрестили вони ці місця, хоча насправді країна зовсім не гірська, та й висоти її нечисленних гір скромні. Більша її частина — це низовина, лише на північному сході лежить узгір'я з найвищою горою Бінтімані (1945 м). Як би там не було, португальці залишилися враженими красою місцевості, і ця експресивна назва закріпилася згодом за невеличкою країною (її площа — 71,7 тис. км^2). Хоча хрещеними батьками Сьєрра-Леоне і були португальці, в колоніальний період влада над нею дісталася Британії.

Океанське узбережжя

В 1808 р. узбережна частина була оголошена англійською колонією, Фрітаун незабаром перетворився на західноафриканський осередок європейської культури. В 1896 р. Британія встановила протекторат над внутрішніми районами сучасної Сьєрра-Леоне.

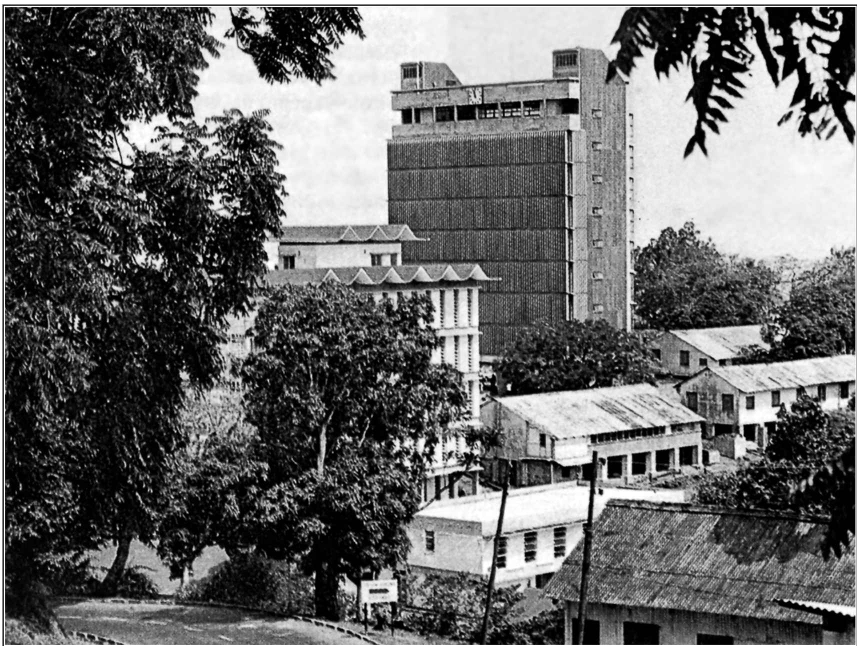
Таким чином, з XIX ст. населення Сьєрра-Леоне ділилося на дві великі групи — креоли, які жили на колоніальних землях, та корінні африканські племена (темне, менде та інші), які мешкали на території протекторату. Хоча перші трохи недовірливо ставилися до других, проте гаряче підтримали прагнення звільнитися від англійського панування. У 1961 р. Сьєрра-Леоне стала незалежною. Однак номінальним головою держави залишився англійський монарх, представлений у країні генерал-губернатором. Його було «усунуто» в 1971 р., після внесення поправок до конституції, що «оголосила» країну республікою і наділила виконав-

чою владою президента. Сьєрра-Леоне довго залишалася країною однієї партії (до 1990-х років). Політична нестабільність, зміна урядів, воєнні перевороти, надзвичайний стан міцно увійшли в її життя.

Проте головна біда прийшла потім — в обличчі жорстоких молодих повстанців, з автоматами в руках, які грабували й вбивали, знущалися з мешканців сіл та міст. Вони стали прокляттям цієї країни. Три правлячих режими намагалися знешкодити їх. Вони — члени Революційного об’єднаного фронту (РОФ), кістяком якого є люмпени. Неначе дика орда, що не залишає по собі живого місця, ці озброєні молодики у 1991 р. почали свій кривавий хід країною. В середині 1990-х років у виснаженій громадянською війною Сьєрра-Леоне почався масовий голод. Усі пограбовані й скривджені мешканці країни знали, що агресивні люмпени ведуть війну не проти постколоніального правління, як вони гучно оголо-

Найвища гора Сьєрра-Леоне — Бінтімані (1945 м)

Фрітаун

Як не парадоксально, колоніальний шлях Британії в Сьєрра-Леоне починався з «міста вільних» — Фрітауна, майбутньої столиці країни, де нині мешкають 669 тис. жителів. Таку назву дали своїй новій батьківщині звільнені та збіглі раби. Почалося все з того, що в 1788 р. капітан британського флоту Джон Тейлор, який діяв від імені общини вільних поселенців, підзахисних Туманного Альбіону, викупив в одного з місцевих вождів частину володінь. Чотириста колишніх рабів та шістдесят англійських жінок стали першими мешканцями Фрітауна. Звільнені раби все прибували й прибували, поселення розросталося, поступово всі узбережні землі були викуплені у вождів, і британська влада зрозуміла, що настав час внести цю територію до списку своїх колоній.

сили, а проти власних розорених співгромадян. У 1997 р. РОФ увірвався до столиці, принісши розруху, забравши життя багатьох людей. Початкова ідея протесту давно загубилася, в тому числі і серед алмазного блиску. Так звані повстанці сидять у лісах, намивають алмази на великі суми та купують зброю, що відчиняє всі двері. Вони цинічно вербують на «службу» десятирічних хлопців з убогих кварталів, віддаючи їм нака-

зи, «годуючи» наркотиками і озброюючи автоматами, культивують жорстокість.

Війна вдарила по і без того хиткій економіці країни, дискредитувала грошову одиницю леоне та внесла Сьєрра-Леоне до списку найбідніших країн. Ця держава багато років фінансово залежить від Програми розвитку ООН, країн ЄС, США, Японії. Від цього не врятували й природні багатства — дуже великі запаси алмазів, а також поклади золота, бокситів, залізної руди, рутилу, наявність цінної деревини (в лісах ростуть тік, кола, рожеве та чорне дерево). Екваторіальний клімат, родючі ґрунти й велика кількість річок є гарним підґрунтям для сільського господарства. Сьєра-Леоне експортує пальмову олію, кокоси, каву, какао, арахіс, імбир. Рис і маніок — основні продовольчі культури. Добре ростуть і бобові, цитрусові, овочі. У мирний час близько 80 % населення працювали на землі. Скільки нині — невідомо. Більше того, через війну, що вигнала з домівок велику масу біженців, не ведеться точний підрахунок кількості населення. За приблизними даними, нині в країні близько 5,2 млн мешканців. Через загальну нестабільну ситуацію не працює велика кількість шкіл. До підручників ще мають внести історію про бідну розорену країну, багату алмазами.

У 2003 р. голова РОФ, перебуваючи на той час в розпорядженні Суду ООН зі злочинів у Сьєрра-Леоне, помер в тюрмі, не дочекавшись судового процесу. Світовій спільноті і керівництву країни

Ідея Революційного фронту витала в повітрі убогих окраїн Фрітауна ще в 70-ті роки минулого століття. Точніше, не в повітрі, а в наркотичному диму дешевих брудних барів. Тут молоді люмпени плекали паростки своєї «нової» культури, оплотом якої стало поняття «оделайо» — непокора. Це була логічна реакція на політичну кризу, на негаразди в соціальній сфері. Однак «непокора» вилилася не в реальний політичний протест, а в попрання законів людяності, в антисоціальну поведінку. У люмпенському середовищі з'являлися й вихідці з університету, готові на справжній протест, знайомі зі світовими революційними ідеями, але такі ініціативи розчинилися в жорстокості й безглуздій боротьбі з невинним народом. Це стало страшним способом життя в «оделайо».

Один з островів архіпелагу Банана, що належить Сьєрра-Леоне

вдалося трохи приборкати повстанців. Проте в країні ще не вщухли пристрасті навколо РОФ, тут залишається багато алмазів, убогих дітей, яких можна завербувати, і немало бажаючих жити в «непокорі».

Танзанія — край сяючих снігів Кіліманджаро

Могутній Кіліманджаро вкритий сніговою шапкою, як сивою давниною... Найвища точка Африки й найбільший вулкан світу, він є символом усього континенту й предметом особистої гордості Танзанії. Ця східноафриканська країна — справжній музей під відкритим небом, музей природи, музей історії. Екзотикою сповнена й острівна частина, пряним ароматом спецій і таємниць віє від Занзібару — острова піратів та прянощів. Його мешканців колись вважали людоїдами, але тепер вони виявилися гостинними господарями, які можуть забезпечити цікавий та безтурботний відпочинок.

На острові Занзібар залишилося багато згадок про султанське правління. І нині свою велич демонструє «Палац чудес», збудований для султана Баргаша в середині XVII ст. Згодом саме в ньому почали з’являтися «чудеса» цивілізації — перший ліфт на острові, перша лампочка, перший водопровід. А від іншого палацу цього султана, збудованого для гарему, залишилися тільки руїни, де залюбки фотографуються туристи. Численні вулички головного міста Стоунтаун («кам’яне місто») ховають багато старовинних фортець і мечетей — більшість населення острова є мусульманами. Єдина християнська церква виглядає дуже колоритно, через те що її колони помилково поставили догори ногами.

Материкова частина (Танганьїка) й острови об’єдналися у XX ст., але й до того їхні історичні шляхи перетиналася. В І тисячолітті н. е. Танганьїку заселили бантумовні народи. Згодом на узбережжі Індійського океану почали виростати поселення перських та арабських торговців. Подобалося їм і на островах, зокрема на Занзібарі, що вже у VIII ст. став базою для арабів, які торгували з материком. На узбережжі Танзанії розквітала суахільська культура, що увібрала в себе африканські й арабські риси. Мова суахілі настільки прижилася тут, що й тепер має статус державної. В XVI ст.

Танзанійська савана

португальці захопили основні узбережні міста й взяли під контроль Занзібар, але в другій половині XVII ст. спільні африкано-арабські сили розбили чужинців і це пожвавило розвиток регіону. З XVIII ст. на узбережжя та на прилеглі острови поширилася влада оманського султана, який у XIX ст. переніс свою резиденцію до Занзібару.

У XVIII—XIX ст. активізувалася работоргівля, що жорстоко вдарила по багатьох східноафриканських племенах. На материку протистояти торговцям «живим товаром» намагалися державні утворення народів шамбала, чагга, хехе, хайя, ньямвезі. А Занзібар у цей час став великим центром торгівлі не тільки слоновою кісткою та прянощами, а й невільниками.

У кінці XIX ст. Танганьїка увійшла до складу Німецької Східної Африки, над Занзібаром встановила протекторат Британія, зберігши владу султана. Після Першої світової війни Танганьїку теж було передано британцям. Вони, як і німці, експлуатували місцеве населення, але замість воєнно-поліцейського режиму налагодили стосунки з вождями, прагнули розвивати освіту та охорону здоров'я. Проте народи Танганьїки ніколи не визнавали колоніального правління і не припиняли боротьби за визволення. В 1961 р. вони домоглися незалежності. Революція в Занзібарі теж принесла йому статус незалежної республіки і позбавила султанського панування. У 1964 р. Занзібар і Танганьїка утворили Об'єднану республіку Танзанію, очолювану президентом (часто її називають просто Танзанією). Вона має площу 945 тис. км^2 та більше 35 млн населення, яке складають приблизно 120 етнічних груп. Останнім часом злагода між двома частинами країни похитнулася. Економічна криза посилила конфлікти між християнами на материку та мусульманами островів, загострилися й політичні протистояння.

Криза пов'язана з перебудовою економіки. Після незалежності Танзанія довгий час рухалася шляхом соціалізму і зайшла у глухий кут. Примусові «соціалістичні селища», відчуження селян від землі погіршили стан економіки. Цей зане-

пад доповнила війна з Угандою, що вторглася на територію Танзанії. Наприкінці 1980-х років у країні пустила перші паростки приватизація, але більшість населення все ще не призвичаїлася працювати в ринкових умовах.

Стрижнем економіки Танзанії, незважаючи на клімат (екваторіально-мусонний, спекотний, сезонно вологий; багато віддалених від узбережжя районів відчувають нестачу вологи), було і залишається сільське господарство. Закордонні партнери охоче купують каву, чай, тютюн, бавовну. А муха цеце, на жаль, охоче живе в більшості районів і заважає розвитку тваринництва. В країні видобувають унікальні танзанійські турмаліни, гранати, рубіни, ізумруди, алмази, а також мінерал танзаніт, що є тільки тут, у вулканічних виверженнях Кіліманджаро. Крім того, відкриваються нові поклади золота, і уряд у перспективі обіцяє ввести країну до трійки найбільших африканських експортерів цього металу. Міжнародний валютний фонд констатував, що перебудову в Танзанії здійснено успішно, але реальних результатів поки що

Поселення біля підніжжя Кіліманджаро

Кіліманджаро (у перекладі з суахілі — «сяюча гора») — насправді не один вулкан, а три сусіди, об'єднані довгою історією вивержень та сніговою шапкою на вершині. Цей розкішний головний убір Кіліманджаро поступово втрачає — лід тане через глобальне потепління й розігрів самого вулкану. Вчені підрахували, що через двісті років людство побачить цей вулкан «з непокритою головою». А поки що сяюча сніжна вершина кличе туристів і контрастує з буйними лісами, якими вкриті схили. Кіліманджаро має багату фауну та статус національного парку. Конкуренцію йому складає ще один вулкан-парк — згаслий Нгоронгоро, з найбільшим у світі кратером, у чаші якого, оточеній відлогими скелями, живе велика кількість тварин. Колись тут було багато крокодилів й носорогів, проте перших знищили місцеві племена, а другі стали об'єктом браконьєрів, які полювали на їхній ріг. Тепер носорогів трохи більше десятка, і їх пильно охороняють.

не видно — багато селян насилу зводять кінці з кінцями. Танзанія все ще не має розвиненої промисловості, залежить від міжнародної допомоги. Вона є членом ООН, Організації африканської єдності та Співдружності, що очолює Британія.

Попри всі негаразди, нестабільність танзанійського шилінга, Танзанія у свідомості людей — це країна дикої природи, одне з найпопулярніших туристичних місць. І це не дивно. Одна назва Кіліманджаро примушує завмирати в передчутті нових сильних вражень. Древній та могутній, сплячий, але не згаслий, він і досі бурчить, нагадуючи про себе. Ця найвища африканська гора (5899 м) здіймається на північному сході Танзанії, біля кордону з Кенією. В країні багато й інших живописних гірських масивів, плато, вулканів з величезними кратерами, тут можна побачити класичні рифтові долини, обмежені крутими виступами, — тому Танзанію часто називають «країною великих розломів». Більшу її частину займають плоскогір'я, тільки на узбережжі та на островах є низовини. Центральне (Танзанійське) плоскогір'я, що охоплює західну частину країни, облямовують тектонічні западини, де давно утворилися красиві озера Танганьїка та Руква. Не менш живописні й озера Вікторія (на півночі) та Ньясу (на півдні). На схилах гір деінде збереглися вологі тропічні ліси. Але на більшості території переважають савани й світлі ліси (міомбо). Розкішну

Дар-ес-Салам (1,3 мешканців) раніше був головним містом країни. З 1983 р. столицю перенесли в глиб Танзанії, в Додома (200 тис. мешканців), щоб внутрішні райони не відставали від більш розвиненого узбережжя. Проте «притулок світу» зберіг столичні риси, залишається діловим центром, має особливий шарм, його відвідують набагато частіше, ніж Додому. Це місто суахілі, де переплітаються культури, стилі, народності. Тут цікавий Національний музей із цінними археологічними колекціями, в тому числі залишками австралопітека, який жив близько 2 млн років тому, та Селищний музей, де під відкритим небом представлені житла з різних куточків Танзанії.

дику природу можна побачити в заповідниках, якими Танзанія славиться на весь світ.

Найвідоміший із заповідників — Серенгеті — виник ще за колоніальних часів. На території, що за площею можна порівняти з Північною Ірландією, живуть 3 млн тварин. Головна туристична подія відбувається у квітні, коли мільйони антилоп-гну, зебр, газелей мандрують на зелені пасовиська Кенії в пошуках свіжої трави, а за ними вирушають

Заповідник Серенгеті

Дар-ес-Салам

хижаки (парк пишається великою популяцією левів та гепардів).

Все описане — тільки частина дивовижної країни. Танзанія — це ще морський заповідник на острові Мафія, це чудові пляжі, оточені великими пальмами. Це плем'я масаїв, яке зберегло звичку вибивати два нижніх передніх зуби, голити голови жінкам і жити в низеньких хатинках без вікон, це також сучасне місто Дар-ес-Салам (в перекладі «притулок світу») з високим рівнем життя та вишуканими будівлями.

Мешканці Танзанії дуже гостинні, і «притулок» можна знайти не тільки в Дар-ес Саламі, а будь-де в цій привітній країні, яка чекає на всіх, щоб поділитися своїми чудесами та познайомити зі світом дикої природи.

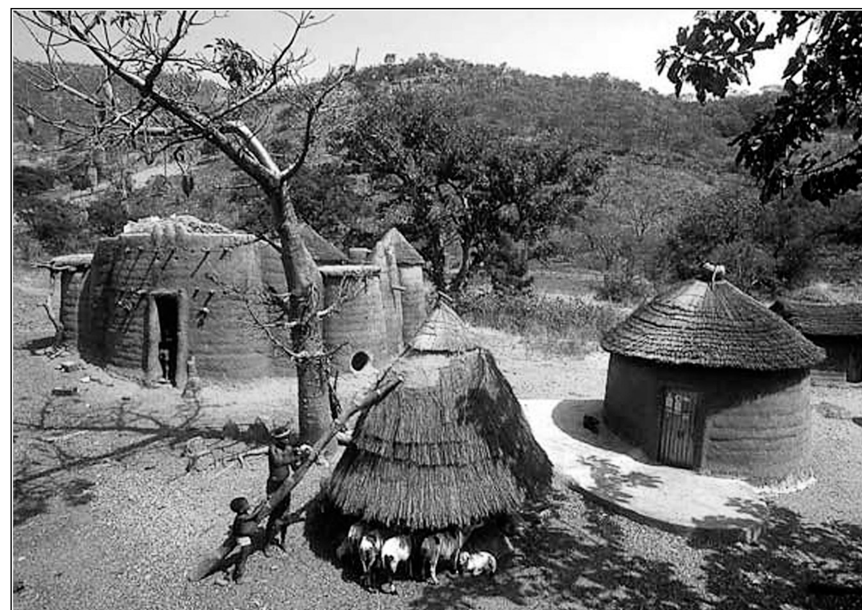
Того — місце народження вуду

Невелике озеро Того вабить до себе. Воно відоме не тільки тим, що дало назву всій країні. Дуже давно на його берегах почали відправляти свої таємничі ритуали прибічники вуду. Це справжнє магічне місце, осередок вуду, звідки воно

поширилося на весь світ. І хоча християнство та іслам знайшли прибічників серед мешканців країни, у свідомості багатьох Того залишається перш за все країною вуду. А вже потім згадують про фосфорити, бавовну, какао й пляжі на узбережжі Гвінейської затоки.

Озеро поділилося назвою з країною в XIX ст. До того ці західноафриканські землі не мали певного імені, їх населяли різні племена, які не створювали держав і не дуже опікувалися топонімікою. В XVI ст. з території Нігерії на узбережжя сучасного Того та Гани переселився народ еве. Через пару століть тут налічувалося понад сто племінних угруповань еве, проте до об'єднання в державу справа так і не дійшла. Сусідні конфедерації Ашанті та Дагомея багатіли, продаючи в рабство населення майбутнього Того.

У середині XIX ст. на землі еве приїхали німецькі місіонери, а потім і торговці, яким дуже сподобалася пальмова олія. Згодом було укладено договір про німецький протекторат, і підпис одного з вождів, чиї землі розкинулися біля

Сільське поселення на півночі Того

Пам’ятник Незалежності у Ломе

озера Того, вирішив долю назви країни. У 1894 р. територія увійшла до складу німецького Тоголенда. Під час Першої світової війни він був окупований французькими та британськими військами, згодом ці країни й поділили Того між собою. Франції відійшла більша, східна частина, зі збудованим німцями портом у столиці Ломе, а Британії — західна, яка славилася своїми какао-бобами. Британське Того стало частиною британського ж Золотого Берега. Своїм Того Франція управляла як окремою колонією. Поширювався рух за об’єднання народу еве, розділеного кордонами. Проте цього не сталося завдяки самому ж народу. На референдумі під егідою ООН у 1956 р. населення британського Того побажало залишитися повноправною частиною Золотого Берега, що через рік став незалежною Ганою. Франція надала своєму Того статусу автономної республіки у складі Французького Товариства. У 1960 р. Того було оголошено незалежною державою (згодом офіційно країна стала називатися

Тоголезькою республікою) з площею 56 тис. км^2. Еве так і залишилися по різні боки кордонів.

Крім еве, які проживають на півдні і становлять п’яту частину населення, в Того мешкає багато етнічних груп, основними з яких на півночі є катре й тамберма. Всі народи надають перевагу місцевим мовам, хоча офіційною є французька.

Мобільне населення півдня за рівнем розвитку випереджає більш консервативних співгромадян із північних районів. Це стосується всіх сфер життя. Північні народи зберегли прихильність до язичницьких вірувань. Вони, як і раніше, шанують вождів, живуть у глиняних хатах, ведуть натуральне сільське господарство і нічого не чули про маркетинг та ринкові умови. Це — справжня Африка — колоритна й несучасна. Евемовні народи півдня активно переймають усе нове. Вони прийняли християнство, переїхали до міст, а в селах перейшли на товарне сільське господарство, орієнтоване на експорт. Вони прагнуть отримати вищу освіту, вивчають закони ринку, доходять до керівних посад.

Французи залишаються основними торговими партнерами Того. На експорт ця країна пропонує фосфорити, багатющим запасам яких може позаздрити будь-яка держава (видобувають також мармур, залізну руду, боксити). Промисловість спеціалізується на збагаченні фосфоритів та переробці аграрних «дарів». Із сільськогосподарської продукції за кордон вивозяться бавовна, кава, какао. Того є членом Міжнародних організацій виробників какао та кави (а також ООН, Організації африканської єдності, Західноафриканського валютного союзу з франком КФА). Різноманітні культури вирощуються для внутрішнього вживання. Того тривалий час майже повністю забезпечувала себе харчами, імпортуючи тільки м’ясо.

Землеробству сприяють природні умови. В цілому рівнинна територія країни, яку з північного заходу на південний схід перетинають невисокі гори, добре зволожується. Субекваторіальний клімат з двома сезонами дощів на узбережжі та одним у центральних районах і з лагідними для Африки температурами (протягом року — +24—27° С) теж на боці селян. На узбережжі ростуть кокосові пальми, в се-

редині країни — олійна пальма. Найбільш родючі землі — в узбережній зоні, на північному плато пасеться худоба. На берегах річок частково збереглися вічнозелені ліси з дикою фауною. В нижньому ярусі лісів непогано почувається какао. За межами орних площ розкинулися савани з величезними баобабами.

З 1990-х років приріст населення (на 2000 р. в країні проживало понад 5 млн чоловік) почав випереджати приріст ВВП, і постала проблема дітей, які недоїдають. Економічна ситуація погіршилася, Того потрапила до списку найбідніших країн. Цьому «посприяли» також політичні катаклізми останнього десятиліття — тиск на опозицію, репресії, скандальні вибори, занадто жорстка боротьба за владу. Втім, країні до цього не звикати. Адже тоголезці були авторами першого в історії Африки воєнного перевороту (у 1963 р.).

Політична та економічна нестабільність сильно зашкодила соціальній сфері (навіть зменшився відсоток дітей, які відвідують школи) та сфері послуг. Раніше країни, що не мають виходу до моря, користувалися портом Ломе. Тепер

Цементний завод у Того

вони надають перевагу сусідньому Беніну. Ломе, столиця Того (513 тис. мешканців), взагалі сильно постраждала від політичних катаклізмів. Колишня перлина Західної Африки без належного догляду і коштів істотно потьмяніла. На пляжах усе менше іноземців, туристична інфраструктур занедбана.

Містечко Тоговілль на березі озера Того і є тим центром вуду, куди з'їжджаються його прихильники з усього світу та просто допитливі. Прогулянки на човнах та риболовля — це на потім, головне тут — культ вуду. Розповіді, практичні заняття, дозвіл спостерігати за обрядами — все це приваблює відвідувачів. Купити ритуальні предмети вуду можна і в столиці, на «ринку ідолів». Тут є все необхідне для відправлення культу — висушені органи тварин, трави, мікстури тощо. Проте це розраховано на туристів і сприймається більше як сувенір, бо справжній прихильник вуду все висушить та приготує самостійно. Цікаво, що в Того прибічників світових релігій не так уже й багато — 30 % християн та 15 % мусульман. Тоді як у деяких африканських країнах цим релігіям, разом чи самостійно, вдається проникнути в душі 80—90 % населення.

Проте яскравим і затребуваним залишається столичний Великий Ринок з товарами з усього світу та Селище Ремісників на окраїні, де можна на власні очі спостерігати за роботою майстрів, а потім «з пилу з жару» купити дерев'яні статуетки, шкіряні вироби та ін.

Цікаві й національні парки. Найбільший з них — Форет-де-Фазао, у невисоких мальовничих горах, в області лісистої савани: тут багато водоспадів та диких тварин, за якими зручно спостерігати з гірських площадок.

І, звичайно, ніколи не залишається без уваги озеро Того — таємниче місце, де колись починалася країна вуду.

Туніс — нащадок великого Карфагену

Туніс має смак соковитих помаранчів та солодких фініків, перед незнайомцем з'являється розфарбованим хною. Це чарівна країна з ароматом жасмину та м'ятного чаю, із синім шматком моря та жовто-зеленими смугами пляжів, із грибними лісами та величними піщаними барханами. Тут

оживають сторінки з підручника давньої історії, що розповідають про могутній Карфаген, його велич та занепад. Тут спростовуються загальні твердження підручника географії про відсталість африканських країн.

Казково-райське, але цілком реальне місце Північної Африки, по-східному гостинний Туніс, завжди радий усім і тепло приймає відвідувачів. Долею йому даровано чимало сонячних днів на рік, лагідний клімат (на більшій частині) та різноманітні, вражаючі краєвиди. Так, узбережжя Середземноморя вкрито піщаними пляжами, на північному заході можна побачити вкриті лісами Атлаські гори, де «мандрує» річка Меджарта. Ці гори, підходячи до узбережжя, утворюють розділені затоками півострови. Ліси в горах дарують несподівано «європейські» (якщо не сказати «українські») пейзажі — тут багато сосен та грибів. Щоправда, сосни чергуються з корковим дубом. В Атлаських горах багато кабанів, диких баранів та газелей. У центрі країни розташована напівпустеля природничої зони Сахель, тут дерева поступаються висо-

У столиці Тунісу

Місто Махдія, розташоване на сході країни

ким травам та кущам, а серед представників фауни переважають гризуни, гієни, лисиці. Ці землі відомі безмежними плантаціями оливи. І, нарешті, на півдні Тунісу починається справжній африканський пейзаж: заселені зміями та скорпіонами бархани Сахари та її ж чарівні життєрадісні оазиси.

Міста Тунісу, як і природа, дуже різноманітні. Якщо столиця Туніс — це сучасний мегаполіс (1,8 млн мешканців) із цікавим середньовічним містом (медина), то, скажімо, Хаммамет запам'ятовується одноповерховими будівлями. Місто Сусс дивно поєднує древні мечеті з вогнями нічних клубів; Сиді-Бу-Саїд, блакитно-біла перлина Тунісу, є улюбленим місцем митців та поетів. Священне місто Кайрун чекає на відданих мусульман (воно є четвертим містом за значенням в ісламському світі), а острів Джерба зберігає в діючій синагозі древні сувої Тори.

Ось так стрімко змінюється територія невеликого Тунісу, що має площу 164,1 тис. км^2. Тутешній клімат теж зазнає істотних змін залежно від місця перебування. На півночі він м'який середземноморський, в центрі арідний степовий, а на півдні — пустельний. Але навіть нібито непри-

Руїни римських терм Карфагену

ємна спекотна Сахара має шалений попит у туристів, цікавить їх своєю скупою екзотикою чи не більше, ніж узбережжя. Тож Туніс — це місце, варте уваги.

Так здавна вважали багато народів. Цей ласий шматок Африки, з вигідним географічним положенням, намагалися присвоїти собі всі, кому не ліньки. Одними з перших мешканців цих земель були кочовики-бербери, яких у X ст. до н. е. потіснили фінікійці, котрі збудували тут місто Утіка. А через двісті років у цьому краї вже розквітав фінікійський Карфаген, що став центром величезної Карфагенської імперії, яка наважилась протистояти самій Римській імперії. Могут-

Туніс може пишатися одним з найвищих показників по Африці щодо тривалості життя (73 роки для чоловіків та 76 — для жінок) та низьким для континенту приростом населення (трохи більше 1 %). Останнє пов'язане з успішними програмами планування сім'ї і підвищенням статусу жінки в суспільстві. Туніська сильна половина жартує, що в їхній мусульманській країні у жінок прав більше, ніж у чоловіків. А слабка половина залюбки користується цими правами: носить майже європейський одяг (не дуже відкритий) та зводить з розуму чоловіків, яким, до речі заборонено мати кількох дружин.

ній Карфаген назавжди прославив ці місця, і тепер про них знає весь світ. Проте славетне місто було переможене Римською імперією та знищене. Щоправда, його незабаром поновили, і воно стало центром Римської Африки. Легенда говорить, що сюди їздив Юлій Цезар лікувати подагру в мінеральних джерелах.

Із VII ст. н. е. точилася боротьба арабів, візантійців і берберів за туніські землі. У VIII ст. своє панування тут встановили араби, поширивши іслам. У XVI ст. Туніс опинився під владою Туреччини, ставши провінцією Османської імперії, а в 1883 р. свій протекторат над ним встановила Франція. Європейці принесли до африканської землі багато прогресивного, приміром асфальтові дороги та власну модель освіти. У 1956 р. Туніс став незалежною державою, яку через рік було проголошено президентською республікою. Поступово країна увійшла до різних міжнародних організацій, найбільші серед яких ООН, Ліга арабських країн та Організація африканської єдності.

Велика мечеть Джема-ес-Зейтуна (VIII—IX ст.)

Султанський палац

Нова країна спершу просувалася вперед аграрними шляхами, тепер ситуація змінилася. Як і раніше, тут придатні для обробки дві третини земель; як і раніше, тут збирають оливи, помаранчі, виноград, фініки, бавовник, багато різних овочів, зернові (щоправда, останні доводиться докуповувати, повністю ними населення не забезпечене); розводять худобу. Проте порівняно з першими роками незалежності значно зросла роль добувної та переробної промисловості. Тут розробле-

Хоча більшість жителів Тунісу і є мусульманами, їхня віра переплітається з доісламськими символами та традиціями. Так, поширений оберег «Рука Фатіми», у вигляді долоні. Житло захищають зображеннями риб та баранячих рогів, як це роблять у нас, вішаючи над дверима підкови. Літні жінки часто наносять хною на тіло знаки від порчі. Нареченим напередодні шлюбу малюють хною візерунки, що мають принести удачу. А чоловіки традиційно носять за вухом пучечок жасмину (одружені — за правим вухом, холості — за лівим).

ні поклади нафти, природного газу, в невеликій кількості залізної, свинцевої та цинкової руд. Крім того, Туніс є одним з найбільших постачальників на світовий ринок фосфоритів. Окрім переробки продукції сільського господарства та добувної галузі, розвинена текстильна та швейна промисловість.

В останнє десятиліття значно зріс добробут десятимільйонного населення країни, адже президент, якого тут щиро поважають, провів ряд успішних реформ. Туніс нині майже не імпортує продукти харчування. А за якістю своєї продукції може змагатися з будь-якою державою. Навіть вино тут, кажуть, не гірше за французьке. Виробляють його спеціально для гостей, адже мусульманам вживати подібні напої заборонено.

Для туристів у Тунісі справжній рай, де постаралася і природа, і гостинні господарі. Перша створила незабутні пейзажі, лагідний клімат, а другі зробили все, щоб гості тут відпочили якнайкраще. Туристам пропонується 1300 км «золотих пляжів», гори оригінальних сувенірів, підводне пла-

Римський акведук в Карфагені

вання, катання на «кораблях пустелі», погляд на Сахару з повітряної кулі, а для оздоровлення організму — бані («хамам») і таласотерапія, що очищує та лікує за допомогою морських водоростей. Але чи не найголовніше — це можливість доторкнутися до античності, привезти додому на взутті пил Карфагену або інших давніх міст, наприклад Утіки чи Дугга.

Туніс причаровує розміреним ритмом пустелі, безкраїм морем і небом, він ніби читає арабською (вона є державною) якесь невідоме чужоземцям закляття. І турист, вже до нестями закоханий у цю землю, готовий обміняти всі гроші на туніські динари, осипати ними першого продавця на галасливому ринку, згребти всі сувеніри; і співати гімн туніській красі на своїй батьківщині, крадькома тренуючись намалювати хною щось схоже на захисний знак або приладити за вухом пучечок жасмину.

Уганда — країна озер

Вікторія та Джордж, Альберт та Едуард — ці імена для жителів Уганди особливі. Ні, вони не називають так своїх дітей, для них це перш за все імена озер, що повністю компенсують відсутність на цих східноафриканських землях морського узбережжя. Уганда — країна озер, мальовничих гір та стрімких річок. Саме тут бере початок один з витоків Нілу — Вікторія-Ніл. Це країна засніжених вершин біля самісінького екватора. Країна, де в лісах мешкає багато диких мавп. Країна, де запросто збирають по два врожаї на рік, не знаючи засух.

Скільки врожаїв мали давні мешканці цих місць, невідомо. Бантумовні землероби переселилися на територію сучасної Уганди, яка охоплює площу у 241 тис. км^2, у середині I тисячоліття до н. е. (а перші збирачі та мисливці жили тут за 50 тис. років до н. е.), через кілька століть сюди мігрували й кочовики-скотарі. Поступово тут утворилися держави Буньоро, Анколе, Торо, Бусьога та могутня Буганда. В середині XIX ст. араби почали купувати в цих районах слонову кістку та обертати населення в іслам.

Через те що англійці підтримували бугандійських протестантів, останні й нині мають найбільший політичний вплив в Уганді. Протестантами є 30 % населення країни, 26 % становлять католики та 7 % — мусульмани. Але в Уганді діє негласне правило: хоч би ким би ти був, маєш поважати традиційні місцеві вірування і можеш здійснювати народні обряди. Часто навіть християни беруть участь у ритуалах, пов'язаних з відправленням древніх язичницьких культів. Угандійське суспільство і в іншому зберегло повагу до традиційних цінностей. Почесним обов'язком для угандійця є турбота про свою велику сім'ю. Чотири дитини — тут зовсім небагато. Більшість жителів, як і раніше, не визнає рівності чоловіків і жінок і вважає, що кілька дружин у заможного чоловіка — цілком нормальне явище.

Європейці цікавилися цими територіями, шукаючи витоки Нілу. В кінці XIX ст. сюди прийшли англійські місіонери-протестанти та французи-католики. Проповіді кожних знайшли відгуки в серцях населення, і при дворі правителя Буганди почали активно суперничати католицьке, мусульманське та протестантське угруповання. Релігія стала важливим фактором у політичному житті країни.

У 1894 р. Уганда (до складу якої увійшли Буганда, Буньоро, Анколе, Торо, Бусьога) стала протекторатом Британії. З усіх держав Буганда мала привілейоване становище, з її вождями було підписано найбільш вигідні договори.

За часів Першої світової війни активізувалися угандійські політичні угруповання, які вимагали поліпшити становище африканців. У 1962 р. Уганда стала незалежною

Так позначено екватор

республікою у складі Британської Співдружності, згодом відокремилася від англійців остаточно. Постійні сутички за владу, зміна конституцій, введення в країні надзвичайного стану — таким було життя в 1960-ті роки. Наступне десятиліття ознаменувалося воєнною диктатурою з усіма притаманними їй атрибутами — репресіями, секретною поліцією, доно-

Каскад водоспадів на річці Вікторія-Ніл

Угандійське сільське поселення

сами. Економіка країни деградувала, інфляція зростала, місцеві гроші — угандійський шилінг — знецінювалися. Диктатор Амін проголосив себе довічним президентом, вигнав з країни ізраїльтян та індійців. А в 1978 р. його армія вдерлася в Танзанію, захопивши частину її території. Війська Танзанії разом із загонами угандійської опозиції витіснили незваних гостей зі своєї країни та остаточно розбили їх на території Уганди. Після падіння диктатури почався перехідний період, що теж був насичений збройною боротьбою за владу, вибухами громадянських війн, міжусобних конфліктів у різних куточках країни. Все це гальмувало економічні реформи. Відродження економіки та поновлення нормального життя почалося в 1990-х роках. Значну допомогу надали іноземні донори. Уганда — член ООН, Організації африканської єдності, Співдружності, очолюваної Британією, та інших організацій.

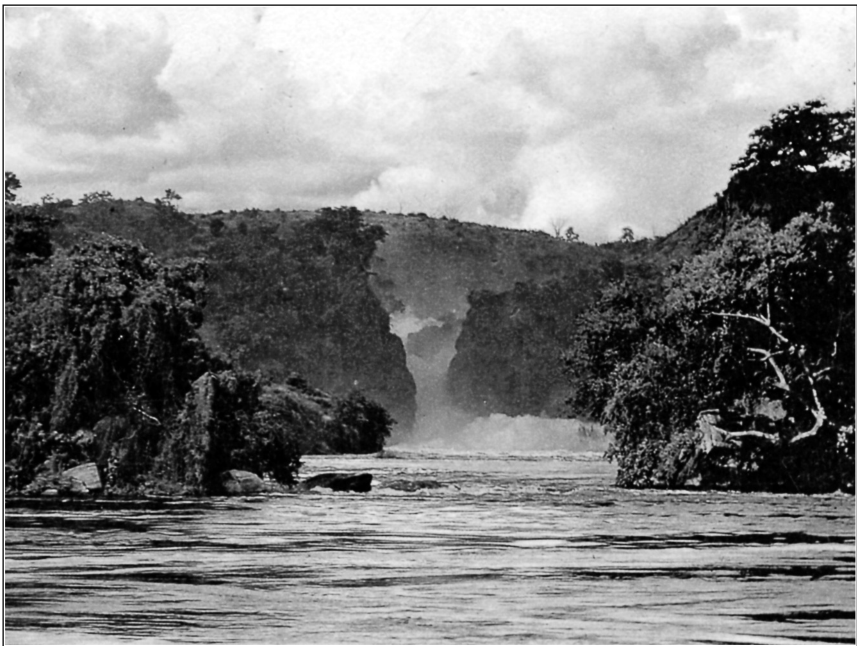
Головним заняттям 23-мільйонного населення Уганди є сільське господарство «на чолі» з мотикою, без використан-

Розпізнати освіченого угандійця дуже просто, варто лише звернутися до нього державною англійською мовою. Нею говорять лише ті мешканці країни, в біографії яких є шкільні роки. Більш поширена мова суахілі, а взагалі населення говорить мовою своєї етнічної групи (таких груп нараховується до 35). Взагалі кількість охочих навчатися набагато більша за кількість шкільних місць. Держава у 1997 р. фінансувала програму, за якою в кожній сім'ї четверо дітей могли б отримати початкову освіту. Але більше половини випускників початкових шкіл не мають змоги продовжити навчання хоча б у середніх школах.

ня механізмів, а головною експортною культурою — кава, яку ніяк не можуть випередити чай, тютюн і бавовник. Проте частка кави в експорті знизилася, через появу в кінці 1990-х років нових його статей — золота й риби. Уряд вкладає інвестиції у створення ринку зерна, бобових, кунжуту, какао й ванілі, а також відроджує видобування мідної руди. Промисловість країни зайнята в основному переробкою сировини. У 1990-х роках, коли на більшості території стало спокійно, почав відроджуватися й туризм, було приведено до ладу занедбані заповідники. Туристів приваблює виток Нілу, який вже не треба шукати роками, національні парки Рувензорі та Кабарага зі знаменитим водоспадом, а також місце поховання останніх королів Буганди в Кампалі, столиці країни. Це місто було

Столиця Уганди — Кампала

Водоспад Кабарага

засноване на узбережжі озера Вікторія в 1890 р. як невеличка фортеця. Нині тут мешкають 773 тис. жителів. Серед пам'яток столиці собор Рубага, Музей Уганди, Національний театр, Центр археологічних досліджень.

Відвідувачі почуваються в країні комфортно, адже тут рідко буває вище +29° С. Хоча Уганда розташована на екваторі, спеку пом'якшують значні висоти над рівнем моря та вплив великих озер.

Майже з усіх боків Уганду, розташовану на Східно-Африканському плоскогір'ї, обступають гірські масиви. Уздовж західних кордонів простяглися наймогутніші гори Рувензорі (з найвищою точкою Маргерита — 5109 м). Розташовані майже на екваторі, вони дивують відвідувачів своїми сніговими вершинами. На схилах угандійських гір залишилися тропічні ліси, де мешкають шимпанзе, рідкісні гірські горили та інші мавпи, а більша частина території вкрита саваною, де можна зустріти зебру, антилопу, різних хижаків.

В озерних районах водяться слони, бегемоти, буйволи, крокодили. Звертає на себе увагу найбільше озеро Африки Вікторія, а також Альберт, Едуард, Джордж на заході, Кьога, Кваніа в центрі та Бісіна й Опета на сході.

В Уганді багато незвичайних рослин, які цікаві не тільки екзотичним виглядом, а й своїми назвами, що говорять самі за себе. Так, у лісах росте червоне (кайя) та фіалкове дерево (рінорея). В савані — масляне дерево (горіх бассія, ядра плодів якого вміщують до 50 % жиру), «ковбасне» дерево (кігелія), назване так за форму плодів, та залізне дерево (лофіра) з глянцевим смарагдовим листям. Цікаві також гіллясті дерева ланнеа з червоним листями та корою, схожою на крокодилову шкіру, «африканський бузок» лонхокарпус, а також височенна «слонова» трава із жорстким листям.

Угандійський уряд посилено бореться з європейськими назвами озер, замінюючи їх на африканські. Але навіть корінні мешканці, не кажучи вже про відвідувачів, чомусь говорять «озеро Альберт» (а не Мобуту-Сесе-Секо) та «озеро Едуард» (а не Іді-Амін-Дада). Можливо, справа в духах озер, про яких існує багато легенд, — ці істоти самі вирішують, яку назву матимуть їхні володіння, тому перейменування, на які вони не давали згоди, не приживаються.

Центральноафриканська Республіка — держава на перехресті доріг

Центральноафриканська республіка, або ЦАР, як видно з її назви, розташована у Центральній Африці. Вона розташована на площі, що становить близько 623 тис. км^2, і межує з Республікою Чад на півночі, з Суданом на північному сході, з Демократичною Республікою Конго на півдні і Камеруном на заході.

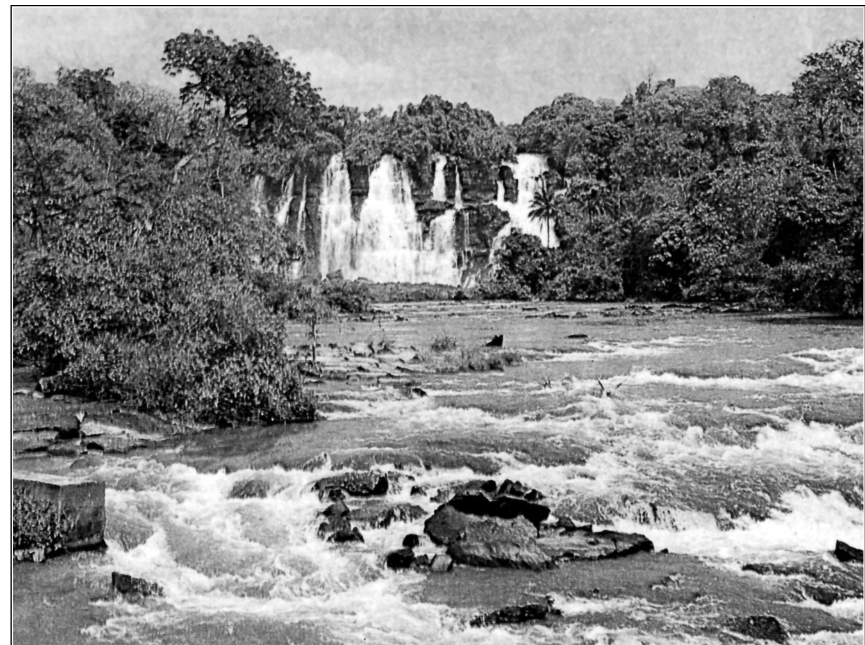
Більша частина країни розташована на плоскогір’ї Азанде, яке сягає висоти від 600 до 900 м над рівнем моря. Це плоскогір’я має окремі хребти і куполоподібні гори на сході. Найвищою його точкою вважається гора Нагая 1388 м заввишки. На

півночі плоскогір'я переходить у частково заболочені рівнини, які відносяться до западини озера Чад. Втім, саме озеро розташоване не в ЦАР, а на території однойменної республіки.

Головною річкою країни вважається Бангі. Вона, так само як і друга за величиною Санга, судноплавна. Багато є і дрібних річок. На півночі вони течуть до району озера Чад і утворюють багато порогів і водоспадів. Серед них водоспад Боалі на річці Мбалі, який вважається одним з найкрасивіших в Африці.

Клімат країни — субекваторіальний. Середньомісячні температури тут коливаються від +21 до +31° С. Опадів випадає доволі багато, від 1000 до 1600 мм на рік. Цікаво, що в невеличкій ЦАР існує аж три кліматичні субекваторіальні зони: з тривалим сухим сезоном на північному заході, з сухим і дощовим сезонами в центрі і постійним жарким, так званим «убангійським» кліматом.

У ландшафті ЦАР переважають савани з високими травами. Вони перемежаються густими лісами, як листопадни-

Водоспад Боалі

ми, так і вічнозеленими. А на півдні розташовані вологі екваторіальні ліси — гілеї.

Тваринний світ дуже різноманітний. Тут живуть багато представників африканської фауни. Саме тому третину території країни займають «мисливські зони», де дозволене полювання. Решту займають національні парки Сен-Флоріс, Бамінгі-Бангоран, Андре-Фелікс та резервати.

Землями країни здавна проходили шляхи переселення африканських народів. У XV—XVI ст. тут знаходилася держава Гаога, утворена повсталими рабами. А наприкінці XIX ст. північні землі сучасної ЦАР увійшли до складу держави Раббаха. Засновник і володар Раббах відстоював незалежність своєї держави, але зазнав поразки. В результаті в 1900 р. країна стала частиною французької колонії.

До складу цієї колонії увійшли й інші землі, що тепер належать ЦАР. Французькі колонізатори почали свою експансію ще в 1894 р. Вони організовували воєнні експедиції і утворювали опорні пункти — воєнні поселення. Звідси вони здійснювали походи проти непокірних племен і торгували з ними. Результатом стало утворення колонії Французьке Конго. З 1906 Французьке Конго перейменували на Убангі-Шарі, яке, у свою чергу, з 1910 р. стало частиною територіального об'єднання колоній, що називалася Французькою Екваторіальною Африкою.

1 грудня 1958 р. на основі Убанга-Шарі була утворена Центральноафриканська Республіка. Цей день досі є національним святом мешканців країни. Втім, вона ще залишалася автономним утворенням і входила до складу Французького Співтовариства. Але вже через два роки ЦАР здобула повну незалежність.

Постколоніальна історія новоствореної

До Французької Екваторіальної Африки входили Габон, Середнє Конго, Убангі-Шарі і Чад. Її адміністративним центром була сучасна столиця Конго Браззавіль, названа на честь видатного французького дослідника Африки П'єра Саворньяна Бразза. Він багато зробив для науки, але відіграв також велику роль у колонізації африканських земель і тому деякий час був правителем Французького Конго.

республіки була дуже нелегкою. Найважчі часи її існування пов'язані з ім'ям диктатора Бокасси, який у 1966 р. шляхом воєнного перевороту прийшов до влади і оголосив республіку імперією. Його правлінню була властива шалена жорстокість. Не тільки політичних противників, а навіть школярів він згодовував крокодилам. А матеріали суду, що осудив його на пожиттєве ув'язнення, свідчать про те, що імператор був ще й канібалом.

Після падіння режиму Бокасси Центральноафриканська імперія знов стала республікою. Але після військового перевороту 1981 р. тут була заборонена діяльність політичних громадських організацій. Конституція 1986 р. встановила в країні однопартійну політичну систему. Керівною політичною силою стала партія «Центральноафриканське політичне об'єднання». Втім, демократичні рухи кінця дев'яностих вплинули і на ЦАР. У 1991 р. тут була відновлена діяльність інших політичних партій.

Столиця ЦАР — Бангі

Типовий будинок на сваях

Нині на чолі республіки стоїть президент. Законодавчим органом вважається двопалатний Конгрес, який складається з Економічної і регіональної ради та Національних зборів.

Населення республіки, за даними 2001 р., становить 3,6 млн чоловік. Тут мешкають племена гбайа (34 %), банда (27 %), мандія (21 %), сара (10,4 %). Решта — це народи азанда, гбанді, пігмеї та інші. Всі вони користуються своїми мовами, але офіційною мовою держави вважається французька. Вона допомагає міжплемінному спілкуванню. Крім того, дуже поширена мова санго.

Серед віруючих багато протестантів, католиків, мусульман, але 24 % мешканців ЦАР є прихильниками різних місцевих вірувань.

Столицею ЦАР вважається Бангі — головний річковий порт країни, де мешкають 3,5 млн жителів.

Грошова одиниця країни — франк КФА (африканський франк).

ЦАР — економічно слаборозвинена аграрна держава, де й досі переважає общинне землекористування. Існує навіть мотижне землеробство. У такий примітивний спосіб селяни вирощують на експорт каву, бавовник, тютюн. Для внутрішнього споживання саджають маніок, висівають кукурудзу, сорго, просо, арахіс, рис. Збирають також плоди олійної пальми і сік гевеї, що є дикорослими. У лісах, що багаті на цінні породи дерев, заготовляють деревину, яка теж йде на експорт. Крім цього, існує скотарство, що теж ведеться дуже примітивно, у відгонно-кочовий спосіб.

Гевея — це вічнозелене тропічне дерево з родини молочайних. Із соку цих дерев виробляють натуральний каучук.

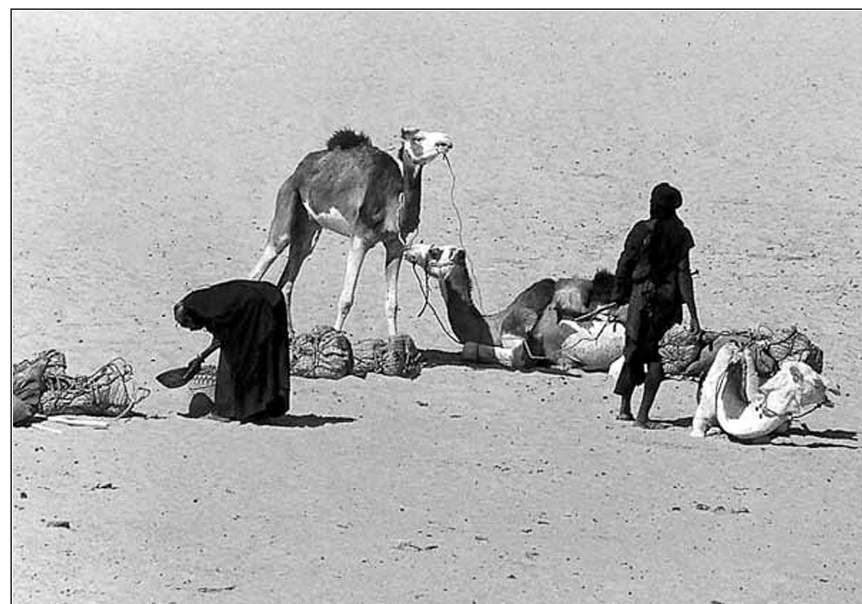
Дещо розвиненими, порівняно з сільськогосподарським виробництвом, вважаються обробна, харчова і парфумерна промисловість. Але основні доходи держава одержує від видобування та обробки алмазів, а також розробки золотоносних родовищ.

Головним торговельним партнером ЦАР вважається насамперед Франція. Існують також зв'язки з Японією та країнами Бенілюксу.

Чад — гаряче серце Африки

У Чаді, розташованому майже в самому серці Африки, здавна відбуваються визначні зустрічі, інколи зовсім несподівані. Тут піщана Сахара зустрічається з квітучими саванами, арабські племена з африканськими, арабська державна мова з державною французькою. Тут стикаються різні культури, релігії, світосприймання. Ці землі споконвіку були своєрідним місцем контактів для народів Північної та Центральної Африки. Навіть мешканці Чаду не зможуть з упевненістю сказати, скільки народностей зустрічається в межах їхньої країни.

Склад населення і справді вражає, він дуже строкатий. Усього в Чаді мешкає понад 8 млн чоловік: араби, африканські племена — фульбе, вадаї, канебу, сара, хакка, багірмі... Можна рахувати й рахувати. Але головне те, що розподіл відбувається тут не за етнічним, а за релігійним принципом. Мусульмани та християни насилу ладять між собою, час від часу з'ясовуючи стосунки (війна на релігійній основі майже безперервно точиться з 60-х років XX ст. Проте їм доводиться співіснувати, країна в них спільна, і її не розділиш, оскільки далеко не всі території (загальна площа — 1284 тис. км^2) тут придатні для життя. Більша частина Чаду — це рівнини й плато із заглибленнями. В одному з них природа створила велике озеро Чад. Частина північних районів країни — піщані дюни Сахари. На півночі розташоване й майже позбавлене рослинності нагір'я Тібесті з найвищою точкою країни — вулканом Емі-Кусі (3415 м). Клімат півночі — тропічний, з температурами від +15° до +35° С та кількістю опадів не більше 100 мм. Центральна частина країни — це напівпус-

Мешканці пустелі

Нагір'я Тібесті — унікальний пам'ятник природи. Воно являє собою потужне скупчення давніх кристалічних сланців, на вершині якого видно численні вулканічні конуси. Вулкан Емі-Кусі вирізняється не тільки своєю висотою, а й величезним (13 км у діаметрі та 300 м углиб) кратером. На скелях нагір'я знайдено малюнки доісторичних людей, де зображено багато тварин, з якими, вочевидь, автори неодноразово зустрічалися. Цікаво, що тут зафіксовані такі тварини, яких немає в цих краях вже багато тисяч років, — жирафи, слони, крокодили. Скелі утворюють лабіринт із ущелин, печер, каньйонів, що в уяві спостерігача складаються в різні кам'яні «скульптури». А сонячні промені грають на схилах, надаючи їм незвичайних відтінків, так що нагір'я зовсім не здається безживним і похмурим.

теля та курна савана, де пасеться скот. Лише на півдні приємні умови існування — типова савана з баобабами та пальмами, на південному сході багато боліт. Та й клімат тут субекваторіальний, з меншим перепадом температур та значно більшою кількістю опадів.

Перші зафіксовані історією мешканці Чаду — легендарний народ со — обрали місцем проживання територію біля однойменного озера. Вони займалися землеробством, і велика кількість води була їм конче необхідна. Цю територію облюбували й більш розвинені скотарі загава (з берберських племен), які підкорили со та у VIII ст. заснували могутню державу Канем. У XI ст. правителі Канему прийняли іслам, і держава стала центром поширення цієї релігії в Центральній Африці. Казна уряду поповнювалася за рахунок постачання рабів із внутрішніх районів Африки на узбережжя та податків з підкорених племен. З більш пізніх держав вирізнялися Борну, Багірмі, Вадаї. Не пройшло озеро Чад і повз увагу європейців, зокрема французів. Вони почали завойовувати територію навколо нього зі створення в 1894 р. коло-

На місцевому діалекті назва столиці Чаду Нджамені означає «місце відпочинку». Але місто більш відоме як найбільший промисловий, науковий, освітній та культурний центр країни (531 тис. жителів). Тут, зокрема, розташований єдиний університет Чаду, Школа права, Національна школа адміністрації, Національний музей, руїни давнього міста народу со.

Озеро Чад

нії Убангі-Шарі (Шарі — це річка, що впадає в озеро Чад). У 1900 р. вони побудували біля р. Шарі воєнний опорний пункт, що згодом перетворився на столицю країни Нджамену.

А в 1904 р., захопивши велику кількість земель, французи оголосили про створення нової колонії під назвою Чад, хоча захоплені території й простяглися дуже далеко від цього славнозвісного озера. У 1946—1958 рр. Чад мав статус «заморської провінції» Франції, а в 1960 р. здобув незалежність. Країну відразу почали роздирати конфлікти мусульманської півночі та немусульманського (християнського та язичницького) півдня. Історія незалежної держави насичена державними переворотами та збройною боротьбою. Стрілянина тривала до 1993 р., тільки тоді сторони домовилися про припинення вогню та створення перехідного уряду.

Відсутність виходу до моря значною мірою компенсує велике озеро Чад (щоправда, воно лише частково знаходиться на території однойменної країни), з якого починалася історія держави. Це озеро створює виразний контраст сухій пустелі. На його заболочених берегах можна побачити фламінго, пеліканів та інших птахів, які прилітають сюди на зимування. Води Чаду допомагають землеробству. Крім того, озеро годує мешканців країни рибою на будь-який смак, а також є джерелом соди, промислове видобування якої дає відчутні прибутки.

За релігійною ворожнечею мешканці країни якось забули про економічний розвиток. А тим часом цю державу було визнано однією з найменш розвинених у світі. Чад — сільськогосподарська країна. Найбільші гроші до казни надходять від

Естуарій річки Шарі

Хіжина, сплетена з рослинних волокон

експортування бавовни та продукції тваринництва (тут велике поголів'я худоби, і за цим показником країна тримається в трійці африканських лідерів). Місцеві жителі вирощують рис, просо, арахіс. Промисловість Чаду займається очищенням бавовни, переробкою продукції тваринництва та гуміарабіку. Чад є одним з найбільших світових постачальників цього природного «клею», що використовується і в промисловості, і в медицині. Найбільші підприємства перебувають у власності іноземного капіталу. Чад входить до ООН, Організації африканської єдності та Центральноафриканського валютного союзу з грошовою одиницею — франком КФА.

Надра Чаду багаті на боксити, олово, вольфрам, в останні роки знайдені значні багатообіцяючі запаси нафти, завдяки яким США внесли Чад до переліку перспективних нафтових країн і включили його до зони своїх інтересів. Тут уже видобувають чимало нафти, а в найближчих проектах очікують отримувати грандіозну кількість барелів. Отож незабаром Чад, можливо, змінить свою сільськогосподарську спеціалізацію. І розбагатіє. А поки що тут погані дороги, немає залізниці, велика кількість неписьменних, високий приріст населення та занадто багато людей, що живуть за межею бідності.

Зміст